

UNIVERSITATEA LIBERĂ INTERNAȚIONALĂ DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
CZU 343.21(043.2)

STĂVILĂ MIHAI

**EFECTELE CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI
AGRAVANTE ÎN DREPTUL PENAL**

Specialitatea științifică: 554.01 – Drept penal și execuțional penal

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

MARIȚ Alexandru,
conf. univ., dr.

Autorul:

Chișinău, 2015

© STĂVILĂ Mihai, 2015

CUPRINS:

ADNOTARE	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. ANALIZA MATERIALELOR ȘTIINȚIFICE REFERITOARE LA EFECTELE CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI/SAU AGRAVANTE	14
1.1. Analiza materialelor științifice referitoare la circumstanțele atenuante și/sau agravante, în particular la efectele acestora asupra pedepsei penale, publicate în Republica Moldova...	14
1.2. Analiza materialelor științifice publicate în alte state.....	20
1.3. Concluzii la Capitolul 1.....	40
2. DIFERENȚIEREA ȘI INDIVIDUALIZAREA PEDEPSEI PENALE: NOȚIUNE, FORME ȘI MIJLOACE	42
2.1. Diferențierea pedepsei penale: noțiune și caracteristică generală.....	42
2.2. Individualizarea pedepsei penale: noțiune, caracteristică generală și modalități.....	50
2.3. Individualizarea pedepsei penale și alte categorii juridice.....	56
2.4. Forme și mijloace juridice de diferențiere a pedepsei penale.....	60
2.4.1. Forme de diferențiere a pedepsei penale.....	60
2.4.2. Mijloace juridice de diferențiere a pedepsei penale.....	76
2.5. Concluzii la Capitolul 2.....	98
3. DIFERENȚIEREA PEDEPSEI PENALE PRIN PRISMA CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI/SAU AGRAVANTE	101
3.1. Caracterizarea generală circumstanțelor atenuante și agravante, în corelație cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală.....	101
3.2. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei penale.....	110
3.2.1. Noțiuni generale privind efectele circumstanțelor atenuante.....	110
3.2.2. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepselor privative de libertate.....	113
3.2.3. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepselor principale neprivative de libertate, inclusiv complementare.....	125
3.3. Efectele circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale.....	139
3.3.1. Noțiuni generale privind circumstanțele care agravează pedeapsa penală.....	139
3.3.2. Efectele circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale.....	142
3.4. Efectele unui concurs de împrejurări modificatoare de pedeapsă penală (circumstanțe atenuante/gravante și stări de atenuare/gravare a pedepsei penale).....	147
3.5. Concluzii la Capitolul 3.....	165
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	169
BIBLIOGRAFIE	175
ANEXE	186
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	196
CV AL AUTORULUI	197

ADNOTARE

STĂVILĂ Mihai, „Efectele circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal”. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 173 titluri, 155 pagini de text de bază, 8 reprezentări grafice. Rezultatele obținute sunt publicate în 6 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: politică penală, criminalizare, decriminalizare, penalizare, depenalizare, diferențiere, individualizare, răspundere penală, pedeapsă penală, circumstanță atenuantă/agravantă, stare atenuantă/agravantă, efect.

Domeniul de studiu. Cercetarea științifică a fost axată pe domeniul dreptului penal (partea generală), o atenție sporită fiind acordată diferențierii/individualizării pedepsei penale în baza circumstanțelor de atenuare și agravare a pedepsei penale.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul constă în stabilirea unor algoritme de diferențiere a pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor care atenuază ori agravează pedeapsa penală, implicit punându-se la dispoziție un mecanism viabil și eficient de individualizare a pedepsei penale. Printre obiectivele tezei se determină: stabilirea legăturii și delimitării conceptuale între categoriile de criminalizare și decriminalizare, penalizare și depenalizare, diferențiere și individualizare; identificarea și descrierea conținutului categoriilor juridice de diferențiere și individualizare a răspunderii penale, diferențiere și individualizare a pedepsei penale, individualizare și diferențiere a executării pedepsei penale; stabilirea și analiza corelației dintre conținutul diferitor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală: circumstanță atenuantă, circumstanță agravantă, stare de agravare, stare de atenuare; analiza efectelor circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, inclusiv în corelație cu alte stări modificatoare de pedeapsă penală; elaborarea algoritmului de individualizare a pedepsei penale în baza conținutului diferențierii acesteia prin prisma circumstanțelor atenuante și agravante etc.

Noutatea științifică și originalitatea rezultatelor obținute au fost conturate de: delimitarea conceptuală a noțiunii de diferențiere de individualizarea pedepsei penale; delimitarea procesului de individualizare a pedepsei penale, de cel al individualizării răspunderii penale și procesul de individualizare a executării pedepsei penale; efectele circumstanțelor atenuante/agravante și cele ale stărilor de atenuare/agravare a pedepsei penale urmează a fi analizate separat; unele criterii generale de individualizare a pedepsei penale nu materializează o anumită eficiență aplicativă; efectele circumstanțelor atenuante/agravante nu sunt descrise pe deplin prin intermediul conținutului diferențierii în baza acestor criterii generale; mijloacele juridice puse în seama individualizării prin intermediul diferențierii nu angajează posibilitatea și inevitabilitatea unei pedepse echitabile; împrejurările agravante și atenuante, sub aspectul efectelor acestora, nu diferențiază anumite reguli de aplicare a acestora în ordine succesivă etc. *Problema științifică importantă soluționată* a constat în elaborarea unui sistem diferențierea a pedepsei penale prin prisma circumstanțelor atenuante și agravante, inclusiv în corelare cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală, fapt care a contribuit la perfecționarea procesului de diferențiere a pedepsei penale, în vederea aplicării acestuia în cadrul unei eventuale individualizări a acesteia.

Semnificația teoretică. Teza de doctorat elaborată vizează posibilitatea dezvoltării teoriei și principiilor științifice în materia diferențierii și individualizării pedepsei penale, în special prin intermediul împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală. **Valoarea aplicativă a lucrării** reiese din incidența investigațiilor în activitatea de cercetare științifică, didactice, practico-aplicativă și în procesului de modificare a legislației.

Implementarea rezultatelor științifice. Concluziile și recomandările, care formează rezultatele științifice ale investigațiilor științifice întreprinse, și-au găsit reflectare în 6 articole științifice publicate în reviste științifice, inclusiv participări la conferințe științifico-practice internaționale.

АННОТАЦИЯ

СТЭВИЛЭ Михаил. «Влияние смягчающих и отягчающих обстоятельств в уголовном праве». Докторская работа. Кишинев, 2015.

Структура работы: вступление, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография, включающая 173 наименования, 155 страниц общего текста, 8 графических презентаций.

Ключевые слова: уголовная политика, криминализация, декриминализация, наказание, снятие наказания, дифференциация, индивидуализация, уголовная ответственность, уголовное наказание, обстоятельство, состояние, смягчающее, отягчающее, эффект/влияние.

Область изучения. Данное научное исследование основывалось на области уголовного права (общая часть), особенное внимание было уделено дифференциации/индивидуализации уголовного наказания на основании смягчающих и отягчающих обстоятельств уголовного наказания.

Цель и задачи исследования. Цель исследования заключается в установлении неких алгоритмов дифференциации уголовного наказания посредством обстоятельств, которые смягчают или отягчают уголовное наказание, в то же время, создавая функциональный и эффективный механизм индивидуализации уголовного наказания. Среди задач исследования следует выделить следующие: установление связи и концептуальная делимитация между категориями криминализации и декриминализации, наказание и снятие наказания, дифференциация и индивидуализация; идентификация и описание содержания юридических категорий дифференциации и индивидуализации уголовной ответственности, дифференциация и индивидуализация уголовного наказания, индивидуализация и дифференциация исполнения уголовного наказания; установление и анализ отношения между содержанием различных модифицирующих обстоятельств уголовного наказания: смягчающее обстоятельство, отягчающее обстоятельство, ухудшение состояния; анализ влияния смягчающих и отягчающих обстоятельств на уголовное наказание, включая отношение между другими модифицирующими обстоятельствами уголовного наказания; разработка алгоритма индивидуализации уголовного наказания на основании содержания его дифференциации сквозь призму смягчающих и отягчающих обстоятельств, и т.д.

Научная новизна и оригинальность полученных результатов были определены: концептуальной делимитацией понятия дифференциации от индивидуализации уголовного наказания; делимитация процесса индивидуализации уголовного наказания от процесса индивидуализации уголовной ответственности и процесса индивидуализации исполнения уголовного наказания; влияние отягчающих и смягчающих обстоятельств и состояний улучшения/ухудшения уголовного наказания будут рассмотрены отдельно; некоторые общие критерии индивидуализации уголовного наказания не ведут к определенному аппликативному влиянию; эффекты смягчающих/отягчающих обстоятельств не описаны в полной мере посредством содержания дифференциации на основании этих общих критериев; юридические средства с целью индивидуализации посредством дифференциации не вовлекают возможность и неизбежность справедливого наказания; смягчающие и отягчающие обстоятельства, с точки зрения их влияния, не дифференцируют определенные правила их применения в последовательном порядке и т.д. *Важная научная проблема, получившая свое разрешение* состояла в разработке алгоритмической системы определения уголовного наказания сквозь призму отягчающих и смягчающих обстоятельств, включая через отношение с другими модифицирующими состояниями уголовного наказания, что способствовало значительному улучшению процесса дифференциации, с целью его применения в рамках возможного процесса эффективной индивидуализации уголовного наказания.

Теоретическое значение исследования. Разработанная докторская диссертация рассматривает возможность развития научной теории и принципов в том, что касается дифференциации и индивидуализации уголовного наказания, особенно посредством модифицирующих обстоятельств уголовного наказания. **Прикладное значение исследования** исходит из инцидентности исследования научной, дидактической, практико-прикладной деятельности и в процессе модификации законодательства.

Применение полученных научных результатов. Выводы и рекомендации, которые формируют научные результаты предпринятого научного исследования, нашли свое отражение в 6 научных статьях, опубликованных в научных журналах, а также, посредством участия в научно-практических международных конференциях.

ANNOTATION

STAVILA Mihai. “Effects of extenuating and aggravating circumstances in criminal law”.
Phd thesis in law. Chisinau, 2015

The structure of the study: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography containing 173 of titles, 155 pages of basic text, 8 graphic presentations. The obtained results are published in 6 scientific researches.

Key-words: criminal policy, criminalization, decriminalization, penalization, depenalization, differentiation, individualization, criminal responsibility, criminal chastisement, circumstance, condition, extenuating, aggravating, effect.

Field of study. The research study was focused at criminal law (the general part), special attention being given to individualization/differentiation of criminal chastisement on the basis of extenuating and aggravating circumstances of criminal chastisement.

The scope and objective of the study. The scope consists in establishment of differentiation algorithms of criminal chastisement through circumstances which extenuate or aggravate criminal chastisement; implicitly a viable and efficient mechanism of individualization of criminal chastisement was provided. The objectives of the present study are: establishment of bundle and conceptual delimitation between criminalization and decriminalization categories, penalization and depenalization, differentiation and individualization; identification and description of law categories content of differentiation and individualization of criminal chastisement, differentiation and individualization of criminal chastisement, individualization and differentiation of criminal chastisement execution; establishment and analysis of correlation between content of different modifying circumstances of criminal chastisement: extenuating circumstance, aggravating circumstance, worsening condition, mitigation condition; analysis of extenuating and aggravating circumstances effects on criminal chastisement, including in correlation with other modifying conditions of criminal chastisement; elaboration of individualization algorithm of criminal chastisement on the basis of differentiation content through extenuating and aggravating circumstances, etc.

Scientific novelty and originality of obtained results have been shaped by: conceptual delimitation of differentiation noun from individualization of criminal chastisement; delimitation of individualization process of criminal chastisement from that of criminal responsibility individualization and individualization process of criminal chastisement execution; extenuating and aggravating circumstances effects and those of attenuation and aggravation condition of criminal chastisement are going to be separately analyzed; certain general criteria of criminal chastisement individualization have not materialize certain applicative efficiency; extenuating and aggravating circumstances effects are not fully described through differentiation content on the basis of these general criteria; legal means in terms of individualization through differentiation does not involve possibility and inevitability of an equitable chastisement; extenuating and aggravating circumstances, under their effect aspect, does not differentiate certain rules of their application in successive order, etc. *The important scientific solved problem* lay in elaboration of an algorithmic system of correlation with other modifying conditions of criminal chastisement, which contributed to improvement of differentiation process, in terms of its application in the framework of an eventual process of efficient individualization of criminal chastisement.

Theoretical significance. The elaborated Phd thesis possibility to develop a scientific theory and principles in matters of criminal chastisement differentiation and individualization, especially through modifying circumstances of criminal chastisement. **The applicative value of the research study** comes from incidence investigations in scientific research, didactic, practical and applicative activity and in the process of law modification.

Implementation of scientific results. Conclusions and recommendations, which form scientific results of the undertaken scientific research were reflected in 6 scientific articles published in scientific magazines, including participation at international scientific and practical conferences.

LISTA ABREVIERILOR

RM – Republica Moldova
FR – Federația Rusă
MO – Monitorul Oficial
CP – Cod penal
PG – Parte generală
PS – Parte specială
RND – Revista Națională de Drept
Cap. – capitol
art. – articol
alin. – aliniat
lit. – literă
p. – pagină
pct. – punct
u.c. – unitate convențională
n.a. – nota autorului

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate. Având la bază premisa teoretică, precum că *politica penală reprezintă un ansamblu de mijloace și metode, propuse legiuitorului sau efectiv folosite de stat, la un moment dat, într-o anumită țară, pentru a combate și preveni criminalitatea* [35, p. 6], stabilim un sistem de elemente care particularizează conținutul acestei politici de stat: *criminalizare sau decriminalizare, penalizare sau depenalizare, diferențiere sau individualizare a răspunderii penale, diferențiere sau individualizare a pedepsei penale, diferențiere sau individualizare a executării pedepsei penale.*

Potrivit art. 3 alin. (1) CP RM, *nimeni nu poate fi declarat vinovat de săvârșirea unei infracțiuni nici supus unei pedepse penale, decât în baza unei hotărâri a instanței de judecată și în strictă conformitate cu legea penală*, iar conform art. 7 alin. (1) CP RM - *la aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală*. În acest context, o problemă teoretică și practică fundamentală pentru dreptul penal este cea vizând corespunderea optimală între voința legiuitorului și împuternicirile discreționare ale instanței de judecată. În acest cadru se includ instituțiile diferențierii și individualizării pedepsei penale, în particular prin intermediul sistemului de împrejurări modificatoare de pedeapsă penală (inclusiv circumstanțe atenuante ori agravante).

În limitele diferențierii are loc individualizarea pedepsei penale (după cum menționează S. Botnaru, A. Șavga, V. Grosu, M. Grama, cea din urmă are loc în condițiile și în limitele stabilite de lege [17, p. 455]), care constituie un principiu fundamental al dreptului penal și un instrument de realizare practică a politicii penale [35, p. 26]. Adică, respectarea principiului legalității [133, p. 10-11] în procesul complex și complicat al individualizării pedepsei penale presupune punerea în acțiune a unor reguli determinate de lege (în limitele diferențierii pedepsei penale). Cu cât aceste reguli generale de diferențiere vor fi mai amănunțit descrise, cu atât posibilitatea de a realiza eficient individualizarea va fi mai mare, și invers. Diferențierea răspunderii penale și individualizarea ei anticipează procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale, primele fiind recunoscute în calitate de direcție prioritară a reformei legislației penale.

Procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale este caracterizat de diferite forme și are loc prin multiple mijloace și cu respectarea unui ansamblu de criterii generale care conturează conținutul diferențierii pedepsei penale. Unul dintre criteriile generale, în baza cărora are loc diferențierea pedepsei penale (dar și a răspunderii penale) este sistemul de împrejurări (circumstanțe și stări) care atenuează sau agravează pedeapsa penală. Și dacă limitele numerice ale stărilor de atenuare și agravare a pedepsei penale, precum și ale circumstanțelor agravante sunt prevăzute de legislația penală a RM (or, circumstanțele agravante au doar caracter legal),

atunci circumstanțele atenuante pot fi determinate și în ordine judiciară.

Legalitatea în domeniul individualizării pedepsei penale este determinată nu numai de posibilitatea ori obligativitatea identificării unor sau altor împrejurări modificatoare de pedeapsă, ci și de posibilitatea, eventualitatea sau obligativitatea punerii în acțiune a unor efecte incidente acestor împrejurări. De altfel, art. 78, 79 CP RM a stabilit selectiv anumite reguli de diferențiere a pedepsei penale în cazul identificării circumstanțelor atenuante (atenuante excepționale) și agravante, iar art. 80-84 CP RM a conturat normativ anumite stări de modificare a pedepsei penale, prin atenuarea ori agravarea acesteia. Efectele ce decurg din realitatea aplicării acestor reguli prescrise determină, în consecință, anumite incertitudini și incoerențe, uneori angajându-se o individualizare a pedepsei penale inefficientă și inechitabilă. Or, de multe ori caracterul pasibilității de pedeapsă penală rămâne a fi unul imprevizibil.

În ordinea ideilor consemnate, apare certă necesitatea unui studiu sistematizat în materia efectelor pe care le au circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal, în legătură intrinsecă cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală. Mai cu seamă că legiuitorul din RM nu reglementează și o anumită ordine de aplicare a împrejurărilor (circumstanțe și stări) modificatoare de pedeapsă penală, admițându-se posibilitatea angajării unei practici judiciare neuniforme, iar ca efect – implicarea încălcării principiului nediscriminării judiciare.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul tezei de doctorat constă în stabilirea unor algoritme de diferențiere a pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor care atenuază ori agravează pedeapsa penală, punându-se la dispoziție un mecanism viabil și eficient de individualizare a pedepsei penale.

În realizarea scopului științific propus, au fost stabilite anumite obiective, printre care:

a) cercetarea materialelor științifice referitoare la descrierea circumstanțelor atenuante și agravante, inclusiv în corelație cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală publicate în RM și în alte state, identificându-se, astfel, locul cercetării realizate în cadrul investigațiilor științifice întreprinse până la moment;

b) identificarea și descrierea conținutului categoriilor juridice de *diferențiere și individualizare a răspunderii penale, diferențiere și individualizare a pedepsei penale, diferențiere și individualizare a executării pedepsei penale*;

c) stabilirea și analiza corelației dintre conținutul diferitor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală: *circumstanță atenuantă, circumstanță agravantă, stare de atenuare, stare de agravare*;

d) evidențierea și cercetarea formelor, mijloacelor juridice și criteriilor de diferențiere a pedepsei penale;

e) analiza diferitor categorii de împrejurări modificatoare de pedeapsă penală prin prisma

clasificării acestora;

f) analiza efectelor circumstanțelor atenuante și agravante asupra răspunderii penale;

g) cercetarea efectelor circumstanțelor atenuante asupra pedepselor penale principale și complementare, inclusiv în corelație cu stările de atenuare;

h) cercetarea efectelor circumstanțelor agravante asupra pedepselor penale principale și complementare, inclusiv în corelație cu stările de agravare;

i) identificarea și analiza efectelor circumstanțelor atenuante și agravante în raport cu sancțiunile concrete ale normelor prevăzute de PS a CP RM;

î) elaborarea algoritmului de individualizare a pedepsei penale în baza conținutului diferențierii acesteia;

j) elaborarea și recomandarea diferitor formule pentru eficientizarea procesului de diferențiere a pedepsei penale și, ca efect, individualizarea echitabilă a pedepsei penale în baza circumstanțelor atenuante și agravante;

k) înaintarea unor recomandări de modificare a cadrului normativ în materie penală, incident procesului de individualizare a pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor atenuante și agravante.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. *Rezultatele științifice obținute* în urma cercetărilor științifice desfășurate au constatat în:

1) delimitarea conceptuală a noțiunii de diferențiere a pedepsei penale de individualizarea pedepsei penale;

2) delimitarea procesului de individualizare a pedepsei penale de cel al individualizării răspunderii penale și procesul de individualizare a executării pedepsei penale;

3) efectele circumstanțelor agravante/atenuante și cele ale stărilor de agravare/atenuare a pedepsei penale urmează a fi analizate separat;

4) unele criterii generale de individualizare a pedepsei penale nu materializează o anumită eficiență aplicativă;

5) efectele circumstanțelor atenuante/gravante nu sunt descrise pe deplin prin intermediul conținutului diferențierii pedepsei penale în baza acestor criterii generale;

6) mijloacele juridice puse în seama individualizării pedepsei penale prin intermediul diferențierii nu angajează posibilitatea și inevitabilitatea unei pedepse echitabile;

7) circumstanțele agravante și atenuante, sub aspectul efectelor acestora, nu diferențiază anumite reguli de aplicare a acestora în ordine succesivă, iar lipsa unei succesiuni legale (normative) poate angaja lipsa unei individualizări eficiente a pedepsei penale;

Noutatea științifică a fost materializată prin intermediul unor concluzii generale și recomandări, în particular:

1. **Diferențierea pedepsei penale** presupune mecanismul abstract creat de către legiuitor prin care se materializează o catalogare a pedepselor penale și a limitelor acestora în funcție de anumite mijloace juridice și vizează procesul de până la aplicarea unei pedepse definitive.

2. **Individualizarea pedepsei penale** presupune mecanismul real de stabilire și aplicare de către instanța de judecată a unei pedepse penale față de infractor, în limitele procesului de diferențiere, admis în funcție de anumite mijloace juridice de individualizare și are loc într-o cauză penală concretă.

3. **Starea modificatoare de pedeapsă penală** (de atenuare sau de agravare) reprezintă o situație juridică prevăzută de legea penală, alta decât prezența circumstanțelor agravante ori atenuante, care admite modificarea modelului abstract al pedepsei penale, în sensul atenuării ori agravării pedepsei penale, în baza unor situații juridice prescrise.

4. **Mijloc juridic de diferențiere** – un indicator al procesului de diferențiere a pedepsei penale și a limitelor acesteia, prevăzut expres de legea penală și care determină în mod abstract posibilitatea aplicării unei pedepse diferențiate.

5. **Mijloc juridic de individualizare** – un indicator al procesului de individualizare a pedepsei penale, prevăzut expres de legea penală ori stabilit de fapt în cazul comiterii unei infracțiuni concrete și care determină realitatea aplicării unei pedepse individualizate.

6. Formele diferențierii pedepsei penale sunt: *diferențierea prin intermediul stabilirii sistemului de pedepse penale prevăzut în PG a CP RM; diferențierea prin stabilirea unor limite generale ale pedepsei penale; diferențierea prin intermediul sancțiunilor prevăzute la PS a CP RM pentru fiecare normă în parte; diferențierea efectelor diferitor împrejurări (circumstanțe și stări) modificatoare de pedeapsă (cu caracter atenuant sau agravant), incluse în PG și PS a CP RM, asupra pedepsei prevăzute de norma PS a CP RM.*

Problema științifică importantă soluționată a constat în elaborarea unui sistem diferențierea a pedepsei penale prin prisma circumstanțelor atenuante și agravante, inclusiv în corelare cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală, fapt care a contribuit la perfecționarea procesului de diferențiere a pedepsei penale, în vederea aplicării acestuia în cadrul unei eventuale individualizări a acesteia.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Teza de doctorat a fost elaborată având la bază: ● cadrul normativ adoptat în mai multe state, precum Republica Moldova, România, Federația Rusă, Franța, SUA etc.; ● practica judiciară din RM; ● teoria penală din mai multe state, în particular s-a apelat la opiniile autorilor din RM (A. Barbăneagră, A. Borodac, I. Macari, T. Carpov, S. Brînză, X. Ulianovschi, Gh. Ulianovschi, V. Stati, D. Popescu, M. Grama, N. Gordilă, V. Rotaru, N. Belâi); România (Ș. Daneș, V. Papadopol, L. Barac, M. Basarab, I. Ristea, I. Tănăsescu, Gh. Ivan, Gh. Alecu, A. Boroi, V. Dongoroz, G. Antoniu, S. Kahane, I.

Fodor, N. Giurgiu, C. Rotaru, V. Păvăleanu); Federația Rusă (Т. А. Лесниевски-Костарева, Г. Цепляева, А. А. Мамедов, В. С. Комиссаров, Р. Х. Якупов, Е. Азарян, Н. Ф. Кузнецова, Ю. М. Ткачевский, Г. Н. Борзенков, А. И. Парог, А. В. Ищенко); Ucraina (В. С. Ковальский, С. С. Яценко, А. Смирнов, А. Ш. Якупов); Franța (P. Kolb, L. Leturmy, J. Pradel, M. Danti-Juan, M.- L. Rassat, Ph. Salvage, J.- C. Soyer, M. Véron) etc.

Teza de doctorat vizează posibilitatea dezvoltării teoriei și principiilor științifice în materia diferențierii și individualizării pedepsei penale, în special prin intermediul circumstanțelor atenuante și agravante, în corelație cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală. Rezultatele științifice obținute determină dezvoltarea teoriilor legate de natura juridică a efectelor circumstanțelor de atenuare și agravare a pedepsei penale, determinarea mijloacelor juridice și particularităților diferențierii pedepsei penale și a eventualei individualizări judiciare, stabilirea cercului de subiecte implicate în procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale.

Valoarea aplicativă a tezei reiese din incidența investigațiilor în:

- cadrul *activității de cercetare științifică*, teoriile și concepțiile autorului (legate de procesul de individualizare ca urmare a unui proces complex de diferențiere) putând fi utilizate în demersul unor cercetări de perspectivă în materia diferențierii și individualizării pedepsei penale;

- cadrul *activității didactice*, prin utilizarea rezultatelor la predarea disciplinei de *Drept penal (partea generală)*, în particular a individualizării pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor atenuante și agravante și în baza anumitor mijloace juridice;

- cadrul *activității de aplicare a normativului penal*, prin utilizarea formulelor și algoritmilor în contextul individualizării pedepsei penale pe baza unor reguli clar diferențiate;

- cadrul *procesului de modificare a legislației*, prin elaborarea unor proiecte de modificare și completare a CP RM (în context, au fost propuse modificări la art. 75, 78, 79 etc. CP RM).

Aprobarea rezultatelor. Concluziile și recomandările, care formează rezultatele științifice ale investigațiilor întreprinse, și-au găsit reflectare în 5 articole publicate în reviste științifice, inclusiv participări la conferințe științifico-practice internaționale.

Sumarul compartimentelor tezei. Din punct de vedere structural, teza de doctorat este constituită din adnotări (în limba română, rusă și engleză), lista abrevierilor utilizate în teză, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie, anexe, declarația privind asumarea răspunderii, CV-ul autorului. În ansamblu, lucrarea numără 197 pagini, iar în lista bibliografică sunt incluse 173 de titluri. **Introducerea** descrie *actualitatea și importanța problemei abordate, scopul și obiectivele tezei, noutatea științifică a rezultatelor obținute, problema științifică soluționată, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul compartimentelor tezei.*

1. Analiza materialelor științifice referitoare la efectele circumstanțelor atenuante și/sau agravante. În contextul acestui capitol al tezei se stabilește nivelul și gradul de cercetare a subiectului investigațiilor științifice, fiind lansate spre examinare publicații în materia diferențierii și individualizării, în particular prin intermediul circumstanțelor de atenuare ori agravare a pedepsei penale. În limitele cercetărilor desfășurate se includ lucrările mai multor autori autohtoni și străini (Federația Rusă, România, Franța, Ucraina) etc.

2. Diferențierea și individualizarea pedepsei penale: noțiune, forme și mijloace. În acest sens, se face distincția între procesul de diferențiere a pedepsei penale (așa-numita individualizare legală, dar nu identică pe deplin ca conținut și volum) și cel de individualizare a pedepsei penale, care sunt detașate, etapic, de diferențierea și individualizarea executării pedepsei penale. În context, se stabilește că diferențierea pedepsei penale are loc în baza anumitor reguli și potrivit unor elemente. Cu cât procesul de diferențiere a pedepsei penale este mai complex și mai minuțios redat în textul normativului penal, cu atât procesul diferențiat de individualizare a pedepsei penale este mai bine conturat și mai echitabil.

Evident, procesul de diferențiere, precum și eventuala individualizare a pedepsei penale conturează unele forme și determină anumite efecte juridice, descrise prin variate mijloace normative. Devine cert faptul că mijloacele juridice identificate în procesul diferențierii pedepsei penale nu sunt pe deplin capabile de a lansa o individualizare eficientă a acesteia. În acest sens, se pun în evidență principii generale de care urmează a se ține cont la modificarea cadrului normativ. De asemenea, este propus un algoritm de diferențiere și individualizare a pedepsei penale, având la bază reperele juridice prevăzute de CP RM, în particular circumstanțele atenuante și agravante.

3. Diferențierea pedepsei penale prin prisma circumstanțelor atenuante și/sau agravante. Mijloacele juridice reduse la număr nu imprimă întregului proces diferențiat al pedepsei penale calitatea necesară pentru o reală și echitabilă individualizare a acesteia. În acest sens, se face distincția între efectele circumstanțelor atenuante/gravante ale pedepsei penale și efectele stărilor de atenuare sau agravare a ei (categoriile care completează noțiunea generică a împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală). Desigur, aceste împrejurări au efecte diferite: asupra răspunderii penale, pedepsei penale, executării pedepsei penale. Atenția științifică, însă, a fost *a priori* acordată diferențierii și individualizării pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor atenuante și agravante. Cercetarea efectelor acestora asupra pedepsei penale nu au fost examinate la general, ci prin descrierea detaliată a posibilităților reale de diferențiere și individualizare, adică în baza diferitor formulări ale pedepselor penale în conținutul sancțiunilor normelor juridico-penale.

1. ANALIZA MATERIALELOR ȘTIINȚIFICE REFERITOARE LA EFECTELE CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI/SAU AGRAVANTE

1.1. Analiza materialelor științifice referitoare la circumstanțele atenuante și/sau agravante, în particular la efectele acestora asupra pedepsei penale, publicate în Republica Moldova

În domeniul analizei circumstanțelor atenuante și agravante prin prisma influențării pedepsei penale sunt lansate mai multe cercetări în RM, însă acestea în mod indirect și succint pun în evidență anumite problematici legate de efectele circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, inclusiv prin intermediul cumulului cu alte situații, inclusiv cu caracter de agravare ori atenuare a acestei pedepse.

◆ O lucrare importantă și de bază în configurarea conceptului și semnificației actuale a efectelor diferitor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală este cea elaborată de către autorii N. Gorea și S. Comarnițchi – *Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei*. [173] Autorii citați opiniază asupra extinderii limitelor numerice ale circumstanțelor agravante (ca de altfel, în cazul circumstanțelor atenuante), inclusiv prin abordarea acestora nu numai în formă legală, ci și judiciară. În opinia noastră, lansată în conținutul lucrării, aceste limite nu trebuie extinse, ci chiar reduse și în cazul circumstanțelor atenuante. Or, anume prin această ultimă situație legea penală va avea caracter previzibil, în special în cazul unor eventuale individualizări ale pedepsei penale. Pe bună dreptate, încă în acea perioadă autorii au identificat anumite probleme legate de faptul că circumstanțele atenuante sau agravante, sub aspectul influenței lor, au o pondere diferită în raport cu felul și cuantumul pedepsei, iar mecanismul influenței diferitor circumstanțe asupra stabilirii pedepsei penale trebuie corelat intrinsec cu caracterul circumstanțelor propriu-zise.

◆ O altă lucrare examinată, în acest sens, a fost cea a autorului D. Popescu (*Influența circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege*. În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr.10-11) [80]. În viziunea autorului citat, în legea penală, individualizarea pedepsei, ce urmează a fi stabilită pentru persoana vinovată de comiterea infracțiunii, este îndreptată spre atingerea scopurilor pedepsei, și anume: restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului [105, p. 27], precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea condamnaților (unele dintre acestea, în particular, corectarea și reeducarea sunt vizate și de dreptul anglo-american [123, p. 11]). Doctrina penală franceză pune accent, în acest sens, pe răsplata, intimidarea, preîntâmpinarea și corectarea, iar sistemul britanic – pune în evidență elementul represiv, restabilirea echității sociale, intimidarea și apărarea societății de atentate criminale [21, p. 71]. Criteriile generale de individualizare a pedepsei, în acest sens, stabilesc regulile de care trebuie să se conducă instanța de judecată la aplicarea acesteia și

prescriu a stabili persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni o pedeapsă echitabilă, în limitele fixate în PS a CP [80, p. 132]. Nu considerăm că criteriile generale pot stabili anumite reguli puse în fața instanței la aplicarea pedepsei, ci în baza unor anume criterii se pot prescrie și regulile. Însă, în viziunea noastră, aceste reguli trebuie să fie reglementate strict și reieșite din anumite particularități specifice legislației penale a RM, dar nu să comporte doar caracter teoretico-general.

După cum interpretează D. Popescu, aplicarea de către instanța de judecată a pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de sancțiunea normei legii penale, pentru comiterea unei infracțiuni concrete, constituie un *mijloc, acordat instanței de judecată pentru o individualizare maximă a pedepsei penale* [80, p. 132]. În opinia autorului autohton, *această prevedere a legii reprezintă o abatere, o derogare de la criteriile generale de individualizare a pedepsei, și anume, de la acea regulă, că persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni, i se aplică o pedeapsă, în limitele fixate în PS a CP, și este stabilită pentru acele cazuri, când aplicarea chiar și a unei pedepse minimale în limitele stabilite de lege, este prea aspră și vădit neechitabilă. De aceea, norma prevăzută de art. 79 CP, subliniază D.Popescu, întrunește cerințele criteriului general de individualizare a pedepsei, privind pedeapsa echitabilă* [80, p. 132]. În aserțiunea noastră, nivelul subiectivismului depășit în cazul valorificării acestei norme penale predetermină necesitatea excluderii acesteia din conținutul normativului penal. Mai cu seamă, că multe particularități specifice acestei „excepții de la regulile generale de individualizare a pedepsei penale”, după cum o identifică D. Popescu, nici nu sunt stabilite corespunzător de lege, iar pe alocuri se admit duble standarde. După cum reiese din analizele desfășurate de autorul citat, legiuitorul *nu descoperă noțiunea de „circumstanțe excepționale”, stabilirea și aprecierea acestora, lăsându-le pe seama instanței de judecată; legea nu conține o listă în care să fie enumerate circumstanțele excepționale; actuala redacție a art. 79 CP conține doar o singură circumstanță concretă, care în mod obligatoriu, indiferent de categoria infracțiunii comise, se consideră circumstanță excepțională (minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea)* [80, p. 132]. În teoria dreptului penal, subliniază D.Popescu, *nu există o opinie unică referitor la faptul care circumstanțe urmează a fi considerate ca fiind excepționale, în cazul aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege* [80, p. 132].

Ideea unor duble standarde a reieșit din aserțiunea autorului D. Popescu, care nuanțează faptul că *aproximativ în toate cauzele penale instanțele de judecată stabilesc prezența circumstanțelor atenuante, fie în temeiul art. 76 alin. (1) CP RM, fie în temeiul art. 76 alin. (2) CP RM*. Susținem, în acest context, în mod parțial opinia autorului D.Popescu, care vizează propunerea de excludere din art. 79 alin. (1) CP a noțiunii de „*circumstanțe excepționale ale cauzei*”, și anume, adjectivul „*excepțională*”. Or, după cum se menționează, la aplicarea pedepsei

se ia în considerație nu însăși circumstanța ca atare, ci trebuie să fie luat în considerație *gradul diferit al influenței unui sau altui factor* în cazul infracțiunii concrete. Totodată, nu este excepțională însăși circumstanța, ce stă la baza aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, ci este excepțional anume modul de aplicare a pedepsei, în coraport cu regula generală de aplicare a acesteia, stabilită de art. 75 alin. (1) CP RM [80, p. 132]. În viziunea noastră, art. 79 CP RM urmează a fi exclus inclusiv în baza opțiunii științifice a autorului D. Popescu, precum că nu circumstanța atenuantă este excepțională, ci efectele acestor circumstanțe constituie o excepție de la regulile generale.

◆ Cercetări complexe și multiaspectuale referitoare la eficientizarea cadrului normativ în materia diferențierii și individualizării pedepsei penale au fost desfășurate de către autorul D. Popescu. O primă lucrare examinată, în acest sens, a fost *Rolul circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei penale. Locul lor în sistemul legislației penale a Republicii Moldova* (În: *Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Rolul pedepsei în societatea de tranziție”*. Chișinău: Universitatea de Criminologie, 2002, p. 292-302) [82]. Cu adevărat, se susține că circumstanțele atenuante influențează asupra stabilirii pedepsei, indiferent de perceperea lor subiectivă de către vinovat [82, p. 292]. În contextul analizei subiectului la teza de doctorat, de la anul 2002 înapoi se observă că problematica a rămas în vigoare. Adică, D. Popescu determină, în domeniul rolului circumstanțelor modificatoare de pedeapsă penală, anumite probleme, în special:

-- referitoare la ordinea sau consecutivitatea luării în considerare a circumstanțelor cauzei la stabilirea pedepsei;

-- referitoare la criteriile aprecierii influenței circumstanțelor cauzei asupra pedepsei;

-- referitoare la măsura (gradul) influenței circumstanțelor cauzei asupra pedepsei;

-- referitoare la caracterul circumstanțelor cauzei;

-- referitoare la punctul de reper la stabilirea pedepsei [82, p. 294-295].

D. Popescu consideră, referitor la ordinea sau consecutivitatea luării în considerare a circumstanțelor cauzei la stabilirea pedepsei, ca fiind rațional a determina următoarea ordine de evidențiere a circumstanțelor cauzei: a) circumstanțele care se referă la caracterul și gradul pericolului social al infracțiunii; b) circumstanțele ce se referă la persoana celui vinovat; c) circumstanțele atenuante și agravante indicate în lege; d) circumstanțele pe care instanța de judecată, în baza dreptului acordat ei de către lege, le-a recunoscut ca având influență asupra răspunderii [82, p. 294-295]. În opinia noastră, în afara prevederilor teoretice rămân stările modificatoare de pedeapsă. Iar, în ipoteza studiilor de perspectivă referitoare la circumstanțele atenuante și agravante, unde se consideră necesară excluderea caracterului judiciar al unor circumstanțe atenuante, anumite dintre aceste repere consecutive devin ineficiente.

Cu referire la *criteriile aprecierii influenței circumstanțelor cauzei asupra pedepsei*, D.Popescu admite teza după care este necesar ca instanța de judecată să nu aprecieze importanța circumstanțelor cauzei pentru pedeapsă din punct de vedere cantitativ, formal, ci trebuie să reiasă din caracteristica calitativă a ultimelor, din conținutul lor, din particularitățile lor calitative [82, p. 295]. În opinia noastră, odată fixate în legea penală în calitate de circumstanțe agravante ori atenuante, ele pot avea caracter eficient în aceeași măsură. În cazul în care instanța apreciază în calitate și alte circumstanțe atenuante, pot fi determinate acestea ca susceptibile de a modifica sau schimba pedeapsa atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ [82, p. 295-296].

Susținem pe deplin opinia exprimată referitor la *punctul de reper la stabilirea pedepsei* (a se vedea *Anexa nr. 3* și *Anexa nr. 4*). După cum subliniază D. Popescu, trebuie deosebit punctul de reper al calculării pedepsei în general de punctul de reper ce servește pentru atenuarea sau agravarea pedepsei. Astfel, se consideră că ultimul corespunde mărimii pedepsei stabilite de către instanța de judecată, cu luarea în considerare a caracterului și gradului de pericol social al infracțiunii săvârșite și a persoanei celui vinovat (a se vedea *Anexa nr. 3* și *Anexa nr. 4*). Iar de aici, în funcție de circumstanțele cauzei, poate fi făcută reducerea sau agravarea, stabilind, deci, pedeapsa definitivă [82, p. 298].

◆ Nu suntem de acord, însă, cu ideea autorului D. Popescu, precum că prin intermediul art. 84 CP RM și art. 85 CP RM se face o excepție de la regulile stabilite prin art. 75 alin. (1) CP RM, în special că *pedeapsa stabilită celui vinovat de săvârșirea infracțiunii nu trebuie să depășească limitele sancțiunii, indiferent de circumstanțele concrete ale cauzei (Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 3)* [81, p. 33]. În opinia noastră, aceste limite nu sunt depășite în raport cu circumstanțele concrete ale **cauzei**, ci sunt identificate mai multe cauze, legislația impunându-se cu anumite reguli în cazurile cumulării pedepsei penale în situația mai multor fapte infracționale. Doar, că legislația penală nu trebuie să vizeze posibilitatea de aplicare a efectelor circumstanțelor corespunzătoare de două sau mai multe ori pentru aceeași situație de ansamblu.

De asemenea, ne rezervăm dreptul asupra unei opinii mai speciale, decât cea a autorului D. Popescu, referitoare la locul circumstanțelor atenuante și agravante în cadrul procesului complex de diferențiere și individualizare a răspunderii penale și pedepsei penale. În viziunea autorului citat, *circumstanțele atenuante și agravante influențează atât diferențierea, cât și individualizarea răspunderii penale* [81, p. 34]. Considerăm că în baza sistemului de circumstanțe atenuante și agravante are loc diferențierea răspunderii penale, urmată faptic de o individualizare a acestei răspunderi. În limitele diferențierii răspunderii penale, are loc diferențierea pedepsei penale. Or, doar în cadrul limitelor de diferențiere a pedepsei penale,

descrișă prin anumite reguli și operații clare, poate avea loc o individualizare echitabilă a pedepsei penale, care corespunde în deplină măsură principiului proporționalității pedepsei penale.

Cu adevărat, însă, este faptul că prin capacitatea de a atenua sau de a agrava, mai degrabă se manifestă destinația sau calitatea funcțională a circumstanțelor atenuante sau agravante. De aceea, subliniază D. Popescu, o etapă necesară în cunoașterea și elucidarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante o constituie cercetarea calităților funcționale ale acestor date, stări, situații, împrejurări, care poartă denumirile de „atenuante” și „agravante” [81, p. 36].

◆ O lucrare semnificativă în materia unor interpretări sistematice și minuțioase a legislației penale în vigoare, inclusiv referitor la diferențierea pedepsei penale prin prisma efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, se prezintă cea elaborată de un grup de autori, în special A. Barbăneagră, V. Berliba, V. Cușnir, Gh. Ulianovschi, X. Ulianovschi etc. (*Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2009*) [5].

După cum subliniază Gh. Ulianovschi, în doctrina penală și practica judiciară prin *criterii de individualizare a pedepsei* se înțeleg cerințele de care instanța de judecată este obligată să se conducă în procesul stabilirii pedepsei și la aplicarea ei persoanei vinovate de săvârșirea infracțiunii [5, p. 151]. Cu adevărat, reieșind din opiniile științifice ale autorului, pedeapsa este echitabilă când ea impune infractorului lipsuri și restricții ale drepturilor lui **proporționate** cu gravitatea infracțiunii săvârșite și este suficientă pentru restabilirea echității sociale, adică a drepturilor și intereselor victimei, statului și întregii societăți, perturbate prin infracțiune [5, p. 151]. O poziție aparte pe care o conturăm, în acest context, este că, în cazul individualizării pedepsei penale nu este incident în deplină măsură principiul *legalității pedepsei aplicate infractorului*. Or, toate pedepsele penale, pentru a avea acest statut, urmează a se încadra în limitele unei legalități adoptate. Nu poate fi aplicată o altă pedeapsă penală decât cea prevăzută de lege și în alte limite decât cele reglementate. În acest sens, în cursul individualizării pedepsei penale, se stabilește *legalitatea* – ca principiu – în raport cu procesul de diferențiere a pedepsei penale. În cazul în care aceste limite (ale diferențierii) nu sunt bine descrise de legea penală în vigoare, caracterul legalității procesului de individualizare a pedepsei penale poate fi limitat la principiul legalității acesteia. În opinia noastră, în limitele unui cadru normativ eficient urmează a fi încadrate nu numai categoriile de pedepse penale și limitele acestora, ci și condițiile oportune și echitabile de diferențiere a pedepsei penale, prezumându-se, prin intermediul legiuitorului, anumite standarde de individualizare a pedepsei penale.

În considerațiunea autorului T. Popovici, art. 78 CP RM determină *urmările* circumstanțelor atenuante și agravante prevăzute de art. 76, 77 CP RM, luate în considerație de instanța de judecată la stabilirea pedepsei [5, p. 167]. Interpretarea efectelor circumstanțelor

agravante și atenuante a fost realizată de T. Popovici exclusiv prin operarea dispozițiilor normative din art. 78 CP RM, fără a identifica anumite situații de fapt corelate cu sancțiunile prevăzute de normele PS a CP RM și a evidenția posibilitățile reale de aplicare a normei care vizează efectele circumstanțelor atenuante și agravante prin operarea normei art. 78 CP RM.

◆ Pentru analiza unor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală (alăturate circumstanțelor atenuante și agravante), în formă unor stări, s-a identificat necesitatea apelării la opiniile științifice care descriu, din punct de vedere teoretic, instituțiile care se includ în conținutul acestora din urmă. În special este vorba despre tentativa de infracțiune, participația penală, concursul de infracțiuni, recidiva infracțională etc. Din perspectiva acestor premise, a fost analizată și lucrarea autorilor A. Mariș, D. Vasiloș, I. Cauș (*Îndrumător metodic la disciplina drept penal. Partea specială. Chișinău: ASEM, 2009*) [65]. Forma atipică a infracțiunii neconsumate în cazul pregătirii de infracțiunii, după cum subliniază autorii citați, reiese din specificul ei, adică în cazul pregătirii de infracțiune nu există violarea nemijlocită a obiectului juridic, cu toate că acesta persistă sub forma punerii în pericol a relațiilor sociale apărute de norma penală [65, p. 36]. Din esența acestei idei, reiese că nu numai forma exterioară are caracter atipic, ci și natura elementelor interne, inclusiv pedeapsa penală trebuie să se impună, de asemenea, de pe poziție atipică. Același lucru poate fi identificat în cazul tentativei infracționale, la care, menționează A. Mariș, D. Vasiloș, I. Cauș, obiectul juridic este același ca și la infracțiunea neconsumată, dar nu este lezat, ori această lezare este insuficientă pentru a fi infracțiune consumată și constituie doar o punere în pericol a acestuia [65, p. 37].

Referitor la participația penală, a cărei sancționare urmează a lua cursul individualizării pedepsei penale, autorii subliniază că literatura de specialitate consideră că toți participanții răspund pentru aceeași infracțiune, deoarece participația penală este un mod de săvârșire a acesteia (*n.a.* – deși are caracter atipic). Actele participanților trebuie să fie orientate împotriva aceluiași obiect juridic, iar infracțiunea se realizează cel puțin în forma actelor preparatorii pasibile de răspundere penală. Deci, individualizarea pedepsei penale are loc în aceleași limite speciale, deoarece, menționează autorii citați, calificarea infracțiunii se face în baza aceleiași norme penale din PS a CP, ținând cont de dispozițiile PG, unde sunt expuse condițiile existenței acestora, dar trebuie luat în considerație faptul lipsei unui exces de autor [65, p. 40-41].

◆ În cursul investigațiilor științifice la tema tezei de doctorat au fost analizate și anumite lucrări în domeniul dreptului penal special. În particular, este vorba de lucrarea autorilor S. Brânză și V. Stati (*Drept penal. Partea specială. Volumul 2. Chișinău: USM, 2011*) [18]. Or, legislația penală a RM pune în evidență anumite forme de diferențiere a pedepsei penale nu numai în raport cu normele PG, ci și PS a CP. Astfel, interpretând conținutul normei prevăzute de art. 278 CP RM, autorii S. Brânză și V. Stati conturează și esența formei speciale de

diferențiere a pedepsei penale prevăzută de alin. (5) al normei vizate. În acest sens, autorii consideră, pe bună dreptate, că art. 278 alin. (5) CP RM prevede posibilitatea luării în considerație, la stabilirea pedepsei, a unei circumstanțe atenuante, care presupune întrunirea următoarelor două condiții: *prevenirea autorităților în legătură cu preconizatul act terorist și prin această prevenire se contribuie fie la evitarea producerii urmărilor grave, fie la demascarea altor făptuitori* [18, p. 469; 19, p. 539]. Prevăzându-se o circumstanță atenuantă condiționată, subsecventă, S. Brânză și V. Stati menționează că în acest caz nu este preîntâmpinată însăși realizarea acțiunii prejudiciabile, ci se preîntâmpină producerea unora dintre urmările prejudiciabile grave ale respectivei acțiuni sau producerea tuturor acestor urmări [18]. În continuare, autorii nu determină eventuala posibilitate de individualizare a pedepsei penale. În fapt, considerăm că legiuitorul nici nu descrie regulile diferențiate ale acestei individualizări, ea impunându-se cu caracter facultativ.

◆ Importantă sub aspectul analizei complexe și interdisciplinare, mai cu seamă din perspectiva unei reale aplicări a normativului penal (interpretări reieșite inclusiv din practica judiciară a RM), este lucrarea unui grup de autori, inclusiv M. Poalelungi, C. Gurschi, P. Ursache etc. (*Manualul judecătorului pentru cauze penale. Ediția I. Chișinău: Asociația Judecătorilor din Moldova, 2013*) [64]. Lucrarea nu pune în evidență o descriere detaliată specific criteriilor de diferențiere a pedepsei penale, nici a posibilităților de individualizare a acesteia. În mod indirect, însă, autorii N. Gordilă, V. Rotaru, la descrierea procedurii în cauzele privind minorii, subliniază asupra unor *privilegii prevăzute de către legiuitor pentru minori*, cum ar fi pentru săvârșirea infracțiunii ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea lui [64, p. 1019].

De asemenea, luând în vedere că art. 80 CP RM prevede ca stare modificatoare de pedeapsă penală (în sensul atenuării ei) - încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției, importantă, sub aspectul analizei, este interpretarea realizată de către autorii N. Gordilă și V. Rotaru a procedurii privind acest acord. În particular, autorii descriu procedura de examinare a respectării condițiilor legale stabilite față de acord (respectarea formei scrise a acordului de recunoaștere, respectarea cerinței privind infracțiunile în privința cărora este posibilă încheierea acordului), examinarea respectării cerinței caracterului voluntar/benevol ale acordului; verificarea dacă acordul este încheiat/acceptat cu bună știință etc. [64, p. 1035-1043].

1.2. Analiza materialelor științifice publicate în alte state

Analiza materialelor științifice publicate în alte state au fost selectate și analizate din perspectiva importanței majore pe care o au pentru știința dreptului penal în ansamblu și, acestea au contribuit decisiv la crearea opiniilor științifice ale autorului tezei de doctorat, fiind capabile,

în corelație și unitate, prin apelarea la o bază metodologică serioasă, să se ajungă la concluzii de valoare științifică absolută. Această analiză a materialelor publicate a fost desfășurată în ordine cronologică, indiferent de locul publicării lucrării cercetate.

◆ O primă lucrare supusă analizei a fost cea a unui grup de autori ruși, sub redacția științifică a profesorilor Н. Ф. Кузнецов, Ю. М. Ткачевский, Г. Н. Борзенков (*Уголовное право. Общая часть. Москва: Издательство Московского университета, 1993*) [146].

În opinia autorilor ruși, politica penală, sub aspectul conținutului generic, își găsește reflectare în următoarele elemente: 1) determinarea principiilor de bază și dispozițiilor generale, care stau la fundamentul luptei cu criminalitatea prin mijloace și metode de drept penal; 2) determinarea cercului de fapte socialmente periculoase, recunoscute în calitate de infracțiuni, și excluderea unor sau altor fapte din numărul celor infracționale (problemele criminalizării și decriminalizării); 3) determinarea caracterului pasibilității de pedeapsă, precum și a condițiilor de liberare de răspundere și pedeapsă (problemele penalizării și depenalizării); 4) stabilirea direcțiilor de activitate a organelor de drept în aplicarea practică a dispozițiilor legii penale și relevarea eficienței ei; 5) acordarea influenței asupra conștiinței juridice și culturii juridice a populației [146, p. 18-19].

Anume în contextul pericolului social al infracțiunii și individualizării pedepsei penale, un rol deosebit îl are circumstanțele agravante și atenuante, identificate în fiecare cauză concretă [146, p. 269]. După cum menționează autorii citați, circumstanțele atenuante și agravante nu trebuie confundate cu semnele obligatorii, calificative și privilegiate (atenuante) ale componenței de infracțiune. După conținut și titlu ele pot și să coincidă [146, p. 270].

◆ O cercetare valoroasă, inclusiv sub aspectul problematicii diferențierii și individualizării pedepsei penale, este cea a autorului N. Giurgiu (*Drept penal general. Doctrină, legislație, jurisprudență. Iași: Sunset, 1997*) [49]. În acest sens, se indică că *constatarea și stabilirea răspunderii penale pentru săvârșirea oricăreia dintre infracțiunile prevăzute de legea penală atrag obligativitatea supunerii făptuitorului la suportarea sancțiunilor de drept penal incidente* [49, p. 495]. Cu adevărat, în acest sens, se nuanțează faptul că „operațiunea prin care pedeapsa este adaptată nevoilor de apărare socială în scopul asigurării îndeplinirii funcțiilor și scopurilor sale de prevenire și combatere a criminalității poartă denumirea de *individualizare a pedepsei*” [49, p. 495]. În viziunea autorului român, individualizarea pedepsei constituie operațiunea complexă, realizându-se în forme (sau faze) de organizare și după criterii diferite [49, p. 495]. De aici și ideea noastră, că regulile și procedeele adoptate în vederea individualizării pedepsei penale nu pot fi de natură a completa conținutul acestei individualizări (așa-numita *individualizare legală* (individualizare formal-normativă și abstract-generică) - se realizează numai de către autoritățile de stat abilitate cu elaborarea legii și se exprimă numai în cadrul

acesteia), fiind denumită diferențiere a pedepsei penale. Nu poate, în viziunea noastră, ca individualizarea pedepsei penale să poarte un caracter abstract și formal, aceasta fiind asociată mai mult interesului de diferențiere. Mai mult ca atât, procesul de diferențiere generează anumite reguli prin care se individualizează pedeapsa penală.

În opinia autorului N. Giurgiu, individualizarea legală sau legislativă a pedepsei (adică diferențierea pedepsei penale) se exprimă în mai multe planuri de determinare a conținutului și limitelor acesteia și anume: a) stabilirea sistemului de pedepse aplicabile în cadrul legislației respective, prin determinarea cadrului general al pedepselor, a naturii și limitelor generale ale fiecărei pedepse în concordanță cu principiile stabilirii sancțiunilor de drept penal [49, p. 495]; b) stabilirea felului de pedeapsă și limitele în care poate fi aplicată pentru fiecare infracțiune, ținându-se seama de importanța valorii ocrotite, de întinderea vătămării la care poate fi supusă, de periculozitatea social abstractă a făptuitorului etc. [49, p. 495-496]; c) stabilirea cadrului și mijloacelor legale de individualizare a pedepsei în cursul operațiunilor ulterioare de aplicare și executare a acesteia, prin determinarea efectelor ce le au diverse împrejurări de agravare sau atenuare asupra limitelor speciale ale pedepsei [49, p. 496]. Din aceste raționamente, am dedus în conținutul tezei, că efectele circumstanțelor atenuante și agravante pot fi incidente nu asupra pedepsei în general (așa cum este determinat de art. 78 CP RM), ci asupra pedepselor prevăzute de legislația penală în concret. În aceste limite interpretative, identificăm o lipsă de eficiență a regulilor de diferențiere a pedepsei penale asupra procesului de individualizare a acesteia.

N. Giurgiu supuse cercetării ample și individualizarea judiciară sau judecătorească și cea administrativ-execuțională. În opinia autorului citat, cea de-a doua formă a individualizării pedepsei se realizează în cadrul activității de aplicare a pedepsei concrete, fiind denumită *individualizare judiciară* sau *judecătorească* [49, p. 496]. Spre deosebire de individualizarea legală, care, exprimându-se în cadrul procesului de legiferare, are un caracter normativ, iar criteriile de care izează sunt, prin natura lucrurilor, evaluări generale și abstracte, individualizarea judiciară, menționează N. Giurgiu, exprimându-se în procesul de jurisdicție, deci de aplicare a legii la faptele concrete, se materializează prin determinarea concret individuală a pedepselor ce urmează a fi executate în funcție de gradul concret de pericol social al faptei, de periculozitatea făptuitorului, precum și de toate împrejurările și datele concrete ale cauzei, indiferent dacă au un caracter agravant sau atenuant [49, p. 496]. Autorul român constată că, spre deosebire de individualizarea legală, care, prin instituirea unor raporturi juridice de recomandare, realizează doar prevenția generală a pedepsei, individualizarea judiciară urmărește atât prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni de către cel condamnat, cât și prevenirea săvârșirii de infracțiuni de către ceilalți membri ai societății [49, p. 496]. Individualizarea administrativ-execuțională reprezintă cea de-a treia și ultima (în ordinea succesiunii intervenirii) dintre formele

de individualizare a pedepsei și se realizează în faza executării pedepsei [49, p. 496], se menționează în conținutul cercetării întreprinse de către autorul român citat anterior. Nu suntem pe deplin în acord cu opiniile lansate, fiind necesară o delimitare de principiu între diferențierea și individualizarea pedepsei penale, pe de o parte, și diferențierea și individualizarea executării pedepsei penale, pe de altă parte. În opinia noastră, când se vorbește despre o individualizare a pedepsei penale urmează a nu se accede la așa-numita individualizare legală (din aceste considerente susținem operarea cu sintagma „diferențiere a pedepsei penale”) și individualizarea execuțională (care nu manifestă incidență în materia stabilirii pedepsei penale, ci a procesului de executare a acesteia).

Obiectul individualizării este acela al adaptării pedepsei din textul incriminator și eventual al altor dispoziții penale, incidente la fapta și făptuitorul ei, în așa mod, încât pedeapsa rezultată să reflecte în modul cel mai adecvat gravitatea faptei, pericolozitatea socială a făptuitorului și toate împrejurările concrete în care s-a comis infracțiunea și asigurându-se în funcție de acestea incidența unei sancțiuni de natură a realiza prevenția generală și specială [49, p. 497-498].

Datorită importanței deosebite pe care o are în cadrul activității de judecată și cerinței asigurării legalității penale, N. Giurgiu subliniază că operațiunea individualizării pedepsei trebuie să se desfășoare potrivit unor criterii generale de individualizare prevăzute expres de legea penală [49, p. 498] (adică în limitele unei diferențieri a pedepsei penale). Cu adevărat, nu toate dispozițiile cuprinse în PG a CP au legătură cu pedeapsa și stabilirea ei [49, p. 499], în limitele acestor dispoziții incluzându-se: - prevederile referitoare la pedeapsă în general, prin care sunt definite scopul și funcțiile pedepsei, căci realizarea acestora reprezintă înseși obiectivele individualizării pedepsei; - prevederile din PG, care, în ansamblu, concură la stabilirea cadrului general și a limitelor individualizării (reglementările referitoare la sistemul pedepselor; reglementările referitoare la fiecare dintre speciile de pedeapsă ce compun sistemul de pedepse; reglementările referitoare la circumstanțele agravante; reglementările referitoare la circumstanțele atenuante; dispozițiile ce reglementează recidiva; dispozițiile privind pluralitatea intermediară [49, p. 499]); - prevederile referitoare la mijloacele de individualizare judiciară a executării pedepsei; - în mod special pot interveni în câmpul individualizării și alte dispoziții din PG, cum sunt, de pildă, acelea care reglementează incidența legii mai favorabile, cele care reglementează regimul special de sancționare pentru tentativă sau pentru minori, ori modul de sancționare a participanților în funcție și de contribuția lor la săvârșirea infracțiunii etc. [49, p. 499].

Este necesară o atenție aparte asupra delimitării, în cazul comiterii infracțiunii, între anumite circumstanțe de atenuare sau de agravare a pedepsei penale, și stări de asemenea gen, care se cuprind în noțiunea generică de împrejurări [49, p. 502].

În opinia autorului N. Giurgiu, cauzele de agravare sau de atenuare a răspunderii penale și a pedepsei (influența acestora în planul ambelor instituții fiind implicită și insolubilă) pot fi clasificate după diferite criterii: cauze de agravare și cauze de atenuare (*în funcție de efectul pe care îl produc asupra pedepsei*) [49, p. 502]; cauze generale și cauze speciale (*în funcție de întinderea efectelor pe care le produc*) [49, p. 503]; circumstanțe legale și circumstanțe judiciare (*după modul de stabilire a circumstanțelor și după efectul pe care îl au asupra pedepsei*) [49, p. 503]; circumstanțe reale și circumstanțe personale (*după criteriul legăturii cu fapta ori cu făptuitorul*) [49, p. 504]; circumstanțele anterioare, concomitente ori subsecvente infracțiunii (*după cum intervin în perioada anterioară trecerii la executare, concomitent cu aceasta sau ulterior consumării faptei*) [49, p. 504].

N.Giurgiu atribuie la categoria circumstanțelor atenuante legale – depășirea limitelor legitimei apărări, săvârșirea infracțiunii în stare de provocare etc. [49, p. 504]. Aceste circumstanțe nu sunt descrise de către noi în asemenea calitate, CP RM atribuindu-le la categoria de cauze care înlătură caracterul penal al faptei. Însă, în viziunea noastră, efectele unor circumstanțe de atenuare ori agravare a răspunderii penale sau a pedepsei penale sunt incidente doar în limitele penalizării penale.

Stabilirea reperelor de analiză a efectelor circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale a fost reieșită din opinia autorului N. Giurgiu, care subliniază că, „întrucât pedepsele prevăzute de lege pentru diferite infracțiuni sunt așezate pe trepte de gravitate diferite, în funcție de gradul abstract de pericol social al acestora, este firesc ca și efectul de atenuare a acestora, sub influența circumstanțelor ușurătoare, să aibă ca punct de plecare nivele diferite de sancționare, iar efectele specifice atenuării sau schimbării pedepselor legale să se diferențieze în funcție de natura pedepselor” [49, p. 515].

N.Giurgiu menționează că legiuitorul elvețian atribuie efecte de atenuare circumstanțelor numai în formula înlocuirii pedepsei cu altele de natură mai ușoară, spre deosebire de legiuitorul român care practică, după caz, fie sistemul reducerii pedepsei sub minimul special, fie sistemul înlocuirii pedepsei atunci când atenuarea nu mai este eficientă [49, p. 517].

Efectele circumstanțelor agravante cu caracter general urmează logica principiului agravării facultative prevăzute de lege, fie prin aplicarea unei pedepse până la maximul special, fie dacă maximul special este considerat neîndestulător, prin adăugarea unui spor [49, p. 525]. Această regulă nu este prevăzută de legea penală a RM, limita maximă generală a pedepsei neputând fi depășită pentru vreo infracțiune în mod individual, alta fiind situația unei stări de agravare generală – concursul de infracțiuni.

◆ O altă lucrare supusă analizei a fost cea autorului I.Tănăsescu (*Circumstanțele atenuante. În: Dreptul, 1996, nr.10*) [95]. Această lucrare, prin conținutul său, oferă temei pentru crearea

unor imagini generale referitoare la circumstanțele atenuante și agravante în contextul situațiilor, împrejurărilor modificatoare a pedepsei penale. În opinia lui I. Tănăsescu, care este valabilă și pentru teoria și normativitatea penală a țării noastre, circumstanțele atenuante legale reprezintă un cadru specific, cu caracter de generalitate, deoarece sunt definite și limitate prin lege. Existența acestor circumstanțe creează situații juridice general valabile oricărui gen de infracțiuni, impunând aplicarea obligatorie a acestora pentru situații juridice individuale, pe când împrejurările asimilate circumstanțelor atenuante rămân la aprecierea instanței să procedeze sau nu la aplicarea acestora [95, p. 78]. Alături de considerațiile privind caracterul de generalitate al circumstanțelor legale, trebuie reținut și caracterul de obligativitate referitor la identificarea și aplicarea obligatorie a acestora, întrucât instanța dacă constată intervenția circumstanțelor va fi obligată să procedeze la aplicarea acestora fără a avea puterea de a face aprecieri dacă reprezintă sau nu circumstanțe atenuante, o altfel de interpretare fiind exclusă [95, p. 78].

În principiu, subliniază I. Tănăsescu, circumstanțele atenuante, ca și circumstanțele agravante, sunt prevăzute de lege, însă acțiunea - inacțiunea infracțională, cât și persoana infractorului pot să fie influențate în desfășurarea sau adoptarea unor anumite atitudini de împrejurări care pot fi apreciate de instanță ca reprezentând circumstanțe atenuante [95, p. 78]. Or, circumstanța atenuantă prevede o anumită formă a conduitei infractorului în mod general și abstract astfel că, pentru fapta concretă instanța *a posteriori* poate reține o împrejurare care să atenueze pedeapsa penală [95, p. 78].

◆ O altă lucrare supusă analizei contextuale, care a conturat ideea cercetării în cauză și care a oferit prilej suficient pentru a supune criticii limitele diferențierii pedepsei penale pentru o veritabilă și eficientă individualizare a pedepsei penale, a fost cea elaborată sub redacția unor autori ruși – В. С. Комиссаров și Р. Х. Якупов (*Уголовное наказание в вопросах и ответах. Москва: Зерцало, 1998*). [137] În viziunea autorilor citați aranjarea sancțiunilor oferă instanței de judecată posibilități largi de individualizare a pedepsei. Însă alegerea pedepsei concrete și a mărimii acesteia are loc în baza unor aprecieri „haotice” ale instanței. Printre cerințele, care compun inițierile principale ale dispunerii pedepsei, legea le prevede pe cele care se referă nemijlocit la individualizarea pedepsei în limitele prevăzute de lege. [137, p. 94-95; 138, p. 237] În ipoteza celor constatate, eficiența mecanismului de proporționare a pedepsei penale are loc în procesul de individualizare a pedepsei penale, însă acest ultim proces apare doar posibil și real în limitele și condițiile unei diferențieri pe cât de extinsă în raport cu limitele de descriere, pe atât de concretă în situațiile prevăzută și reieșite din contextul sancțiunilor care conturează pasibilitatea de pedeapsă penală. Incoerențele și contrazicerile admise în sensul normativului penal, lipsa unor concordanțe între condițiile de descriere a efectelor circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale și ansamblul de soluții admise la descrierea sancțiunilor penale

în normele concrete, a determinat considerarea acestui mecanism inefficient în proces de individualizare a pedepsei penale, aceasta fiind continuată a fi desfășurată în limite subiective extensive.

◆ O cercetare importantă sub aspectul diferențierii răspunderii penale și a pedepsei penale este cea a autorului T. A. Лесниевски-Костарева (*Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва: Норма, 2000*) [124] Autorul citat stabilește legătura între instituțiile de criminalizare/decriminalizare și penalizare/depenalizare, stabilind locul diferențierii pedepsei penale în contextul acestor instituții de drept penal. După cum se reclamă, diferențierea răspunderii penale a fost recunoscută în calitate de principiu și direcție prioritară a reformei legislației penale contemporane. Or, criminalizarea și decriminalizarea (numită și dezincriminare [51, p. 124]) nu completează pe deplin întreg conținutul politicii juridico-penale. O sferă importantă a acestei politici este penalizarea (stabilirea prin lege a pedepsei) și depenalizarea (prevederea posibilităților de liberare de pedeapsă penală și chiar de răspundere penală). Însă penalizarea (depenalizarea) nu constituie o prerogativă a legiuitorului și, în acest sens, apare delimitarea de criminalizarea (decriminalizarea), care se realizează exclusiv de către legiuitor. [124, p. 16-17]

Susținem pe deplin idea autorului T. A. Лесниевски-Костарева, că procesul de diferențiere a răspunderii penale acționează în sfera penalizării și depenalizării, realizată de către legiuitor. Or, penalizarea și depenalizarea nu este redusă la procesul de diferențiere a răspunderii penale. [124, p. 17] Diferențierea răspunderii penale și posibilitatea de a individualiza răspunderea penală – sunt două elemente în cadrul politicii juridico-penale. [124, p. 23] Cu adevărat, cu cât este mai mare sfera de diferențiere, cu cât este mai bine reglementată înăsprirea ori slăbirea răspunderii, cu atât mai mică este sfera de individualizare și libertate persoanei care aplică norma penală de a acționa după propria viziune. [124, p. 23]

Diferențierea răspunderii penale și individualizarea răspunderii penale sunt logic legate între ele și în timp urmează una după alta. Mai întâi de toate legiuitorul stabilește răspunderea penală și pedeapsa tipică pentru una sau altă infracțiune, limitează conturul pasibilității de pedeapsă; apoi gradează această răspundere, inclusiv până la posibilitatea liberării depline de răspundere penală; în ultimul rând, organul de aplicare a normei de drept penal alege măsura de răspundere concretă, individuală în limitele de acum stabilite de către legiuitor la etapele anterioare. Aceste procese au o natură juridică diferită. [124, p. 35]

◆ Cercetări minuțioase în materia regulilor de dispunere diferențiată a pedepsei penale sunt lansate de L. Barac (*Constantele și variabilele dreptului penal. București: All Beck, 2001*). [4] În viziunea autorului, premisele generale ale dispunerii pedepsei penale – sunt dispozițiile de bază și fundamentale formulate în lege, de care trebuie să se conducă instanța de judecată la

dispunerea pedepsei penale. [4, p. 208] De aici, și opinia noastră, că regulile de diferențiere a pedepsei penale pot constitui premisa normativă a procesului complex de individualizare a pedepsei penale. În conținutul acestor premise generale, menționează L. Barac, își găsesc reflecție și concretizare principiile dreptului penal raportate la sarcina dispunerii pedepsei pentru o infracțiune concretă. [4, p. 208]

Printre regulile de bază ale dispunerii pedepsei (*pedeapsa se dispune în limitele prevăzute de articolul corespunzător al PS; pedeapsa se dispune cu luarea în vedere a dispozițiilor PG; pedeapsa se dispune cu luarea în vedere a caracterului și gradului de pericol social al infracțiunii; pedeapsa se dispune cu luarea în vedere a personalității vinovatului; la dispunerea pedepsei instanța ia în considerație influența pedepsei dispuse asupra corectării persoanei vinovate și condițiile de viață ale familiei ei*), figurează și regula precum că la dispunerea pedepsei penale instanța de judecată ia în considerație circumstanțele care atenuează ori agravează pedeapsa penală. [4, p. 208-211]

◆ O lucrare importantă supusă examinării la tema tezei de doctorat este cea a autorului A. B. Ищенко (*Назначение наказания по Уголовному кодексу Российской Федерации. Москва: Юрлитинформ, 2002*). [115] În opinia autorului A. B. Ищенко, procesul de realizare a reformelor democratice este legat indisolubil de crearea unui stat de drept, capabil să asigure protecția valorilor sociale consfințite contra atentatelor infracționale. Printre aceste mijloace, aplicate de către stat în cadrul influenței sistemice asupra infracționalității, cu caracter de severitate ierarhic superioară, este pedeapsa penală. [115, p. 3]

Din acest punct de vedere, cercetarea problemelor de diferențiere și dispunere a pedepsei penale obțin o actualitate și importanță deosebită. Pentru atingerea scopurilor pedepsei penale, majorării rolului ei - ca mijloc de combatere a infracționalității, este necesar un sistem care să asigure posibilitatea reală de aplicare a diferitor volume de pedeapsă față de condamnați de diferite categorii, în dependență de gravitatea infracțiunii, circumstanțelor de comitere a ei și persoana vinovatului. Soluționarea acestei probleme importante este posibilă doar în temeiul diferențierii și individualizării pedepsei penale. [115, p. 3-4]

Studierea problemelor de dispunere a pedepsei penale este importantă și din punct de vedere al poziției tehnico-juridice a normativului penal. Odată cu dezvoltarea legislației, tipurile, metodele, procedeele de diferențiere a pedepsei penale se modifică și se dezvoltă. Ele devin mult mai optimale, permițând mult mai constructiv de a soluționa problemele de dispunere a pedepsei. [115, p. 4] În realitate, limitele diferențierii pedepsei penale sunt foarte restrictiv constatate prin dispozițiile normativului penal, creându-se reale posibilități pentru o individualizare subiectivă mult mai extensivă.

A. B. Ищенко acordă atenție deosebită dispozițiilor generale ale metodicii dispunerii

pedepsei penale, inclusiv prin identificarea legităților pedepsei penale. De asemenea, autorul descrie detaliat regulile de dispunere a pedepsei penale, acestea fiind descrise sub aspectul: evidenței factorilor atribuiți la categoria premiselor generale de dispunere a pedepsei penale, precum și a regulilor speciale de dispunere a acestei pedepse. În lista regulilor speciale se includ regulile privind: dispunerea pedepsei penale în prezența circumstanțelor atenuante; dispunerea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege pentru infracțiunea corespunzătoare; dispunerea pedepsei penale pentru infracțiunea neconsumată; dispunerea pedepsei penale pentru infracțiunea comisă prin participație penală; dispunerea pedepsei penale în cazul unei pluralități de infracțiuni; dispunerea pedepsei penale în cazul unui cumul de sentințe; dispunerea pedepsei penale în cazul recidivei infracționale; dispunerea pedepsei penale în cazul cumulului de diferite reguli speciale; condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei. [115, p. 6-66]

În teoria dreptului penal cercetarea factorilor care determină individualizarea pedepsei, deseori se realizează în ordinea cea mai generală. De multe ori, subliniază autorul citat, examinarea, în esență, este redusă doar la interpretarea controversată a dispozițiilor generale ale dispunerii pedepsei penale. În viziunea lui A.B. Ищенко examinarea factorilor, care determină individualizarea pedepsei, numai în limitele stricte prevăzute de lege, este pe departe nedeplină. [115, p. 7] Dispoziția prin care se dispune pedeapsa penală în limitele prevăzute de articolele corespunzătoare ale PS, și cu luarea în considerare a dispozițiilor PG, nu oferă un răspuns univoc la întrebarea: *ce presupun limitele dispunerii pedepsei?* [115, p. 20] O răspândire amplă a căpătat punctul de vedere, care vizează aceste limite în corespundere cu sancțiunea articolului PS. [115, p. 21] Nu se poate de absolutizat limitele dispunerii pedepsei doar la indicatorii sancțiunii din PS. Or, în acest mod se va limita arsenalul mijloacelor juridico-penale de influență asupra persoanei vinovate de comiterea unei infracțiuni concrete. Evident, sancțiunea articolului reprezintă o conturare de bază a limitelor pasibilității de pedeapsă, limitelor legislative ale luării în considerare a circumstanțelor cauzei, de alegere de către instanța de judecată a tipului și limitelor pedepsei penale. În același timp, orientarea instanței de judecată doar la sancțiunea articolului nu oferă o prezentare corectă și exclusivă despre limitele reale ale pedepsei, prin care se înțelege un minimum și un maximum. În primul rând, limitele pedepsei nu întotdeauna sunt bine determinate de articolul PS. În al doilea rând, sancțiunile, de regulă, nu conțin descrierea deplină atât a pedepselor principale, cât și a celor complementare, aplicarea cărora este posibilă față de persoanele vinovate. În al treilea rând, limitele pedepsei față de anumite categorii de persoane pot fi mai scăzute decât previziunile sancțiunii normei, în baza cărora se califică infracțiunea. În al patrulea rând, despre diferența dintre limitele pedepsei penale și sancțiunea articolului demonstrează și posibilitatea instanței de a nu aplica în genere pedeapsa. [115, p. 22-23] Astfel, A. B. Ищенко constată că sancțiunea articolului și limitele dispunerii pedepsei penale

nu constituie aceleași lucruri. [115, p. 23]

O problemă teoretică și practică importantă, pe care o evidențiază autorul citat, este cea despre corespunderea optimală între voința legiuitorului și împuternicirile discreționare ale instanței de judecată. [115, p. 24]

Luarea în considerare a circumstanțelor atenuante și agravante ale pedepsei constituie nu un drept, ci o obligație a instanței de judecată. [115, p. 40] Algoritmul general al individualizării pedepsei poate fi prezentat ca fiind ansamblul algoritmilor de aplicare a regulilor speciale de dispunere a pedepsei, care este rațional de a le reprezenta sub forma unor „pseudocoduri”, adică în forma unor acțiuni consecutive. [115, p. 41]

Descrierea algoritmului de aplicare a regulilor speciale în „pseudocod” poate fi reprezentată, după A. B. Ищенко, în următoarea formă generală: Algoritm [denumirea] – Început [consecutivitatea acțiunilor] – Final. [115, p. 41] Reieșind din aceasta, fiecare dintre regulile speciale de dispunere a pedepsei va forma denumirea algoritmului. Cerințele CP, care se referă la această regulă, constituie consecutivitatea acțiunilor, în baza căruia poate fi obținut rezultatul final – răspunsul despre mărimea pedepsei pentru acest algoritm. Deoarece sunt posibile situații de dispunere a pedepsei în corelarea diferitor reguli speciale, atunci răspunsul final la întrebarea legată de mărimea pedepsei poate fi obținut la evidența concomitentă a rezultatelor finale ale algoritmilor corelate. [115, p. 41-42]

◆ Următoarea lucrare complexă și importantă sub aspectul problematicii supuse investigațiilor științifice este cea elaborată de autorii Ș. Daneș și V. Papadopol (*Individualizarea judiciară a pedepselor. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2002*). [35] După cum constată autorii români citați, pedeapsa capătă un rol tot mai însemnat dacă la elaborarea și aplicarea ei se acționează în mod diferențiat, prevăzându-se limite minime și maxime proporționale cu pericolul social al infracțiunilor și dacă pedepsele concrete aplicate de către instanțe reprezintă echivalentul real al gravității faptei săvârșite și vinovăției făptuitorului. [35, p. 9] Adică, o pedeapsă este aptă a-și îndeplini funcțiile și realiza scopul numai dacă este perfect individualizată; [35, p. 26] pedeapsa concretă, rezultat al operației de individualizare, trebuie să fie o expresie echilibrată a constrângerii și reeducării [35, p. 27] (or, pedeapsa și este o măsură de constrângere și un mijloc de reeducare a celui condamnat, ea având un caracter coercitiv și altul curativ [77, p. 459].)

Nu suntem promotorii ideii, precum că principiul individualizării domină, în primul rând, procesul elaborării normelor juridice penale, creând condițiile unei bune individualizări judiciare și administrative a pedepselor. [35, p. 70] Or, o individualizare nu poate crea condiții bune pentru o altă individualizare, adică individualizarea fiind și cauză și efect al unui proces complex de individualizare. Din aceste raționamente, considerăm că este necesară delimitarea etimologică

între conținutul diferențierii pedepsei penale și conținutului juridic al individualizării pedepsei penale (detașat de individualizarea executării pedepsei penale, care apare în limitele și condițiile unei diferențieri a procesului de executare a pedepsei penale).

În opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, cadrul legal al individualizării judiciare este constituit din mai multe elemente: 1) cadrul general al pedepselor, care cuprinde, enumerate într-o anumită ordine, totalitatea pedepselor aplicabile în dreptul penal, precum și limitele generale ale acestora; [35, p. 84] 2) felul pedepselor prevăzute de lege pentru fiecare infracțiune și limitele speciale ale acestora; [35, p. 85] 3) efectele recunoscute de lege diferitelor cauze de agravare sau de atenuare a pedepsei; [35, p. 86] 4) efectele atribuite de lege cauzelor generale de modificare a pedepsei, reprezentate de unele forme de pluralitate infracțională; [35, p. 87] 5) efectele pe care le are, potrivit legii, asupra pedepsei concursul de cauze modificatoare ale tratamentului penal. [35, p. 88]

Principiul legalității în individualizarea pedepsei impune nu numai ca aceasta să se desfășoare în limitele unui cadru legal, dar și să se realizeze prin folosirea unor posibilități și pe baza unor elemente de apreciere de asemenea determinat prin lege. [35, p. 89] Reglementarea instituției circumstanțelor agravante și atenuante deschide, pentru judecători, noi posibilități de adecvare a pedepsei la cazul concret. [35, p. 90]

Desigur, operația de individualizare – deși neîngrădită, în rezultatele sale, decât de limitele ce constituie cadrul ei legal – nu este însă o operație arbitrară. [35, p. 229; 79, p. 9] Luarea în considerare a tuturor criteriilor de diferențiere a pedepsei penale are un caracter obligatoriu, și nu facultativ.

Ca și alți autori, Ș. Daneș și V. Papadopol consideră că unul dintre mijloacele de individualizare a pedepsei este atenuarea răspunderii penale ca efect al circumstanțelor atenuante. [35, p. 232] Existența mai multor circumstanțe atenuante nu duce la tot atâtea reduceri de pedeapsă și nici nu poate justifica coborârea pedepsei sub limita minimă prevăzută de lege pentru ipoteza constatării de circumstanțe ușurătoare; considerate în complexul lor, toate circumstanțele atenuante reținute vor determina reducerea o singură dată a pedepsei, între noile limite speciale, dar prezența unei multiplicități de asemenea circumstanțe poate fi de natură a atrage o ușurare mai accentuată a răspunderii penale. [35, p. 233]

Cu referire la existența circumstanțelor agravante – întrucât acestea influențează gradul de pericol social al infracțiunii sau relevă pericolozitatea făptuitorului, se stabilește că nu poate rămâne fără repercusiuni asupra pedepsei. Nu este de conceput ca unei persoane care a săvârșit fapta în circumstanțe agravante să i se aplice o pedeapsă identică cu pedeapsa celei la care ea ar fi fost supusă în ipoteza că acele circumstanțe ar fi lipsit. [35, p. 242]

Existența mai multor circumstanțe agravante, de asemenea, nu atrage mai multe agravări

sucesive ale pedepsei, ci una singură și nu poate duce la aplicarea unui spor mai mare decât cel autorizat de lege. O pluralitate de circumstanțe agravante va reprezenta însă întotdeauna un important element de apreciere atunci când se va lua în considerare necesitatea depășirii maximului special și, în caz afirmativ, stabilirea sporului. [35, p. 244]

◆ O cercetare minuțioasă a instituțiilor diferențierii și individualizării pedepsei penale este realizată de către A. A. Мамедов (*Справедливость назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003*). [125] Autorul din Azerbaidjan analizează multilateral noțiunea de pedeapsă penală și importanța (rolul) acesteia în restabilirea echității sociale, noțiunea de diferențiere și individualizare a pedepsei, coraportul între diferențierea și individualizarea pedepsei în cadrul asigurării unei pedepsei echitabile, principiul diferențierii pedepsei – ca premisă a realizării principiului de echitate, principiul echității – în lege și în realitate, aspectul moral al justiției. [125] Din cele relevate, se constată că autorul identifică o legătură și o completare a principiului echității sociale prin prisma instituțiilor de diferențiere și individualizare a pedepsei penale. Susținem acest punct de vedere, subliniind că principiul diferențierii are incidență mai amplă în sensul principiului legalității, respectând realmente principiul echității, care este prezumat de legiuitor, pe când în cazul individualizării pedepsei penale, o pondere mai mare o are principiul echității sociale.

Pentru ca echitatea socială să fie reală, iar pedeapsa echitabilă, susține autorul azer, aceasta trebuie să fie dispusă cu respectarea strictă a principiilor diferențierii și individualizării. O atitudine corespunzătoare în raport cu aceste principii este importantă pentru determinarea locului acestora printre alte principii, rolul lor în cadrul politicii penale și dezvoltării teoriei pedepsei. A. A. Мамедов dă o atenție sporită acestor problematici care configurează teoria dreptului penal general. [125, p. 33]

Infrațiunile se deosebesc după categoria, caracterul, metoda, circumstanțele de comitere a acestora etc. Persoanele vinovate de comiterea infracțiunilor, de asemenea, sunt deosebite după un ansamblu de semne juridice distincte: sex, vârstă, antecedente penale etc. Acești factori determină necesitatea stabilirii unor pedepse diferite. Din aceste considerente, diferite pedepse se aplică față de diferite persoane pentru aceleași infracțiuni, față de aceleași persoane pentru diferite infracțiuni. În contextul unor asemenea perspective teoretice și normative, este elucidat de către A. A. Мамедов conținutul diferențierii pedepsei penale. [125, p. 34]

Un moment de noutate științifică specifică cercetărilor întreprinse de către A. A. Мамедов este lansarea noțiunii de „diferențial” al pedepsei. Prin „diferențiali”, menționează autorul citat, se înțeleg diferențele ei, care conțin anumiți parametri ai pedepsei și servesc pentru aprecierea factorilor juridici importanți (temeiuri) referitori la infracțiune, infractor, alte circumstanțe. Fiecare „diferențial” al pedepsei constituie o evaluare aproximativă prin intermediul pedepsei a

unuia sau mai multor factori. Astfel, stabilirea maximului închisorii pentru minori de nu mai mult de 10 ani (s-a determinat pe baza interpretării generale a dispozițiilor art. 70 alin. (1), (3) CP RM – „închisoarea se stabilește pe un termen de la 3 luni la 20 de ani”; „termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate”) constituie un „diferențial” referitor la un asemenea factor, cum este vârsta. [125, p. 37]

„Diferențialul” pedepsei poate fi reflectat și ca diferența tipurilor de pedeapsă, prin intermediul diferitor instituții și norme. Dar toate „diferențialele” pedepsei servesc ca efect la asigurarea corespunderii optimale a pedepsei infracțiunii și persoanei infractorului. În acest sens, cu cât legea conține mai multe „diferențiale” ale pedepsei, cu atât sfera de cuprindere a factorilor condiționali este mai mare, factori care urmează a fi evaluați prin pedeapsă. Or, anume aceasta din urmă poate asigura o corespundere optimală a pedepsei faptei și făptuitorului. [125, p. 37] În acest sens, prin cercetarea științifică lansată de către noi, susținem opinia precum că limitele diferențierii pedepsei penale urmează a fi extinse prin reguli și criterii mai bine conturate (mai multe „diferențiale”), limitele individualizării pedepsei penale urmând a fi obiectivizată la maximul de condiții ale diferențierii penale. Și, pe bună dreptate, menționează autorul A.A. Мамедов, însuși sistemul de „diferențiale” ale pedepsei nu constituie corespunderea pedepsei infracțiunii și persoanei infractorului; ea doar asigură posibilitatea atingerii acestei corespunderi prin raportarea situației concrete la ansamblul de „diferențiale”. [125, p. 36]

Nu achiesăm, însă, la aserțiunea precum că în calitate de elemente principale ale mecanismului de diferențiere a pedepsei apar *normele juridico-penale, normele materiale și procesuale ale dreptului execuțional-penal, actele normative care reglementează relațiile legate de diferențierea pedepsei, relațiile juridico-penale și execuțional-penale, activitatea organelor legislative*. [125, p. 41-42] Adică, se susține că nici diferențierea juridico-penală, nici cea execuțional-penală, nu pot fi realizate fără o continuitate a lor, în forma individualizării pedepsei penale. [125, p. 43] În baza rezultatelor științifice obținute, concluzionăm că diferențierea pedepsei penale (diferențierea juridico-penală) nu are ca completare individualizarea procesului de executare a pedepsei penale, iar aceasta nu este o parte componentă a procesului de individualizare a pedepsei penale. Cu alte cuvinte, există diferențiere a pedepsei penale și diferențiere a executării pedepsei penale, așa precum există individualizare a pedepsei penale și individualizare a executării pedepsei penale.

Autorul A. A. Мамедов determină raportul între principiul echității și principiul diferențierii pedepsei. În acest scop, autorul pune în vedere, mai întâi de toate, procesul de criminalizare a faptelor. [125, p. 54] Criminalizarea incorectă a faptelor, care nu răspunde cerințelor de echitate, poate determina că infractorii vor fi priviți „jalnic” de către populație, față

de ei va fi adoptată o atitudine de „pedeapsă nemeritată”. O situație analogică poate reieși și din faptul în care nu este criminalizată o faptă care ar fi fost necesar de catalogat ca infracțională. [125, p. 55]

În continuare, echitatea se exprimă în stabilirea corectă a categoriilor de infracțiuni. Acest rol este deosebit de mare, deoarece atribuirea unei sau altei infracțiuni la o anumită categorie determină anumite consecințe juridice pozitive ori negative, legate de dispunerea pedepsei, aplicarea condamnării condiționate, liberarea de pedeapsă penală etc. [125, p. 56]

La nivel normativ, echitatea socială în raport cu pedeapsa este reflectată și în sancțiunile stabilite de lege pentru comiterea infracțiunilor. Sancțiunea, din punct de vedere al echității, trebuie să corespundă caracterului și gravității infracțiunii, se află în raport corespunzător cu sancțiunile pentru alte infracțiuni, are stabilite în mod justificat mărimi minime și maxime. În acest caz, pedeapsa se stabilește diferențiat nu față de categoria ei, dar față de tipul concret al infracțiunii. [125, p. 56-57]

Concretizarea ulterioară a echității sociale se realizează în dispunerea pedepsei penale. Echitabilă poate fi recunoscută doar o asemenea pedeapsă, tipul și mărimea căreia în limitele legii mai deplin corespund gravității și caracterului infracțiunii, circumstanțelor obiective și subiective ale comiterii infracțiunii, persoanei vinovatului. [125, p. 57]

Cele expuse au permis autorului A. A. Мамедов să constate prezența unei legături strânse între principiul echității și principiul diferențierii pedepsei penale, care constituie o bază pentru realizarea principiului echității, dar nu la toate nivelele de manifestare a acestuia. [125, p. 58] Or, problema dispunerii unei pedepsei echitabile într-o anumită măsură este identică problemei individualizării pedepsei. [125, p. 65] Și, în acest context, caracterul determinativ al pedepsei este caracterizat printr-un ansamblu de indicatori, printre care: 1) numărul de pedepse alternative, incluse în sancțiunea normei penale; 2) obligativitatea pedepsei (pedepselor) complementare; 3) nivelul de deviere a limitei maxime și minime ale pedepsei de la nivelul mediu. [125, p. 85]

♦ Luând în vedere că regulile și procedeele de diferențiere a pedepsei penale în baza circumstanțelor agravante și atenuante nu sunt bine conturate de normativul penal al RM, mai cu seamă reieșind din specificul sancțiunilor prevăzute în normele PS a CP, o atenție aparte în conținutul cercetării științifice l-au avut tezele propuse de către Г. Цепляев (*Аналогия Общей части УК РФ, или Как определить пределы сокращения наказания на основании ч.2 ст.10 УК РФ. În: Российский судья, 2005, №4*). [152] După cum subliniază autorul, în teoria dreptului penal, printre problemele aplicării normei juridice un loc aparte îl ocupă subiectul analogiei legii penale și interpretării incorecte, inclusiv interpretării extensive nefavorabile. [152, p. 33]

Pasibilitatea de pedeapsă constituie o categorie, generată de activitatea infracțională și dependentă de gradul prejudiciabil al infracțiunii. Și, deoarece gradul prejudiciabil al infracțiunii nu rămâne static, atunci pasibilitatea de pedeapsă nu poate fi conturată pentru totdeauna, aprecierea conținutului pasibilității de pedeapsă penală modificându-se concomitent cu aprecierea gradului prejudiciabil al infracțiunii. [152, p. 33]

◆ O lucrare importantă în materia pedepsei penale, fundamentării acestei instituții prin intermediul unor teorii moderne, în special descriindu-se efectele circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, este cea a autorului român C. Rotaru (*Fundamentul pedepsei. Teorii moderne. București: All Beck, 2006*). [87]

După cum subliniază C. Rotaru, pedeapsa este un instrument al violenței instituționalizate în mâinile statului, iar o discuție despre fundamentul pedepsei duce inevitabil la cercetarea legitimității dreptului penal. Nu degeaba, constată autorul român, „s-a repetat până la sașietate că problema dreptului penal începe și se sfârșește cu fundamentul și scopul pedepsei”. [87, p. 2]

Ancorată de această idee principială, C. Rotaru pune în evidență o descriere complexă a pedepsei sub aspectul perspectivei teologice și din punctul de vedere al filosofiei dreptului. După cum se subliniază, teologii fac distincția între autoritatea socială și suma autorităților individuale și consideră *ius puniendi* – dreptul de apărare socială – ca pe ceva distinct de suma drepturilor individuale la apărare. Apărarea, chiar și cea socială, poate constitui una dintre finalitățile sale, dar nu reprezintă esența. Numai pedeapsa **retributivă** poate conserva și restaura ordinea juridică [87, p. 13]. După cum consemnează Hegel (citată de Iu. Poenaru), retribuția juridică prevede ca pedeapsa trebuie să existe nu pentru că infracțiunea a produs un rău, ci pentru că pentru că prin aceasta s-a violat dreptul ca drept [78, p. 8].

Din perspectiva religioasă, făcând referiri la autorul spaniol A. Beristáin (*La pena de muerte – 6 respuestas, en Boletín oficial del Estado, Madrid, 1990, El catolicismo ante la pena*), se consideră că pedeapsa trebuie să îndeplinească, în lumina teologiei catolice, cel puțin trei calități: [87, p. 13] *utilitate* (pentru a fi justă, trebuie să fie utilă comunității, trebuie să contribuie la binele comun și la reintegrarea delincventului în societate [87, p. 13]), *demnitate* (pedeapsa trebuie să fie umană, demnă și nu urmează să manifeste cruzime; deși se recunoaște pedeapsa ca o necesitate a unei justiții penale, nu se consideră că această justiție este o virtute [87, p. 14]), *necesitate* (retribuția juridică presupune represiune în **măsura** în care aceasta este necesară pentru prevenția generală și specială a viitoarelor delictelor; trebuie să se reprime cu scopul de a se preveni; pedeapsa trebuie să fie ultima cale pentru apărarea societății). [87, p. 15]

În ipoteza filosofiei dreptului, C. Rotaru analizează definiția pedepsei sub următoarele elemente: *pedeapsa este un tratament ce implică durere, suferință (sau altă formă de neplăcere)* [87, p. 20], *existența anterioară a unei ofense* [87, p. 22], *pedeapsa trebuie aplicată autorului*

ofensei [87, p. 27], *pedeapsa trebuie să fie rezultatul acțiunii umane* [87, p. 29], *pedeapsa trebuie să fie impusă de autorități* [87, p. 30].

Complex și detaliat descrie C. Rotaru scopul pedepsei, concluzionând că aceste scopuri sunt în plan axiologic: *prevenirea delictelor și prevenirea răspunsurilor disproporționate ce urmează a fi date delictelor*. [87, p. 52]

În planul politicii penale, la nivel **macro** vom regăsi, subliniază C. Rotaru, în general, ca finalitate a politicii penale, prevenirea săvârșirii delictelor, urmând ca la nivel **micro**, la aplicarea în concret a pedepsei de către judecător, scopul primordial urmărit să fie cel al stingerii conflictului prin aplicarea unei pedepse **adecvate**, care să țină cont de preceptele retribuției și cele ale prevenției speciale. [87, p. 52]

Desigur, se menționează, că un sistem de pedepse nici nu poate fi gândit fără **principiul de proporționalitate** (*bazat pe gravitatea faptei și vinovăție*) și singura situație în care a putut fi înlocuit a fost cea a construirii unui sistem penal alcătuit doar din măsuri de siguranță aplicabile în funcție de periculozitatea delincventului. [87, p. 57]

După cum consemnează C. Rotaru, legiuitorul urmează să evite extremele. Pedepsele nu trebuie să fie nici foarte severe, dar nici să reflecte o indulgență excesivă. [87, p. 328] Deși s-ar putea crede că o severitate accentuată a sancțiunilor ar fi benefică pentru descurajarea delincvenților, există argumente care pledează împotriva unei durtăți excesive, la rândul acestora autorul român atribuind:

- dacă pedepsele sunt excesiv de severe, nu va exista o proporționalitate între acestea și gravitatea infracțiunilor, întrucât se vor aplica pedepse foarte mari și pentru infracțiuni mai puțin grave;
- o pedeapsă prea mare atrage după sine impunitatea;
- pedeapsa este o suferință, iar societatea trebuie să evite a cauza membrilor săi suferințe mai mari decât cele necesare îndreptării. [87, p. 329]

Pedepsele nu trebuie să fie însă nici prea blânde, pentru că atunci vor rămâne fără efect. [87, p. 329]

V. Dongoroz este de părere că legiuitorul modern a găsit un mijloc de realiza un echilibru între severitatea și blândețea pedepselor cu ajutorul circumstanțelor atenuante. [citat după 87, p. 329] Odată determinate minimul și maximul unei scale a pedepselor, *proporționalitatea ordinară* trebuie să gradeze și să spațieze pedepsele de acord cu gravitatea relativă și să solicite sancțiuni de gravitate asemănătoare pentru delikte similare. [87, p. 330]

Pentru a nu se crea o confuzie între problema determinării pedepsei de către judecător și cea a principiului legalității, prin conținutul tezei de doctorat se explică și se nuanțează o diferență nu numai cantitativă dintre semnele ce evidențiază conținutul acestor două situații

juridice, ci și una calitativă semnificativă. Acestea au avut ca punct de pornire ideea autorului C. Rotaru, precum că problema determinării pedepsei de către judecător se confundă, din punct de vedere istoric, cu aceea a principiului de legalitate. [87, p. 331] Pentru a realiza, subliniază autorul, în același timp, și egalitatea, și diferența dintre ele, ar trebui ca tipul de pedeapsă să fie stabilit prin lege, astfel încât pentru delict egale din punctul de vedere al individualizării legale să se prevadă același tip de pedeapsă, iar diversitatea ar trebui realizată de către judecător prin fixarea unor pedepse diferite în quantum, pentru fiecare delict comis. [87, p. 332]

Spre deosebire de individualizarea legală (în viziunea noastră, această situație juridică există, dar sub aspectul unei diferențieri a pedepsei penale, dar nu unei individualizări), bazată pe referințe empirice, judecăți asupra gravității sau rezultatului unei fapte, individualizarea judecătorească presupune valorificări subiective, neverificabile, de aceea criteriile de individualizare sunt nenumărate și variate. De cele mai multe ori, codurile penale prevăd exemplificative astfel de criterii. [87, p. 332] CP RM pune în evidență anumite criterii de diferențiere a pedepsei penale, în limitele și cadrul cărora are loc individualizarea pedepsei penale.

În acest context, urmând ideea autorului C. Rotaru, menționăm că scopul pedepsei, fundamentul nu poate consta decât în necesitatea acesteia pentru apărarea valorilor sociale și pentru garantarea faptului că societatea va beneficia de un sistem sancționator care să asigure libertatea cetățenilor, iar infractorul nu va fi supus unor sancțiuni disproporționate în raport cu gravitatea faptelor comise. [87, p. 353-354] Din ipoteza acestui ultim punct de vedere, este real și necesar studiul complex și multiaspectual al criteriilor și condițiilor de proporționare a pedepsei în raport cu anumite situații legale (în limitele diferențierii penale) și concrete (în limitele individualizării pedepsei penale) de săvârșire a infracțiunii, în special *diferențierea și individualizarea pedepsei penale în baza circumstanțelor atenuante și agravante ale infracțiunii* (aceste premise au conturat conținutul propriu-zis al cercetării științifice desfășurate prin teza de doctorat).

◆ O altă lucrare consistentă – ca conținut și valoroasă – ca opinie științifică, care a stat la baza investigațiilor științifice desfășurate în domeniul particular de referință a fost cea a autorului Gh. Ivan (*Individualizarea pedepsei. București: Editura C.H. Beck, 2007*). [59]

Gh. Ivan menționează că problematica individualizării sancțiunii penale, inclusiv a regulilor sau a criteriilor legale după care ar urma să se procedeze la individualizare, face parte din vasta problematică a influențării comportamentului uman, deoarece fiecare dintre regulile de individualizare contribuie sub o formă sau alta la desfășurarea ordonată, disciplinată a acestui proces pentru a se ajunge la o adaptare corespunzătoare și eficientă a sancțiunii penale în raport cu faptele și cu persoana condamnatului și prin acesta la exercitarea unei influențe benefice

asupra comportamentului celui sancționat. [59, p. 1]

Legătura strânsă dintre sancțiunea penală și comportamentul condamnatului a determinat, menționează Gh. Ivan, M. Zolyneak, inițierea tratării problematice individualizării pedepsei cu o analiză a factorilor care influențează comportamentul uman și asupra cărora societatea își propune să acționeze, inclusiv prin aplicarea unei sancțiuni penale corespunzător adaptată faptelor, infractorului și condițiilor obiective și subiective de săvârșire a faptei [59, p. 1; 101, p. 889] (*corespunzător gradului de pericol social* [61, p. 8]). În acest ultim sens, sunt analizați în plan interpretativ factorii genetici [59, p. 8] și factorii dobândiți. [59, p. 20]

O atenție separată acordă autorul influențării comportamentului uman prin constrângere, în special legăturii dintre comportamentul uman pozitiv sau negativ și reacția socială, [59, p. 30] formelor de constrângere. [59, p. 33]

În contextul respectiv, se constată că constrângerea de orice natură, având ca scop influențarea conduitei persoanelor care au încălcat normele sociale, spre a le determina să se conformeze exigențelor vieții sociale, trebuie să fie adaptată la cazul concret. [59, p. 52-53]

În opinia autorului Gh. Ivan, conceptul de individualizare, deși exprimă, într-un sens restrâns, ideea adaptării pedepsei în raport cu individualitatea, personalitatea fiecărui infractor, are și un sens mai larg, desemnând operația de adaptare general a pedepsei, în funcție de toate realitățile din perspective cărora trebuie evaluată natura și intensitatea constrângerii. [59, p. 57]

Nu suntem promotorii ideii precum că individualizarea pedepsei se realizează în trei faze diferite: *faza incriminării faptelor penale, faza determinării concrete a pedepsei și faza executării pedepsei aplicate* (respectiv, individualizarea legală, individualizarea judiciară și individualizarea administrativă). [59, p. 57] În opinia noastră, la nivelul incriminării faptelor penale nu poate fi vorba despre o individualizare a pedepsei penale, aceasta neavând caracter concret și face referire la anumite criterii generale și abstracte. Individualizarea pedepsei penale urmează a fi deosebită de individualizarea executării pedepsei penale. În acest sens, legiuitorul pune la dispoziție un sistem complex de criterii care completează conținutul diferențierii pedepsei penale și diferențierii procesului de executare a pedepsei penale. Din perspective acestor premise lansate, cercetarea pune în evidență problematica complexă a diferențierii pedepsei penale și individualizării acesteia prin prisma categoriilor de circumstanțe atenuante și agravante.

În aserțiunea autorului Gh. Ivan, formulată în baza unor opinii anterior amintite, în cadrul fiecărei trepte, pedeapsa este individualizată prin activitatea anumitor organe, în anumite limite și cu anumite mijloace, iar sub raportul forței lor obligatorii, treptele de individualizare prezintă o anumită ierarhie, individualizarea legală fiind obligatorie și impunându-se în fața individualizării judiciare și individualizării administrative, iar individualizarea judiciară

impunându-se în fața individualizării administrative. [59, p. 58] În opinia noastră, evident, individualizarea pedepsei penale are loc în limitele cadrului normativ al diferențierii pedepsei penale. De asemenea, individualizarea executării pedepsei penale, delimitată de individualizarea pedepsei penale prin factorul *timp*, nu poate fi particular procesului de individualizare a pedepsei penale, fapt pentru care considerăm că acestea sunt situații diferite și consecutive. Or, procesul de diferențiere a pedepsei penale nu este propriu individualizării executării pedepsei penale, această ultimă individualizare având un cadru distinct al diferențierii executării pedepsei penale.

Cu cât limitele diferențierii comportă un caracter mai restrictiv, determinat de un ansamblu larg de reguli și criterii de diferențiere, adaptarea pedepsei penale este mai corespunzătoare. Or, anume în asemenea mod se poate evita un anumit subiectivism care s-ar putea manifesta din partea judecătorilor. [59, p. 59]

În contextul unor premise de ordin terminologic, Gh. Ivan face referiri la categoriile de *individualizare a pedepsei și individualizare a repressiunii penale; individualizare și proporționalizare; individualizare și personalizare; individualizare și adaptare; constrângere și recompense*. [59, p. 59-63]

Opinia noastră în raport cu semnificația terminologică a „diferențierii” este susținută, în mod indirect, și prin opiniile științifice ale autorului Gh. Ivan, care menționează că prin noțiunea de individualizare se accentuează rolul subiectului asupra căruia se desfășoară procesul de adecvare a constrângerii. [59, p. 63]

Punând în evidență un cadru al criteriilor generale de individualizare a pedepsei penale, Gh. Ivan face distincție între cauze, stări de atenuare și agravare, pe de o parte, și circumstanțe atenuante și agravante, pe de altă parte. [59, p. 159] Deosebirea dintre acestea, subliniază autorul român, în cadrul cauzelor de modificare a pedepsei, este importantă sub raportul efectelor pe care le produc asupra pedepsei: în timp ce stările de agravare sau de atenuare își produc fiecare în parte efectele, acționând succesiv asupra pedepsei și producând două sau mai multe agravări ori atenuări, circumstanțele, oricâte ar fi, nu produc o pluralitate de agravări sau de atenuări, ci o singură agravare sau atenuare; la individualizarea pedepsei se va avea în vedere însă pluralitatea de circumstanțe. [59, p. 160-161]

Un segment important al analizelor științifice desfășurate de către Gh. Ivan este dedicat semnelor și criteriilor de clasificare a cauzelor de modificare a pedepsei: generale (își exercită influența cu privire la toate infracțiunile și sunt prevăzute în PG [59, p. 161]) și speciale (au influență numai față de o anumită infracțiune și sunt prevăzute în PS [59, p. 161]); *în raport cu poziția lor față de desfășurarea activității infracționale*: cauze anterioare, concomitente și subsecvente; [59, p. 165] *în raport cu elementele la care se referă*: obiective sau reale și subiective sau personale; [59, p. 166] *după modul de reglementare și forța cu care se impun*

instanței de judecată: sunt legale și judiciare; [59, p. 166] cauze determinate și indeterminate; [59, p. 167] *în funcție de influența lor asupra gradului de pericol social al faptei și periculozității infractorului*: monovalente și bivalente; [59, p. 167] *în funcție de efectele lor*, unele cauze au ca efect o modificare obligatorie a pedepsei concrete, iar altele numai o modificare facultativă a pedepsei. [59, p. 167]

Justificarea includerii în legea penală a efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, Gh. Ivan o determină prin faptul existenței cumulative a unor efecte opuse, atât cu caracter atenuant, cât și agravant. Dar, pe lângă aceste circumstanțe, menționează autorul, pot exista și anumite stări care pot intra în concurs cu cele dintâi, situație care de asemenea trebuie să-și găsească reflectare prin lege. [59, p. 168-169] În acest sens, legislația penală a RM face doar mici referiri (dar incomplete, în viziunea noastră) efectele unui cumul de circumstanțe atenuante și agravante asupra pedepsei. Efectele circumstanțelor agravante și atenuante asupra pedepsei penale, luate în mod individual, nu au fost reflectate pe baza sistemului de sancțiuni penale pe care le prevede legea pentru infracțiunile prevăzute, iar cumulul dintre circumstanțele de modificare a pedepsei și stările unei asemenea modificări nici nu au fost prevăzute de cadrul normativ al diferențierii.

În opinia autorului Gh. Ivan, ori de câte ori ar concură concomitent cauze de agravare sau de atenuare, se procedează la o judecată de preponderență sau de echivalență. Așadar, dacă cauzele de agravare sunt reținute preponderente, atunci nu se ține seama de reducerile de pedeapsă prevăzute pentru cauzele de atenuare și se aplică numai majorările de pedeapsă cuvenite cauzelor de agravare. Dacă, dimpotrivă, sunt reținute preponderente cauzele de atenuare, atunci se aplică numai reducerile de pedeapsă și nu se va ține seama de majorările de pedeapsă cuvenite cauzelor de agravare. În cazul în care între cauzele de agravare și cele de atenuare ar fi o echivalență, atunci se va aplica pedeapsa între limitele sale speciale prevăzute de lege, făcându-se abstracție de eventualele cauze incidente; cu alte cuvinte, se va aplica pedeapsa care ar fi fost incidentă dacă nu concura nici o cauză de modificare a pedepsei. [59, p. 171] Legea penală a RM nu pune accent pe caracterul *preponderenței* ori *echivalenței*, prezența acestor circumstanțe atenuante și agravante fiind susceptibile de a pune în acțiune efectele acestor circumstanțe în limitele diferențierii abstracte prevăzute de lege.

◆ În perioada curentă studiile științifice în materia efectelor circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale au căpătat un substrat sistemic, dar nu sistematizat. În limitele unei analize sistemice se include și articolul științific al autorului român I. Ristea (*Analiza circumstanțelor agravante reglementate în noul Cod penal. În: Dreptul (România), 2012, nr. 4*). [86] În opinia lui I. Ristea, termenul de „circumstanță” este folosit pentru a denumi diferite *împrejurări*, adică *stări, situații, calități, întâmplări* sau *alte date ale realității*, care stau în afara

conținutului esențial al infracțiunii, dar care, având legătură fie cu fapta săvârșită, fie cu persoana infractorului, sporesc sau atenuează gradul de pericol social al faptei ori pericolozitatea infractorului, putând determina, datorită acestei influențe, fie o agravare, fie o atenuare a pedepsei concrete. [86, p. 74] Această posibilitate este acordată de lege la nivel general, însă în cazurile în care limitele diferențierii juridice a pedepsei penale nu este descrisă prin anumite condiții și reguli clare, ea devine inefficientă. Or, menționează F. Ivan, spiritul științific și tendința inerentă a oamenilor de a simplifica ideile și de a le rezuma pentru a se ajunge la formule practice în scopul folosirii lor ca instrumente de acțiune, a contribuit la formularea unor norme simple... [58, p. 9] În raport cu individualizarea pedepsei penale, deși ele sunt simple și concrete, nu sunt pe măsură eficiente.

Punând accent pe efectele pe care le produc asupra persoanei, I. Rima clasifică circumstanțele în atenuante și agravante, după cum ele atrag o ușurare sau o înăsprire a tratamentului sancționator. Această caracterizare a circumstanțelor, subliniază autorul citat, decurge fie din însăși natura circumstanței, fie din semnificația pe care o are în raport cu complexul împrejurărilor în care fapta a fost săvârșită. [86, p. 74]

Susținem pe deplin ideea lui I. Rima, precum că renunțarea la categoria circumstanțelor agravante judiciare este o soluție importantă deoarece, *ținând seama de modul imprecis al reglementării în vigoare și de efectul asupra răspunderii penale, textul se situează la limita principiului previzibilității legii, lăsând posibilitatea agravării răspunderii penale a unei persoane, căreia i se reproșează o conduită periculoasă, pentru unele fapte săvârșite în împrejurări nedescrise de lege cu claritate.* [86, p. 74] Or, în opinia noastră cu referire la efectele circumstanțelor atenuante și agravante, de asemenea, urmează a se uniformiza procesul de individualizare a pedepsei penale prin stabilirea unor limite, reglementate normativ cât mai detaliat, a diferențierii pedepsei penale. Din perspectiva acestei ultime idei, teza de doctorat vine să stabilească condițiile și limitele care le generează (sub aspectul interpretării doctrinare a normelor adoptate) ori trebuie să le genereze (în ipoteza unor rezultate științifice care caracterizează noutatea științifică a tezei de doctorat) efectele circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale.

1.3. Concluzii la Capitolul 1

1. *Problema științifică importantă soluționată* a constat în elaborarea unui sistem diferențierea a pedepsei penale prin prisma circumstanțelor atenuante și agravante, inclusiv în corelare cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală, fapt care a contribuit la perfecționarea procesului de diferențiere a pedepsei penale, în vederea aplicării acestuia în cadrul unei eventuale individualizări a acesteia.

2. În realizarea scopului științific propus, au fost stabilite anumite obiective (sarcini),

printre care: cercetarea materialelor științifice referitoare la descrierea circumstanțelor atenuante și agravante, inclusiv în corelație cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală publicate în RM și în alte state, identificându-se, astfel, locul cercetării realizate în cadrul investigațiilor științifice întreprinse până la moment; identificarea și descrierea conținutului categoriilor juridice de *diferențiere și individualizare a răspunderii penale, diferențiere și individualizare a pedepsei penale, diferențiere și individualizare a executării pedepsei penale*; stabilirea și analiza corelației dintre conținutul diferitor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală: *circumstanță atenuantă, circumstanță agravantă, stare de atenuare, stare de agravare*; evidențierea și cercetarea formelor și mijloacelor juridice de diferențiere a pedepsei penale; analiza diferitor categorii de împrejurări modificatoare de pedeapsă penală prin prisma clasificării acestora; analiza efectelor circumstanțelor atenuante și agravante asupra răspunderii penale; cercetarea efectelor circumstanțelor atenuante asupra pedepselor penale principale și complementare, inclusiv în corelație cu stările de atenuare; cercetarea efectelor circumstanțelor agravante asupra pedepselor penale principale și complementare, inclusiv în corelație cu stările de agravare; identificarea și analiza efectelor circumstanțelor atenuante și agravante în raport cu sancțiunile concrete ale normelor prevăzute de PS a CP RM; elaborarea algoritmului de individualizare a pedepsei penale în baza conținutului diferențierii acesteia; elaborarea și recomandarea diferitor formule pentru eficientizarea procesului de diferențiere a pedepsei penale și, ca efect, individualizarea echitabilă a pedepsei penale în baza circumstanțelor atenuante și agravante; înaintarea unor recomandări de modificare a cadrului normativ în materie penală, incident procesului de individualizare a pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor atenuante și agravante.

3. În contextul pericolului social al infracțiunii și individualizării pedepsei penale, un rol deosebit îl are circumstanțele agravante și atenuante, identificate în fiecare cauză concretă.

4. Nu poate ca individualizarea pedepsei penale să poarte un caracter abstract și formal, aceasta fiind asociată mai mult interesului de diferențiere. Mai mult ca atât, procesul de diferențiere generează anumite reguli prin care se individualizează pedeapsa penală.

5. Eficiența mecanismului de proporționare a pedepsei penale are loc în procesul de individualizare a pedepsei penale, însă acest ultim proces apare doar posibil și real în limitele și condițiile unei diferențieri pe cât de extinsă în raport cu limitele de descriere, pe atât de concretă în situațiile prevăzută și reieșite din contextul sancțiunilor care conturează pasibilitatea de pedeapsă penală.

6. Procesul de diferențiere a răspunderii penale acționează în sfera penalizării și depenalizării, realizată de către legiuitor.

7. Diferențierea pedepsei penale nu are ca completare individualizarea procesului de executare a pedepsei penale, iar aceasta nu este o parte componentă a procesului de

individualizare a pedepsei penale. Cu alte cuvinte, există diferențiere a pedepsei penale și diferențiere a executării pedepsei penale, așa precum există individualizare a pedepsei penale și individualizare a executării pedepsei penale.

8. Renunțarea la categoria circumstanțelor atenuante judiciare este o soluție importantă deoarece, ținând seama de modul imprecis al reglementării în vigoare și de efectul asupra răspunderii penale, textul se situează la limita principiului previzibilității legii, lăsând posibilitatea agravării răspunderii penale a unei persoane, careia i se reproșează o conduită periculoasă, pentru unele fapte săvârșite în împrejurări nedescrise de lege cu claritate.

2. DIFERENȚIEREA ȘI INDIVIDUALIZAREA PEDEPSEI PENALE: NOȚIUNE, FORME ȘI MIJLOACE

2.1. Diferențierea pedepsei penale: noțiune și caracteristică generală

Una dintre funcțiile de bază ale statului de drept, care reiese expres din dispozițiile *Declarației Universale a Drepturilor Omului* [67, p. 7-14] (în particular art. 11), *Constituției RM*, este protecția multiaspectuală a drepturilor și libertăților cetățeanului și intereselor societății, asigurarea garanțiilor realizării lor. În acest sens, criminalitatea (prin intermediul dimensiunilor conturate – *statistică, juridică* (se evidențiază tipul normelor juridice violate prin infracțiune, pericolozitatea socială a acestora, gravitatea prejudiciilor, intensitatea și felul sancțiunilor, modalitățile de resocializare a infractorilor [84, p. 61]), *sociologică, psihologică, economică prospectivă* [84, p. 60-62]) prejudiciază grav interesele persoanei, societății și statului. [146, p. 12] Din această perspectivă, activitatea statului în domeniul prevenirii atentatelor infracționale și combatere a acestora formează o direcție specifică a politicii unice a statului contemporan, care este denumită, după cum menționează autorii ruși H. Ф. Кузнецова, Ю. М. Ткачевский, Г. Н. Борзенков, „politica de luptă cu criminalitatea”. Latura constitutivă a acestei politici o formează aplicarea în cadrul luptei cu criminalitatea a unui complex de măsuri economice, sociale, organizaționale, juridice etc. [146, p. 13] O prioritate determinantă a politicii de luptă cu criminalitatea o constituie politica penală. [146, p. 15] Politica penală, sub aspectul conținutului generic, își găsește reflectarea în următoarele elemente:

- stabilirea principiilor de bază și dispozițiilor generale, care stau la fundamentul luptei cu criminalitatea prin mijloace și metode de drept penal;
- stabilirea cercului de fapte socialmente periculoase, recunoscute în calitate de infracțiuni, și excluderea unor sau altor fapte din numărul celor infracționale (problemele criminalizării și decriminalizării);
- determinarea caracterului pasibilității de pedeapsă, precum și a condițiilor de liberare de răspundere și pedeapsă penală (problemele penalizării și depenalizării – în context autorii G. P. Fletcher, I. Dolea, D. Blănaru subliniază că toate sistemele de drept penal exprimă un angajament comun față de achitarea celui nevinovat și pedepsirea celui vinovat [48, p. 30]);
- stabilirea direcțiilor de activitate a organelor de drept în aplicarea în practică a dispozițiilor legii penale și relevarea eficienței ei;
- acordarea influenței asupra conștiinței și culturii juridice a populației. [146, p. 18-19]

Desigur, în aspectul normativului penal și al eficienței aplicării acestuia intervine un ansamblu de probleme. Una dintre acestea, care are caracter atât teoretic, cât și practic, este problema despre *corespunderea optimală între voința legiuitorului și împuternicirile*

discreționare ale instanței de judecată. [115, p. 24] Adică, menționează N. Giurgiu, *constatarea și stabilirea răspunderii penale pentru săvârșirea oricăreia dintre infracțiunile prevăzute de legea penală atrag obligativitatea supunerii făptuitorului la suportarea sancțiunilor de drept penal incidente.* [49, p. 495]

Orice pedeapsă aplicată și executată, menționează Ș. Daneș și V. Papadopol, adresându-se unei persoane concrete, care a săvârșit o anumită infracțiune, este evident că funcțiile sale nu vor putea acționa eficient în direcția prevenirii decât dacă, prin genul și întinderea sa, va fi perfect adaptată cazului individual concret. O asemenea adaptare implică, în primul rând, luarea în considerare a faptei săvârșite, nu ca entitate abstractă, ci ca realitate concretă, ca acțiune sau inacțiune particularizată prin unele trăsături specifice, având un rezultat determinat calitativ și cantitativ și săvârșită în contextul unor anume împrejurări [35, p. 67] (*n.a.* - această concretizare se regăsește în conținutul noțiunii de individualizare a pedepsei penale, iar abstractizarea, în scop de previzibilitate a normei și pedepsei, precum și a regulilor generale posibile de aplicat conturează categoria de diferențiere a pedepsei penale; autorii francezi o numesc personalizare a pedepsei [153, p. 71]). Altfel spus, menționează G. Antoniu, Ș. Daneș și M. Popa, numeroase sunt elementele de fapt sau în legătură cu persoana infractorului care trebuie analizate pentru a se ajunge la o pedeapsă justă [2, p. 112-113].

Deci, pentru ca echitatea socială să fie reală, iar pedeapsa echitabilă, aceasta trebuie să fie dispusă cu respectarea strictă a principiului diferențierii și individualizării. O atitudine corespunzătoare în raport cu acest principiu este importantă pentru determinarea locului acestuia printre alte principii, rolul lui în cadrul politicii penale și execuțional-penale, dezvoltării teoriei pedepsei, susține autorul A. A. Мамедов. [125, p. 33]

Atributele statului de drept impun, menționează C. Rotaru, limitarea puterii punitive în granițele principiului de legalitate, iar concepția privind statul democratic determină ca dreptul penal să fie pus în slujba cetățeanului, ceea ce are ca efect afirmarea unor deziderate ca: respectarea demnității umane, egalitatea, participarea cetățenilor la viața socială. [87, p. 316-317] Pentru realizarea acestor deziderate acționează, susține pe bună dreptate C. Rotaru: principiul umanizării pedepselor; principiul de culpabilitate; principiul de proporționalitate (potrivit Recomandării nr. 61 CSJ din 2014, pedepsele stabilite de instanța de judecată trebuie să fie nu numai legale, în sensul de respectare a cadrului legal de individualizare judiciară, dar în același timp, trebuie să fie și juste, adică să se respecte criteriul proporționalității, care presupune stabilirea cuantumului pedepsei în funcție de gravitatea infracțiunii și vinovăția autorului [85, p. 19]); resocializarea. [87, p. 317] Astfel, principiul de culpabilitate nu imprimă doar o securitate juridică bazată pe încrederea cetățenilor că, în cazul în care ei se vor comporta conform normelor în vigoare, și ceilalți vor face la fel, ci și o proporționalitate a pedepselor cu faptele comise. [87,

p. 322]

În acest sens, legislația penală a RM în vigoare, precum și a altor state, pune în vedere anumite principii generale de diferențiere a pedepsei penale în baza unui ansamblu de împrejurări modificatoare de pedeapsă, precum și anumite limite ale diferențierii și individualizării răspunderii și pedepsei penale în baza stabilirii prezenței de fapt a acestor împrejurări modificatoare de pedeapsă penală. Și dacă la faza inițială legiuitorul propune un anumit mecanism de diferențiere a răspunderii și a pedepsei penale în cazul în care se prezumă existența unor asemenea împrejurări (circumstanțe atenuante, circumstanțe agravante ori concursul acestora; stări de atenuare sau agravare a pedepsei penale, ori concursul acestora), atunci problematica amplă la nivelul individualizării răspunderii și pedepsei penale este foarte complexă, complexitatea fiind reieșită nu doar din conținutul principiilor puse în seama diferențierii răspunderii și pedepsei penale, dar și raportate la întreg sistemul pedepselor prevăzute de legea penală pentru fiecare infracțiune în parte.

Astfel, în viziunea noastră, **diferențierea pedepsei penale presupune mecanismul abstract creat de către legiuitor prin care se materializează o catalogare a pedepselor penale și a limitelor acestora în funcție de anumite mijloace juridice și vizează procesul de până la aplicarea unei pedepse definitive.**

A. B. Ищенко subliniază, în context, că cercetarea problemelor de diferențiere și dispunere a pedepsei obțin o actualitate și importanță deosebită. Pentru atingerea scopurilor pedepsei penale, majorării rolului ei - ca mijloc de combatere a infracționalității, este necesară existența unui sistem care să asigure posibilitatea reală de aplicare a diferitor volume de pedeapsă față de condamnații de diferite categorii în dependență de gravitatea infracțiunii, circumstanțele, împrejurările, condițiile de comitere a ei și persoana celui vinovat. Soluționarea acestei probleme importante este posibilă doar în temeiul diferențierii și individualizării pedepsei penale. [115, p. 3-4]

Ca efect, **individualizarea pedepsei penale se înfățișează ca un mecanism real de stabilire și aplicare de către instanța de judecată a unei pedepse penale față de infractor, în limitele procesului de diferențiere, admis în funcție de anumite mijloace juridice de individualizare și are loc într-o cauză penală concretă.**

După cum subliniază Ș. Daneș și V. Papadopol, pedeapsa ocupă un loc important în cadrul politicii penale, deoarece aplicarea corectă a acesteia de către instanțele de judecată contribuie la realizarea unei eficiente politici penale a statului, într-un anumit interval de timp. [35, p. 9] În opinia autorilor români citați, pedeapsa capătă un rol tot mai însemnat dacă la elaborarea și aplicarea ei se acționează în mod diferențiat, prevăzându-se limite minime și maxime proporționale cu pericolul social al infracțiunilor și dacă pedepsele concrete aplicate de către

instanțe reprezintă echivalentul real al gravității faptei săvârșite și vinovăției făptuitorului. [35, p. 9] Or, evaluarea juridică nu va fi deplină dacă vor fi excluse soluțiile legate de pedeapsa penală [128, p. 48].

Pedeapsa penală este diferențiată nu doar în raport cu infracțiunea prevăzută de PS a CP RM, ci și prin intermediul unui ansamblu de alte situații juridice, printre ele figurând circumstanțele atenuante și agravante. Și dacă la nivel teoretic posibilitatea de diferențiere apare certă, în baza unei forme ideale de prevedere a unei singure pedepse penale, atunci nevalorificarea pe deplin și nedetalizarea condițiilor certe de diferențiere poate dicta o complexitate și mai avansată a procesului de individualizare a pedepsei penale.

În context se stabilește că dacă ar fi prevăzută de legea penală ca sancțiune doar o singură pedeapsă pentru o infracțiune (de exemplu, ca în cazul omorului fără circumstanțe agravante – art. 145 alin. (1) CP RM – se prevede doar pedeapsa închisorii), atunci limitele diferențierii ar fi fost reduse. Însă, sancțiunile penale sunt diverse (se prevăd pedepse alternative; se prevede pe lângă o pedeapsă de bază una complementară; se prevede, pe lângă două pedepse de bază alternative, o pedeapsă complementară; se prevăd două pedepse complementare pe lângă o pedeapsă penală de bază etc.), fapt care impune și o diferențiere mai amplă a acestor pedepse în baza circumstanțelor atenuante ori agravante. Or, cu cât aceste reguli generale de diferențiere vor fi mai amănunțit descrise, cu atât posibilitatea de a realiza ulterior o individualizare eficientă a pedepsei penale va fi mai mare, și invers (n.a. – chiar și prin conținutul Hotărârii Plenului CSJ al RM din 2013 se indică la faptul că legea penală acordă instanței de judecată o posibilitate largă de aplicare în practică a principiului individualizării pedepsei penale [53, p. 1]). Adică, după cum remarcă A. B. Ищенко, studierea problemelor de dispunere a pedepsei (ca etapă a aplicării dreptului penal [161, p. 115]) este importantă și din punct de vedere al poziției tehnico-juridice a normativului penal. Odată cu dezvoltarea legislației, tipurile, metodele, procedeele de diferențiere a pedepsei se modifică și se dezvoltă; ele devin mult mai optimale, permițând mult mai constructiv de a soluționa problemele de dispunere a pedepsei. [115, p. 4]

Operând cu definiția generală a politicii penale expusă în literatura de specialitate, în particular că aceasta reprezintă un ansamblu de mijloace și metode, propuse legiuitorului sau efectiv folosite de către stat, la o etapă anumită a dezvoltării sale și pe un anumit teritoriu, pentru a preveni și a combate infracționalitatea, [35, p. 6] precum și cu noțiunea diferențierii și individualizării pedepsei penale, identificăm anumite elemente care le conturează conținutul lor din anumite aspecte specifice. Astfel, se face delimitare între categoriile juridico-penale de *diferențiere* sau *individualizare a răspunderii penale*, *diferențiere* sau *individualizare a pedepsei penale*, *diferențiere* sau *individualizare a executării pedepsei penale* (or, aceasta din urmă începe după rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare [73, p. 9; 66, p. 7]; dreptul execuțional

penal se înscrie după dreptul penal [72, p. 15]; acesta are în vedere realizarea scopului pedepsei penale [28, p. 15; 151, p. 39; 119, p. 23]; știința penitenciară trebuie să tindă să împiedice pe infractorul primar să devină infractor recidivist [98, p. 5; 97, p. 11]).

A. A. Мамедов, descriind procesul de diferențiere a pedepsei penale, stabilește două etape, caracterizate prin particularități specifice: *prima etapă* constă în determinarea direcțiilor de diferențiere, elaborarea și adoptarea normelor care diferențiază pedeapsa (specificul acestei etape constă în faptul că ea este acea perioadă când sunt identificate relațiile juridico-penale, execuțional-penal și se soluționează problema reglementării acestora prin intermediul pedepsei); *a doua etapă* a diferențierii pedepsei constă în acțiunile întreprinse de organele legislative, care prescriu un anumit comportament, stabilește o diferențiere a pedepsei în diferite condiții, care permit de a evalua prin intermediul pedepsei factorii juridici importanți. [125, p. 41] Doar că, în opinia noastră, diferențierea pedepsei penale urmează a fi delimitată *etapic* de diferențierea executării pedepsei penale. Din aceste raționamente, și prima etapă a procesului de diferențiere, subliniată de A. A. Мамедов, nu poate cuprinde relațiile de natură execuțional-penală. Totuși, această primă etapă evidențiată nu formează procesul de diferențiere a pedepsei penale, ea – diferențierea - având importanță din momentul adoptării legii penale.

După cum indică autorul rus Т. А. Лесниевски-Костарева, procesul de diferențiere a răspunderii penale și pedepsei penale acționează în sfera penalizării și depenalizării, realizată de către legiuitor. Or, penalizarea și depenalizarea nu este redusă la procesul de diferențiere a răspunderii penale și a pedepsei penale. [124, p. 17]

Pentru a favoriza aplicarea eficientă a legislației penale în vigoare, apelând la opiniile științifice ale autorului Т. А. Лесниевски-Костарева, se impune delimitarea diferențierii răspunderii penale și pedepsei penale de individualizarea răspunderii penale și pedepsei penale. [124, p. 23] După cum subliniază autorul citat, cu cât este mai mare sfera de diferențiere, cu atât mai mică este sfera de individualizare și libertate a persoanei care aplică norma penală de acțiune după propria viziune (*n.a.* - și invers); or, arta politicii penale constă în faptul garantării corelației între elementele nominalizate. [124, p. 23]

Această ultimă constatare reiese și din conținutul cadrului normativ în materie penală al RM, care, prin art. 7 CP RM descrie *principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale*. Astfel, se indică că „la aplicarea legii penale” (*sublinierea ne aparține*) „se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuază ori agravează răspunderea penală”. [24]

Răspunderea penală și pedeapsa penală – ca instituții ale dreptului penal – sunt strâns legate între ele, dar comportă semne caracteristice proprii, care angajează delimitarea acestora (acest fapt reiese și din esența celor deduse din analiza juridică desfășurată de autorul N. Giurgiu

[51, p. 117]). De aici și necesitatea identificării separate a *procesului de individualizare a răspunderii penale* și *procesului de individualizare a pedepsei penale*. Însă, aceste procese se identifică doar la etapa aplicării normativului juridico-penal (a se vedea *Anexa nr. 2*), nu și la cea de elaborare a cadrului normativ în acest domeniu (a se vedea *Anexa nr. 1*).

Diferențierea asigură condițiile optimale pentru punerea în acțiune a diferitor tipuri de pedeapsă în raport cu cazurile individuale ale încălcărilor de lege (individualizarea pedepsei, spre deosebire de diferențiere, presupune trecerea de la situațiile și criteriile generale, stabilite de lege, la situația particulară; diferențierea și individualizarea pedepsei au deosebiri semnificative, ceea ce permite a determina prezența a două principii individuale [125, p. 51]). Cu alte cuvinte, diferențierea apare în calitate de etapă inițială, legitate, condiție necesară pentru individualizare, prin intermediul căreia se poate multilateral și eficient de a se ajunge la fiecare persoană. Din aceste considerente diferențierea și individualizarea urmează a fi examinate, în mod logic, reieșind din scop, ca un singur principiu al pedepsei penale. Însă, în interior, această unitate este bivalentă, deoarece diferențierea și individualizarea nu coincid ca noțiuni. Diferențierea poate determina doar alegerea generică a individualităților abstracte. [125, p. 45]

Chiar și unii autori români, care specifică existența individualizării legale (n.a. – în opinia noastră individualizarea legală este asimilată, deși nu ca conținut deplin, instituției diferențierii; aceasta din urmă este mai amplă), judiciare și administrative, constată că *individualizarea pedepsei, fiind o parte a activității de aplicare a legii penale – momentul ei final – nu se poate înfăptui decât în baza, în condițiile și în limitele stabilite de lege* [35, p. 84] (adică în limitele diferențierii penale). Operația de individualizare – deși neîngrădită, în rezultatele sale, decât de limitele ce constituie *cadrul ei legal* – nu este însă o operație arbitrară. [35, p. 229] Luarea în considerare a tuturor acestor criterii are un caracter obligatoriu, și nu facultativ. [35, p. 229] În opinia noastră, anume acestea formează conținutul diferențierii pedepsei penale. Or, legiuitorul nu poate adapta el însuși pedeapsa fiecărui caz concret, fixând, în context, anumite coordonate în cadrul cărora urmează a se realiza, de către judecători, operația de stabilire și aplicare a pedepsei concrete. [35, p. 84] Aceste coordonate formează conținutul diferențierii pedepsei penale.

Diferențierea răspunderii penale și posibilitatea de a individualiza răspunderea penală – sunt două elemente în cadrul politicii juridico-penale. [124, p. 23] De aici, scopul diferențierii pedepsei penale, în viziunea autorului A. A. Мамедов, este constituit din asigurarea corespunderii optimale a pedepsei caracterului, gradului de pericol social al infracțiunii, circumstanțelor de comitere a infracțiunii și persoanei vinovatului. [125, p. 36] În acest sens, este incident scopul întregit al diferențierii pedepsei penale și al individualizării acesteia. Deci, diferențierea este realizată de către legiuitor, iar individualizarea - de către persoana care aplică norma juridico-penală. Principiul individualizării pedepsei întotdeauna a urmat principiul

diferențierii pedepsei penale. [125, p. 43] Nici diferențierea juridico-penală, nici cea execuțional-penală, nu pot fi realizate fără o continuitate a lor, în forma individualizării pedepsei penale [125, p. 43] (*n.a.* – cu condiția că continuitatea diferențierii pedepsei penale este individualizarea pedepsei, iar în continuarea diferențierii executării pedepsei penale se înscrie individualizarea executării acesteia).

Oricum, procesul de diferențiere a răspunderii penale nu trebuie extins pe toate limitele penalizării ori depenalizării, iar extrapolarea asupra procesului de criminalizare ori decriminalizare fiind inadmisibilă. [124, p. 17] În context, implicarea efectelor generale ale circumstanțelor atenuante ori agravante (art. 78 CP RM) are loc doar la etapa diferențierii și individualizării pedepsei penale. În teoria dreptului penal cercetarea factorilor care determină individualizarea pedepsei, deseori se realizează în ordinea cea mai generală. De multe ori examinarea, în esență, este redusă doar la interpretarea controversă a dispozițiilor generale ale dispunerii pedepsei penale. În viziunea autorului A. B. Ищенко, examinarea factorilor, care determină individualizarea pedepsei, numai în limitele stricte prevăzute de lege, este pe departe nedeplină. [115, p. 7]

Diferențierea pedepsei, constituind o categorie complexă, multiaspectuală și importantă din punct de vedere social, subliniază A. A. Мамедов, reflectă un sistem de valori și interese ale societății, corelația diferitor valori sociale atât din punct de vedere material, cât și ideologic, prioritatea lor. [125, p. 40-41] Cu adevărat, subliniază autorul citat, diferențierea pedepsei nu are o legătură nemijlocită cu aceste fenomene, legătura fiind doar prin intermediul unor categorii social-juridice și etice, precum conținutul pedepsei penale, scopul pedepsei, categoriile de infracțiuni, clasificarea infractorilor. Or, diferențierea pedepsei într-o anumită măsură reflectă structura și dinamica infracțiunilor. [125, p. 40-41]

Ca elemente principale ale mecanismului de diferențiere a pedepsei penale, A. A. Мамедов numește:

- normele juridico-penale,
- normele materiale și procesuale ale dreptului execuțional-penal,
- actele normative care reglementează relațiile legate de diferențierea pedepsei,
- relațiile juridico-penale și execuțional-penale,
- activitatea organelor legislative. [125, p. 41-42]

Toate aceste elemente sunt strâns legate între ele și fiecare joacă un rol important în procesul de diferențiere a pedepsei. [125, p. 41-42]

Susținem opinia autorului A. A. Мамедов, care menționează că diferențierea pedepsei poate fi examinată ca un proces (activitate) și ca un rezultat al acestui proces. În calitate de proces de diferențiere a pedepsei, acesta reprezintă o activitate în vederea stabilirii în baza

semnelor de clasificare a „diferențialelor” (diferențelor) pedepsei, care servesc ca evaluare, prin intermediul pedepsei, a factorilor ce caracterizează infracțiunea, circumstanțele de comitere a ei și persoana vinovatului la diferite etape ale aplicării pedepsei. Rezultatul acestei activități, după conținutul diferențierii pedepsei, este reprezentat de un sistem de diferențiale ale pedepsei, prevăzute de cadrul normativ și care reglementează asigurarea corespunderii pedepsei caracterului și gradului de pericol social al infracțiunii, circumstanțelor comiterii ei și persoanei infractorului pentru asigurarea scopului pedepsei penale [125, p. 38-39] (a se vedea *Anexa nr. 3*). Însă, în context, și procesul de individualizare a pedepsei penale are un început și o finalitate, doar după respectarea condițiilor de diferențiere a pedepsei penale (a se vedea *Anexa nr. 4*). În fapt, anume stabilirea conținutului diferențierii pedepsei penale, mecanismului formării și realizării acestui fenomen social, are nu numai o importanță teoretică, dar și una practică, [125, p. 40] deoarece la individualizarea pedepsei penale (ca fapt concret), are loc aplicarea regulilor de diferențiere a pedepsei penale. Și dacă diferențierea poate fi prezentă în afara individualizării pedepsei penale, cea din urmă – individualizarea – nu poate fi admisă ca prezentă în lipsa diferențierii pedepsei penale.

2.2. Individualizarea pedepsei penale: noțiune, caracteristică generală și modalități

După cum am menționat anterior, individualizarea pedepsei penale se înfățișează ca un mecanism real de stabilire și aplicare de către instanța de judecată a unei pedepse penale față de infractor, în limitele procesului de diferențiere, admis în funcție de anumite mijloace juridice de individualizare și are loc într-o cauză penală concretă. Noțiunea principiului individualizării pedepsei penale întotdeauna este legată de activitatea instanței de judecată la determinarea măsurii concrete de pedeapsă față de persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii. [125, p. 45] Individualizarea pune în seamă clarificarea unor nuanțe legate de diferitele sancțiuni prevăzute pentru infracțiunile săvârșite. Desigur, individualizarea pedepsei (V. Păvăleanu susține că „termenul de individualizare a fost folosit pentru prima dată de R. Saleilles (1898); H.И. Загородников precizează că individualizarea apare ca o necesitate imperioasă [112, p. 175] și nu este, după cum indică V. Păvăleanu, contrară art. 6 al Declarației drepturilor omului (egalitatea în fața legii)” [76, p. 406]) trebuie să dea expresie, după cum se precizează în literatura de specialitate, **practic** – în alegerea sancțiunii și în determinarea **concretă** a sancțiunii alese – tuturor orientărilor politicii penale. **Pedeapsa concretă**, *rezultat al operației de individualizare*, trebuie să fie o expresie echilibrată a constrângerii și reeducării. [35, p. 27; 127, p. 13]

Alți autori pun accentul pe categoria generală de individualizare (operațiunea complexă, realizându-se în forme (sau faze) de organizare și după criterii diferite [49, p. 495]), oferindu-i anumite particularități specifice (*n.a.* - în dependență de etapa la care se face individualizarea și subiectul care realizează această individualizare). De aici și delimitarea, admisă în doctrina

dreptului penal, între cele trei forme sau modalități ale individualizării: una, cu caracter abstract și general, în faza elaborării legii și instituirii pedepselor (în opinia noastră aceasta este anume diferențierea penală, care a fost examinată anterior), alta – în faza de aplicare a pedepsei de către judecător și ultima – în faza de executare a pedepsei aplicate. [49, p. 495; 50; 1, p. 478] Adică, delimitarea între: *individualizarea legală*, *individualizarea judiciară* și *individualizarea administrativă* [4, p. 171; 1, p. 478].

Sub acest aspect, V. Păvăleanu, Gh. Alecu, N. Giurgiu etc. menționează că se rețin trei forme de individualizare a pedepselor. Gh. Ivan le conturează sub aspectul a trei faze (făcându-se distincție între trei trepte de individualizare, corespunzătoare celor trei faze): *faza incriminării faptelor penale (faza de elaborare a legii și prevederii limitelor pedepsei* [76, p. 407]), *faza determinării concrete a pedepsei (faza de aplicare a pedepsei* [76, p. 407]) și *faza executării pedepsei aplicate*. [59, p. 57; 76, p. 407]

În cadrul fiecărei trepte, menționează Gh. Ivan, pedeapsa este individualizată prin activitatea anumitor organe, în anumite limite și cu anumite mijloace, iar sub raportul forței lor obligatorii, treptele de individualizare prezintă o anumită ierarhie, individualizarea legală fiind obligatorie și impunându-se în fața individualizării judiciare și individualizării administrative, iar individualizarea judiciară impunându-se în fața individualizării administrative. [59, p. 58] Or, în aserțiunea noastră, nu poate fi vorba despre o individualizare legală a pedepsei penale, mai cu seamă din perspectiva caracterului obligatoriu al acesteia. Chiar și în limitele diferențierii pedepsei penale (așa-numita individualizare legală), sunt stabilite anumite reguli care nu sunt cu caracter obligatoriu în proces de individualizare a pedepsei penale, ci au un aspect facultativ.

În fapt, *individualizarea legală* [59, p. 57; 76, p. 407] (*formal-normativă* și *abstract-generică*; *individualizarea pedepsei de lege* [125, p. 48]) nu este, în opinia noastră corespondentul deplin al diferențierii penale. După cum subliniază N. Giurgiu, ea exprimă evaluările de politică penală făcute de către legiuitor pe linia individualizării conținutului, felului și limitelor mijloacelor de represiune penală ce se exprimă în normele de drept penal cu caracter general sau special, ținând seama de cerințele de apărare socială contra criminalității, atât ca fenomen global, cât și ca fenomen determinabil pe anumite tipuri sau forme de comportament antisocial [49, p. 495]. După cum subliniază Gh. Alecu, *individualizarea legală a pedepselor* se realizează de legiuitor în momentul elaborării legii penale și reprezintă un corolar al principiilor legalității și individualizării pedepselor. [1, p. 479] N. Giurgiu constată că individualizarea legală determină obligativitatea, conținutul abstract, limitele de acțiune ale celorlalte două forme sau modalități de individualizare subsecvente și anume a celei judiciare, cât și a celei administrativ-execuționale. [49, p. 496] Diferențierea este incidentă și etapei administrative. Or, nu poate fi admisă o etapizare a categoriilor de individualizare doar în baza etapei de realizare a acesteia.

În opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, principiul individualizării domină, în primul rând, *procesul elaborării normelor juridice penale*, căci acestea, fiind puse în slujba realizării obiectivului prioritar al politicii penale – prevenirea – trebuie în mod necesar să creeze condițiile unei bune individualizări judiciare și administrative a pedepselor, fără de care acest obiectiv n-ar putea fi atins. [35, p. 70] Individualizarea domină, apoi, întreaga activitate de aplicare a legii penale. Operația individualizării se continuă însă și în faza executării, în raport cu conduita celui condamnat, menționează autorii citați. [35, p. 70]

Deci, individualizarea judiciară [59, p. 57; 76, p. 407] (*individualizarea pedepsei în instanța de judecată* [125, p. 48] sau *judecătorească* [76, p. 407]) se realizează de către instanța de judecată și constă în aplicarea pedepsei pentru fapta comisă, în raport cu gravitatea acesteia și pericolozitatea infractorului, [76, p. 407; 49, p. 496] de împrejurările care atenuază sau agravează răspunderea penală. [1, p. 480] Ea reprezintă prima adaptare a pedepsei la infractorul privit ca entitate vie, nu ca o abstracțiune [1, p. 480] și are loc în cadrul și în limitele determinate prin individualizarea legală și, spre deosebire de aceasta, care, prin instituirea unor raporturi juridice de recomandare, realizează numai prevenția generală, individualizarea judiciară (care se materializează în cadrul și în limitele determinate prin individualizarea legală, [76, p. 407]) urmărește atât prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni de către cel condamnat, cât și prevenirea săvârșirii de infracțiuni de către ceilalți membri ai societății (prevenția generală și specială) [76, p. 407; 49, p. 496].

Cu alte cuvinte, subliniază N. Giurgiu, spre deosebire de individualizarea legală (diferențierea penală), care, exprimându-se în cadrul procesului de legiferare, are un caracter normativ, iar criteriile de care uzează sunt, prin natura lucrurilor, evaluări generale și abstracte, individualizarea judiciară, exprimându-se în procesul de jurisdicție (*de aplicare a legii la faptele concrete*), se materializează prin determinarea concret individuală a pedepselor ce urmează a fi executate în funcție de gradul concret de pericol social al faptei, de pericolozitatea făptuitorului, precum și de toate împrejurările și datele concrete ale cauzei, indiferent dacă au un caracter atenuant ori agravant. [49, p. 496] Adică, menționează unii autori autohtoni, acțiunea de aplicare a pedepsei penale este de competența exclusivă a instanței de judecată [25, p. 183; 6, p. 125]

Individualizarea administrativă [59, p. 57; 76, p. 407; 1, p. 481] (*administrativ-execuțională*) [76, p. 407; 49, p. 496] se realizează în faza de executare a pedepsei [49, p. 496; 1, p. 481] și a măsurilor educative privative de libertate de către organele administrative de executare. Ea are loc în cadrul oferit de diferențierea penală (individualizarea legală [1, p. 481]) și individualizarea judiciară, în raport de vârsta și starea de sănătate a condamnatului, durata pedepsei, conduita persoanei condamnate, gradul de risc pe care îl prezintă condamnatul etc. [76, p. 407-408].

Luând în calcul ideea după care individualizarea pedepsei penale are loc în momentul dispunerii pedepsei penale, dar nu la etapa elaborării cadrului normativ în materie de drept penal, nu suntem promotorii ideii de delimitare a individualizării legale de cea judiciară și administrativă. În viziunea noastră raportul dintre diferențierea și individualizarea pedepsei penale poate fi reprezentat în felul următor:

1a. *Diferențierea pedepsei penale.*

1b. *Individualizarea pedepsei penale.*

2a. *Diferențierea executării pedepsei penale.*

2b. *Individualizarea executării a pedepsei penale.*

În acest sens, individualizarea legală, concepută de literatura de specialitate, va fi incidentă, în opinia noastră, conceptului de diferențiere a pedepsei penale. Astfel, este necesară delimitarea diferențierii pedepsei penale de diferențierea executării pedepsei penale. În rolul identificat de distincție între individualizarea legală și cea administrativă, nu se creează anumite premise clare de atribuire a unor activități categoriilor juridice menționate. De exemplu, la care formă urmează a fi atribuită așa-numita individualizare administrativă realizată la etapa elaborării normelor penale care clarifică modelele legale de individualizare a executării pedepsei penale? Cu alte cuvinte, nu este posibilă o distincție între anumite forme de realizare a diferențierii ori individualizării pedepsei penale doar în limitele unor criterii ale subiectului implicat. Nu susținem din acest context opinia lui V. Păvăleanu, precum că în procesul de individualizare legală are loc *stabilirea cadrului și a mijloacelor legale în care se va realiza individualizarea judiciară și administrativă*. [76, p. 407] Mai mult ca atât, în proces de elaborare a cadrului normativ în domeniul penal se face distincție între o misiune de individualizare abstractă a pedepselor penale și a executării pedepselor penale (adică este vorba de *diferențierea pedepsei penale și diferențierea executării pedepsei penale*), și o individualizare concretă a pedepsei și executării pedepsei (*individualizarea pedepsei penale și individualizarea executării pedepsei penale*). Individualizarea pedepsei penale are loc în limitele și cadrul prevăzut de diferențierea pedepsei penale, iar individualizarea executării pedepsei penale se realizează în limitele diferențierii executării pedepsei penale (din perspectiva enunțată, subliniem că Gh. Costache consideră, pe bună dreptate, liberarea condiționată ca mijloc de individualizare a executării pedepsei [27, p. 11], iar autorul D. Lupașcu face și o diferențiere între punerea în executare și executarea hotărârilor judecătorești penale [62, p. 11]). Individualizarea pedepsei penale este necesară din punct de vedere obiectiv și este condiționată din perspectivă socială. Ea, ca și diferențierea pedepsei penale, își are bazele sale în categoria echității, menționează A.A. Мамедов. Nu poate fi echitabilă o pedeapsă neindividualizată, spune autorul, adică determinată fără luarea în vedere a circumstanțelor de comitere a infracțiunii, precum și a celor care

caracterizează persoana vinovatului. [125, p. 43]

În acest sens, subiectul tezei de doctorat vizează doar procesul de diferențiere a pedepsei penale în baza unor circumstanțe atenuante ori agravante.

În opinia autorului A.A. Мамедов, scopul diferențierii pedepsei penale este atins prin soluționarea a două sarcini. *Prima sarcină* constă în asigurarea corespunderii volumului pedepsei cu factorii (criteriile) care caracterizează infracțiunea și infractorul la nivel juridico-penal. A *doua sarcină* este soluționată la nivel execuțional-penal. În acest context, la oricare nivel de modificare a primului element – pedeapsa penală – va fi condiționată de modificarea componentelor celui de-al doilea element – factorii care caracterizează infracțiunea și infractorul. [125, p. 36-37]

Pornind de la ideea precum că o anumită pedeapsă este aptă de a-și îndeplini funcțiile și realiza scopul numai dacă (atât în faza judecării, cât și în faza executării) este perfect individualizată, [35, p. 26] identificăm faptul că individualizarea pedepsei intervine ca parte inerentă a activității de aplicare a legii penale. Cu adevărat, individualizarea pedepsei constituie un principiu fundamental al dreptului penal și apare unul dintre **instrumentele de realizare practică a politicii penale**. [35, p. 26] După cum subliniază autorii români Ș.Daneș și V. Papadopol, legiuitorul nu poate adapta el însuși pedeapsa fiecărui caz concret, fixând, în schimb, anumite coordonate în cadrul cărora urmează a se realiza, de către judecători, operația de stabilire și aplicare a pedepsei concrete. Aceste coordonate alcătuiesc, împreună, limitele diferențierii. Deci, constituind o instituție juridică, pedeapsa penală se bazează pe categoriile echității, umanismului [141, p. 16], moralității. [115, p. 4]

Pe bună dreptate menționează L. Barac - pedeapsa trebuie să fie susceptibilă de o diviziune elastică încât să permită adaptarea ei concretă la gradul de pericol social al faptei și a făptuitorului [4, p. 169] (*n.a.* - deși această elasticitate nu este pusă în acțiune prin intermediul tuturor sancțiunilor prevăzute de PS a CP RM, fiind incidentă stărilor și circumstanțelor modificatoare de pedeapsă penală). După cum subliniază M. Basarab, „pedeapsa, pentru a fi eficace, trebuie să fie adaptabilă, adică să se poată proporționaliza în funcție de pericolul concret al faptei, al făptuitorului și de împrejurările atenuante sau agravante în care s-a comis (potrivit principiului individualizării pedepsei)”. [7, p. 135; 9, p. 189-190; 8, p. 169] Această adaptare – ca finalitate – este asociată noțiunii de individualizare a pedepsei penale.

În viziunea noastră, politica penală, în baza categoriilor enunțate poate contura o anumită structură (a se vedea *Anexa nr. 1* și *Anexa nr.2*). Individualizarea răspunderii penale și pedepsei penale (ca operațiune prin care pedeapsa este adaptată nevoilor de apărare socială în scopul asigurării îndeplinirii funcțiilor și scopurilor sale de prevenire și combatere a criminalității [49, p. 495]) se identifică la etapa aplicării normei juridico-penale, fiind delimitată de diferențierea

răspunderii penale și pedepsei penale prin subiect.

Nu susținem, în acest context, opinia autorului A.A. Мамедов, precum că numai prin individualizarea răspunderii penale este posibilă individualizarea pedepsei penale. În opinia autorului, prima categorie constituie o legitate obligatorie, necesară pentru cea de-a doua. Principiul individualizării pedepsei are o importanță particulară (alături de principiul legalității incriminării și pedepsei (*nulla poena sine lege*, prin care se acreditează ideea că celui ce a săvârșit o infracțiune trebuie să i se aplice numai pedeapsa prevăzută de lege [100, p. 37]), caracterului personal, umanismului dreptului penal [83, p. 23]), deși într-o anumită măsură și coincide după conținut cu principiul individualizării răspunderii penale. Aceasta este determinată, în primul rând, de diferența între noțiunile de „răspundere penală” și „pedeapsă penală”. [125, p. 49] Deosebirea de opinie de la A.A. Мамедов către noi se fundamentează pe faptul că autorul citat susține că răspunderea penală include în sine noțiunea de pedeapsă penală (de aici și individualizarea pedepsei penale – ca parte integrantă a individualizării răspunderii penale), iar, în opinia noastră, aceste noțiuni (răspunderea penală și pedeapsa penală) sunt strâns legate între ele, însă nu coincid ca conținut. Or, de aici și delimitarea între diferențierea și individualizarea răspunderii penale (mai bine zis personalizarea pedepsei penale, care presupune, potrivit legislației franceze dispunerea pedepsei penale în strictă conformitate cu circumstanțele de fapt ale infracțiunii și personalitatea infractorului [153, p. 71]), pe de o parte, și diferențierea și individualizarea pedepsei penale, pe de altă parte.

În acest sens, autorul Gh. Ivan menționează că conceptul de individualizare deși exprimă, într-un sens restrâns, ideea adaptării pedepsei în raport cu **individualitatea, personalitatea fiecărui infractor**, are și un sens mai larg, desemnând operația de adaptare generală a pedepsei, în funcție de toate realitățile din perspectiva cărora trebuie evaluată natura și intensitatea constrângerii [59, p. 57] (în raport cu fiecare infracțiune și cu fiecare infractor [17, p. 451]). În opinia autorului Gh. Ivan, anume individualizarea legală, care are materializare în mai multe modalități, pune în evidență și pe cea a criteriilor de individualizare. Or, în context, se subliniază că conceptul de **criterii legale de individualizare** (*n.a.* – diferențierea pedepsei penale) face parte din conceptul mai larg al individualizării legale, care și acesta la rândul său presupune unul mai general, pe acela de individualizare. [59, p. 59]

Procesul de individualizare a pedepsei penale are un început și o finalitate. La individualizarea pedepsei penale (ca fapt concret) are loc aplicarea regulilor de diferențiere a pedepsei penale. În sensul expus anterior, de identificare a unui început și a unei finalități, apare și ideea expusă în literatura de specialitate rusă, precum că în cazul individualizării pedepsei penale este necesar de a respecta un anumit *algoritm*. A. B. Ищенко consideră că algoritmul general al individualizării pedepsei penale poate fi definit ca un ansamblu de algoritme de

aplicare a regulilor speciale de dispunere a pedepsei, care este rațional de a le reprezenta sub forma unor acțiuni consecutive („pseudocoduri”) și succesive. [115, p. 41] În opinia autorului rus citat anterior, descrierea algoritmului de aplicare a regulilor speciale în „pseudocod” poate fi reprezentată în următoarea formă generală:

Algoritm [denumirea] – **Început** [consecutivitatea acțiunilor] – **Final**. [115, p. 41],

unde, apelând la opiniile lui A. B. Ищенко, fiecare dintre regulile speciale de dispunere a pedepsei vor forma denumirea algoritmului, cerințele CP referitoare la această regulă - constituie consecutivitatea acțiunilor, în baza căruia poate fi obținut rezultatul final – răspunsul despre mărimea pedepsei pentru acest algoritm. Evident, posibilitatea evidențierii și a altor reguli ori situații de dispunere a pedepsei în cursul coexistenței mai multora dintre ele, finalitatea referitoare la mărimea pedepsei poate fi obținută prin evidențierea concomitentă a tuturor rezultatelor finale ale algoritmilor corelate. [115, p. 41-42]

Susținem, de principiu, punctul de vedere expus anterior, stabilind doar că este necesară determinarea unei corelații clare între procesul de algoritmizare a diferențierii pedepsei penale și individualizării pedepsei penale. Nu poate fi admis un algoritm al pedepsei penale în cazul individualizării acesteia, fără stabilirea limitelor pedepsei penale obținute ca finalitate a algoritmului de diferențiere a acesteia (a se vedea *Anexa nr. 3* și *Anexa nr. 4*).

În unele cazuri, anumite reguli diferențiate și prescrise prin anumite condiții, sunt puse în seama individualizării pedepsei penale, fără a stabili limite de diferențiere deosebite de la normele PS a CP. De exemplu, art. 83 CP RM prevede că „organizatorul, instigatorul și complicii la o infracțiune, prevăzută de legea penală, săvârșită cu intenție se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. La stabilirea pedepsei se ține cont de contribuția fiecăruia la săvârșirea infracțiunii, precum și de prevederile art.75 CP RM”.

În acest context, varianta finală a algoritmului de diferențiere și individualizare a pedepsei penale poate fi reprezentat, în opinia noastră, conform *Anexei nr. 1* și *Anexei nr. 2*.

2.3. Individualizarea pedepsei penale și alte categorii juridice

În ipoteza unor premise de ordin terminologic, subliniază Gh. Ivan, se fac referiri la categoriile de *individualizare a pedepsei* și *individualizare a represiunii penale*; *individualizare și proporționalizare*; *individualizare și personalizare*; *individualizare și adaptare*; *constrângere și recompense*. [59, p. 59-63]

• Individualizarea pedepsei și principiul legalității.

C. Rotaru constată că, de multe ori, problema determinării pedepsei de către judecător (individualizarea pedepsei) se confundă cu cea a principiului de legalitate [87, p. 331]. În acest sens, se precizează, că, pentru a realiza, în același timp, și egalitatea, și diferența dintre ele, ar trebui ca tipul de pedeapsă să fie stabilit prin lege, astfel încât pentru infracțiuni egale din

punctul de vedere al diferențierii penale să se prevadă același tip de pedeapsă, iar diversitatea ar trebui realizată de judecător prin dispunerea unor pedepse diferite în quantum, pentru fiecare infracțiune comisă. [87, p. 332] Și dacă, diferențierea pedepsei penale constituie un element al legalității, atunci diferențierea pedepsei penale urmează respectarea tuturor prescripțiilor diferențierii pedepsei penale și a altor reguli incluse în limitele principiului legalității penale [134, p. 6]. Or, după cum subliniază V. Pașca, sub semnul acestui principiu stă întreg edificiul dreptului penal modern [75, p. 4].

În acest sens, apelând la opinia autorului V. Păvăleanu, stabilim că *exigențele impuse de principiul legalității nu se rezumă numai la cerința ca individualizarea pedepsei să se facă în limitele unui cadru legal, ci mai este necesar ca această individualizare să se realizeze și prin folosirea unor mijloace și pe baza unor criterii generale de apreciere.* [76, p. 408]

- *Individualizarea pedepsei și principiul echității.*

După cum remarcă A.A. Мамедов, Н. Белый, individualizarea pedepsei penale, urmare a procesului de diferențiere, constituie fundamentul realizării principiului echității. [125, p. 54; 106, p. 9] Or, menționează A.B.Наумов, formele inițiale de dispunere a pedepsei sunt unificate prin intermediul principiului echității [129, p. 424]. Însă, remarcă un grup de autori ruși, principiul echității este specific mai mult dispunerii pedepsei [120, p. 2]. În acest sens, autorul constată o legătură semnificativă între principiul echității și principiul diferențierii pedepsei. În acest scop, autorul pune în vedere, procesul de criminalizare a faptelor [125, p. 54].

stabilirea corectă a categoriilor de infracțiuni (atribuirea unei sau altei infracțiuni la o anumită categorie poate determina anumite consecințe juridice pozitive ori negative, legate de dispunerea pedepsei, aplicarea condamnării condiționate, liberarea de pedeapsă penală etc. [125, p. 56]), reflectarea pedepsei în conținutul sancțiunilor stabilite de lege pentru comiterea infracțiunilor (sancțiunea, din punct de vedere al echității, trebuie să corespundă caracterului și gravității infracțiunii, să se afle în raport corespunzător cu sancțiunile pentru alte infracțiuni, să fie stabilite în mod justificat mărimi minime și maxime [125, p. 56-57]); dispunerea pedepsei penale (echitabilă poate fi recunoscută doar o asemenea pedeapsă, tipul și mărimea căreia în limitele legii mai deplin corespund gravității și caracterului infracțiunii, circumstanțelor obiective și subiective ale comiterii infracțiunii, persoanei vinovatului [125, p. 57]).

Deci, fiind identificată o legătură strânsă între principiul echității și cel al diferențierii pedepsei penale, stabilim că acesta din urmă constituie o anumită bază pentru cel dintâi, iar ca finalitate, problema dispunerii unei pedepse echitabile într-o anumită măsură este identică problemei individualizării pedepsei. [125, p. 65]

Este foarte importantă premisa, după care se constată cum influențează asupra respectării echității împuternicirile instanței de judecată de evaluare a circumstanțelor care atenuează ori

agradează pedeapsa penală. La individualizarea pedepsei penale, instanța de judecată, evaluând circumstanțele atenuante și agravante, trebuie să stabilească, mai întâi de toate, natura lor juridică. [125, p. 80] În acest sens, în calitate indicator al eficienței dispunerii unei pedepse echitabile, va fi coraportul între cantitatea infracțiunilor săvârșite și numărul de infracțiuni, pentru care persoanele vinovate au fost supuse real pedepsei penale. [125, p. 33]

- *Individualizarea pedepsei și individualizarea represiunii penale.*

În opinia noastră, individualizarea pedepsei penale este o noțiune cu mult mai restrânsă decât individualizarea represiunii penale. În procesul de individualizare a represiunii penale are loc și procesul de individualizare a răspunderii penale. Or, ca efect, pedeapsa penală constituie o formă de realizare a răspunderii penale (în context, literatura de specialitate pune în vedere anumite forme de realizare a răspunderii penale și forme de realizare a pedepsei penale [147, p. 311], reiterăm că anume pedeapsa este una dintre formele de realizare a răspunderii penale)

- *Individualizarea pedepsei și dispunerea pedepsei penale.*

Susținem, în acest sens, aserțiunea autorului A.A. Мамедов, care accentuează că individualizarea pedepsei și dispunerea pedepsei – sunt noțiuni diferite (*n.a.* – mai bine-zis nu coincid ca conținut). Dispunerea pedepsei nu este redusă la individualizarea ei. Aceasta este o categorie mult mai extinsă. La dispunerea pedepsei instanța de judecată trebuie să reiasă și să se conducă de principiul vinovăției, principiul egalității în fața legii și de alte principii. La ideea în cauză ne indică analiza prevederilor generale ale dispunerii pedepsei. Individualizarea pedepsei constituie doar o etapă finală a dispunerii pedepsei, când sunt îndeplinite toate celelalte condiții normative și se identifică măsura concretă de pedeapsă față de persoana în cauză. [125, p. 47-48]

- *Individualizarea pedepsei și proporționalizarea pedepsei.*

În acest sens, dacă individualizarea pedepsei penale are loc în procesul aplicării concrete a pedepsei penale, atunci proporționalizarea acesteia poate avea și caracter abstract, fiind concepută atât la etapa diferențierii pedepsei penale, cât și la cea a individualizării acestei pedepse.

Proporționalizarea pedepsei trebuie să se facă în așa fel încât să corespundă gravității infracțiunii săvârșite și, în același timp, să fie în măsură să asigure ordinea juridică, să satisfacă sentimentul de dezaprobare a colectivității și să apere și societatea; de asemenea, la proporționalizarea sancțiunii penale va trebui să se țină seama și de finalitatea, de funcțiunea fiecărei măsuri represive; în afară de aceste criterii, va trebui să se țină seama și de persoana infractorului. [59, p. 60]

Cu adevărat, în opinia autorului C. Rotaru, legiuitorul urmează să evite extremele, însă, respectând anumite premise generale:

1. Pedepsele nu trebuie să fie **foarte** **severe**.

2. Pedepsele nu trebuie să reflecte o **indulgență excesivă**. [87, p. 328]

Din perspectiva primei soluții, C. Rotaru subliniază că, deși s-ar putea crede că o severitate accentuată a sancțiunilor ar fi benefică pentru descurajarea infractorilor, există argumente care pledează împotriva unei durtăți excesive. Printre acestea sunt:

- dacă pedepsele sunt excesiv de severe, nu va exista o proporționalitate între acestea și gravitatea infracțiunilor, întrucât se vor aplica pedepse foarte mari și pentru infracțiuni mai puțin grave;

- o pedeapsă prea mare atrage după sine impunitatea;

- pedeapsa este o suferință, iar societatea trebuie să evite a cauza membrilor săi suferințe mai mari decât cele necesare îndreptării. [87, p. 329]

În ipoteza soluției din urmă, pedepsele nu trebuie să fie nici prea blânde, pentru că atunci vor rămâne fără efect. [87, p. 329] În acest ultim context, se constată că constrângerea de orice natură, având ca scop influențarea conduitei persoanelor care au încălcat normele sociale, spre a le determina să se conformeze exigențelor vieții sociale, trebuie să fie adaptată la cazul concret. [59, p. 52-53]

Deci, având în vedere scopul pedepsei, fundamentul nu poate consta decât în necesitatea acesteia pentru apărarea valorilor sociale și pentru garantarea faptului că societatea va beneficia de un sistem sancționator care să asigure libertatea cetățenilor, iar infractorul nu va fi supus unor sancțiuni disproporționate în raport cu gravitatea faptelor comise. [87, p. 353-354]

• *Individualizarea pedepsei și personalizarea pedepsei.*

Literatura franceză operează, în principal, anume cu noțiunea de *personalizare a pedepsei* [154, p. 181], în loc de *individualizare a acesteia*. Termenul de personalizare a pedepsei ar putea exprima, menționează Gh. Ivan, în primul rând, ideea că la aplicarea pedepsei se are în vedere persoana infractorului și situația sa concretă. [59, p. 61] Nu susținem acest punct de vedere extensiv, atribuind categoriei de personalizare și *situația concretă*. Or, cu adevărat, considerăm că anume personalizarea pedepsei penale corespunde cel mai aproape conceptului de individualizare a pedepsei. Însă, cu precizarea că în sensul diferențierii pedepsei penale, de asemenea, sunt luate în vedere anumite circumstanțe personale, de rând cu cele reale.

• *Individualizarea pedepsei și adaptarea pedepsei penale.*

Deși termenii de individualizare și adaptare sunt echivalenți, nu se poate nega faptul, menționează Gh. Ivan, că prin noțiunea de individualizare se accentuează mai mult rolul subiectului asupra căruia se desfășoară procesul de adecvare a constrângerii, pe când în conținutul noțiunii de adaptare în prim plan accentul cade pe însuși procesul de adecvare a constrângerii și numai în secundar privește persoana care suportă acest proces în vederea realizării scopurilor constrângerii penale. [59, p. 63]

Adaptarea pedepsei penale are loc atât în sensul unor reguli prevăzute de legea penală în vigoare în limitele diferențierii pedepsei penale, cât și în cazul individualizării pedepsei penale, care apare ca o etapă succesivă procesului de diferențiere. Nu poate fi configurată o adaptare a pedepsei în afara limitelor diferențierii și individualizării pedepsei.

- *Constrângerea și recompensele.*

În viziunea autorului A.A. Мамедов pedeapsa constă în determinarea constrângerii statale, volumul căreia se stabilește cu luarea în vedere a caracterului și gradului de pericol social al infracțiunii, circumstanțele de săvârșire a ei și personalității infractorului. [125, p. 18]

În raport cu aceste categorii, menționăm că și în cazul individualizării pedepsei penale prin intermediul unor împrejurări atenuante, cât și a unora de natură agravantă, se manifestă un anumit potențial al constrângerii statale, însă, în limitele unor stări de atenuare, circumstanțe atenuante, legiuitorul intervine cu anumite recompense (în sensul micșorării limitelor pedepsei penale corespunzătoare), dar, de asemenea, ca formă a constrângerii prestabilite. După cum menționează M. Basarab, împrejurările au un înțeles larg, deoarece se referă atât la circumstanțele atenuante și agravante, care țin de infracțiunea concretă săvârșită, cât și de alte cauze de agravare a pedepsei ca: starea de recidivă, concursul de infracțiuni, pluralitatea intermediară de infracțiuni și infracțiunea continuată [8, p. 177].

În concluzia celor constatate, susținem opinia autorului Gh. Ivan, care consideră că deși ar exista temeiuri pentru a înlocui expresia de individualizare a pedepsei cu altă expresie în măsură să exprime poate mai corect ideea de adecvare a pedepsei în raport cu toate criteriile folosite în acest scop, și în raport atât de persoana fizică cât și de cea juridică, se poate folosi și termenul de „individualizare”, deoarece a intrat în terminologia juridică curentă. [59, p. 62] Însă, în context, precizăm reiterativ necesitatea delimitării între diferențierea pedepsei penale și sensul individualizării acesteia.

2.4. Forme și mijloace juridice de diferențiere a pedepsei penale

2.4.1. Forme de diferențiere a pedepsei penale

Diferențierea pedepsei penale se desfășoară doar de către legiuitor. Această diferențiere are loc cu prilejul elaborării/modificării legii penale. Diferențierea pedepsei penale se manifestă în mai multe forme. Formele în cauză sunt prevăzute atât de normele PG, cât și de cele ale PS a CP RM. În ansamblu, ele urmează a avea caracter sistemic. Această sistematicitate este redusă, uneori, prin intermediul unor prescripții normative. De exemplu, art. 64 alin. (3) CP RM prevede că *mărimea amenzii pentru persoanele fizice se stabilește în limitele de la 150 la 1000 unități convenționale, iar pentru infracțiunile săvârșite din interes material – până la 10000 unități convenționale, luându-se ca bază mărimea unității convenționale la momentul săvârșirii infracțiunii.* În conformitate cu art. 64 alin. (7) CP RM, *în cazul în care condamnatul nu este în*

stare să plătească amenda stabilită ca pedeapsă principală sau complementară, instanța de judecată poate, potrivit prevederilor art. 67, să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunității, calculându-se 60 de ore de muncă neremunerată în folosul comunității pentru 50 unități convenționale de amendă. Potrivit art. 67 alin. (2) CP RM *munca neremunerată în folosul comunității se stabilește pe un termen de la 60 la 240 de ore.* Efectele individualizării pedepsei penale, în acest sens, sunt ineficiente datorită unor mecanisme neclare și imperfecte de diferențiere a pedepsei penale. Or, pedeapsa amenzii, înlocuită cu muncă neremunerată în folosul comunității poate varia între 150 și 200 unități convenționale de amendă (*n.a.* - 60 ore pentru 50 unități convenționale; minimul pedepsei amenzii este de 150 unități convenționale; maximul muncii neremunerate în folosul comunității este de 240 de ore).

În opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, coordonatele de bază care formează conținutul diferențierii pedepsei penale (în opinia autorilor este vorba de așa-numita *individualizare legală*) are la bază mai multe elemente, în special:

- *diferențierea pedepsei penale în baza cadrului general al pedepselor*, care cuprinde, enumerate într-o anumită ordine, ansamblul de pedepse aplicabile în dreptul penal, precum și limitele generale ale acestora; [35, p. 84]

- *diferențierea în baza felului pedepselor prevăzute de lege pentru fiecare infracțiune și limitele speciale ale acestora*; [35, p. 85]

- *diferențierea în baza efectelor recunoscute de lege diferitelor cauze de atenuare sau de agravare a pedepsei*; [35, p. 86]

- *diferențierea în baza efectelor atribuite de lege cauzelor generale de modificare a pedepsei, reprezentate de unele forme de pluralitate infracțională*; [35, p. 87]

- *diferențierea în baza efectelor pe care le are, potrivit legii, asupra pedepsei concursul de cauze modificatoare ale tratamentului penal.* [35, p. 88]

N. Giurgiu menționează, în acest context, că diferențierea pedepsei penale (*individualizarea legală ori legislativă*), având ca principale criterii (mijloace) *pericolul social abstract al infracțiunii și pericolozitatea social abstractă a făptuitorului*, [49, p. 495] se exprimă în mai multe planuri de determinare a conținutului și limitelor acesteia și anume:

- stabilirea sistemului de pedepse aplicabile potrivit legislației respective, prin determinarea cadrului general al pedepselor, a naturii și limitelor generale ale fiecărei pedepse în concordanță cu principiile stabilirii sancțiunilor de drept penal; [49, p. 495]

- stabilirea felului de pedeapsă și limitele în care poate fi aplicată pentru fiecare infracțiune, ținându-se seama de importanța valorii ocrotite, de întinderea vătămării la care poate fi supusă, de pericolozitatea social abstractă a făptuitorului etc.; [49, p. 495-496]

- stabilirea cadrului și mijloacelor legale de individualizare a pedepsei în cursul

operațiunilor ulterioare de aplicare și executare a acesteia, prin determinarea efectelor ce le au diverse stări și circumstanțe de atenuare sau agravare asupra limitelor speciale ale pedepsei. [49, p. 496]

În opinia autorului I. Macari, pedeapsa penală trebuie să corespundă unor cerințe principale:

- a) să fie aplicată în limitele sancțiunii articolului corespunzător din PS a CP;
- b) să fie aplicată în dependență de gravitatea infracțiunii săvârșite;
- c) să fie aplicată în strictă corespundere cu dispozițiile PG a CP;
- d) să fie aplicată ținându-se seama de caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii;
- e) să fie aplicată cu luarea în considerație a personalității infractorului;
- f) să fie aplicată ținând seama de circumstanțele atenuante și agravante;
- g) urmează ca instanța, la aplicarea acestora, să se călăuzească de spiritul, conștiința juridică [63, p. 226].

Gh. Alecu consideră că individualizarea făcută de legiuitor (diferențierea pedepsei penale) se reflectă în:

◆ crearea unui cadru general al pedepselor cu prevederea speciilor de pedeapsă și a limitelor generale;

◆ prevederea felului de pedeapsă și a limitelor în care poate fi aplicată pentru fiecare infracțiune, având în vedere gravitatea abstractă a faptei;

◆ prevederea în lege a cadrului general, a mijloacelor de realizare a individualizării judiciare și execuționale. Stabilirea gradului de individualizare se face prin:

--- determinarea relativă a pedepselor, cu limitele speciale minime și maxime;

--- determinarea relativă a efectelor pe care diferite cauze de atenuare sau agravare le pot avea asupra pedepselor;

--- înscrierea în lege a criteriilor generale pentru individualizarea judiciară. [1, p. 479]

După cum consideră L. Barac, printre regulile de bază ale dispunerii pedepsei, care sunt:

- *pedeapsa se dispune în limitele prevăzute de articolul corespunzător al PS;*

- *pedeapsa se dispune cu luarea în vedere a dispozițiilor PG;*

- *pedeapsa se dispune cu luarea în vedere a caracterului și gradului de pericol social al infracțiunii;*

- *pedeapsa se dispune cu luarea în vedere a personalității vinovatului;*

- *la dispunerea pedepsei instanța ia în considerație influența pedepsei dispuse asupra corectării persoanei vinovate și condițiile de viață ale familiei ei,*

un loc aparte revine regulii precum că la dispunerea pedepsei penale instanța de judecată ia în considerație circumstanțele care atenuază ori agravează pedeapsa penală. [4, p. 208-211]

În opinia autorului Gh. Ivan, individualizarea legală (diferențierea pedepsei penale) se realizează de către legiuitor prin:

- dispozițiile care reglementează diferit măsurile represive (pedepse) de măsurile preventive (de siguranță) și de măsurile educative;
- stabilirea, înăuntrul fiecărei categorii din sancțiunile de mai sus, a unui ansamblu diferențiat de măsuri; stabilirea naturii și limitelor speciale ale pedepsei pentru fiecare infracțiune (*tarifare abstractă*);
- stabilirea unui sistem de cauze modificatoare de pedeapsă (cauze legale de atenuare sau cauze legale de agravare a pedepsei);
- prevederea unor criterii (reguli) generale și speciale de individualizare a pedepsei;
- stabilirea unor mijloace de individualizare judiciară a pedepsei. [59, p. 73-74]

V. Păvăleanu consideră că individualizarea legală a pedepselor (diferențierea pedepsei) se materializează în:

- stabilirea cadrului general al pedepselor, a felului și limitelor generale a fiecărui gen de pedeapsă;
- stabilirea pedepsei pentru fiecare infracțiune în raport cu gradul de pericol social abstract al faptei, ținând seama de importanța valorii sociale lezate și de gravitatea vătămării la care este supusă aceasta;
- stabilirea cadrului și a mijloacelor legale în care se va realiza individualizarea judiciară și administrativă. [76, p. 407]

A. A. Мамедов susține că diferențierea pedepsei în plan juridico-penal este atinsă prin:

- determinarea sancțiunilor,
- stabilirea regulilor de dispunere a pedepsei,
- prezența instituțiilor condamnării condiționate,
- liberării condiționate înainte de termen,
- alte metode. [125, p. 38]

Desigur, procesul de diferențiere a pedepsei penale nu este fără limite, asemenea cum se operează de A. A. Мамедов. [125, p. 38] Or, în acest ultim caz nu ar fi reală invocarea unor „altor metode” imprevizibile. De asemenea, acest proces de diferențiere a pedepsei penale nu poate să includă și diferențierea executării acestor pedepse, în particular liberarea de pedeapsă penală.

M. Zolyneak și M. Michinici consideră că alegerea uneia dintre pedepsele prevăzute se face în baza:

- dispozițiilor PG;
- limitelor speciale ale pedepsei;

- gradului de pericol social al faptei săvârșite;
- persoana infractorului;
- împrejurările care agravează sau atenuează răspunderea penală [102, p. 386].

Potrivit Hotărârii Plenului CSJ a RM *Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale* din 11.11.2013, nr. 8 (precum și potrivit Hotărârii anterioare a Plenului CSJ a RM *Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale* din 31.05.2004, nr. 16), la stabilirea pedepsei, instanța de judecată trebuie să țină cont de următoarele criterii:

- a) pedeapsa se aplică în limitele fixate în PS a CP RM;
- b) pedeapsa se aplică în strictă conformitate cu dispozițiile PG A CP RM. [53, p. 1; 54, p.

1]

Operând cu cadrul normativ adoptat în RM, formele diferențierii pedepsei penale, deci, sunt următoarele:

a. Diferențierea pedepsei penale prin intermediul stabilirii sistemului de pedepse penale prevăzut în PG a CP RM.

b. Diferențierea pedepsei penale prin stabilirea unor limite generale ale pedepsei penale.

c. Diferențierea pedepsei penale prin intermediul sancțiunilor prevăzute la PS a CP RM pentru fiecare normă în parte.

d. Diferențierea efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, în corelație cu alte stări modificatoare de pedeapsă (cu caracter atenuant sau agravant), incluse în PG și PS a CP RM, asupra pedepsei prevăzute de norma PS a CP RM (asemenea opinie este susținută indirect și de către autorii C. B. Дьяков, В. В. Лунеев, А. А. Игнатъев și С. И. Никулин [110, p. 81-83]). Spre deosebire de stări, menționează O. Pop, circumstanțele sunt situații, însușiri, calități, implicând totdeauna o relație fie de la faptă către ambianța acesteia, fie de la făptuitor către biografia acestuia, relevând grade de pericol social sau de pericolozitate mai reduse ori mai mari ale acestuia [79, p. 11].

a. Diferențierea pedepsei penale prin intermediul stabilirii sistemului de pedepse penale prevăzut în PG a CP RM (se pun în evidență cauzele generale de modificare a pedepsei (alăturate cauzelor speciale), care își exercită influența cu privire la toate infracțiunile și sunt prevăzute în PG [59, p. 161]). O asemenea formă a diferențierii nu poate fi determinată în dreptul musulman. Or, Basim A. Abis Al-Atibi și V. Bujor subliniază că în dreptul penal musulman, în normele și instituțiile PG nu a fost formulată definiția și nici scopurile pedepsei penale, sistemul de pedepse analogic celor din PG a CP europene - în dreptul penal clasic nu există [10, p. 164].

Problema justificării tipului de pedeapsă în fiecare caz, constată C. Rotaru, precum și limitele acestora sunt probleme care țin de legitimitatea externă a pedepsei și, ca atare,

interesează fundamentul acesteia. [87, p. 323] Evident, după cum susține L. Barac, premisele generale ale dispunerii pedepsei penale – sunt dispozițiile de bază și fundamentale formulate în lege, de care trebuie să se conducă instanța de judecată la dispunerea pedepsei penale. Însă, cu siguranță, *în conținutul acestor premise generale își găsesc reflecție și concretizare principiile dreptului penal raportate la sarcina dispunerii pedepsei pentru o infracțiune concretă.* [4, p. 208]

Însă, în raport special, un prim element – cel mai general – al cadrului legal în care se desfășoară individualizarea judiciară a pedepsei și constituie un component obligatoriu al conținutului diferențierii pedepsei penale este însuși cadrul general al pedepselor [142, p. 6; 143, p. 3; 149, p. 5]. Stabilirea acestui cadru general al pedepselor, în opinia autorilor români R. Stănoiu, I. Griga, T. Dianu, prevăzut în PG a CP este necesară deoarece categoriile și felurile pedepselor înscrise în acest cadru trebuie să fie adaptate și pentru sancționarea diferitelor infracțiuni în PS a CP [88, p. 197]. După cum subliniază Ș. Daneș și V. Papadopol, acesta cuprinde, enumerate într-o anumită ordine, totalitatea pedepselor aplicabile în dreptul penal, precum și limitele generale ale acestora. [35, p. 84] În opinia noastră, diferențierea și individualizarea pedepsei penale trebuie să urmeze, în baza acestor coordonate (aceste coordonate, în viziunea lui V. Păvăleanu, formează cadrul legal al individualizării judiciare, care cuprinde limitele generale ale pedepselor (principale (detențiunea pe viață, închisoarea, amenda [62, p. 59, 87; 23, p. 91-92]), accesorii și complementare), felul pedepselor prevăzute de lege pentru fiecare infracțiune și limitele speciale ale acestora, precum și diferitele cauze de atenuare sau de agravare a pedepsei [76, p. 408]), doi pași: *primul pas* - diferențierea în baza sistemului de pedepse penale, iar *al doilea pas* – diferențierea în baza limitelor generale ale acestor pedepse.

Despre o asemenea formă de diferențiere a pedepsei penale, angajată împreună cu diferențierea răspunderii penale, autorul Gh. Ivan menționează: *legea penală prevede deci în cadrul dispozițiilor generale, atât dispoziții privind încadrarea juridică a faptei, cât și dispoziții generale care fixează cadrul general al pedepsei.* [59, p. 119; 156, p. 14]

Desigur, ne raliem la constatarea admisă de autorul român N. Giurgiu, precum că *nu toate dispozițiile cuprinse în PG a CP au legătură cu pedeapsa și stabilirea ei.* [49, p. 499] În limitele acestor dispoziții autorul citat include:

- *Prevederile referitoare la pedeapsă în general, prin care sunt definite scopul și funcțiile pedepsei, căci realizarea acestora reprezintă înseși obiectivele individualizării pedepsei.*

- *Prevederile din PG care, în ansamblu, concură la stabilirea cadrului general și a limitelor individualizării.* Intră în această categorie:

- reglementările referitoare la sistemul pedepselor;
- reglementările referitoare la fiecare dintre speciile de

pedepsă ce compun sistemul de pedepse;

- reglementările referitoare la circumstanțele atenuante;
- reglementările referitoare la circumstanțele agravante;
- dispozițiile ce reglementează recidiva;
- dispozițiile privind pluralitatea intermediară. [49, p. 499]

- *Prevederile referitoare la mijloacele de individualizare judiciară a executării pedepsei.*

- În mod special pot interveni în câmpul individualizării și *alte dispoziții din PG*, cum sunt, de exemplu, acelea care reglementează incidența legii mai favorabile, cele care reglementează regimul special de sancționare pentru tentativă sau pentru minori, ori modul de sancționare a participanților în funcție și de contribuția lor la săvârșirea infracțiunii etc. [49, p. 499]

Luând în calcul că diferențierea pedepsei penale nu o angajăm în materia procesului de executare a pedepsei penale, iar individualizarea pedepsei penale decurge din prima, iar ca efect al celei din urmă apare individualizarea executării pedepsei penale, nu includem în aceste limite generale normele referitoare la executarea pedepsei penale.

În acest sens, A.B. Ищенко consideră importante dispozițiilor generale privind dispunerea pedepsei penale, în particular prin intermediul identificării legităților acestor pedepse. În context, autorul rus detaliază aceste reguli de dispunere a pedepsei penale sub aspectul:

- evidenței factorilor atribuiți la categoria premiselor generale de dispunere a pedepsei penale,

- regulilor speciale de dispunere a acestor pedepse. [115, p. 6-66]

Astfel, interpretarea opiniei autorului A.B. Ищенко nu denotă apelarea la normele PG și PS care completează conținutul diferențierii pedepsei penale, ci distincția între diferite categorii de împrejurări, stări, situații, fenomene, care dictează posibilitatea diferențierii și individualizării pedepsei penale, care sunt prevăzute de PG a CP, însă sub raport de la general la special. În lista acestor reguli, se includ cele privind:

- diferențierea și individualizarea pedepsei penale în cazul circumstanțelor atenuante;

- diferențierea și individualizarea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege pentru infracțiunea corespunzătoare;

- diferențierea și individualizarea pedepsei penale pentru infracțiunea neconsumată;

- diferențierea și individualizarea pedepsei penale pentru infracțiunea comisă prin participare penală;

- diferențierea și individualizarea pedepsei penale în cazul unei pluralități de infracțiuni (concurș de infracțiuni ori recidivă infracțională);

- diferențierea și individualizarea pedepsei penale în cazul unui cumul de sentințe;

- diferențierea și individualizarea pedepsei penale în cazul coexistenței diferitor reguli speciale;

- condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei penale. [115, p. 6-66]

Nu susținem punctul de vedere prin care condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei penale constituie o regulă de diferențiere și individualizare a pedepsei penale (deși acest lucru este susținut și de Б.С.Житнигор, operând cu ideea că legislația din Israel o prevede în calitate de pedeapsă separată [111, p. 135]). În acest caz nu are loc o diferențiere a pedepsei penale, ci o diferențiere a executării pedepsei penale. În același context, nu suntem promotorii ideii autorului A. Avramescu, care susține că „suspendarea condiționată a executării pedepsei se subsumează categoriei sancțiunilor penale alternative închisorii”. [3] Or, în cazul dispunerii condamnării cu suspendarea condiționată a pedepsei penale, în mod obligatoriu, este individualizată pedeapsa penală a închisorii în baza regulilor prescrise de diferențiere a acestei pedepse. Astfel, conform art. 90 alin. (1) CP RM, „dacă, la stabilirea pedepsei cu închisoare pe un termen de cel mult 5 ani pentru infracțiunile săvârșite cu intenție și de cel mult 7 ani pentru infracțiunile săvârșite din imprudență, instanța de judecată, ținând cont de circumstanțele cauzei și de persoana celui vinovat, va ajunge la concluzia că nu este rațional ca acesta să execute pedeapsa **stabilită**, ea poate dispune suspendarea condiționată a executării pedepsei aplicate vinovatului, indicând numai de câte ori în hotărâre motivele condamnării cu suspendare condiționată a executării pedepsei și termenul de probă”. [24] În fapt, se operează o următoare formulă tehnică: *prin sentința Judecătoriei Militare, mun. Chișinău din 9 iulie 2013, NG a fost condamnat în baza art. 327 alin. (1), 90 CP al RM, la 2 ani închisoare, cu suspendarea condiționată a executării pedepsei aplicate pe un termen de probă de 3 ani.* [29]

Conform art. 62 CP RM, persoanelor fizice care au săvârșit infracțiuni li se pot aplica următoarele pedepse: *amendă; privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate; retragere a gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat; munca neremunerată în folosul comunității; închisoare; detențiune pe viață.* [24]

CP RM face distincție între diferite forme de materializare a pedepsei penale:

- ca pedepse principale;

- ca pedepse complementare;

- ca pedepse principale și complementare;

- ca pedepse principale și ca obligație în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei.

În acest sens, închisoarea și detențiunea pe viață se aplică numai în calitate de **pedepse principale**. Munca neremunerată în folosul comunității poate fi aplicată ca **pedeapsă principală**

sau în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei - în calitate de **obligație** pentru perioada termenului de probă. Amenda, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate se aplică atât ca **pedepse principale, cât și ca pedepse complementare**. Retragera gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat se aplică numai în calitate de **pedeapsă complementară**. [24]

Cu caracter de noutate se prezintă legislația penală în vigoare a României, care a făcut delimitare între următoarele categorii de pedepse penale (Titlul 3, Cap. 1 - *Pedepsele*): **principale** (*detențiunea pe viață, închisoarea, amenda*); **accesorii** (*interzicerea exercitării unor drepturi, din momentul rămânerii definitive a hotărârii de condamnare și până la executarea sau considerarea ca executată a pedepsei privative de libertate*); **complementare** (*interzicerea exercitării unor drepturi; degradarea militară; publicarea hotărârii de condamnare*). [71]

Textul normativ adoptat în RM pune, uneori, la dispoziție anumite confuzii legate de categoria pedepsei penale aplicate. De exemplu, art. 324 alin. (1) CP RM prevede în calitate de sancțiune: *închisoare de la 3 la 7 ani cu amendă în mărime de la 4000 la 6000 unități convenționale și cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții publice sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani*. Închisoarea, reieșind din conținutul art. 62 CP RM constituie o pedeapsă principală, iar amenda și privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate – ca pedepse principale și complementare. Sancțiunea art. 324 alin. (1) CP RM nu face distincția clară între pedepsele ce completează conținutul sancțiunii. Astfel, dacă caracterul pedepsei închisorii se deduce a fi unul principal (or, o altă posibilitate de a aplica această pedeapsă nu este prevăzută de lege), atunci caracterul celorlalte pedepse nu poate fi dedus eficient. Însă, în procesul diferențierii și individualizării pedepsei penale, distincția între pedepsele principale, complementare și cele care au caracter dublu (principal și complementar) are o importanță principală. Totuși, considerăm că atribuirea unor pedepse penale la categoria unor duble standarde face dificil procesul de diferențiere a pedepsei penale și cel al individualizării pedepsei penale. Din acest raționamente, deducem faptul că legea penală trebuie să se impună cu pedepse principale și complementare (așa cum se prevede în legislația Marii Britanii, SUA, Franței etc. [123, p. 11]). Iar soluția va sugera anumite soluții eficiente atât în proces de diferențiere a pedepsei penale, cât și în proces de individualizare a acesteia.

În context, propunem ca amenda, munca neremunerată în folosul comunității, închisoarea și detențiunea pe viață să fie prevăzute ca pedepse principale, iar privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate și retragera gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat se aplică numai în

calitate de pedepse complementare.

b. Diferențierea pedepsei penale prin stabilirea unor limite generale ale pedepsei penale.

După cum subliniază autorul francez J. Pradel, instanța de judecată, odată cu recunoașterea vinovăției făptuitorului și pentru a-l acuza, urmează să determine nu numai tipul de pedeapsă, dar și cuantumul acesteia [155, p. 575] Alt autor francez J.-C. Soyer pune în evidență faptul că mai întâi de toate urmează a fi stabilite circumstanțele care pot pune în acțiune pedeapsa penală, iar ulterior să se determine pedeapsa aplicabilă [159, p. 170].

V. Dongoroz (citată de C. Rotaru) este de părere că legiuitorul modern a găsit un mijloc de a realiza un echilibru între severitatea și blândețea pedepselor cu ajutorul circumstanțelor atenuante [citată după 87, p. 329]. Odată determinate minimul și maximum unei scale a pedepselor, *proporționalitatea ordinară* trebuie să gradeze și să spațieze pedepsele de acord cu gravitatea relativă și să solicite sancțiuni de gravitate asemănătoare pentru infracțiuni similare. [87, p. 330]

În literatura de specialitate, se susține că, în cadrul dispozițiilor generale ale CP s-ar putea distinge:

- *dispoziții care reprezintă cadrul juridic al individualizării oricărei sancțiuni penale (n.a. - ceea ce a fost detaliat la lit. a.);*

- *dispoziții care determină concret pedeapsa, în limitele cadrului juridic existent.* [59, p. 118]

Fiecare pedeapsă penală este prevăzută prin intermediul unor limite generale ale acesteia.

Astfel,

- *Mărimea amenzii pentru persoanele fizice se stabilește în limitele de la 150 la 1000 unități convenționale, iar pentru infracțiunile săvârșite din interes material – până la 10000 unități convenționale* (art. 64 alin. (3) CP RM). Mărimea amenzii pentru persoanele juridice se stabilește în limitele de la 500 la 20000 unități convenționale. [24]
- *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate fi stabilită de instanța de judecată pe un termen de la 1 la 5 ani, iar în cazurile expres prevăzute în PS a CP RM – pe un termen de la un an la 15 ani.* (art. 65 alin. (2) CP RM). Privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate se stabilește, pentru persoanele juridice, pe un termen de până la 5 ani sau pe un termen nelimitat (art. 73 alin. (2) CP RM).
- *Conform art. 66 CP RM, în caz de condamnare pentru o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă, instanța de judecată, ținând cont de circumstanțele săvârșirii infracțiunii, poate retrage condamnatului gradul militar sau special, titlul special, gradul de calificare (clasificare) și distincțiile de stat.*

- Munca neremunerată în folosul comunității se stabilește *pe un termen de la 60 la 240 de ore* și este executată de la 2 la 4 ore pe zi (art. 67 alin. (2) CP RM).
- Închisoarea se stabilește *pe un termen de la 3 luni la 20 de ani* (art. 70 alin. (2) CP RM).
- Detențiunea pe viață se stabilește numai pentru infracțiunile excepțional de grave (art. 71 alin. (2) CP).
- Lichidarea persoanei juridice se stabilește în cazul în care instanța de judecată constată că gravitatea infracțiunii săvârșite face imposibilă păstrarea unei atare persoane juridice și prelungirea activității ei (art. 74 alin. (2) CP RM). [24]

Din esența pedepselor invocate sub aspectul limitelor și felului pedepsei penale, identificăm:

- ✓ **pedepse penale care nu stabilesc anumite limite, pedepse penale care stabilesc anumite limite maxime, pedepse penale care stabilesc anumite limite minime și maxime și pedepse penale care nu stabilesc anumite limite-reper, fiind pe termen nelimitat;**
- ✓ **pedepse penale care se aplică pentru anumite categorii de infracțiuni și pedepse penale aplicabile tuturor infracțiunilor;**
- ✓ **pedepse penale cu limite generale unice și pedepse penale cu limite generale și complementare;**
- ✓ **pedepse penale aplicate persoanelor fizice și pedepse penale aplicate persoanelor juridice;**
- ✓ **pedepse penale aplicabile doar în cazul în care sunt prevăzute de PS a CP RM și pedepse penale posibil de aplicat și fără o previziune normativă specială.**

În acest sens, procesul de diferențiere nu are loc doar în cadrul limitelor acestor pedepse penale, ci și prin anumite situații-premisă. De exemplu, *amenda pentru infracțiunile săvârșite din interes material de către persoanele fizice se stabilește până la 10000 unități convenționale* (diferențiată de la regula generală: *amenda în mărime de la 150 la 1000 unități convenționale*); *retragerea gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat nu se admite în cazul infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave*; *munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi aplicată persoanelor recunoscute ca invalizi de gradele I și II, militarilor prin contract, femeilor gravide, femeilor care au copii în vârstă de până la 8 ani, persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani și persoanelor care au atins vârsta de pensionare*; *la stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate*; *detențiunea pe viață*

se stabilește numai pentru infracțiunile excepțional de grave și nu poate fi aplicată femeilor și minorilor etc.

În contextul celor anunțate anterior, nu susținem ideea legiuitorului de a fixa, prin conținutul art. 66 CP RM, categoriile de infracțiuni pentru care este posibilă *retragerea gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat*. Or, instanța de judecată, la aplicarea acestei pedepse, ține cont de circumstanțele săvârșirii infracțiunii. Considerăm adecvată soluția legiuitorului român de a stabili un caracter obligatoriu și unul facultativ al pedepsei în cauză, însă cu referire la majoritatea infracțiunilor (art. 69 alin. (2), (3) CP al României - *degradarea militară se aplică în mod obligatoriu condamnaților militari în activitate, în rezervă sau în retragere, dacă pedeapsa principală aplicată este închisoarea mai mare de 10 ani sau detențiunea pe viață; degradarea militară poate fi aplicată condamnaților militari în activitate, în rezervă sau în retragere pentru infracțiuni săvârșite cu intenție, dacă pedeapsa principală aplicată este închisoarea de cel puțin 5 ani și de cel mult 10 ani*) [71]. Din aceste raționamente, efectele diferențierii și individualizării pedepsei penale pot fi mai eficient materializate prin intermediul dispunerii obligatorii a pedepsei *retragerii gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat* în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, iar în cazul infracțiunilor ușoare ori mai puțin grave – această pedeapsă să comporte caracter facultativ. Adică, instanța să aibă totuși posibilitatea aplicării ei, ținând cont de circumstanțele săvârșirii infracțiunii.

c. Diferențierea pedepsei penale prin intermediul sancțiunilor prevăzute la PS a CP RM pentru fiecare normă în parte (în acest aspect se identifică cauzele speciale de modificare a pedepsei penale (alăturate celor generale), care au influență numai față de o anumită infracțiune și sunt prevăzute în PS [59, p. 161; 145, p. 404]).

Un element component al diferențierii pedepsei penale este constituit din tipul și formula prevederii pedepselor penale [35, p. 85; 145, p. 404; 131, p. 3; 126, p. 5; 148, p. 6] în conținutul sancțiunii normei juridico-penale care vizează infracțiunea comisă potrivit PS a CP RM. I. Macari accentuează necesitatea aplicării pedepsei anume în limitele sancțiunii PS a CP [63, p. 223]. O. Loghin subliniază PS a CP este de o mare însemnătate inclusiv din perspectiva stabilirii sancțiunilor aplicabile celor ce se fac vinovați de săvârșirea infracțiunilor [60, p. 9]. Adică, felul pedepsei penale și limitele acesteia fixate în PS reprezintă elementul de bază în cadrul căruia se va stabili pedeapsa pentru infracțiunea comisă (a se vedea *Anexa nr. 3* și *Anexa nr. 4*), [49, p. 499] adică reperul pe baza căruia se inițiază procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale. După cum subliniază autorii С.В. Дьяков, В.В. Лунеев, А.А. Игнатъев, С.И. Никулин pedeapsa penală, dispunându-se în limitele normei speciale, nu trebuie abstractizată de esența și conținutul normelor PG. [110, p. 81] M.Hotca subliniază că împrejurările, referitoare la

infracțiune sau infractor, relevă un anumit grad de pericol social al faptei și o periculozitate mai ridicată sau mai scăzută decât **media lor abstractă**, care indică neadecvarea pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită [57, p. 691].

Conform art. 14 alin. (1) CP RM, *infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală.*

În același sens, structura normei penale dictează necesitatea identificării unui semn obligatoriu din punct de vedere logico-juridic (intern), și anume sancțiunea normei penale. Or, după cum menționează M. Djuvară (citată după M. Bădescu), dreptul întemeiază sancțiunea, și nicidecum nu sancțiunea dreptul [11, p. 75]. M. Véron, M.-R. Rassat accentuează că pedeapsa penală este specifică fiecărei infracțiuni prevăzute de PS [160, p. 1; 157, p. 1]. Astfel, se stabilește o legătură intrinsecă între pasibilitatea de pedeapsă penală și elementul obligatoriu al structurii normei penale, semnul infracțiunii fiind conturat material în elementul obligatoriu al normei penale. Or, caracterul pedepsei penale este doar pasibil, dar nu și obligatoriu în aplicare. Fiecare infracțiune prevede, ca urmare a comiterii ei, o anumită pedeapsă penală, însă forma de realizare a răspunderii penale poate fi și cu totul alta decât pedeapsa penală (de exemplu, liberarea de răspundere penală). Ca efect, pedeapsa penală este forma principală de realizare a răspunderii penale. După cum subliniază R. Stănoiu, I. Griga, T. Dianu, în normele de incriminare specială nu pot fi prevăzute alte sancțiuni decât cele prevăzute în cadrul general [88, p. 197].

În raport cu gradul de determinare a limitelor pedepselor, Gh. Ivan menționează că acestea se împart în pedepse nedeterminate, care nu au în lege nici o limită, urmând ca durata ori quantumul acestora să fie stabilită de instanța de judecată ori de către organele de executare (cu variantele nedeterminare absolută și relativă) și pedepse determinate, ale căror limite sunt prevăzute chiar de lege. [59, p. 77] Determinarea poate fi absolută, susține autorul citat, atunci când legea stabilește nu numai natura ori felul pedepsei, dar și durata, precum și quantumul său, determinarea este relativă, atunci când legea fixează pentru fiecare pedeapsă un maxim și un minim special. [59, p. 77] În opinia noastră, însă, caracterul absolut al pedepsei penale este conturat în mod perfect, fără anumite limite minime sau maxime (de exemplu, *munca neremunerată în folosul comunității de 120 de ore*).

După cum subliniază A.A. Мамедов, caracterul determinativ al pedepsei este caracterizat printr-un ansamblu de indicatori, printre care: 1) numărul de pedepse alternative, incluse în sancțiunea normei penale; 2) obligativitatea pedepsei (pedepselor) complementare; 3) nivelul de deviere a limitei maxime și minime ale pedepsei de la nivelul mediu. [125, p. 85]

Apelând la fiecare sancțiune în limitele PS a CP RM, stabilim că aceasta este descrisă prin intermediul unei (pedeapsă unică) sau mai multor categorii de pedepse (alternative: principale și

complementare), precum și în forme cantitative și limitative diferite (pedepse penale absolut determinate și pedepse penale relativ determinate (pedepse penale cu stabilirea maximului pedepsei, pedepse penale cu stabilirea minimului și maximului pedepsei) etc.). Clasificarea lor, subliniază Iu. Poenaru, s-a făcut în mod diferit avându-se în vedere criteriile și rațiuni multiple [78, p. 14].

Această stabilire a pedepsei pentru fiecare infracțiune, precum și a limitelor acestora, are loc, după cum menționează V.Păvăleanu și N. Giurgiu, în corespundere cu gradul de pericol social abstract al faptei, ținând seama de importanța valorii sociale lezate și de gravitatea vătămării la care este supusă aceasta. [76, p. 407; 49, p. 499]

Luând în vedere faptul că în conținutul PS a CP RM sunt prevăzute două elemente ale normei juridice penale (dispoziția și sancțiunea), acestea urmează a fi determinate prin apelarea incidentă la conținutul ipotezei normei penale. Adică, sancțiunea normei penale urmează a respecta condițiile generale prescrise în conținutul ipotezei normei penale.

Adoptând sistemul pedepselor relativ determinate, Gh. Ivan subliniază (*n.a.* – cu referire la legislația penală a României) că *CP al României fixează și limitele pedepsei pentru fiecare infracțiune, prevăzând minimul și maximul special al pedepsei*. În acest context, se stabilește că nu poate fi vorba despre o depășire de limite în cazurile în care legea prevede alte limite ale pedepsei pentru forme calificate (agravante) ori atenuate ale unei fapte, adică atunci când anumite împrejurări speciale modifică substanțial gradul de pericol social al faptei săvârșite. [59, p. 120] În fapt, *criteriul corespunde principiului legalității pedepselor care presupune respectarea pedepsei, așa cum este prevăzută de lege*. [59, p. 120]

Însă, cu adevărat, menționează A.B. Ищенко, dispoziția prin care se dispune pedeapsa penală în limitele prevăzute de articolele corespunzătoare ale PS, și cu luarea în considerare a dispozițiilor PG, nu oferă un răspuns univoc la întrebarea, *ce presupun limitele dispunerii pedepsei?* [115, p. 20] În acest context, constată autorul rus, nu se poate de absolutizat limitele dispunerii pedepsei doar la indicatorii sancțiunii din PS a CP. Or, în acest mod se va limita arsenalul mijloacelor juridico-penale de influență asupra persoanei vinovate de comiterea unei infracțiuni concrete. Evident, sancțiunea articolului reprezintă o conturare de bază a limitelor pasibilității de pedeapsă, limitelor normative ale luării în considerare a circumstanțelor cauzei, de alegere de către instanța de judecată a tipului și limitelor pedepsei penale. În același timp, orientarea instanței de judecată doar la sancțiunea articolului nu oferă o prezentare corectă și exclusivă despre limitele reale ale pedepsei, prin care se înțelege un minimum și un maximum. Dar, cu adevărat, limitele de pedeapsă fixate în PS se vor regăsi în minimul și maximul pedepsei prevăzute pentru infracțiune în forma sa simplă, dacă fapta urmează a primi încadrarea juridică potrivit conținutului de bază al infracțiunii, sau în minimul special și maximul special stabilit

pentru forma calificată, dacă fapta urmează a primi o încadrare juridică potrivit unei forme agravante a infracțiunii. [49, p. 499]

Cu adevărat, sancțiunea articolului normei penale speciale și limitele posibile de dispunere a pedepsei penale în general, nu sunt lucruri identice. [115, p. 23] Apelând, în această ipoteză la anumite repere expuse de autorul rus A.B. Ищенко, stabilim:

- În primul rând, limitele pedepsei nu întotdeauna sunt bine determinate de articolul PS a CP (*n.a.* - unele pedepse relativ determinate sunt doar cu fixarea maximului pedepsei, minimul ei fiind conturat de PG a CP). [115, p. 22-23]
- În al doilea rând, conținutul sancțiunilor, de regulă, nu conține descrierea deplină a pedepselor complementare, aplicarea căroră este posibilă față de persoanele vinovate (de exemplu, *retragerea gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat* – ca pedeapsă complementară nu este prevăzută de PS a CP RM (art. 66 CP RM); conform art. 65 alin. (3) CP RM, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate fi aplicată ca pedeapsă complementară și în cazurile când nu este prevăzută în calitate de pedeapsă pentru infracțiunile din PS a CP RM, dacă, ținând cont de caracterul infracțiunii săvârșite de cel vinovat în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu sau în timpul exercitării unei anumite activități, instanța de judecată va considera imposibilă păstrarea de către acesta a dreptului de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* [24]).
- În al treilea rând, limitele pedepsei față de anumite categorii de persoane pot fi mai scăzute decât previziunile sancțiunii normei, în baza căroră se califică infracțiunea. Aceste limite pot fi micșorate și în raport cu anumite situații, stări modificatoare de pedeapsă penală. Astfel, art. 81 alin. (2) CP RM prevede: „mărimea pedepsei pentru pregătirea de infracțiune ce nu constituie o recidivă nu poate depăși jumătate din maximul celei mai aspre pedepse prevăzute la articolul corespunzător din PS a CP RM pentru infracțiunea consumată”. În cazul în care jumătatea maximului pedepsei penale este mai mică decât minimul acestei pedepse, pedeapsa se stabilește în limitele coborâte minimului special.

Eventualitatea trecerii la o pedeapsă sub limita minimului special se identifică și din conținutul art. 70 alin. (3) CP RM, care prevede că „la stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate”.

- În al patrulea rând, diferența dintre limitele pedepsei penale și sancțiunea articolului

corespunzător al PS a CP este evidentă și demonstrează inclusiv posibilitatea instanței de judecată de a nu aplica în genere pedeapsa penală (prin *liberarea de pedeapsă penală*), ori a dispune condamnarea cu suspendarea condiționată a pedepsei. [115, p. 22-23]

Totuși, interpretarea legii penale a RM identifică anumite coliziuni în acest sens. Incoerențele și dificultățile admise la nivelul diferențierii pedepsei penale pot ancora și anumite imprecizii legate de individualizarea pedepsei penale. Astfel, conform art. 64 alin. (3) CP RM, *mărimea amenzii în cazul infractorilor - persoane fizice - se stabilește, pentru infracțiunile săvârșite din interes material – până la 10000 unități convenționale*. [24] De exemplu, infracțiunea de furt (art. 186 CP RM) prevede ca semn constitutiv obligatoriu – comiterea infracțiunii din interes material, fapt care indică, posibil, la realitatea respectării condiției art. 64 alin. (3) CP RM, însă sancțiunea indicată la art. 186 alin. (4), (5) CP RM nici nu prevede ca pedeapsă penală amenda, iar art. 186 alin. (1) CP RM prevede amenda ca pedeapsă principală alternativă în mărime de până la 300 unități convenționale. Se creează situația precum că în cazul în care se comite o infracțiune de furt (art. 186 alin. (1)-(3) CP RM, amenda aplicată ca pedeapsă poate fi dispusă prin derogare de la regulile generale). De asemenea, legea penală, prin conținutul art. 64 alin. (3) CP RM nu specifică cazurile complementare de majorare a limitelor amenzii penale: *în cazul în care amenda constituie o pedeapsă principală ori o pedeapsă complementară*.

Caracterul irațional al unor pedepse este reieșit inclusiv din conținutul interpretărilor sistematice aplicate. De exemplu, la prima vedere, se stabilește o răspundere distinctă prin norma art. 192 CP RM față de norma art. 186 CP RM, legiuitorul considerând mai gravă infracțiunea de pungășie. Astfel, art. 192 alin. (1) CP RM prevede în calitate de sancțiune: amenda în mărime de la 300 la 500 unități convenționale sau munca neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau închisoarea de până la 2 ani. Potrivit art. 186 alin. (1) CP RM, furtul are ca sancțiune - amenda în mărime de până la 300 unități convenționale sau munca neremunerată în folosul comunității de la 120 la 240 de ore, sau închisoarea de până la 2 ani. Ulterior, însă, odată cu diferențierea răspunderii penale datorită unor circumstanțe agravante speciale, legiuitorul a schimbat esența caracterului prejudiciabil al faptei: pungășia comisă în proporții deosebit de mari se pedepsește cu închisoare de la 6 la 10 ani, iar furtul în proporții deosebit de mari fiind pasibil de pedeapsa închisorii de la 7 la 12 ani.

Ambiguitățile diferențierii nejustificate a pedepsei penale în conformitate cu lit. a., b., c. (*n.a.* – ale textului tezei de doctorat, redat imediat anterior) determină ineficiența diferențierii pedepsei penale potrivit lit. d. (*n.a.* – care urmează a fi descrisă), precum și o ineficiență aplicativă în cazul eventualei individualizării a pedepsei penale. Și dacă *principiul*

individualizării răspunderii penale și pedepsei penale ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuază ori agravează răspunderea penală, această considerare nu va fi eficientă de la caz la caz.

d. Diferențierea efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, în corelație cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă (cu caracter atenuant sau agravant), incluse în PG și PS a CP RM, asupra pedepsei prevăzute de norma PS a CP RM (*n.a.* - aceste efecte sunt descrise în capitolul 3 al tezei de doctorat).

2.4.2. Mijloace juridice de diferențiere a pedepsei penale

În realizarea diferențierii pedepsei penale și a unei eventuale individualizări eficiente a acestei pedepse, este necesară determinarea, prin conținutul procesului de diferențiere a unor efecte recunoscute împrejurări modificatoare de pedeapsă penală, inclusiv circumstanțe/stări atenuante și agravante. [35, p. 86] După cum subliniază N. Giurgiu, datorită importanței deosebite pe care o are în cadrul activității de judecată și cerinței asigurării legalității penale, operațiunea individualizării pedepsei trebuie să se desfășoare potrivit unor criterii generale de individualizare prevăzute expres de legea penală [49, p. 498] (adică în limitele diferențierii pedepsei penale). Printre criteriile generale de individualizare, N. Giurgiu numește gradul de pericol social al faptei, persoana și conduita făptuitorului, împrejurările care atenuază sau agravează răspunderea penală. [49, p. 500-502]

Criteriile de individualizare (în opinia noastră este vorba despre anumite mijloace juridice) reprezintă, în opinia autorului Gh. Ivan, un instrument al constrângerii penale, fără ele neputându-se realiza o adaptare corespunzătoare a acesteia și nici evitarea unui anumit subiectivism care s-ar putea manifesta din partea judecătorilor. Pe lângă aceasta, folosirea unor criterii legale de individualizare a constrângerii penale atribuie instanței de judecată o anumită independență față de eventualele imixțiuni ale factorului politic în procesul de adaptare a pedepsei. [59, p. 59]

Mijlocul juridic de diferențiere constituie un indicator al procesului de diferențiere a pedepsei penale și a limitelor acesteia, prevăzut expres de legea penală și care determină în mod abstract posibilitatea aplicării unei pedepse diferențiate.

Mijlocul juridic de individualizare reprezintă un indicator al procesului de individualizare a pedepsei penale, prevăzut expres de legea penală ori stabilit de fapt în cazul comiterii unei infracțiuni concrete și care determină realitatea aplicării unei pedepse individualizate.

B. С. Комиссаров și P. X. Якупов constată că *aranjarea sancțiunilor oferă instanței de judecată posibilități largi de individualizare a pedepsei; însă alegerea pedepsei concrete și a mărimii acesteia are loc în baza unor aprecieri haotice ale instanței.* Printre cerințele, care

compun inițierile principale ale dispunerii pedepsei, legea le prevede pe cele care se referă nemijlocit la diferențierea pedepsei în limitele prevăzute de lege. [137, p. 94-95]

A. A. Мамедов subliniază că diferențierea pedepsei posedă un mecanism propriu de realizare, prin care se înțelege un ansamblu de **mijloace juridice** pentru crearea sistemului de diferențiere a pedepsei, activitatea organelor legislative, precum și rezultatele acestei activități, exprimate în conținutul cadrului normativ, care reglementează problemele de diferențiere a pedepsei penale. [125, p. 41]

Mijloacele de diferențiere și individualizare, menționează Ș. Daneș, V. Papadopol, Gh. Ivan, constau în diferite posibilități acordate, prin lege, judecătorilor, în vederea stabilirii acelei pedepse care – prin gen, quantum și regim de executare – se învederează a fi cea mai adecvată fiecărui caz concret; [35, p. 89] acele categorii de date sau elemente prevăzute de lege, după care instanța de judecată trebuie să se orienteze în activitatea de individualizare judiciară a pedepsei. [59, p. 72]. Fiecare mijloc are, deci, funcțional, valoarea unei facultăți de apreciere conferite de lege judecătorilor. [35, p. 89]

Deci, aceste mijloace constau în posibilitățile acordate, prin lege, judecătorilor de a stabili genul, quantumul și modul de dispunere a pedepsei. După cum constată V. Păvăleanu, judecătorii au posibilitatea, ca în cazul în care:

- legea prevede pedepse alternative, să se fixeze asupra oricăreia dintre acestea (în acest sens, se ține seama de criteriile generale de diferențiere pentru alegerea uneia dintre acestea [76, p. 409]);

- pot să stabilească quantumul pedepsei principale între minimumul și maximumul special, să depășească maximumul special, în limitele scopurilor prevăzute de lege, să reducă pedeapsa sub minimumul special, ca efect al constatării unor cauze de agravare sau atenuare a pedepsei;

- pot să completeze acțiunea represivă a pedepsei principale prin aplicarea pedepsei complementare în condițiile legii. [76, p. 408-409]

În opinia autorului Gh. Alecu, Gh. Nistoreanu. A. Boroii printre mijloacele de individualizare care urmează a fi folosite de instanța de judecată la stabilirea și aplicarea pedepselor, sunt:

- prevederea de pedepse alternative pentru aceeași infracțiune;
- înscrierea în lege a circumstanțelor atenuante și agravante;
- suspendarea condiționată a executării pedepsei;
- suspendarea executării pedepsei sub supraveghere;
- executarea pedepsei închisorii la locul de muncă;
- posibilitatea înlocuirii amenzii cu pedeapsa închisorii, în cazul neachitării cu rea-credință a pedepsei amenzii [1, p. 479-480; 68, p. 165-187; 14, p. 217-244; 69, p. 294-313].

După cum constată autorul român, folosirea mijloacelor de individualizare a pedepselor a fost diriguată de legiuitor prin instituirea unor criterii de individualizare de care instanțele de judecată trebuie să țină seama în această activitate. [1, p. 482]

În opinia noastră, aplicarea criteriilor de diferențiere și individualizare a pedepsei penale se face în scopul punerii în acțiune a unor mijloace prevăzute de lege:

a) posibilitatea identificării anumitei limite din cadrul limitelor prevăzute de PS a CP în conținutul pedepsei unice;

b) posibilitatea alegerii unei pedepse alternative din numărul celor principale;

c) posibilitatea aplicării unei pedepse complementare, care este evidențiată de conținutul sancțiunii prin necesitatea ori lipsa necesității aplicării acesteia;

d) posibilitatea aplicării unei pedepse sub limitele prevăzute de PS a CP;

e) posibilitatea aplicării unei pedepse complementare neprevăzute de PS a CP;

f) posibilitatea neaplicării pedepsei penale complementare prevăzute de PS a CP etc.

Gh. Ivan consideră că problematica individualizării sancțiunii penale, inclusiv a regulilor sau a criteriilor legale după care ar urma să se procedeze la individualizare, face parte din vasta problematică a influențării comportamentului uman, deoarece fiecare dintre regulile de individualizare contribuie sub o formă sau alta la desfășurarea ordonată, disciplinată a acestui proces pentru a se ajunge la o adaptare corespunzătoare și eficientă a sancțiunii penale în raport cu faptele și cu persoana condamnatului și prin acesta la exercitarea unei influențe benefice asupra comportamentului celui sancționat. [59, p. 1]

Potrivit dispozițiilor din vechiul și noul CP al României, criteriile generale de individualizare a pedepsei sunt:

- dispozițiile PG,

- limitele pedepsei fixate în lege pentru infracțiunea săvârșită,

- gravitatea faptei săvârșite,

- persoana infractorului,

- împrejurările care atenuază sau agravează răspunderea penală. [59, p. 116; 22, p. 121]

A.A. Мамедов corelează noțiunea criteriilor generale de individualizare (mijloacele de diferențiere și individualizare) noțiunii generice de „diferențiali” ai pedepsei. Prin acești „diferențiali”, menționează A.A. Мамедов, se înțeleg anumiți parametri ai pedepsei, care servesc pentru aprecierea factorilor juridici importanți (temeiuri), referitori la infracțiune, infractor, alte circumstanțe. Fiecare „diferențial” al pedepsei constituie o evaluare aproximativă prin intermediul pedepsei a unuia sau mai multor factori. [125, p. 37]

De aici și ideea susținută de către noi, precum că cu cât limitele diferențierii pedepsei penale sunt mai bine conturate, cu atât procesul de individualizare a acesteia devine mai operant,

mai clar și mai eficient. Adică, spune A.A. Мамедов, cu cât legea conține mai multe „diferențiale” ale pedepsei, cu atât sfera de cuprindere a factorilor condiționali este mai mare, factori care urmează a fi evaluați prin pedeapsă. Or, anume aceasta din urmă poate asigura o corespundere optimală a pedepsei faptei și făptuitorului. [125, p. 37] Dar, desigur, însuși sistemul de „diferențiale” ale pedepsei (conținutul diferențierii) nu constituie încă corespunderea pedepsei infracțiunii și persoanei infractorului. Ea doar asigură posibilitatea atingerii acestei corespunderi prin raportarea situației concrete cu ansamblul de „diferențiale”, [125, p. 36] adică în proces de individualizare a pedepsei penale.

Conform art. 75 alin. (1) CP RM, la stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de următoarele criterii generale de individualizare, [35, p. 91] care formează și conținutul diferențierii pedepsei penale:

- a) gravitatea infracțiunii săvârșite,
- b) motivul acesteia,
- c) persoana celui vinovat,
- d) circumstanțele cauzei care atenuează sau agravează răspunderea,
- e) influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului,
- f) condițiile de viață ale familiei acestuia.

Acestea, menționează T. Carpov, T. Popovici, poartă un caracter independent, iar luate împreună asigură corectitudinea cu care instanța de judecată aplică pedeapsa [25, p. 184; 6, p. 125].

Potrivit art. 74 alin. (1) CP al României, criteriile generale de individualizare sunt următoarele:

- a) împrejurările și modul de comitere a infracțiunii, precum și mijloacele folosite;
- b) starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită;
- c) natura și gravitatea rezultatului produs ori a altor consecințe ale infracțiunii;
- d) motivul săvârșirii infracțiunii și scopul urmărit;
- e) natura și frecvența infracțiunilor care constituie antecedente penale ale infractorului;
- f) conduita după săvârșirea infracțiunii și în cursul procesului penal;
- g) nivelul de educație, vârsta, starea de sănătate, situația familială și socială. [76, p. 409]

În sfera criteriului individualizării nu intră, subliniază Ș. Daneș și V. Papadopol, două categorii de împrejurări: *în primul rând*, textul nu vizează acele stări, situații, întâmplări etc., care deși extrinseci conținutului infracțiunii și legate fie de faptă, fie de făptuitor, influențează gradul de pericol social concret al infracțiunii sau pericolozitatea infractorului într-o măsură insuficientă pentru a putea determina stabilirea pedepsei sub minimul special sau deasupra maximului special; *în al doilea rând*, acest criteriu nu vizează acele stări, situații, calități etc., pe

care legiuitorul le-a inclus în conținutul infracțiunii, ca elemente ale unei forme agravante. [35, p. 150] Cu alte cuvinte, menționează N. Giurgiu, criteriile generale puse în seama individualizării judiciare (judecătorești) a pedepsei au caracter obligatoriu și cumulativ. [49, p. 498]

După cum subliniază autorul A.B. Ищенко, Л.Д.Гаухман, Л.М.Колодкин etc. (făcând referire la art. art. 60 CP FR) criteriile generale de individualizare [144, p. 217; 116, p. 89; 121, p. 117-118; 104, p. 135-137] prevăd doar temeiurile formale pentru gradarea pedepselor, în dependență de caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii, inclusiv circumstanțele care atenuează sau agravează pedeapsa penală, precum și influența pedepsei dispuse asupra corectării condamnatului și asupra condițiilor de trai ale familiei lui. Conținutul fiecăruia dintre acești factori, însă, legea penală nu îl determină, [115, p. 7] dar cunoașterea acestui conținut, susține B.M. Лебедев, В.П. Кашепов este importantă [122, p. 140; 140, p. 171]. Cu toate acestea aprecierea criteriilor de individualizare necesită o examinare atentă. Or, evaluarea lor nu poate fi uniformă și egală, ci, susținem opinia autorului român N. Giurgiu, precum că trebuie să fie numai prin raportare la fapta și persoana fiecărui făptuitor și într-o apreciere care să țină seama de conexiunea lor reciprocă, întrucât vinovăția poate fi influențată după semnificația pe care acestea o prezintă în mod diferit și nuanțat pentru fiecare caz în parte. [49, p. 498] Legătura strânsă dintre sancțiunea penală și comportamentul condamnatului a determinat, menționează Gh. Ivan, inițierea tratării problematice individualizării pedepsei cu o analiză a factorilor care influențează comportamentul uman și asupra cărora societatea își propune să acționeze, inclusiv prin aplicarea unei sancțiuni penale corespunzător adaptată faptelor, infractorului și împrejurărilor în care a acționat acesta (*factori genetici și factori dobândiți*). [59, p. 1, 8, 20]

Sancțiunea normei penale, fiind evidențiată tehnic prin mai multe forme (o singură pedeapsă principală, mai multe pedepse principale alternative, o pedeapsă principală și o pedeapsă complementară, mai multe pedepse principale alternative și mai multe pedepse complementare alternative, mai multe pedepse principale alternative și mai multe pedepse complementare cumulative etc.), a determinat adoptarea de către legiuitor a unei reguli generale, dar selective, în sensul art. 75 CP RM. Adică, „o pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvârșirea infracțiunii, se stabilește **numai în cazul în care o pedeapsă mai blândă**, din numărul celor menționate, nu va asigura atingerea scopului pedepsei”. În principiu, selectarea se bazează pe categoria sancțiunilor cu pedepse principale alternative, dar nu evidențiază întreg ansamblul de situații tipice de previziune a sancțiunilor penale în CP RM.

Din cumulul de mijloace juridice de diferențiere a pedepsei penale, legiuitorul pune la dispoziție anumite mecanisme, mai complete sau mai puțin complete, prevăzute de legislația

penală în vigoare, doar în raport cu unele dintre ele, și anume: gravitatea infracțiunii, motivul acesteia, persoana celui vinovat, circumstanțele care atenuază pedeapsa penală, circumstanțele care agravează pedeapsa penală, influența pedepsei asupra corectării și reeducării vinovatului (în acest ultim sens, ca sistem de relații și intercon condiționări [20, p. 4]). Aceste împrejurări incidente criteriilor de diferențiere și individualizare a pedepsei penale sunt prevăzute de limitele procesului de diferențiere. Celelalte criterii au caracter judiciar și nu prevăd anumite mecanisme clare de individualizare a pedepsei penale. Mai mult ca atât, asemenea mijloace juridice, precum **condițiile de viață ale familiei acestuia**, sunt luate în vedere la descrierea circumstanțelor atenuante și agravante ale pedepsei penale, iar efectele acestora pot decurge din aplicarea eficientă a art. 78 CP RM.

a) Gravitatea infracțiunii săvârșite.

Pedeapsa se aplică față de o persoană care este recunoscută vinovată de săvârșirea infracțiunii. Infracțiunile se deosebesc după categoria, caracterul, metoda de comitere, circumstanțele de comitere a acestora etc. Persoanele vinovate de comiterea infracțiunilor, de asemenea, sunt deosebite după un ansamblu de semne juridice distincte: sex, vârstă, antecedente penale etc. Acești factori determină necesitatea stabilirii unor pedepse diferite. Din aceste considerente, menționează A.A. Мамедов, diferite pedepse se aplică față de diferite persoane pentru aceleași infracțiuni, față de aceleași persoane pentru diferite infracțiuni (*n.a.* - din acest punct de vedere este elucidată de către autorul citat conținutul diferențierii pedepsei penale, însă, în viziunea noastră, acești factori completează și conținutul individualizării pedepsei penale). [125, p. 34]

Gradul de pericol social al infracțiunii depinde de un ansamblu de factori cu caracter obiectiv ori subiectiv, care pot fi atribuiți la semnele componenței de infracțiune, precum și pot fi în afara acesteia. [115, p. 8] Din aceste considerente, nu susținem premisa indicată în Recomandarea nr. 61 a CSJ din 2014, care prevede că „în cazul infracțiunilor de corupție, noțiunea “gravitatea infracțiunii săvârșite” trebuie de înțeles în sensul că aceste infracțiuni, comparativ cu alte categorii de infracțiuni, prezintă un pericol deosebit de grav pentru societate, deoarece se manifestă în structurile autorităților statului, a puterii sau serviciilor publice, care discreditează și compromit activitatea acestora” [85, p. 19]. Or, gravitatea infracțiunii se determină nu în raportul unor infracțiuni cu altele, ci a unei infracțiuni concrete cu alte categorii concrete de infracțiuni.

Art. 16 alin. (1) CP RM prevede expres că, „în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil, infracțiunile prevăzute de CP RM sunt clasificate în următoarele categorii: **ușoare, mai puțin grave, grave, deosebit de grave și excepțional de grave**”. [24] În acest sens, caracterul și gravitatea infracțiunilor (*n.a.* – gradul prejudiciabil al infracțiunii constituie un element material

al infracțiunii și are caracter obiectiv) este prezumată de către legiuitor prin intermediul prevederii pedepsei penale pentru infracțiunea săvârșită, cu condiția că în cazul infracțiunilor deosebit de grave și excepțional de grave – acestea trebuie să fie săvârșite cu intenție. Astfel, caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunilor tipice este direct proporțional (*n.a.* – sau trebuie să fie) cu pedeapsa stabilită, iar prin intermediul celei din urmă se poate determina categoria de infracțiune, a cărei clasificare este dependentă de pedeapsa prevăzută. Gh. Ivan accentuează că asemenea cum infracțiunea atrage aplicarea pedepsei, apare evident că între gravitatea infracțiunii și pedeapsă există o strânsă și necesară legătură, pedeapsa nefiind, în ultimă analiză, decât consecința și măsura gravității infracțiunii săvârșite; [59, p. 121] astfel, *dimensiunea pedepsei, ca echivalent al unei anumite gravități a faptei, poate fi exact apreciată numai atunci când se face o raportare corectă a ei la gravitatea reală a faptei și la vinovăția făptuitorului.* [59, p. 121] Deci, legiuitorul, determinând categoria de pedeapsă penală, prezumă gradul și caracterul prejudiciabil al infracțiunii, în funcție de relațiile sociale prejudiciate și gradul lezării acestor relații sociale.

Din aceste raționamente, nu considerăm admisibil textul art. 71 alin. (2) CP RM, care prevede că „detențiunea pe viață se stabilește numai pentru infracțiunile excepțional de grave”. Or, în funcție de caracterul și gradul prejudiciabil, infracțiunile sunt clasificate, inclusiv în infracțiuni excepțional de grave. Logica demersului nostru este de a exclude art. 71 alin. (2) CP RM din textul legii penale.

Analiza cadrului normativ pus în seama diferențierii pedepsei penale după gradul prejudiciabil al infracțiunii (este importantă, în acest context, distincția între pericolul social generic (abstract) al infracțiunii și pericolul social specific (concret) [59, p. 124] al infracțiunii) denotă luarea în vedere a acestui semn definitoriu doar în anumite situații, inclusiv în cumul cu alte semne. În sensul respectiv, un criteriu general, pe baza gradului prejudiciabil al infracțiunii, este în lipsă definitorie, acest semn fiind complementat de unele semne, incluse în limitele altor criterii generale de diferențiere a pedepsei penale (persoana celui vinovat, influența pedepsei asupra corectării și reeducării vinovatului etc.). Aceste situații pot fi clasificate, în viziunea noastră, în mai multe grupuri:

- *diferențierea pedepsei penale, la prescrierea categoriei acestei pedepse și diferențierea pedepsei penale, la prescrierea posibilităților de individualizare a pedepsei penale;*

- *diferențierea pedepsei penale, cu efect obligatoriu și diferențierea pedepsei penale cu efect facultativ;*

- *diferențierea pedepsei penale necondiționată și diferențierea pedepsei penale condiționată.*

De la diferențierea pedepsei penale (ca categorie abstractă, generală) la individualizarea

acesteia (categorie concretă, specială) facem distincție de elementul obiectiv și subiectiv al acestor categorii juridice. Având în vedere că procesul de individualizare reprezintă, în esență, menționează Gh. Ivan, un proces de adaptare a pedepsei la gravitatea faptei săvârșite, se poate afirma că are un **caracter subiectiv**; această aparență este înlăturată, însă, de către legiuitor, prin introducerea unor reguli obiective de diferențiere (*n.a.* – Gh. Ivan le asimilează unor *reguli de individualizare*) și care sunt de natură să limiteze aprecierea subiectivă a judecătorului. [59, p. 127]

În principiu, gradul de pericol social al infracțiunii dictează regulile de diferențiere a pedepsei penale, dar nu și de individualizare a acesteia. În acest sens, susținem ideea autorului rus A.B. ИЩЕНКО, precum că „reieșind din faptul că prin caracterul pericolului social al infracțiunii se înțelege pericolul caracteristic nu fiecărei infracțiuni în parte, ci tuturor infracțiunilor acestui tip, iar gradul de pericol social se referă la o infracțiune concretă, indicarea în lege la necesitatea luării în vedere, *la individualizarea pedepsei penale*, a caracterului de pericol social este de prisos”. [115, p. 7]

În conformitate cu art. 66 CP RM, care prevede pedeapsa *retragerii gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat*, diferențierea pedepsei penale are loc odată cu determinarea tipului pedepsei penale și are caracter facultativ și condiționat. Diferențierea pedepsei penale are loc după gravitatea infracțiunii, deoarece această pedeapsă penală complementară poate fi aplicată doar în cazurile săvârșirii unei infracțiuni grave, deosebit de grave și excepțional de grave. Această pedeapsă penală poate fi admisă în proces de individualizare a pedepsei penale, fiind în afara cadrului sancționator prevăzut de articolul corespunzător al PS a CP RM. Condiționarea aplicării acestei pedepsei este în funcție de *circumstanțele săvârșirii infracțiunii*, iar caracterul facultativ denotă posibilitatea (*n.a.* - însă nu obligativitatea) retragerii de la condamnat a gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat.

La categoria diferențierii pedepsei penale în baza gravității infracțiunii poate fi atribuită și dispoziția art. 75 alin. (3) CP RM, care prescrie anumite semne de diferențiere a sancțiunilor de drept penal, la evidențierea posibilităților de individualizare. Potrivit normei invocate, „pentru săvârșirea unei **infracțiuni ușoare** sau **mai puțin grave**, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului”. [24] În acest context, legiuitorul recurge la diferite forme alternative de realizare a răspunderii penale, în cazul în care infracțiunea este ușoară sau mai puțin gravă. Această categorie de diferențiere are caracter obligatoriu în proces de individualizare, însă se imprimă sub aspect condiționat: *nu se aplică pedeapsa penală (ca formă de realizare a răspunderii penale), dacă luarea măsurii cu caracter educativ este suficientă pentru corectarea minorului.*

Acest fapt este confirmat și prin practica judiciară în acțiune, care indică interpretativ la faptul că „pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului, iar conform art. 79 alin. (1) CP RM, minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea se consideră circumstanță excepțională” [40]. Aspectul condiționat al normei art. 75 alin. (3) CP RM indică la reiterarea conținutului art. 54 CP RM, fapt pentru care considerăm că este necesară excluderea acestui text normativ.

În cursul prescrierii procesului de diferențiere a pedepsei penale, CP RM prevede și art. 84 alin. (1) CP RM, care determină că „în cazul în care persoana este declarată vinovată de săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni **ușoare și/sau mai puțin grave**, pedeapsa definitivă poate fi stabilită și prin absorbirea pedepsei mai ușoare de pedeapsa mai aspră”. În acest sens, diferențierea pedepsei penale are loc în baza unei stări de agravare a pedepsei penale – concursul de infracțiuni, iar în dependență de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii se prevăd anumite reguli de diferențiere. Această diferențiere este descrisă prin intermediul unei reguli necondiționate, dar imprimă stării caracter facultativ.

Analiza cadrului normativ în materie penală identifică și o situație separată, prevăzută prin intermediul art. 74 alin. (2) CP RM – posibilitatea diferențierii pedepsei penale pentru persoanele juridice, și anume *lichidarea persoanei juridice*. În context, însă acest proces de diferențiere a pedepsei penale este vag, lansând ca definitorie (evolutivă) noțiunea de *gravitate a infracțiunii*. Astfel, conform normei indicate „lichidarea persoanei juridice se stabilește în cazul în care instanța de judecată constată că gravitatea infracțiunii săvârșite face imposibilă păstrarea unei atare persoane juridice și prelungirea activității ei”. Caracterul definitiv al *gravității infracțiunii* este incoerent dispoziției art. 16 CP RM, făcând admisibilă posibilitatea aplicării acesteia ori de câte ori instanța consideră necesară. În drept, însă, lichidarea persoanei juridice nu poate fi aplicată în lipsa prevederilor corespunzătoare în conținutul sancțiunii normei penale. Însă, în cursul individualizării pedepsei concrete, instanța poate admite alegerea unei pedepse alternative lichidării persoanei juridice în mod definitiv.

b) Motivul acesteia.

În cursul diferențierii pedepsei penale, prin alte mijloace decât circumstanțele atenuante ori agravante, legislația penală pune în evidență un singur criteriu concret de diferențiere a pedepsei penale, la prescrierea amenzii penale. Conform art. 64 alin. (3) CP RM, mărimea amenzii pentru persoanele fizice se stabilește în limitele de la 150 la 1000 unități convenționale, iar pentru **infracțiunile săvârșite din interes material** – până la 10000 unități convenționale, luându-se ca bază mărimea unității convenționale la momentul săvârșirii infracțiunii. În acest sens, legiuitorul nu determină clar situația prin care această pedeapsă diferențiată după motivul infracțiunii va fi

admisă ori de câte ori va fi identificat interesul material al infracțiunii, ori doar în cazurile în care pedeapsa prevăzută de normele PS a CP RM prevăd de acum asemenea limite diferențiate. Din aceste raționamente, este necesară, în viziunea noastră, modificarea art. 64 alin. (6) CP RM, după cum urmează *amenda în calitate de pedeapsă principală poate fi aplicată numai în cazurile și în limitele în care ea este prevăzută ca atare pentru infracțiunea corespunzătoare.*

c) Persoana celui vinovat.

Persoana celui vinovat, ca și persoana oricărui individ, își determină conținutul său în mod individual. Fiecare personalitate individuală demonstrează prin sine un anumit tip social, care urmează a fi studiat din punctul de vedere al particularităților politice, civile, etico-morale. Din aceste considerente, individualizarea pedepsei este important a fi examinată nu numai din plan strict juridic, dar și din punctul de vedere al unor științe adiacente dreptului. [125, p. 43]

În literatura de specialitate română se precizează că, dacă *orice pedeapsă se aplică infractorului pentru ca, pe această cale, să se obțină abandonarea oricărei intenții de a comite o infracțiune și, în cele din urmă reeducarea lui în scopul prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni, atunci, în mod necesar, ea trebuie să fie adaptată și persoanei celui căruia îi este destinată.* [59, p. 143] Gh. Ivan consideră că acest criteriu este hotărâtor pentru opera de individualizare judiciară, întrucât pedeapsa trebuie să fie adecvată și proporționată față de fiecare infractor, în raport cu trăsăturile sale specifice, cu pericolozitatea sa socială și cu orice alte elemente de natură să caracterizeze personalitatea sa. [59, p. 143] Susținem această aserțiune, doar cu precizarea că ea este hotărâtoare în procesul individualizării pedepsei penale, însă urmează a fi cu caracter de influență abstractă și la determinarea unor reguli de diferențiere a pedepsei penale.

În asemenea mod, din textul legii penale a RM, constatăm că persoana celui vinovat influențează diferențierea pedepsei penale și, eventuala individualizare a acesteia, în mai multe situații prescrise. De regulă, acest criteriu este evident pentru comiterea infracțiunii în timpul minoratului (inclusiv minor în dependență de o anumită vârstă, de exemplu 16 ani). Însă, în ansamblu, diferențierea pedepsei penale în raport cu persoana celui vinovat este orientat spre diferențierea:

- a) persoanei fizice de persoana juridică;
- b) între diferite categorii de persoane fizice:
 - minor;
 - persoană care nu a atins vârsta de 16 ani;
 - persoană recunoscută ca invalid de gradul I și II;
 - militar prin contract;
 - femeie;
 - femeie gravidă;

- femeie care are copii în vârstă de până la 8 ani;

- persoană care a atins vârsta de pensionare.

Și, deoarece toate criteriile de diferențiere și individualizare a pedepsei penale au caracter alternativ, efectele fiind deduse din conținutul normativului penal, nu este corectă, din punctul de vedere propriu, ca una și aceeași circumstanță, împrejurare, stare, situație, să fie luată în vedere în diferite calități, iar efectele să fie multiple (de exemplu, starea de minoritate este prevăzută ca circumstanță atenuantă, circumstanță atenuantă excepțională, stare de atenuare).

a) În procesul diferențierii pedepsei penale, prin prescrierea tipului și limitelor acesteia, se face distincție între diferențierea pedepsei penale pentru persoana fizică și persoana juridică. Diferențierea pedepse are loc prin intermediul sistemului de pedepse penale aplicate acestor subiecți activi ai infracțiunii (art. 62, 63 CP RM), precum și prin specificările prevăzute de art. 64 alin. (3), (4) CP RM. În cazul persoanelor juridice, amenda se aplică în calitate de pedeapsă principală, iar privarea persoanei juridice de dreptul de a exercita o anumită activitate și lichidarea acesteia se aplică atât ca pedepse principale, cât și ca pedepse complementare.

În baza art. 64 alin. (3) CP RM, mărimea amenzii pentru persoanele fizice se stabilește în limitele de la 150 la 1000 unități convenționale, iar pentru infracțiunile săvârșite din interes material – până la 10000 unități convenționale, iar conform art. 64 alin. (4) CP RM - mărimea amenzii pentru persoanele juridice se stabilește în limitele de la 500 la 20000 unități convenționale.

b) Sistemul pedepselor penale (prevăzut de lege, exclusiv și obligatoriu, incluse în ordine logică [107, p. 32]) nu este unul integral aplicat în raport cu toate persoanele fizice. Astfel, legiuitorul admite diferențierea pedepsei penale inclusiv prin posibilitatea/ imposibilitatea aplicării unor pedepse penale în raport cu diferite categorii de persoane fizice. Conform art. 67 alin. (4) CP RM, „munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi aplicată persoanelor recunoscute ca invalizi de gradele I și II, militarilor prin contract, femeilor gravide, femeilor care au copii în vârstă de până la 8 ani, persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani și persoanelor care au atins vârsta de pensionare”. De asemenea, în baza art. 71 alin. (3) CP RM, „detențiunea pe viață nu poate fi aplicată femeilor și minorilor”. Lipsa unui mecanism diferențiat eficient pus la dispoziția eventualei individualizări a pedepsei cu munca neremunerată reiese și din faptul că, conform CP RM, sunt prevăzute 4 sancțiuni, care operează în mod unic cu pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității. În context, se impune, în aceste cazuri, diversificarea diferențierii pedepsei penale prevăzute de articolele respective ale CP RM, prin prevederea alternativă a pedepsei amenzii.

În cadrul stabilirii categoriilor de pedeapsă și a limitelor acestora în PG a CP RM, se face diferențierea pedepsei penale sub forma închisorii, și anume art. 70 alin. (3) CP RM prevede că

„la stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate”. În baza art. 70 alin. (4) CP RM, „la stabilirea pedepsei definitive în caz de concurs de infracțiuni, pedeapsa închisorii nu poate depăși 25 de ani pentru adulți și 12 ani și 6 luni pentru minori, iar în caz de cumul de sentințe - de 30 ani pentru adulți și 15 ani pentru minori”. Dispoziția art. 70 alin. (4) CP RM, pune în vedere anumite stări de agravare a pedepsei penale și, astfel, sunt reiterate, ca conținut, art. 84 alin. (1) CP RM (*dacă o persoană este declarată vinovată de săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni fără să fi fost condamnată pentru vreuna din ele, instanța de judecată, pronunțând pedeapsa pentru fiecare infracțiune aparte, stabilește pedeapsa definitivă pentru concurs de infracțiuni prin cumul, total sau parțial, al pedepselor aplicate, dar pe un termen nu mai mare de 25 de ani de închisoare, iar în privința persoanelor care nu au atins vârsta de 18 ani - pe un termen nu mai mare de 12 ani și 6 luni*) și art. 85 alin. (1) CP RM (*dacă, după pronunțarea sentinței, dar înainte de executarea completă a pedepsei, condamnatul a săvârșit o nouă infracțiune, instanța de judecată adaugă, în întregime sau parțial, la pedeapsa aplicată prin noua sentință partea neexecutată a pedepsei stabilite de sentința anterioară. În acest caz, pedeapsa definitivă nu poate depăși termenul de 30 de ani de închisoare, iar în privința persoanelor care nu au atins vârsta de 18 ani - termenul de 15 ani*)). Din aceste rațiuni, considerăm adecvată excluderea din art. 70 CP RM a alin. (4).

În proces de diferențiere a diferitor categorii de sancțiuni penale, legiuitorul prevede la art. 75 alin. (3) CP RM, că „pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică **minorului** numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului”. [24] În context, o formă specifică de realizare a răspunderii penale prin aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ este admisibilă doar pentru infractorii minori.

În ipoteza celor consemnate, devine evident faptul că dacă o anumită împrejurare devine operantă ca stare de atenuare a pedepsei penale, ea nu mai poate figura ca circumstanță atenuantă. Din aceste raționamente, se consideră necesară excluderea din lista circumstanțelor atenuante a împrejurării de *săvârșire a infracțiunii de către un minor*.

d) Circumstanțele cauzei care atenuază sau agravează pedeapsa penală.

Circumstanțele atenuante. De rând cu pericolul social al infracțiunii, persoana vinovatului, legea penală atribuie la categoria factorilor, care determină diferențierea și individualizarea pedepsei penale (mijloace de diferențiere și individualizare), circumstanțele atenuante și agravante. [115, p. 15] Acestea din urmă, identificate în fiecare cauză concretă, în esență, au un rol deosebit asupra pericolului social al infracțiunii, diferențierii pedepsei penale și

individualizării acesteia [146, p. 269; 132, p. 141; 135, p. 6].

Spre deosebire de orice împrejurări (stări, situații, întâmplări etc.), care, în pofida influenței lor, mențin gradul de pericol social al faptei săvârșite și pericolozitatea făptuitorului în cadrul pericolului social abstract specific infracțiunii-tip respective, existența circumstanțelor atenuante sau agravante este susceptibilă să antreneze o ieșire din acest cadru și, ca urmare, să determine o modificare a pedepsei penale. Or, întrucât asemenea consecințe sunt proprii numai circumstanțelor atenuante sau agravante – nu celorlalte împrejurări care pot înconjura fapta sau pe făptuitor – s-a impus, subliniază Ș. Daneș și V. Papadopol, ca cele dintâi să fie promovate la rangul unui criteriu (mijloc) de individualizare distinct de gradul de pericol social al faptei săvârșite și de persoana infractorului. [35, p. 151]

Asemenea circumstanțelor agravante, circumstanțele atenuante, identificate ca criteriu general de individualizare a pedepsei penale, nu pot atenua răspunderea penală, ci doar pedeapsa penală. Or, principala formă de realizare a răspunderii penale este pedeapsa, iar art. 75 alin. (1) CP RM utilizează sintagma „la stabilirea categoriei și termenului pedepsei”, iar în text se face referire la anumite circumstanțe de atenuare și agravare a răspunderii. Desigur, asemenea împrejurări pot fi luate în vedere și la individualizarea răspunderii penale, însă, în opinia noastră, textul art. 75 alin. (1) CP RM are în vedere anume circumstanțele care atenuază ori agravează pedeapsa penală. Mai cu seamă, art. 76 alin. (1) CP RM prevede că „**la stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe atenuante...**”, iar art. 77 alin. (1) CP RM – „**la stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe agravante...**”. De asemenea, art. 76 alin. (3) CP RM determină că „la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii” (de exemplu, nu poate fi invocată circumstanța atenuantă prevăzută de art. 76 alin. (1) lit. g) CP RM în cazul infracțiunii de omor săvârșit în stare de afect – art. 146 CP RM), iar art. 77 alin. (2) CP RM specifică: „dacă circumstanțele menționate la alin.(1) sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP RM în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante”.

Din aceste raționamente, este necesară, în viziunea noastră, modificarea art. 75 CP RM, prin înlocuirea sintagmei „circumstanțele cauzei care atenuază sau agravează răspunderea” cu „împrejurări care atenuază sau agravează pedeapsa penală”.

În baza art. 76 alin. (1) CP RM sunt invocate 12 circumstanțe sau sisteme de circumstanțe atenuante, care sunt necesare pentru a fi luate în vedere la stabilirea pedepsei penale. Astfel, în calitate de circumstanțe atenuante sunt prevăzute:

- săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare;
- săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni mai puțin grave;

- săvârșirea infracțiunii de către un minor;
- săvârșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal;
- săvârșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin familial;
- săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă;
- prevenirea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii săvârșite;
- repararea benevolă a pagubei pricinuite;
- înlăturarea daunei cauzate;
- autodenunțarea;
- contribuirea activă la descoperirea infracțiunii;
- contribuirea activă la identificarea infractorilor;
- recunoașterea vinovăției;
- ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea;
- săvârșirea infracțiunii ca rezultat al constrângerii fizice sau psihice, ce nu înlătură caracterul penal al faptei;
- săvârșirea infracțiunii ca rezultat al dependenței materială, de serviciu sau de altă natură;
- săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate, provocată de consumarea involuntară sau forțată a substanțelor menționate la art.24 sau de consumarea de aceste substanțe fără a fi conștientă de efectul lor;
- săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale legitimei apărări;
- săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale reținerii infractorului;
- săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale stării de extremă necesitate;
- săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale riscului întemeiat;
- săvârșirea infracțiunii ca rezultat al executării ordinului sau dispoziției superiorului;
- afectarea gravă, prin infracțiunea săvârșită, a făptuitorului acesteia sau greutatea poverii pedepsei, aplicată pentru el, din cauza vârstei înaintate a acestuia, stării sănătății lui sau altor circumstanțe;
- expirarea, de la momentul comiterii infracțiunii, a cel puțin 2/3 din termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere penală, prevăzut pentru această infracțiune;
- depășirea termenului rezonabil pentru examinarea cazului, ținându-se cont de natura faptei, dacă tergiversarea nu a fost provocată de făptuitor.

Din conținutul circumstanțelor atenuante menționate, este evident faptul că ele acoperă, practic, toate criteriile generale de individualizare a pedepsei penale, prevăzute de art. 75 alin. (1) CP RM, însă, ele nu trebuie să influențeze, ca efect, decât prin intermediul unui singur criteriu general – *circumstanțele care atenuează pedeapsa penală*.

Stabilirea existenței diferitelor circumstanțe și aprecierea valorii ce urmează să fie atribuită

fiecăreia dintre ele, consemnează autorii V. Dongoroz, S. Kahane, I. Fodor etc., au loc în cadrul operației de individualizare a pedepsei. Modul în care se face stabilirea și evaluarea circumstanțelor variază însă, spun autorii, după cum circumstanța este anume prevăzută de lege sau dimpotrivă acțiunea ei ca atare este lăsată la aprecierea instanței. [47, p. 132] Doctrina dreptului penal delimitează, în acest context, **circumstanțele legale** de **circumstanțele judiciare**.

De aici și ideea că întreg ansamblul de circumstanțe atenuante prevăzut de art. 76 alin. (1) CP RM are caracter legal și obligatoriu. Acest ansamblu de circumstanțe atenuante sunt denumite *circumstanțe atenuante legale*. După Ș. Daneș și V. Papadopol, inevitabilitatea și univocitatea efectelor asupra pericolului social au determinat înscrierea lor în lege și caracterul obligatoriu al aplicării lor, ori de câte ori ele au o existență reală în lumea obiectivă [35, p. 151-152]. În calitate de circumstanțe legale, în viziunea autorilor V. Dongoroz, S. Kahane, I. Fodor etc., sunt înțelese împrejurările pe care legea le caracterizează ca atare, stabilind totodată și măsura în care influențează asupra pedepsei. [47, p. 133] În limitele circumstanțelor atenuante legale se includ și unele circumstanțe atenuante prevăzute de PS a CP (de exemplu, art. 278 alin. (5) CP RM).

Potrivit art. 76 alin. (2) CP RM, *instanța de judecată poate considera drept circumstanțe atenuante și alte circumstanțe, neprevăzute la alin. (1)*. Adică, legea prevede posibilitatea admiterii și a unor *circumstanțe atenuante judiciare* (nu sunt determinate prin lege, iar aplicarea lor este lăsată la aprecierea judecătorilor; judecătorii apreciază, în cazul concret, dacă asemenea circumstanțe diminuează gradul de pericol social al faptei săvârșite și periculozitatea făptuitorului într-o măsură ce determină atenuarea [35, p. 152] pedepsei penale; cele pe care instanța le consideră ca atare și care pot influența asupra pedepsei în limitele stabilite de lege. [47, p. 133]). Circumstanțele atenuante judiciare nu sunt prevăzute de normele PG, , ele având un caracter nelimitat cazuistic. [49, p. 505] Instanța este în drept, conform legii penale, să considere orice împrejurare în calitate de circumstanță atenuantă (a se vedea *Anexa nr. 5*).

A.B. Ищенко susține că, în diferite perioade de dezvoltare a legislației penale, erau propuse și alte criterii de clasificare a acestor circumstanțe. În acest sens, se menționează că o sistematizare mai des răspândită în literatura de specialitate, este cea prin care circumstanțele agravante și atenuante se împart în două grupuri:

- a) atribuite la pericolul social al faptei;
- b) care caracterizează persoana celui vinovat. [115, p. 15]

Evident, o asemenea clasificare a circumstanțelor modificatoare de pedeapsă, precum și multe altele, este una convențională, deoarece multe dintre circumstanțele agravante și atenuante se referă concomitent și la fapta infracțională, și la infractor. [115, p. 15] Însă, unele legislații

penale fac distincție dintre anumite categorii de asemenea circumstanțe pe cale normativă.

Astfel, legiuitorul român a fixat prin lege diferența dintre circumstanțele atenuante legale și circumstanțele atenuante judiciare. Conform art. 75 alin. (1) CP al României, următoarele împrejurări constituie circumstanțe atenuante legale:

a. săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau printr-o altă acțiune ilicită gravă;

b. depășirea limitelor legitimei apărări;

c. depășirea limitelor stării de necesitate.

d. acoperirea integrală a prejudiciului material cauzat prin infracțiune, în cursul urmăririi penale sau al judecării, până la primul termen de judecată, dacă făptuitorul nu a mai beneficiat de această circumstanță într-un interval de 5 ani anterior comiterii faptei. Circumstanța atenuantă nu se aplică în cazul săvârșirii următoarelor infracțiuni: contra persoanei, de furt calificat, tâlhărie, piraterie, fraude comise prin sisteme informatice și mijloace de plată electronice, ultraj, ultraj judiciar, purtare abuzivă, infracțiuni contra siguranței publice, infracțiuni contra sănătății publice, infracțiuni contra libertății religioase și respectului datorat persoanelor decedate, contra securității naționale, contra capacității de luptă a forțelor armate, infracțiunilor de genocid, contra umanității și de război, a infracțiunilor privind frontiera de stat a României, a infracțiunilor la legislația privind prevenirea și combaterea terorismului, a infracțiunilor de corupție, infracțiunilor asimilate infracțiunilor de corupție, a celor împotriva intereselor financiare ale Uniunii Europene, a infracțiunilor privitoare la nerespectarea regimului materiilor explozive, materialelor nucleare sau al altor materii radioactive, privind regimul juridic al drogurilor, privind regimul juridic al precursorilor de droguri, a celor privind spălarea banilor, privind activitățile aeronautice civile și cele care pot pune în pericol siguranța zborurilor și securitatea aeronautică, privind protecția martorilor, privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, a celor privind traficul de organe, țesuturi sau celule de origine umană, privind prevenirea și combaterea pornografiei și a celor la regimul adopțiilor.

În baza art. 75 alin. (2) CP al României, pot constitui circumstanțe atenuante judiciare:

a. eforturile depuse de infractor pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii;

b. împrejurările legate de fapta comisă, care diminuează gravitatea infracțiunii sau pericolozitatea infractorului. [71]

În fapt, stabilim că ambele categorii de circumstanțe atenuante, prevăzute de art. 75 CP al României, au fost identificate de către legiuitor, însă diferența de la circumstanțele atenuante

legale la cele judiciare nu a fost în baza subiectului, ci în eventualitatea caracterului de aplicare a acestora: *obligatorie* sau *facultativă* (după cum subliniază A. Boroii, aplicarea circumstanțelor atenuante judiciare este facultativă [14, p. 211]). Dacă în baza art. 75 alin. (1) CP al României circumstanțele atenuante stabilite au caracter obligatoriu, atunci circumstanțele judiciare sunt facultative. De asemenea, considerăm pe deplin justificată ideea lui A.B. Ищенко, precum că luarea în considerare a circumstanțelor atenuante și agravante ale pedepsei constituie **nu un drept**, ci **o obligație** a instanței de judecată. [115, p. 40] Însă, în acest context, trebuie se subliniat că devine diferențiată *posibilitatea de a lua în considerație aceste circumstanțe* și *posibilitatea de a le imprima anumite efecte corespondente acestor circumstanțe*. Or, instanța de judecată are dreptul, în procesul de individualizare să le stabilească, efectele de natură modificatoare de pedeapsă penală având incidență mai cu seamă în materia regulilor diferențiate ale pedepsei penale.

Din perspectiva previzibilității normativului penal, considerăm necesară excluderea circumstanțelor judiciare prevăzute de CP RM. În acest sens, urmează a fi exclus art. 76 alin. (2) CP RM.

Ca efecte ale circumstanțelor atenuante, care completează conținutul diferențierii pedepsei penale, apar cele prevăzute de art. 78 alin. (1), (2), (4), (5), art. 79 CP RM, precum și în raport cu anumite norme ale PS a CP RM. Diferențierea pedepsei penale în baza circumstanțelor atenuante prevăzute de PG a CP RM are la bază trei variante generale și mai multe criterii specifice:

În calitate de **variante** apar:

- 1) *existența unor circumstanțe atenuante* (art. 78 alin. (1), (2) CP RM);
- 2) *existența unor circumstanțe atenuante excepționale* (art. 78 alin. (5), art. 79 CP RM);
- 3) *existența unui concurs de circumstanțe atenuante și agravante* (art. 78 alin. (4) CP RM).

1) *Existența unor circumstanțe atenuante*, ca variantă a diferențierii pedepsei penale, se orientează spre trei categorii de pedepse principale: închisoarea, amenda, detențiunea pe viață. CP RM prevede, însă, în cadrul sistemului de pedepse penale și alte pedepse principale (munca neremunerată în folosul comunității, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate). Situația admisă de către legiuitor nu determină o diferențiere adecvată a pedepsei penale în baza existenței circumstanțelor atenuante, fapt care nu poate dicta o eventuală individualizare eficientă a pedepsei penale.

Mai mult ca atât, diferențierea pedepsei penale în raport cu închisoarea este admisă doar condiționat, adică dacă minimul pedepsei cu închisoarea prevăzut la articolul corespunzător din PS a CP RM este mai mic de 10 ani. În alte cazuri, legiuitorul nu face diferențierea pedepsei penale și nu admite, astfel, o individualizare a pedepsei penale.

De asemenea, caracterul eventual *posibil* al aplicării efectelor circumstanțelor atenuante

denaturează esența definitorie a acestora. Or, circumstanțele atenuante întotdeauna ar trebui, în viziunea noastră, să modifice pedeapsa penală sub aspectul atenuării acesteia.

Referitor la pedepsele complementare, caracterul posibil al aplicării efectelor circumstanțelor atenuante se păstrează (art. 78 alin. (2) CP RM). V. Guțuleac și V. Bujor menționează că acest text de lege prevede ordinea de aplicare a pedepselor complementare în situațiile prescrise. [109, p. 307] Doar că legiuitorul se orientează spre admiterea existenței unei pedepse complementare. CP RM, însă, prevede în conținutul sancțiunilor normelor penale și posibilități de aplicare concomitentă a mai multor pedepse complementare. În acest context, nu este evidentă posibilitatea și necesitatea înlăturării acestor pedepse complementare. În același timp, unele pedepse complementare nici nu sunt prevăzute de PS a CP RM, diferențierea în acest caz nefiind realizată.

2) *Existența unor circumstanțe atenuante excepționale.*

Din conținutul art. 78 alin. (5) CP RM se constă că circumstanțele excepționale pot avea doar caracter atenuant. În sensul art. 79 alin. (1) CP RM, apare o dublare a unor circumstanțe atenuante (legale) prevăzute de art. 76 alin. (1) CP RM, ori altele care nici nu sunt prevăzute de această normă (circumstanțe atenuante judiciare), dar pot fi incidente art. 76 alin. (2) CP RM.

Conform art. 79 alin. (1) CP RM, circumstanțele excepționale ale cauzei pot fi legate de:

- scopul și motivele faptei,
- de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii,
- de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii,
- de alte circumstanțe care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei,
- de contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia.

Or, anume aceste premise au stat și la baza prevederii circumstanțelor atenuante. Caracterul haotic al prevederii unora și aceluiași împrejurări în calitate de circumstanțe atenuante și circumstanțe atenuante excepționale dictează o lipsă de uniformizare a caracterului aplicativ al legii penale în aspectul efectelor acestor împrejurări. De exemplu, potrivit art. 78 alin. (2) CP RM, „în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa complementară, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, poate fi înlăturată”. În baza art. 79 alin. (1) CP RM, „ținând cont de circumstanțele excepționale ale cauzei, ... , instanța de judecată poate să nu aplice pedeapsa complementară obligatorie”. De asemenea, deși minoratul persoanei este prevăzut ca circumstanță atenuantă (art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM), această împrejurare devine incidentă și circumstanțelor atenuante excepționale. Mai cu seamă, că și în prima, și în cea din urmă ipoteză, minoratul apare ca o circumstanță atenuantă *obligatorie*.

Diferențierea pedepsei penale în cazul circumstanțelor atenuante excepționale este orientată spre:

- posibilitatea aplicării pedepsei sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă;
- posibilitatea aplicării unei pedepse mai blânde, de altă categorie;
- posibilitatea neaplicării pedepsei complementare obligatorii.

În continuare, diferențierea pedepsei penale în cazul circumstanțelor atenuante excepționale are invocate anumite condiții:

- în cazul condamnării persoanelor adulte pentru comiterea infracțiunilor deosebit de grave, instanța de judecată poate aplica o pedeapsă sub limita minimă prevăzută de legea penală, dar constituind cel puțin două treimi din minimul pedepsei prevăzute de CP RM pentru infracțiunea săvârșită (art. 79 alin. (3) CP RM);

- diferențierea pedepsei penale în cazul circumstanțelor atenuante excepționale nu este admisă pentru persoanele adulte în cazul aplicării pedepsei detențiunii pe viață, în cazul recidivei de infracțiuni sau al săvârșirii de infracțiuni prevăzute la art. 166¹ alin. (2)–(4) CP RM (art. 79 alin. (4) CP RM).

Prin Recomandarea nr. 61 a CSJ din 2014, s-a făcut distincție interpretativă între circumstanțe excepționale și circumstanțe obișnuite (ca excepționale nu pot fi considerate una sau mai multe circumstanțe atenuante prevăzute de art. 76 CP RM; în sensul art. 79 CP RM se înțelege că în cauză trebuie să existe împrejurările în care s-a derulat fapta infracțională, sau în datele privind personalitatea infractorului, așa circumstanțe, împrejurări, particularități, situații sau stări de lucruri, care constituie excepție sau se consideră ieșite din comun; împrejurările obișnuite sunt cele care predomină și caracterizează majoritatea cetățenilor și nu pot fi considerate excepționale [85, p. 19]).

3) *Existența unui concurs de circumstanțe atenuante și agravante.*

Diferențierea pedepsei penale urmează a se impune, în opinia noastră, cu anumite reguli clare și să admită modificarea pedepsei în baza împrejurărilor constatate (de atenuare sau de agravare a pedepsei penale). Astfel, considerăm că legiuitorul, prin textul art. 78 alin. (4) CP RM (*în caz de concurs al circumstanțelor agravante și celor atenuante, coborârea pedepsei până la minimul sau ridicarea ei până la maximul prevăzut la articolul corespunzător din PS a CP RM nu este obligatorie*) a transferat povara diferențierii pedepsei penale în contul individualizării acesteia, lăsând ca sancțiunea prevăzută de articolul PS a CP RM să constituie punct de reper primar, iar efectul să se încadreze, de asemenea, în aceste limite.

Circumstanțele agravante. Susținem opinia autorului român Gh. Ivan, care subliniază că acest criteriu are un *caracter larg* și cuprinde atât complexul de date, împrejurări, stări, calități

sau situații care însoțesc săvârșirea faptei sau privesc persoana infractorului, cunoscute în dreptul penal sub denumirea de **circumstanțe**, cât și **stări sau situații** care, fără a fi legate direct de săvârșirea faptei sau persoana infractorului, sunt totuși de natură să influențeze gravitatea concretă a infracțiunii sau pericolozitatea criminală a infractorului. Deci, în acest criteriu sunt incluse atât circumstanțele agravante [132, p. 141], cât și alte cauze de modificare a pedepsei, cum ar fi, stările de agravare (concurusul de infracțiuni, recidiva etc.). [59, p. 157-158] Legiuitorul din RM, invocând în art. 75 alin. (1) CP RM, limitează conținutul acestora doar la circumstanțele agravante prevăzute de art. 77 CP RM. Însă, incoerențele admise, legate de reiterarea stărilor de agravare a pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor agravante nu creează mari disconforturi aplicative. Deși, în perspectiva modificării legii penale se impune precizarea în textul art. 75 alin. (1) CP RM a criteriului general de diferențiere și individualizare a pedepsei penale „împrejurări care agravează pedeapsa penală”.

În baza art. 77 alin. (1) CP RM sunt invocate 13 circumstanțe sau sisteme de circumstanțe agravante, care sunt necesare pentru a fi luate în vedere la stabilirea pedepsei penale. Astfel, în calitate de circumstanțe agravante sunt prevăzute:

- săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză;
- provocarea prin infracțiune a unor urmări grave;
- săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație;
- săvârșirea infracțiunii din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă;
- săvârșirea infracțiunii cu bună știință împotriva unui minor;
- săvârșirea infracțiunii cu bună știință împotriva unei femei gravide;
- săvârșirea infracțiunii profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor;
- săvârșirea infracțiunii asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești;
- săvârșirea infracțiunii prin intermediul minorilor, persoanelor aflate în dificultate, persoanelor retardate mintal sau dependente de făptuitor;
- săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei;
- săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit;
- săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate, provocată de consumarea substanțelor menționate la art.24 (*instanța de judecată este în drept, în funcție de caracterul infracțiunii, să nu considere aceasta ca o circumstanță agravantă*);
- săvârșirea infracțiunii cu folosirea armei, a munițiilor, a substanțelor explozive ori a dispozitivelor ce le imită, a mijloacelor tehnice special pregătite, a substanțelor nocive și

radioactive, a preparatelor medicamentoase și a altor preparate chimico-farmacologice;

- săvârșirea infracțiunii cu aplicarea constrângerii fizice sau psihice;

- săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamitățile naturale, precum și de dezordini de masă;

- săvârșirea infracțiunii cu folosirea încrederii acordate.

Din conținutul circumstanțelor agravante menționate, este evident faptul că ele acoperă, practic, toate criteriile generale de individualizare a pedepsei penale, prevăzute de art. 75 alin. (1) CP RM, însă, ele nu trebuie să influențeze, ca efect, decât prin intermediul unui singur criteriu general – *circumstanțele care agravează pedeapsa penală*.

Ca și în cazul circumstanțelor atenuante, Т.А. Лесниевски-Костарева menționează că nici în cazul circumstanțelor agravante legiuitorul nu s-a limitat la caracterizarea acestora, ci a prevăzut totodată modul și măsura în care pedeapsa concretă poate fi sporită sub influența lor. [59, p. 239-240]

Întreg ansamblul de circumstanțe agravante prevăzut de art. 77 alin. (1) CP RM are caracter legal și obligatoriu. Acest ansamblu de circumstanțe agravante sunt denumite *circumstanțe agravante legale*. Instanța de judecată nu poate considera drept circumstanțe agravante și alte împrejurări care nu sunt prevăzute de art. 77 alin. (1) CP RM. Adică, circumstanțele agravante judiciare nu sunt prevăzute de legea penală a RM.

Conform art. 77 CP al României, următoarele împrejurări constituie circumstanțe agravante:

a. săvârșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună;

b. săvârșirea infracțiunii prin cruzimi sau supunerea victimei la tratamente degradante;

c. săvârșirea infracțiunii prin metode sau mijloace de natură să pună în pericol alte persoane ori bunuri;

d. săvârșirea infracțiunii de către un infractor major, dacă aceasta a fost comisă împreună cu un minor;

e. săvârșirea infracțiunii profitând de starea de vădită vulnerabilitate a persoanei vătămate, datorată vârstei, stării de sănătate, infirmității sau altor cauze;

f. săvârșirea infracțiunii în stare de intoxicație voluntară cu alcool sau cu alte substanțe psihoactive, când a fost provocată în vederea comiterii infracțiunii;

g. săvârșirea infracțiunii de către o persoană care a profitat de situația prilejuită de o calamitate, de starea de asediu sau de starea de urgență;

h. săvârșirea infracțiunii pentru motive legate de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA ori pentru alte împrejurări de același fel,

considerate de făptuitor drept cauze ale inferiorității unei persoane în raport cu celelalte. [71]

Ca efecte ale circumstanțelor atenuante, care completează conținutul diferențierii pedepsei penale, apar cele prevăzute de art. 78 alin. (3), (4) CP RM. Diferențierea pedepsei penale în baza circumstanțelor agravante are la bază două variante generale și mai multe criterii specifice:

În calitate de **variante** apar:

1) *existența unor circumstanțe agravante* (art. 78 alin. (3) CP RM);

2) *existența unui concurs de circumstanțe atenuante și agravante* (art. 78 alin. (4) CP RM).

1) *Existența unor circumstanțe agravante* se orientează spre o variantă discreționară de diferențiere a pedepsei penale, nefăcând referire la categoriile de pedepse incidente (principale sau complementare). Caracterul discreționar indică la realitatea diferențierii pedepsei penale în limitele sancțiunii normei prevăzute de articolul corespunzător săvârșirii infracțiunii prevăzute de PS a CP RM, lansând individualizarea pedepsei penale în aceleași limite. Adică, sancțiunea normei PS a CP RM este prevăzută în aceleași limite, precum diferențierea și individualizarea pedepsei.

2) *Existența unui concurs de circumstanțe atenuante și agravante* (*n.a.* - a se vedea această variantă descrisă în cadrul formelor de diferențiere a pedepsei penale după circumstanțele atenuante și agravante).

e) Influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului.

La categoria diferențierii pedepsei penale în baza gravității infracțiunii poate fi atribuită și dispoziția art. 75 alin. (3) CP RM, care prescrie anumite semne de diferențiere a sancțiunilor de drept penal, precum și anumite posibilități de individualizare. Potrivit normei invocate, „pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ **nu este suficientă pentru corectarea minorului**”. [24] În acest context, legiuitorul recurge la diferite forme alternative de realizare a răspunderii penale, în cazul în care infracțiunea este ușoară sau mai puțin gravă. Această categorie de diferențiere are caracter obligatoriu în proces de individualizare, însă se imprimă sub aspect condiționat: *nu se aplică pedeapsa penală (ca formă de realizare a răspunderii penale), dacă luarea măsurii cu caracter educativ este suficientă pentru corectarea minorului.*

f) Condițiile de viață ale familiei acestuia.

Acest criteriu nu este pus în acțiune de către legiuitor în procesul diferențierii pedepsei penale, ci doar la diferențierea circumstanțelor atenuante și agravante ale pedepsei penale. Din acest motiv, caracterul alternativ al circumstanțelor atenuante sau agravante ale pedepsei penale în raport cu condițiile de viață ale familiei acestuia nu pot dicta posibilitatea aplicării lor în cumul.

Din interpretarea textului legii penale în vigoare se pun în seamă și alte mijloace de

diferențiere a pedepsei penale, care nu sunt incluse în categoriile normative indicate anterior. Astfel, în contextul art. 66 CP RM, instanța de judecată ține cont de **circumstanțele săvârșirii infracțiunii** la aplicarea pedepsei complementare de retragere condamnatului a gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat. În fapt, legiuitorul nu determină prin conținutul diferențierii pedepsei penale elementele ce formează circumstanțele săvârșirii infracțiunii. Admiterea caracterului definitiv al acestui semn poate dicta anumite incoerențe aplicative și lipsite de uniformitate, de la caz la caz.

O situație omogenă este reieșită și din norma art. 65 alin (3) CP RM, care prevede că „privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate fi aplicată ca pedeapsă complementară și în cazurile când nu este prevăzută în calitate de pedeapsă pentru infracțiunile din PS a CP RM, dacă, ținând cont de **caracterul infracțiunii săvârșite de cel vinovat** în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu sau în timpul exercitării unei anumite activități, instanța de judecată va considera imposibilă păstrarea de către acesta a dreptului de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate”. Or, legea penală face distincție între anumite infracțiuni atât după gradul prejudiciabil, cât și după caracterul prejudiciabil al infracțiunii. În fapt, această sintagmă (descrisă sub formă de semn obligatoriu), având caracter de evaluare, deși imprimă esență de condiționare obligatorie, poate fi definitivă și incidentă tuturor categoriilor de infracțiuni.

Un semn definitiv este acceptat de către legiuitor și prin norma art. 80 CP RM, care prevede că „în cazul în care persoana pusă sub învinuire încheie un acord de recunoaștere a vinovăției, iar instanța de judecată **acceptă acest acord**, pedeapsa pentru infracțiunea imputată se reduce cu o treime din pedeapsa maximă prevăzută pentru această infracțiune”. Este clar mecanismul de diferențiere a pedepsei penale, însă nu este conturată, prin lege, posibilitatea/imposibilitatea acceptării de către instanța de judecată a acordului de recunoaștere a vinovăției, și dacă acest semn evolutiv este determinat doar de particularități formale, ori și de natură materială (juridico-penală).

2.5. Concluzii la Capitolul 2

1. Politica penală este caracterizată, printre altele, și de următoarele elemente: *diferențierea sau individualizarea răspunderii penale, diferențierea sau individualizarea pedepsei penale, diferențierea sau individualizarea executării pedepsei penale.*

2. Raportul dintre diferențierea și individualizarea pedepsei penale poate fi reprezentat în felul următor: 1a. *Diferențierea pedepsei penale.* 1b. *Individualizarea pedepsei penale.* 2a. *Diferențierea executării pedepsei penale.* 2b. *Individualizarea executării a pedepsei penale.*

3. Diferențierea pedepsei penale presupune mecanismul abstract creat de către legiuitor prin care se materializează o catalogare a pedepselor penale și a limitelor acestora în funcție de

anumite mijloace juridice și vizează procesul de până la aplicarea unei pedepse definitive.

4. Individualizarea pedepsei penale presupune mecanismul real de stabilire și aplicare de către instanța de judecată a unei pedepse penale față de infractor, în limitele procesului de diferențiere, mecanism admis în funcție de anumite mijloace juridice de individualizare și are loc într-o cauză penală concretă.

5. Diferențierea pedepsei penale urmează a fi delimitată *etapic* de diferențierea executării pedepsei penale. Individualizarea pedepsei penale are loc în limitele și în cadrul prevăzut de diferențierea pedepsei penale, iar individualizarea executării pedepsei penale se realizează în limitele diferențierii executării pedepsei penale.

6. Diferențierea executării pedepsei penale presupune mecanismul abstract creat de către legiuitor prin care se materializează o catalogare a procesului de executare a pedepsei penale în funcție de anumite mijloace juridice și vizează procesul postcondamnatoriu.

7. Mijloc juridic de diferențiere – un indicator al procesului de diferențiere a pedepsei penale și a limitelor acesteia, prevăzut expres de legea penală și care determină în mod abstract posibilitatea aplicării unei pedepse diferențiate.

8. Mijloc juridic de individualizare – un indicator al procesului de individualizare a pedepsei penale, prevăzut expres de legea penală ori stabilit de fapt în cazul comiterii unei infracțiuni concrete și care determină realitatea aplicării unei pedepse individualizate.

9. Este necesară stabilirea unei corelații clare între procesul de algoritmizare a diferențierii pedepsei penale și individualizării pedepsei penale. Nu poate fi admis un algoritm al pedepsei penale în cazul individualizării acesteia, fără stabilirea limitelor pedepsei penale obținute ca finalitate a algoritmului de diferențiere a acesteia.

10. Individualizarea pedepsei penale este o noțiune cu mult mai restrânsă decât individualizarea represiunii penale. În procesul de individualizare a represiunii penale are loc și procesul de individualizare a răspunderii penale și cel de individualizare a pedepsei penale.

11. Dacă individualizarea pedepsei penale are loc în procesul aplicării concrete a pedepsei penale, atunci proporționalizarea acesteia poate avea și caracter abstract, fiind concepută atât la etapa diferențierii pedepsei penale, cât și la cea a individualizării acestei pedepse.

12. Formele diferențierii pedepsei penale sunt: *diferențierea pedepsei penale prin intermediul stabilirii sistemului de pedepse penale prevăzut în PG a CP RM; diferențierea pedepsei penale prin stabilirea unor limite generale ale pedepsei penale; diferențierea pedepsei penale prin intermediul sancțiunilor prevăzute la PS a CP RM pentru fiecare normă în parte; diferențierea efectelor diferitor stări și circumstanțe modificatoare de pedeapsă (cu caracter atenuant sau agravant), incluse în PG și PS a CP RM, asupra pedepsei prevăzute de norma PS a CP RM.*

13. Condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei penale nu constituie o

regulă de diferențiere. În acest caz nu are loc o diferențiere a pedepsei penale, ci o diferențiere a executării pedepsei penale.

14. Legea penală trebuie să se impună doar cu pedepse principale și complementare, fiind exclus caracterul dualist al pedepselor (atât principale, cât și complementare).

15. Efectele diferențierii și individualizării pedepsei penale pot fi mai eficient materializate prin intermediul dispunerii obligatorii a pedepsei *retragerii gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat* în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, iar în cazul infracțiunilor ușoare ori mai puțin grave – această pedeapsă să comporte caracter facultativ.

16. Împrejurările modificatoare de pedeapsă penală constituie un sistem de circumstanțe și stări, accidentale, care nu sunt prevăzute ca semne în conținutul infracțiunii și pot influența pedeapsa penală atât sub aspectul categoriei ei, cât și al limitelor incidente, în mod obligatoriu și, uneori, facultativ.

17. Împrejurările modificatoare de pedeapsă penală se prezintă sub forma circumstanțelor atenuante și agravante, precum și a stărilor de atenuare și agravare a pedepsei penale.

18. Circumstanțele atenuante și agravante nu pot fi examinate, sub aspectul efectelor lor, în afara stărilor de atenuare ori agravare a pedepsei penale. Mai cu seamă că unele situații juridice devin incidente și în materia circumstanțelor atenuante/gravante, cât și sub forma stărilor de atenuare/gravare a pedepsei penale.

19. Este necesară excluderea circumstanțelor judiciare prevăzute de CP RM.

3. DIFERENȚIEREA PEDEPSEI PENALE PRIN PRISMA CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI/SAU AGRAVANTE

3.1. Caracterizarea generală a circumstanțelor atenuante și/sau agravante, în corelație cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală

Diferențierea și individualizarea pedepsei presupun niște operațiuni (abstracte și concrete) prin care sancțiunea penală este adecvată și proporționată față de fiecare infractor, după gradul exact al vinovăției și după necesitățile reale ale unei juste și utile represivități penale. [59, p. 59] Așa precum nu există o componență de infracțiune concretă, ci o infracțiune concretă, descrisă prin intermediul componenței de infracțiune, așa nu poate exista o diferențiere concretă a pedepsei penale, caracterul concret fiind asociat individualizării pedepsei penale. Din punct de vedere etimologic, după cum este justificată diferența între noțiunile de infracțiune și componență a infracțiunii, în asemenea mod este importantă deosebirea diferențierii pedepsei penale de individualizarea pedepsei penale, iar acestea din urmă în delimitare de diferențierea executării individualizarea executării pedepsei penale.

Diferențierea pedepsei penale și individualizarea acesteia sunt niște operațiuni complexe. Și dacă în procesul de diferențiere a pedepsei penale este bine să se ia în vedere în mod abstract toate criteriile generale de diferențiere, care pot contura ulterior obiectul individualizării pedepsei penale, atunci această ultimă operație, cu mult mai complexă (deoarece are caracter real), cu siguranță trebuie să apeleze la întreg ansamblul de criterii puse la dispoziție inclusiv prin operația de diferențiere a pedepsei penale. După cum subliniază autorul Gh. Ivan, individualizarea pedepsei se realizează inclusiv prin luarea în considerare a tuturor cauzelor de atenuare sau de agravare a pedepsei, deoarece numai printr-o apreciere de ansamblu asupra tuturor împrejurărilor care au influență asupra gradului de pericol social concret al faptei și asupra stării de pericolozitate a făptuitorului se poate stabili pedeapsa corespunzătoare și pot fi atinse scopurile reacțiunii represive. [59, p. 168-169] În acest sens, este necesară reglementarea prin lege nu numai a împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală, ci și a efectelor acestor împrejurări: circumstanțe atenuante sau agravante, coexistența complexă și variată a circumstanțelor atenuante și/sau agravante, stări de atenuare ori de agravare, coexistența stărilor de atenuare și/sau agravare a pedepsei penale. Or, în această ipoteză, împrejurările modificatoare de pedeapsă penală au un rol deosebit de important în proporționalizarea, diferențierea și individualizarea pedepsei. [59, p. 173] Din aceste considerente aceste împrejurări, stări, situații au conturat atât conținutul diferențierii pedepsei penale, cât și eventualitatea unui proces echitabil de individualizare a acesteia.

Existența unor împrejurări care determină un mai mare ori un mai mic grad de pericol social al faptei sau al făptuitorului relevă, de regulă, menționează V. Dongoroz, S. Kahane, G.

Antoniou etc., necesitatea unei reacțiuni mai severe ori mai blânde, deci a unei pedepse mai grave sau mai blânde, ce trebuie aplicată făptuitorului. La determinarea efectelor pe care circumstanțele, în general, îl au asupra pedepsei, trebuie să se țină cont de ansamblul circumstanțelor. [47, p. 157] Din perspectiva vizată, intervenția legiuitorului în opera de individualizare a pedepsei, sub raportul circumstanțelor atenuante sau agravante nu se mărginește la enumerarea împrejurărilor care constituie astfel de circumstanțe și la orientarea instanței în reținerea ca atare a altor asemenea împrejurări. Legea prevede, după cum indică autorii români citați, limitele generale ale influenței pe care circumstanțele atenuante sau agravante o pot avea asupra pedepsei, stabilind astfel cadrul în care are loc individualizarea în prezența împrejurărilor de atenuare ori de agravare a pedepsei [47, p. 158] (*n.a.* - în limitele diferențierii pedepsei penale prin intermediul circumstanțelor și stărilor agravante, circumstanțelor și stărilor atenuante).

Pentru a realiza o cât mai deplină concordanță între reacțiunea represivă, pe de o parte, și modificările pe care le imprimă gradului de pericol social al infracțiunii și pericolozității infractorilor anumite stări, situații sau împrejurări, pe de altă parte, Ș. Daneș și V. Papadopol susțin că legiuitorul a identificat, din imensa multiplicitate a acestora, acele stări, situații sau împrejurări cărora le corespunde întotdeauna și în același sens, fie un plus, fie un minus de pericol social și le-a atribuit, prin lege, efecte atenuante sau, respectiv, agravante asupra tratamentului penal. [35, p. 86-87] Adică, după efectul pe care îl produc în operațiunea de stabilire și aplicare a pedepsei (*n.a.* – mai bine-zis pe care ar trebui să-l producă), V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și alți autori români disting între circumstanțe atenuante și circumstanțe agravante, după cum atrag o ușurare sau o înăsprire a tratamentului sancționator [47, p. 131], ușurare ori înăsprire, după cum menționează И.М. Васильев, dependentă de existența unei pericol mai mare ori mai mic a infracțiunii și a infractorului [108, p. 35]

Gravitatea concretă a infracțiunii și pericolozitatea infractorului, în funcție de care instanța de judecată trebuie să stabilească și să aplice pedeapsa, se concretizează, după cum am menționat anterior, și prin anumite **împrejurări, calități, stări, situații și date (elemente) ale realității** (cu caracter accidental (întâmplător), în sensul că nu însoțesc și nu caracterizează neapărat un act infracțional și nu sunt legate de persoana oricărui infractor [59, p. 173; 129, p. 429-430]) care se referă fie la persoana infractorului, fie la săvârșirea faptei și care au ca urmare o modificare sau o schimbare a răspunderii penale [59, p. 157] și a pedepsei penale. [76, p. 410] N. Giurgiu, Gh. Ivan, V. Păvăleanu menționează că acestea stau în afara conținutului infracțiunii (*nu sunt cuprinse în conținutul infracțiunii*), dar în jurul acesteia (*exterioare conținutului infracțiunii*). [49, p. 502; 59, p. 173; 76, p. 410]. Cauzele modificatoare de pedeapsă sunt acele stări, situații sau împrejurări, exterioare conținutului infracțiunii și care scot în evidență un grad mai scăzut sau

mai ridicat de pericol social al faptei ori de pericolozitate a infractorului, putând determina astfel o modificare a pedepsei, fie cantitativă, fie calitativă. [59, p. 159]

În acest sens, împrejurările sunt acele stări, situații, calități și, în genere, date sau elemente ale realității care, deși nu sunt cuprinse în conținutul infracțiunii (sunt exterioare acestuia [76, p. 410; 49, p. 502]), la nivelul conținutului său de bază, pot incrimina faptei sau făptuitorului o atenuare sau o creștere a pericolozității sociale, determinând o atenuare sau o agravare a răspunderii penale (*n.a.* – în viziunea noastră, este vorba despre pedeapsa penală, nu despre răspunderea penală), datorită legăturilor lor întâmplătoare sau conjuncturale cu fapta sau făptuitorul. [49, p. 502]

Preocupat, pe de o parte, de a asigura judecătorului suficientă libertate în opera de individualizare a pedepsei, iar pe de altă parte, de a menține această operă în cadrul strict al legalității, legiuitorul, subliniază V. Dongoroz, G. Antoniu, S. Kahane și alții, a adoptat procedeul enumerării în lege a unor circumstanțe atenuante și agravante, [47, p. 132] precum și determinarea conținutului unor stări de atenuare ori de agravare a pedepsei penale prin intermediul criteriilor și mijloacelor juridice de aplicare. Potrivit art. 76 alin. (2) CP RM, lista circumstanțelor atenuante nu este exclusivă, instanța de judecată putând considera, în calitate de circumstanțe atenuante, și alte circumstanțe neprevăzute de art. 76 alin. (1) CP RM. Evident, această inexclusivitate se referă doar la circumstanțele atenuante, nu și la cele agravante, precum și nici la stările modificatoare de pedeapsă (de atenuare sau de agravare a pedepsei).

Cauzele de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (influența acestora în planul ambelor instituții fiind implicită și insolubilă) pot fi clasificate după diferite criterii. Apelând la opiniile unor autori români, facem distincția între mai multe categorii de cauze modificatoare de pedeapsă penală:

- ◆ *Atenuante și agravante* (în funcție de efectul pe care îl produc asupra pedepsei, după cum atrag o ușurare sau o înăsprire a tratamentului sancționator) [49, p. 502; 59, p. 173; 1, p. 488], adică, după cum menționează И.М. Васильев aceste circumstanțe sunt corelative altor circumstanțe [108, p. 34].

În cadrul acestor cauze, indiferent dacă produc efecte de atenuare ori de agravare a pedepsei, se face distincția între:

- *Stări de atenuare și/sau de agravare* (fapte, situații, entități, care au semnificație în ce privește gradul de pericol social al faptei sau pericolozitatea socială (de exemplu, infracțiunea neconsumată, recidiva) [49, p. 502; 59, p. 159]).

- *Circumstanțe atenuante și/sau agravante* (*n.a.* - în sensul prezentului studiu această diferență textuală este descrisă separat, mai cu seamă din perspectiva efectelor asupra pedepsei penale) - situații, însușiri, calități sau alte date sau elemente ale realității care configurează

ambianța sau contextul obiectiv al faptei sau cele privind personalitatea infractorului. [49, p. 503; 59, p. 159] Spre deosebire de stări, circumstanțele de atenuare sau de agravare nu au același efect în caz de concurs, provocând o singură atenuare sau agravare, oricâte ar interveni. [49, p. 503]

În principiu, legislația penală a RM, operând cu noțiunea de circumstanțe agravante prevede, sub aspectul conținutului lor, și stările de agravare (N. Giurgiu menționează că *sub denumirea de împrejurări care atenuează sau agravează răspunderea penală sunt cuprinse atât stările, cât și circumstanțele de atenuare sau agravare a pedepsei* [49, p. 502]). În acest context, la descrierea circumstanțelor atenuante ori agravante va fi determinată esența și a stărilor de atenuare ori de agravare a pedepsei penale. Cu adevărat, caracterizarea circumstanțelor ca atenuante sau agravante decurge fie din însăși natura circumstanței, fie din semnificația pe care o are în raport cu complexul împrejurărilor în care a fost săvârșită o faptă. [47, p. 131]

Deosebirea, în cadrul împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală, între **stări de atenuare/agravare și circumstanțe atenuante/agravante**, este inclusiv importantă, după cum menționează Gh. Ivan, sub raportul efectelor pe care le produc asupra pedepsei. În fapt, asimilând unele stări de atenuare/agravare a pedepsei penale cu circumstanțele atenuante/agravante, și adoptând anumite reguli de diferențiere a efectelor acestora, legiuitorul din RM imprimă unora și aceluiași condiții, împrejurări – standarde duble (*n.a.* – chiar și multiple), care pune în dificultate eventuala individualizare a pedepsei penale. Literatura de specialitate, însă, stabilește că în timp ce stările de atenuare (sau de agravare) își produc **fiecare în parte efectele**, acționând succesiv asupra pedepsei și producând două sau mai multe atenuări (ori agravări), circumstanțele, oricâte ar fi, nu produc o pluralitate de atenuări sau de agravări, ci o singură atenuare sau agravare; la individualizarea pedepsei se va avea în vedere însă pluralitatea de circumstanțe [59, p. 160-161] stabilite.

- ◆ *Generale* (exercită influența cu privire la toate infracțiunile și sunt prevăzute în PG) și *speciale* (au influență numai față de o anumită infracțiune și sunt prevăzute în PS [59, p. 161; 49, p. 503]), în funcție de întinderea efectelor pe care le produc.

În limitele cauzelor generale se includ stările de atenuare ori de agravare a pedepsei penale (infracțiunea neconsumată, recidiva infracțională, circumstanțele atenuante legale și judiciare, circumstanțele agravante legale). Stările modificatoare de pedeapsă penală, potrivit CP RM, au un caracter exclusiv general, asemenea circumstanțelor agravante ale pedepsei penale. Teoretic, însă, poate fi admisă teza după care *circumstanțele agravante* pot avea și caracter special. Or, acestea din urmă ar avea caracter obligatoriu sau facultativ, constatarea lor atrăgând și agravarea pedepsei, în limitele prevăzute de norma PS a CP. [49, p. 503] CP RM pune în evidență o singură circumstanță atenuantă specială [13, p. 405], cu caracter facultativ și condiționat. Astfel, art. 278 alin. (5) CP RM prevede că „persoanei care a comis actul de terorism, altor participanți

li se pot aplica pedepse penale minime, prevăzute la prezentul articol, dacă ei au preîntâmpinat autoritățile despre faptele respective și prin aceasta au contribuit la evitarea morții oamenilor, a vătămării integrității corporale sau a sănătății, a altor urmări grave sau la demascarea altor făptuitori”. [24] În cazul în care aceeași împrejurare are atât statut de împrejurare generală, cât și de împrejurare specială, ea va fi valorificată o singură dată, dându-se eficiență numai cauzei speciale, potrivit principiului că specialul derogă de la general. [49, p. 503] În particular, această regulă este validă doar la nivel teoretic, legislația penală a RM neimpunându-se cu anumite reglementări în acest domeniu. În acest sens, caracterul definitiv al formulării normative a textului art. 278 alin. (5) CP RM determină necesitatea excluderii acestuia. Prin intermediul teoriei penale a României, o asemenea circumstanță atenuantă specială nu este descrisă [46, p. 842].

- ◆ *Anterioare (preexistente), concomitente și subsecvente* (fiind raportate la poziția lor față de desfășurarea activității infracționale, adică după cum intervin în perioada anterioară trecerii la executare, concomitent cu aceasta sau ulterior consumării faptei) [59, p. 165; 49, p. 504; 1, p. 490]. De exemplu: circumstanță preexistentă – *săvârșirea infracțiunii de un minor* (art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM); circumstanță concomitentă - *săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit* (art. 77 alin. (1) lit. i) CP RM); circumstanță subsecventă - *prevenirea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii săvârșite, repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate* (art. 76 alin. (1) lit. e) CP RM).
- ◆ *Obiective (reale) și subiective (personale)* – raportate la elementele la care se referă, adică după criteriul legăturii cu fapta ori cu făptuitorul [49, p. 504; 59, p. 166; 1, p. 489].

Circumstanțele reale se referă la fapta și influențează gradul de pericol social al acesteia. [49, p. 504; 1, p. 489] De exemplu, la asemenea circumstanțe pot fi referite: provocarea prin infracțiune a unor urmări grave (art. 77 alin. (1) lit. b) CP RM); săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei (art. 77 alin. (1) lit. h) CP RM); săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamitățile naturale, precum și de dezordini de masă (art. 77 alin. (1) lit. m) CP RM) etc. Circumstanțele personale sunt legate de persoana infractorului și contribuie la caracterizarea gradului de pericolozitate socială a acestuia. [49, p. 504] De exemplu, săvârșirea infracțiunii de un minor (art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM), săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație (art. 77 alin. (1) lit. c) CP RM), săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate (art. 77 alin. (1) lit. j) CP RM) etc. Această repartizare a circumstanțelor modificatoare de pedeapsă penală în *reale* și *personale* este importantă mai cu seamă din perspectiva stabilirii pedepsei penale pentru participanții la infracțiune. Or, după cum

subliniază N. Giurgiu, dacă circumstanțele personale nu se răsfrâng asupra celorlalți participanți, circumstanțele reale își răsfrâng efectele și asupra lor, dar numai în măsura în care au fost cunoscute sau prevăzute. [49, p. 504]

- ◆ *Legale și judiciare* (în funcție de modul de reglementare (de stabilire) și forța cu care se impun instanței de judecată ori efectul pe care îl au asupra pedepsei) [49, p. 503; 59, p. 166, 173-174; 1, p. 489]. Această clasificare se regăsește și în literatura de specialitate franceză, Ph. Salvage menționând că determinarea pedepsei poate fi în baza unor criterii prevăzute de lege ori a unor stabilite de către instanța de judecată [158, p. 120].

Circumstanțele legale (*n.a.* – deși literatura de specialitate le confundă cu împrejurările obligatorii și facultative, în viziunea noastră, aceste două grupuri de împrejurări sunt distincte), menționează N. Giurgiu, sunt cele prevăzute de lege, fie în norme de drept penal general, fie în norme de drept penal special. Ele au un caracter univoc și *obligatoriu*, aplicarea lor neputând fi refuzată sub nici un temei de instanțele de judecată. Sediul normativ al circumstanțelor legale cu caracter general se află în PG. Circumstanțele legale speciale nu sunt prevăzute în conținuturile agravante sau atenuante ale unor infracțiuni determinate, [49, p. 503] ci în textul unor reguli modificatoare prevăzute de PS a CP. În viziunea noastră, efectul unor circumstanțe legale poate fi și unul facultativ, dar nu obligatoriu. De exemplu, *săvârșirea infracțiunii în stare de ebrietate*, deși constituie o circumstanță legală, generală, bivalentă (cu caracter atenuant și agravant) nu are caracter obligatoriu; de asemenea, conținutul art. 278 alin. (5) CP RM prevede o circumstanță atenuantă legală și facultativă.

Referitor la circumstanțele judiciare, susținem opinia autorului N. Giurgiu, precum că acestea sunt acele împrejurări care, deși nu sunt prevăzute în vreo dispoziție de drept penal, pot fi considerate de judecător ca prezentând, prin legătura lor cu fapta și infractorul, o valoare modificatoare de pedeapsă penală, dar numai nu de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (așa cum determină autorul în baza legislației penale române [49, p. 503]), ci doar asupra pedepsei penale și numai în calitatea lor de circumstanțe atenuante. A. Boroii le definește drept realități obiective pe care instanța le poate constata, fără a fi obligată totuși să le rețină caracterul atenuant [14, p. 211]. Deși reținerea unor astfel de împrejurări este lăsată la aprecierea instanței de judecată [117, p. 52], în cazul existenței lor, instanța nu are latitudinea de a le refuza, obligația sa fiind de a le examina și de a le da o apreciere corectă, în contextul tuturor datelor și împrejurărilor cauzei și de a le atribui semnificația și influența reală pe care le pot avea în procesul determinării gradului concret de răspundere penală și a pedepsei concrete. [49, p. 503] Prin conținutul art. 75 CP al României, [71] în opinia noastră, se face distincție între circumstanțe atenuante obligatorii și facultative, însă ambele categorii de asemenea circumstanțe

au caracter legal.

- ◆ *Determinate și indeterminate* [59, p. 167]. În rolul unei circumstanțe indeterminate, din punctul nostru de vedere, apare cea descrisă de art. 77 alin. (1) lit. j) CP RM, adică săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate. Or, dacă celelalte circumstanțe și stări, care au caracter determinat, trebuie sau pot să fie luate în considerație la individualizarea pedepsei penale, atunci circumstanța indeterminată poate și să nu fie luată în considerație în calitate de circumstanță modificatoare de pedeapsă penală.

În acest context, Gh. Alecu face distincția, în funcție de faptul că o anumită circumstanță a fost cunoscută sau prevăzută de infractor și prezintă interes asupra efectelor circumstanțelor agravante (așa-numite *circumstanțe cunoscute* și *circumstanțe necunoscute*). Necunoașterea unei circumstanțe agravante constituie o circumstanță subiectivă de care profită cel aflat în această situație (de exemplu, în cazul infracțiunii de viol calificat asupra unei victime minore). [1, p. 489]

- ◆ *Monovalente și bivalente* (după influența asupra gradului de pericol social al faptei și periculozității infractorului) [59, p. 167].

În opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, *săvârșirea infracțiunii în starea de ebrietate* constituie o circumstanță judiciară bivalentă. [35, p. 225] În acest sens, Ș. Daneș și V. Papadopol menționează că circumstanța este judiciară pentru că legea nu-i determină, în mod obligatoriu, numai o anumită semnificație și anumite efecte. În viziunea noastră, ea este legală, dar are caracter indeterminat, instanța de judecată angajând această împrejurare în calitate de circumstanță atenuantă ori agravantă, sau lăsând-o în afara acestei angajări. Adică, stabilirea acestei circumstanțe este lăsată la aprecierea instanței de judecată, care, pe de o parte, poate să recunoască sau nu circumstanței menționate o semnificație juridică, iar, pe de altă parte, în caz afirmativ, poate să determine natura acelei semnificații și, pe cale de consecință, efectele ei. [35, p. 225] Circumstanța este bivalentă pentru că, deși unică, în raport de împrejurări, poate avea fie caracter atenuant, fie caracter agravant. Cu alte cuvinte, circumstanțele putând fi numeroase și variate, este posibil ca unele care în anumite cazuri au un caracter atenuant să devină altele, în condiții schimbate, o agravantă. [47, p. 131] Este posibil chiar – dacă se apreciază – ca ea să fie considerată neutră, în sensul de a nu produce nici un efect asupra pedepsei. [35, p. 225] Nu este posibil, însă, ca ea să fie luată în vedere, în același timp, și în calitatea unei circumstanțe atenuante, și în cea a unei circumstanțe agravante.

- ◆ *Cu modificare obligatorie a pedepsei și cu modificare facultativă a pedepsei* (după efecte) [59, p. 167] (*n.a.* – aceste repere generale descrise anterior și incidente în materia atât a circumstanțelor atenuante, cât și a celor agravante, nu se vor găsi

interpretate repetat în conținutul descrierii generale a circumstanțelor atenuante).

După cum am menționat anterior, diferențierea răspunderii penale este strâns legată de individualizarea acesteia, urmând, ulterior, procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale, precum și diferențierea/individualizarea executării pedepsei penale. Desigur, diferențierea răspunderii penale și individualizarea răspunderii penale, fiind logic legate între ele și urmând, în timp, una după alta, nu susținem pe deplin opinia autorului Т.А. Лесниевски-Костарева, care subliniază că *mai întâi de toate legiuitorul stabilește răspunderea penală și pedeapsa tipică pentru una sau altă infracțiune, limitează conturul pasibilității de pedeapsă; apoi gradează această răspundere, inclusiv până la posibilitatea liberării depline de răspundere penală; în ultimul rând, organul de aplicare a normei de drept penal alege măsura de răspundere concretă, individuală în limitele de acum stabilite de către legiuitor la etapele anterioare; aceste procese au o natură juridică diferită.* [124, p. 35] În aserțiunea noastră, la etapa inițială, legiuitorul se orientează spre diferențierea răspunderii penale, pedepsei penale, executării acesteia, iar instanța de judecată, în limitele stricte ale diferențierii, realizează individualizarea (răspunderii penale, pedepsei penale, executării pedepsei penale). Și, dacă se poate admite ideea, precum că *pentru politica juridico-penală în sfera legislativă sunt caracteristice diferențierea și integrarea răspunderii penale, iar în domeniul aplicării normative – individualizarea*, atunci nu suntem de acord cu faptul că acest din urmă *proces potrivit logicii juridice continuă diferențierea răspunderii legale.* [124, p. 28] În fapt, individualizarea pedepsei penale continuă procesul de diferențiere a pedepsei penale, care sunt etape reieșite din conținutul diferențierii și individualizării răspunderii penale. Adică, dacă șirul categorial prevăzut de dreptul penal este reprezentat de categoriile *infracțiune – răspundere penală – pedeapsă penală* [124, p. 37], iar răspunderea penală și pedeapsa penală apar ca efecte ale săvârșirii infracțiunii, ulterior premisa pedepsei penale fiind răspunderea penală, atunci și în situația diferențierii și individualizării pedepsei penale – ca premisă apare *diferențierea și individualizarea răspunderii penale.* Or, dacă nu este realizată această premisă anticipat, nu se poate ajunge la efectele individualizării pedepsei penale.

În acest sens, în opinia autorului Т.А. Лесниевски-Костарева, pentru diferențierea răspunderii penale sunt utilizate mijloacele tradiționale de diferențiere, în particular instituțiile semnelor calificative și privilegiate ale componenței de infracțiune (*n.a.* - adică circumstanțele atenuante ori agravante), liberarea de răspundere penală. [124, p. 26] Considerăm, că diferențierea răspunderii penale are loc nu numai în interiorul relațiilor juridice de natură penală, ci și în cazul delimitării infracțiunilor de alte încălcări de lege (contravenții, delikte civile, abateri disciplinare). În acest sens, în limitele diferențierii răspunderii penale se înscriu următoarele elemente:

- semnele care caracterizează fapta infracțională din punctul de vedere al componenței de infracțiune;

- semnele circumstanțiale cu caracter de atenuare a răspunderii penale;

- semnele circumstanțiale cu caracter de agravare a răspunderii penale.

În acest șir categorial nu poate fi considerat mijloc de diferențiere a răspunderii penale – *liberarea de răspundere penală*. În viziunea noastră, se face diferență între realizarea răspunderii penale.

În contextul elementelor prin care se operează diferențierea răspunderii penale, precum și individualizarea acesteia răspunderi juridice, are loc și o identificare a pedepsei penale. Adică, dacă se diferențiază o răspundere penală în baza unor semne agravante ale infracțiunii, evident, că are loc și o diferențiere a pedepsei penale (mai gravă în raport cu pedeapsa prevăzută de componența de bază a infracțiunii). Însă, această diferențiere a pedepsei penale nu completează decât parțial elementul diferențierii pedepsei penale în baza normei speciale a CP RM. Or, diferențierea pedepsei penale prevede și multe alte elemente componente. Adică, după cum subliniază Ș. Daneș și V. Papadopol, existența circumstanțelor atenuante ori agravante nu poate rămâne fără repercusiuni asupra pedepsei (nu este de conceput ca unei persoane care a săvârșit fapta în circumstanțe agravante să i se aplice o pedeapsă identică cu pedeapsa celei la care ea ar fi fost supusă în ipoteza că acele circumstanțe ar fi lipsit). [35, p. 242; 89]

Deci, pentru corecta aplicare a regulilor privitoare la efectele circumstanțelor (atenuante sau agravante) trebuie, în primul rând, să se facă deosebire între circumstanțele care modifică însăși calificarea juridică a faptei [113, p. 3], și cele care nu atrag decât modificarea limitelor pedepsei. [47, p. 134] Н.Ф. Кузнецова, Ю. М. Ткачевский, Г. Н. Борзенков susțin că circumstanțele atenuante și agravante nu trebuie confundate cu semnele obligatorii, calificative și privilegiate (atenuante) ale componenței de infracțiune; după conținut și titlu ele pot și să coincidă. [146, p. 270] Astfel, sunt circumstanțe atenuante sau agravante care transformă o infracțiune din simplă în calificată și sunt circumstanțe atenuante sau agravante care modifică sau schimbă pedeapsa penală doar în raport cu sancțiunea unei norme penale stabilite (de bază sau calificată). Cu adevărat, menționează V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane și alții, când se constată existența unei astfel de circumstanțe, aceasta va fi ținută în seamă înainte de a da eficiență celorlalte circumstanțe. [47, p. 134]

Cu alte cuvinte, reieșind din conținutul art. 76 alin. (3) CP RM, precum și art. 77 alin. (2) CP RM, „la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii”, iar „dacă circumstanțele menționate la art. 77 alin. (1) CP RM sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP RM în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent

considerate drept circumstanțe agravante”.

Limitele de pedeapsă fixate în PS a CP RM se vor regăsi, prin urmare, în minimul și maximul pedepsei prevăzute pentru infracțiune în forma sa simplă, dacă fapta urmează a primi încadrarea juridică a conținutului de bază al infracțiunii, sau în minimul special și maximul special stabilit pentru forma calificată, dacă fapta urmează a primi o încadrare juridică potrivit unei forme atenuante ori agravante a infracțiunii. [49, p. 499] În genere, menționează N. Giurgiu, limitele de pedeapsă la care se referă cel de-al doilea criteriu sunt cele care însoțesc încadrarea juridică a faptei în forma consumată de autor, care reprezintă modelul tipic de incriminare și sancționare a tuturor infracțiunilor din PS a legii penale. [49, p. 499]

3.2. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei penale

3.2.1. Noțiuni generale privind efectele circumstanțelor atenuante

Mijloacele de individualizare a pedepsei penale sunt posibilități de care dispun, în baza legii (conținutul diferențierii pedepsei penale), judecătorii, spre a stabili, în fiecare caz și pentru fiecare infractor în parte, acea pedeapsă care, prin gen, quantum și mod de executare, apare a fi cea mai adecvată cazului concret. [35, p. 232] Unul dintre mijloacele de diferențiere și individualizare a pedepsei este atenuarea pedepsei penale ca efect al circumstanțelor atenuante [35, p. 232] și stărilor de atenuare a pedepsei.

Împrejurările, calitățile, stările sau situațiile (cauze modificatoare de pedeapsă penală) care însoțesc persoana infractorului ori săvârșirea faptei pot avea, ca efect, și o modificare a răspunderii penale [59, p. 157] și a pedepsei penale în sensul atenuării acesteia, de care legiuitorul trebuie să țină cont în procesul diferențierii răspunderii și pedepsei penale, iar instanța de judecată – în cursul individualizării acestora. În esență, subliniază A.B. Ищенко, este vorba despre micșorarea limitei superioare ale sancțiunii PS pe diferite infracțiuni, aceasta stimulând persoanele care au comis infracțiuni la condiționarea descoperirii infracțiunilor și recuperarea daunelor cauzate. [115, p. 42] Aceste cauze modificatoare de pedeapsă sunt exterioare conținutului infracțiunii și scot în evidență un grad mai scăzut de pericol social al faptei ori de pericolozitate a infractorului, putând determina modificarea cantitativă ori calitativă a pedepsei. [59, p. 159] În context, stabilesc autorii români Ș. Daneș și V. Papadopol, reglementarea instituției circumstanțelor atenuante deschide, pentru judecători, noi posibilități de adecvare a pedepsei la cazul concret, ca urmare a existenței acestora judecătorii putând reduce pedeapsa sub minimul special (dacă sunt prezente circumstanțe atenuante excepționale), să o coboare până la o limită arătată în lege. [35, p. 90] Posibilități asemănătoare celor create de prezența circumstanțelor atenuante [35, p. 90] există și în ipoteza săvârșirii faptei în anumite stări de atenuare a pedepsei penale (de exemplu, comiterea infracțiunii atipice în forma pregătirii ori tentativei de infracțiune).

Deci, sub denumirea de circumstanțe atenuante sunt circumscrise acele stări, situații, calități, împrejurări, întâmplări ori alte elemente ale realității anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii faptei penale, care stau în afara conținutului infracțiunii, dar care, având legătură fie cu fapta respectivă, fie cu persoana infractorului, relevă un grad de pericol social mai scăzut al faptei ori o periculozitate atenuată a infractorului. [49, p. 504]

Împrejurările susceptibile de a constitui circumstanțele atenuante sunt realități obiective care, atunci când există, nu pot fi ignorate; dar, constatându-le, instanța nu este obligată să le recunoască în mod automat caracter ușurător. Circumstanțele atenuante se constată – se recunosc – și se aplică, de către instanță, în mod facultativ, pe baza liberei sale aprecieri; ea poate să recunoască sau nu caracter atenuant unor anumite stări, situații, atitudini etc., în funcție de evaluarea globală pe care o face asupra gradului de pericol social al infracțiunii și a periculozității făptuitorului. [35, p. 187] Adică, legea penală prevede și anumite circumstanțe atenuante judiciare. Împrejurările enumerate poartă caracter exemplificativ, în principiu, orice altă împrejurare poate fi reținută ca circumstanță atenuantă – dacă în ansamblul datelor cauzei are valoarea unui element ușurător – exceptând, bineînțeles, cele pe care legea le consideră circumstanțe agravante. [35, p. 191] Nu pot fi caracterizate ca circumstanțe atenuante împrejurările care nu s-ar referi nici la fapta săvârșită, nici la persoana infractorului. [35, p. 192-193]

În sistemul de drept penal al RM, de altfel ca și în alte sisteme de drept, reglementarea circumstanțelor atenuante privește nu numai existența, dar și efectele pe care circumstanțele atenuante le pot produce asupra pedepsei concrete. [59, p. 234-235] Odată constatate și reținute circumstanțele atenuante duc în mod obligatoriu (*n.a.* – ar trebui să determine) la micșorarea pedepsei. Sub aspectul acestui efect, nu există nici o deosebire între circumstanțele atenuante legale și cele judiciare. [35, p. 232-233] Și dacă, în România, de exemplu, se prevede că în toate cazurile, circumstanțele atenuante constatate au ca efect o atenuare obligatorie a pedepsei concrete (cu excepția cazurilor în care există concomitent și circumstanțe agravante sau starea de recidivă), atenuare care constă fie într-o reducere, fie într-o schimbare a pedepsei principale prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, [59, p. 235] atunci legea penală a RM are caracter obligatoriu în materie de constatare a circumstanțelor atenuante, iar efectele acestora decurg dintr-un specific facultativ. Or, doar în cazul pedepsei detențiunii pe viață, art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM prevede că *aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani*.

Constatarea și reținerea în favoarea infractorului a mai multor circumstanțe atenuante, legale ori judiciare, reale ori personale, nu are ca efect o pluralitate de atenuări, dar poate influența măsura până la care se poate atenua răspunderea penală. [49, p. 516] Considerate în complexul lor, toate circumstanțele atenuante reținute vor determina reducerea o singură dată a

pedepsei, între noile limite speciale, dar prezența unei multiplicități de asemenea circumstanțe poate fi de natură a atrage o ușurare mai accentuată [35, p. 233] a pedepsei penale. După cum subliniază В.С. Комиссарова și Р.Х. Якупова, caracterul circumstanțelor atenuante, precum și prezența unui ansamblu de circumstanțe atenuante, pot oferi instanței de judecată, posibilitatea de a le considera excepționale și a dispune aplicarea unei pedepse mai ușoare, inclusiv comparativ cu cea prevăzută de lege pentru această infracțiune. [137, p. 96]

Influența circumstanțelor atenuante asupra pedepsei este determinată de lege numai relativ, prin prevederea limitelor până la care pedeapsa poate fi redusă. Dând expresie principiului umanismului, legea penală, subliniază V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc., prevede că numai existența circumstanțelor atenuante (indiferent dacă au caracter de circumstanțe legale sau judiciare [49, p. 515]) trebuie să ducă în mod obligatoriu la modificarea pedepsei, în sensul reducerii acesteia, în cadrul prevăzut de lege. [47, p. 133, 144; 49, p. 515] Legea penală a RM admite, însă, și lipsa unei posibilități de atenuare a pedepsei penale în cazul unor circumstanțe atenuante.

Întrucât pedepsele prevăzute de lege pentru diferite infracțiuni sunt așezate pe trepte de gravitate diferită, în funcție de gradul abstract de pericol social al acestora, este firesc ca și efectul de atenuare a acestora, sub influența circumstanțelor ușurătoare, să aibă ca punct de plecare nivele diferite de sancționare, iar efectele specifice atenuării sau schimbării pedepselor legale să se diferențieze în funcție de natura pedepselor. [49, p. 515]

În acest sens, art. 76 CP al României, menționează N. Giurgiu, organizează efectul de atenuare a circumstanțelor ușurătoare ținând seama mai întâi de natura pedepsei – după cum aceasta este o pedeapsă principală ori complementară – iar în cadrul acestor categorii de pedepse, de anumite nivele de gravitate a pedepselor legale stabilite. [49, p. 515]

N. Giurgiu menționează că legiuitorul elvețian atribuie efecte de atenuare circumstanțelor numai în formula înlocuirii pedepsei cu altele de natură mai ușoară, spre deosebire de legiuitorul român (*n.a.* – în fapt și legiuitorul din RM) care practică, după caz, fie sistemul reducerii pedepsei sub minimul special, fie sistemul înlocuirii pedepsei atunci când atenuarea nu mai este eficientă. [49, p. 517] În acest sens, este necesară precizarea și posibilității de individualizare a pedepsei penale în limitele prevăzute de sancțiunea articolului PS a CP.

Potrivit art. 76 alin. (1) CP în vigoare al României, în cazul în care există circumstanțe atenuante, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită se reduc cu o treime. Reducerea atât a limitei speciale minime, dar și a celei maxime a pedepsei conferă judecătorului o mai mare libertate de apreciere în stabilirea concretă a pedepsei, întrucât nu mai este obligat să aplice, de drept o pedeapsă sub minimul special al pedepsei, dar păstrează această posibilitate în măsura în care operațiunea de individualizare conduce la o asemenea concluzie. În

același timp, V. Păvăleanu subliniază că prin reducerea limitelor speciale ale pedepsei cu o treime se realizează o determinare proporțională a efectului atenuant ținând cont de gradul abstract stabilit de legiuitor pentru o anumită infracțiune. În literatura de specialitate s-a exprimat opinia, menționează autorul citat, că noul text reprezintă în unele cazuri o soluție mai gravă decât în CP al României din 1969 și nu se mai prevede obligativitatea coborârii pedepsei sub minimul special. [76, p. 416]

În principiu, legislația penală a RM aranjează, în ordinea efectelor circumstanțelor atenuante, mijloacele juridice prin intermediul următoarelor reguli:

- în prezența circumstanțelor atenuante, este posibilă atât o modificare a pedepsei penale, cât și o schimbare a acesteia;

- în prezența circumstanțelor atenuante, modificarea nu poate presupune aplicarea unei pedepse complementare nestabilite prin limitele sancțiunii PS a CP al RM, dar prevăzută ca posibilă de aplicat în limitele PG a CP al RM;

- în prezența circumstanțelor atenuante și stărilor de atenuare a pedepsei se operează spre aplicarea unei micșorări de la maximum spre minimum, trecerea sub minimum ori schimbarea pedepsei penale cu alta mai blândă, prin respectarea următoarelor formule:

- de la limita superioară spre limita inferioară (în cazul unei infracțiuni cu sancțiuni unice nediferențiată prin efecte prestabilite);
- până la limita minimă în cazul închisorii, în anumite situații prevăzute de legea penală;
- până la limita minimă, în cazul pedepsei amenzii;
- prin schimbarea detențiunii pe viață cu pedeapsa închisorii pe un anumit termen;
- prin aplicarea unei pedepse mai blânde sau sub limita minimă, în cazul unor circumstanțe atenuante excepționale;
- prin micșorarea maximumului, ori a maximumului și minimumului pedepsei în cazul stărilor de atenuare.

3.2.2. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepselor privative de libertate

A. Închisoarea.

Conform art. 78 alin. (1) CP RM „în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează:

a) dacă minimul pedepsei cu închisoare prevăzut la articolul corespunzător din PS a CP RM este mai mic de 10 ani, pedeapsa poate fi redusă până la acest minim;

b) dacă se aplică amenda, aceasta se poate coborî până la limita de jos;

c) dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani”. [24]

Se identifică faptul că legiuitorul a specificat doar un mijloc de diferențiere a pedepsei închisorii în baza prezenței circumstanțelor atenuante (atât legale, cât și judiciare). Acest mijloc este determinat de o limită minimă a pedepsei relativ determinate a închisorii, care nu este în corelare cu vreo categorie a infracțiunii. Limita minimă a pedepsei închisorii urmează a fi *exclusivă*, reieșind din utilizarea în context normativ a sintagmei „mai mic de 10 ani”.

În ansamblu, legislația penală în vigoare a RM oferă 488 posibilități de a aplica efectele circumstanțelor atenuante prevăzute în cazul în care pedeapsa penală a închisorii prevede o limită minimă mai mică de 10 ani, din ansamblul de 617 cazuri (79.1 %). Doar în 56 cazuri (9.1 %) este prevăzută o pedeapsă sub forma închisorii cu minimul special de 10 ani și mai mult.

Potrivit art. 79 alin. (1), (3) CP RM, „ținând cont de circumstanțele excepționale ale cauzei, legate de scopul și motivele faptei, de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii, de alte circumstanțe care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și de contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, instanța de judecată poate aplica o pedeapsă sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă, sau una mai blândă, de altă categorie, ori poate să nu aplice pedeapsa complementară obligatorie. Minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea se consideră circumstanță excepțională”. „În cazul condamnării persoanelor adulte pentru comiterea infracțiunilor deosebit de grave, instanța de judecată poate aplica o pedeapsă sub limita minimă prevăzută de legea penală, dar constituind cel puțin două treimi din minimul pedepsei prevăzute de prezentul cod pentru infracțiunea săvârșită”. [24]

Din start se observă faptul că, deși legiuitorul face o delimitare, după efect, între anumite circumstanțe atenuante și circumstanțe excepționale (or, după caracterul acestora, circumstanțele excepționale comportă o natură de atenuare a pedepsei penale), nu le precizează semnele delimitării. Astfel, art. 79 alin. (1) CP RM indică că „minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea se consideră circumstanță excepțională”, iar în baza art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM „la stabilirea pedepsei se consideră circumstanță atenuantă săvârșirea infracțiunii de către un minor”. De asemenea, în baza art. 79 alin. (1) CP RM „circumstanțele excepționale ale cauzei sunt legate și de contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia”, iar operând cu art. 76 alin. (1) lit. f) CP RM – ca circumstanță atenuantă apare „... contribuirea activă la descoperirea infracțiunii sau la identificarea infractorilor...”. [24]

И.М. Васильев atribuie la categoria circumstanțelor excepționale împrejurările care

caracterizează infracțiunea, când luate în ansamblu, denotă un pericol social redus în comparație cu comiterea de regulă a acestei infracțiuni [108, p. 52]. În fapt, se impune cu o redare definitivă, fără previzibilitate conturată normativ.

Lipsa unei eficiente diferențieri a pedepsei penale, în particular sub aspectul criteriilor de diferențiere, determină și anumite dificultăți de individualizare a pedepsei penale și posibilitatea aplicării neuniforme a efectelor circumstanțelor atenuante și excepționale.

Indicând, în cazul circumstanțelor atenuante numai la criteriul categorial de diferențiere – *minimul special al pedepsei închisorii sub 10 ani* - și efectul circumstanțelor atenuante – *reducerea pedepsei închisorii până la acest minim*, legiuitorul creează premise pentru o individualizare a pedepsei penale, uneori nu prea eficientă. După cum se subliniază în literatura de specialitate, circumstanțele atenuante trebuie să producă efecte reale. [35, p. 234]

În viziunea noastră, această diferențiere normativă, pusă la baza individualizării pedepsei penale, trebuie să conțină anumite reguli, reieșite, în principiu, din clasificarea infracțiunilor. Se observă că legiuitorul clasifică infracțiunile în dependență de pedeapsa aplicată drept urmare a prezumției unui grad și caracter prejudiciabil al acestora (art. 16 CP RM). [24]

Ineficiența, pe alocuri, a cadrului normativ în materia diferențierii pedepsei penale pune în seamă faptul că pentru unele infracțiuni deosebit de grave (*infracțiunile săvârșite cu intenție pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen ce depășește 12 ani*) – când *limitele minime și maxime se focusează între 10 ani și mai mult de 12 ani* - și unele infracțiuni grave (faptele pentru care legea penală prevede pedeapsa maximă cu închisoare pe un termen de până la 12 ani inclusiv) – *limitele minime și maxime sunt prevăzute între 10 și 12 ani inclusiv* (de exemplu, art. 189 alin. (5) CP RM) nu este posibilă aplicarea efectelor circumstanțelor atenuante în raport cu pedeapsa închisorii. Or, pentru infracțiunile excepțional de grave, diferențierea pedepsei penale pe bază de împrejurări atenuante este admisă, legiuitorul specificând în art. 78 alin. (1) CP RM că „dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani” (*n.a* - deși, comportă o serie de incoerențe și coliziuni atât în diferențiere normativă a pedepsei penale, cât și în proces de individualizare a pedepsei penale, această ultimă ipoteză și-a găsit reflectare în continuarea acestui paragraf al prezentului studiu).

Pentru a nu pune în dificultate procesul de individualizare a pedepsei penale, diferențierea acestei pedepse trebuie să urmeze o anumită logică, reieșită din reglementările normative în vigoare. Din cele consemnate anterior, se constată că legiuitorul nu face nici o delimitare între circumstanțe atenuante și careva circumstanțe excepționale, de altfel de asemenea cu caracter atenuant. În opinia noastră, această delimitare este de prisos pentru legislația penală în vigoare. Doar numai caracterul circumstanțelor atenuante, precum și prezența unui ansamblu de

circumstanțe atenuante, pot determina posibilitatea considerării unor circumstanțe atenuante excepționale. [86, p. 96]

Susținem pe deplin opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, precum că împrejurările susceptibile de a constitui circumstanțe atenuante sunt realități obiective care, atunci când există, nu pot fi ignorate; dar, constatându-le, instanța nu este obligată să le recunoască în mod automat caracter ușurător. Instanța de judecată poate să recunoască sau nu caracter atenuant unor anumite stări, situații, atitudini etc., în funcție de evaluarea globală pe care o face asupra gradului de pericol social al infracțiunii și a pericolozității făptuitorului. [35, p. 187]

Existența mai multor circumstanțe atenuante nu poate determina tot atâtea reduceri de pedeapsă. Considerate în complexul lor, toate circumstanțele atenuante reținute vor determina reducerea o singură dată a pedepsei, între noile limite speciale, dar prezența unei multiplicități de asemenea circumstanțe poate fi de natură a atrage o ușurare mai accentuată a pedepsei penale. [35, p. 233]

Pedeapsa penală se aplică în limitele prevăzute de cadrul sancționator al PS a CP RM pentru infracțiunea concretă săvârșită. De aici, în raport cu pedeapsa închisorii, se identifică anumite situații specifice:

a. posibilitatea aplicării pedepsei închisorii în mod singular (de exemplu, art. 135¹ alin. (1) CP RM);

b. posibilitatea aplicării închisorii în mod alternativ cu una sau mai multe pedepse penale (de exemplu, art. 135, 157 CP RM);

c. posibilitatea aplicării pedepsei închisorii în mod cumulativ cu una sau mai multe pedepse complementare (de exemplu, art. 137 alin. (2), 140¹ alin. (4) CP RM);

d. posibilitatea aplicării pedepsei închisorii în mod alternativ cu una sau mai multe pedepse penale, ambele în cumul cu o pedeapsă complementară (de exemplu, art. 140 CP RM).

Este evident faptul că în cazul în care pedeapsa închisorii este prevăzută în mod singular ori cumulativ cu una sau mai multe pedepse complementare, prezența circumstanțelor atenuante focusează efectele sale spre această pedeapsă. Din esența art. 78 alin. (1) lit. a) CP RM stabilim că în cazul mai multor categorii de infracțiuni (grave ori deosebit de grave), cu aceleași limite minime de sancționare, dar diferențiate în baza limitelor maxime, individualizarea pedepsei penale poate avea aceeași finalitate. De exemplu, art. 190 alin. (4) CP RM prevede ca pedeapsă închisoarea de la 7 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani; art. 186 alin. (5) CP RM - închisoare de la 7 la 12 ani; art. 189 alin. (4) CP RM - închisoare de la 7 la 13 ani; art. 142 alin. (2) CP RM - închisoare de la 7 la 15 ani. Apelând la mijlocul de individualizare (criteriul de diferențiere) a pedepsei penale în acest caz - *dacă minimul pedepsei cu închisoare prevăzut la articolul*

corespunzător din PS a CP RM este mai mic de 10 ani, pedeapsa poate fi redusă până la acest minim – stabilim că în toate aceste cazuri pedeapsa închisorii individualizată ca efect al circumstanțelor atenuante poate fi de 7 ani. Și aceasta, indiferent de maximumul prevăzut și categoria infracțiunii stabilite (gravă ori deosebit de gravă).

Ineficiența mecanismului de individualizare a pedepsei închisorii prin prisma efectelor circumstanțelor atenuante este vădită și reieșind din alt exemplu, când maximumul pedepsei este mai mare de 10 ani închisoare, iar minimumul este diferit, dar mai mic de 10 ani. În acest caz, deși este catalogată ca o unică categorie a infracțiunii (infracțiunea gravă), efectele circumstanțelor atenuante pot fi diferite în procesul individualizării. Astfel, de exemplu art. 289¹ alin. (1) CP RM prevede închisoarea de 3 la 12 ani; art. 325 alin. (3) CP RM - închisoare de la 6 la 12 ani cu amendă în mărime de la 1000 la 3000 unități convenționale. Prin esența efectelor circumstanțelor atenuante, pedeapsa închisorii în aceste cazuri (deși este o infracțiune gravă în ambele situații descrise) va avea posibilitatea de a fi individualizată diferit. Susținem aceste efecte de individualizare diferită, însă, trebuie cunoscut și evaluat corect întreg sistemul de mijloace de diferențiere care să justifice posibilitatea aplicării unor mecanisme eficiente de individualizare a pedepsei penale în forma închisorii.

De asemenea, în unele cazuri particulare, pedeapsa penală a închisorii poate fi mai mică decât minimumul prevăzut de norma de incriminare (de exemplu, în cazul comiterii unei infracțiuni de pregătire a omorului intenționat – pedeapsa pentru pregătire poate fi mai mică decât minimumul prevăzut de art. 145 alin. (1), (2) CP RM). În cazul art. 145 alin. (1) CP RM, deși ar putea fi puse în acțiune efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei închisorii reieșind din conținutul art. 78 alin. (1) lit. a) CP RM, interpretările sistematice denotă o lipsă de asemenea posibilitate.

În sensul descris anterior, considerăm necesară majorarea limitelor descrierii procesului de diferențiere a pedepsei penale sub forma închisorii prin intermediul efectelor circumstanțelor atenuante și oferirea unor soluții clare de individualizare a acestei pedepse. Astfel, efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei închisorii trebuie să fie, în viziunea noastră, următoarele:

1. *Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei închisorii:* [91, p. 51-57]

a) **Închisoarea este prevăzută ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale:**

- În cazul comiterii infracțiunii ușoare prezența circumstanțelor atenuante ar determina individualizarea pedepsei închisorii după cum urmează: *pedeapsa închisorii este înlocuită cu o altă pedeapsă mai blândă decât aceasta.* În acest cadru, trebuie luat în considerație faptul că, potrivit art. 26 alin. (2) CP RM, răspunderii penale și pedepsei penale nu sunt supuse numai persoanele care au săvârșit pregătirea unei infracțiuni ușoare. Astfel, dacă norma prevede maximum închisoare de până la doi ani, pregătirea de infracțiune nu se pedepsește.

- În cazul comiterii infracțiunii mai puțin grave: *limitele minime și maxime ale închisorii se reduc pe jumătate. În cazul în care limita minimă a închisorii obținută drept urmare a reducerii este mai mică decât 6 luni, instanța poate decide aplicarea unei pedepse penale mai blânde decât închisoarea.*

- În cazul comiterii infracțiunii grave: *limitele minime și maxime ale închisorii se reduc cu o treime.*

- În cazul comiterii infracțiunii deosebit de grave: *limitele minime și maxime ale închisorii se reduc cu o pătrime.*

b) Închisoarea este prevăzută ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale mai blânde:

- În cazul comiterii infracțiunii ușoare, prezența circumstanțelor atenuante ar determina excluderea posibilității de aplicare a pedepsei închisorii, fiind aplicate alte pedepse alternative prevăzute de norma incriminatoare.

- Dacă se comite o infracțiune mai puțin gravă: *limitele minime și maxime ale închisorii se reduc pe jumătate. În cazul în care limita minimă a închisorii obținută drept urmare a reducerii este mai mică decât 6 luni, instanța decide aplicarea obligatorie a unei pedepse penale alternative închisorii prevăzute de norma incriminatoare.*

- În cazul comiterii infracțiunilor grave și deosebit de grave urmează a se prevedea doar pedeapsa închisorii în formă singulară ori în cumul cu o altă pedeapsă, dar nu poate fi admis o sancțiune cu caracter alternativ. Din aceste raționamente, cele expuse la lit. a) trebuie să fie eficiente și în aceste cazuri. Legislația penală însă nu oferă doar un asemenea tablou, prevăzând pentru infracțiuni grave și o alternativă pedepsei închisorii (de exemplu, art. 140 alin. (1) CP RM). În acest sens, este necesară modificarea limitelor de sancționare, pentru a nu se oferi o posibilitatea prea amplă de individualizare a pedepsei penale.

c) Închisoarea este prevăzută ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă complementară (cu caracter cumulativ) pedepsei închisorii intervenind o altă pedeapsă penală (mai multe pedepse penale).

- În cazul comiterii infracțiunii ușoare sau mai puțin grave prezența circumstanțelor atenuante ar determina individualizarea pedepsei închisorii după cum urmează: *pedeapsa închisorii se individualizează în baza celor expuse anterior, pedeapsa complementară fiind exclusă de fiecare dată.*

- În cazul comiterii infracțiunii grave: *limitele minime și maxime ale închisorii se reduc cu o pătrime, iar pedeapsa complementară nu se aplică.*

- În cazul comiterii infracțiunii deosebit de grave: *limitele minime și maxime ale închisorii nu se modifică, pedeapsa complementară, însă, nu se aplică.*

2) *Efectele coexistenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei închisorii:*

[91, p. 51-57]

a) **Închisoarea este prevăzută ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale:** în cazul comiterii infracțiunii s-ar determina individualizarea pedepsei închisorii după cum urmează - *pedeapsa închisorii nu se aplică la limita maximă ori minimă, fiind dedusă în limitele minime cu adăugarea a 6 luni și limitele maxime din care se exclude acest termen.*

b) **Închisoarea este prevăzută ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale mai blânde:** în cazul comiterii infracțiunii ușoare sau mai puțin grave - pedeapsa închisorii se individualizează în limitele minimului pedepse închisorii și cel mult o jumătate din maximul aceste pedepse. Pedepsele alternative pedepsei închisorii nu pot fi aplicate.

c) **Închisoarea este prevăzută ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă complementară (cu caracter cumulativ) pedepsei închisorii intervenind o altă pedeapsă penală (mai multe pedepse penale) -** în cazul comiterii infracțiunii în asemenea formă, pedeapsa complementară închisorii nu se aplică, iar individualizarea se face în dependență de categoria de infracțiune:

- infracțiunea ușoară și mai puțin gravă – minimul pedepsei închisorii, la care se adaugă 6 luni și maximul pedepsei închisorii;

- infracțiunea gravă – minimul pedepsei închisorii, la care se adaugă o pătrime din acest minim și maximul închisorii prevăzut de norma de incriminare;

- infracțiunea deosebit de gravă – minimul pedepsei închisorii, la care se adaugă o treime din acest minim și maximul închisorii prevăzut de norma de incriminare.

3. *Efectele coexistenței circumstanțelor atenuante și a stărilor de atenuare/agravare a pedepsei penale asupra închisorii:*

În cazul unor instituții de drept penal, care au efect de diferențiere și individualizare a pedepsei penale – pregătirea de infracțiune și tentativa de infracțiune, acordul de recunoaștere a vinovăției, recidiva de infracțiuni etc., cadrul normativ urmează a pune la vedere anumite mijloace eficiente de aplicare a fiecăror dintre acestea. De exemplu, dacă este vorba despre o pregătire de infracțiune – această formă atipică de comitere a infracțiunii de acum presupune posibilitatea diferențierii pedepsei penale, iar ca urmare a identificării circumstanțelor atenuante – trebuie să se inițieze procesul de diferențiere și individualizare anume de la acest ultim moment. De altfel, după cum am constatat anterior, în unele cazuri circumstanțele atenuante nu vor putea avea efect de diferențiere și individualizare a pedepsei penale. Toate cele nuanțate sunt de natură a modifica, în viziunea noastră, atât limitele diferențierii și individualizării pedepsei penale, ci și majora eficiența aplicativă a acestor instituții.

În acest sens, se impune stabilirea unui algoritm de aplicare a efectelor

stărilor/circumstanțelor de atenuare și agravare a pedepsei penale în cazul unui concurs (coexistență) a tuturor acestora (a se vedea *Anexa nr. 6*). În acest caz, un exemplu tipic ar fi cel redat prin conținutul sancțiunii prevăzute de art. 145 alin. (2) CP RM, care prevede în calitate de sancțiune: *închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață*. În context, persoana X, care este minor, a comis o tentativă de infracțiune.

Operând cu algoritmul indicat, fiind prezente împrejurările stabilite prin pașii 1-4 din *Anexa nr. 6*, stabilim următoarele:

1 pas – detențiunea pe viață nu se aplică, închisoarea este de până la 15 ani.

2 pas – închisoare de până la 7,5 ani;

3 pas – închisoare de până la 5 ani

4 pas – închisoare până la 5 ani sau o altă pedeapsă mai blândă

Conform art. 64 alin. (5) CP RM, „în caz de eschivare cu rea-voință a condamnatului de la achitarea amenzii stabilite ca pedeapsă principală sau complementară, instanța de judecată poate să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu închisoare în limitele termenelor pedepsei maximale, prevăzute de articolul respectiv al PS a CP RM. Suma amenzii se înlocuiește cu închisoare, calculându-se o lună de închisoare pentru 50 unități convenționale”.

B. Detențiunea pe viață.

Efectele circumstanțelor atenuante, potrivit legislației penale a RM, creează un ansamblu de incoerențe și incertitudini de ordin aplicativ. Aceste realități sunt identificate și în raport cu diferențierea și individualizarea pedepsei penale ca urmare a efectelor circumstanțelor atenuante, în particular efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei *detențiunii pe viață*. [90, p. 64-67]

Se constată că legiuitorul a pus accentul, în textul de lege, pe posibilitatea diferențierii pedepsei detențiunii pe viață, fără a lua în calcul variatele realități ale individualizării pedepsei penale în baza sancțiunilor prevăzute de PS a CP RM. Unele dintre aceste incoerențe și necesitatea implicării legiuitorului în acest segment normativ sunt descrise prin intermediul acestui segment al tezei de doctorat.

Cu adevărat, subliniază V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane etc., precum că propriu circumstanțelor atenuante și agravante este caracterul lor accidental. Din conținutul acestui caracter rezultă că ele nu însoțesc și nu caracterizează neapărat orice faptă penală și nu sunt legate de persoana oricărui infractor. [47, p. 130] Cu tot caracterul lor accidental, circumstanțele, odată existente, subliniază autorii români citați, pot determina uneori „o schimbare simțitoare a tratamentului juridic prevăzut de lege pentru fapta săvârșită, bineînțeles în măsura și în condițiile prevăzute de dispozițiile care reglementează aceste cauze de modificare a pedepsei”. [47, p. 130]

Cu cât specificul diferențierii pune în vedere mai multe particularități descriptive, cu atât

procesul de individualizare a pedepsei penale poate fi mai cu ușurință pus în aplicare. În cazul în care elementul diferențierii este determinat prin intermediul unui ansamblu de incoerențe descriptive și interpretative, cu atât procesul de individualizare a pedepsei penale este mai dificil și neuniform (diferit de la o cauză penală la alta și de la un judecător la alt judecător).

Și toate acestea sunt necesare, reieșind din opinia autorului L. Barac, pe care o susținem pe deplin, pentru asigurarea adaptabilității pedepsei penale, în sensul ca aceasta să fie susceptibilă de o diviziune elastică, încât să permită adaptarea ei concretă la gradul de pericol social al faptei și al făptuitorului. [4, p. 169]

În acest context, este evidentă necesitatea de modificare a cadrului normativ în materie de diferențiere a pedepsei penale sub forma *detențiunii pe viață* în baza circumstanțelor atenuante și crearea unor premise de aplicare eficientă a individualizării pedepsei în această formă prin prisma circumstanțelor/stărilor atenuante.

În dreptul penal, *infracțiunea – răspunderea penală – pedeapsa penală* formează un șir categorial de bază. Evident, spune T.A. Лесниевски-Костарева, categoriile care intră în șir sunt fundamentale pentru teoria dreptului penal, anume ele confirmă esența dreptului penal. [124, p. 37]

În acest sens, principiile diferențierii și individualizării răspunderii și pedepsei penale apar ca principii de sine stătătoare ca conținut și esență, dar strâns legate în realizarea unui scop unic – aplicarea unei pedepse echitabile, raportate la pericolul social al faptei infracționale comise și pericolozității infractorului. Principiul individualizării pedepsei penale poate avea loc ca urmare a individualizării răspunderii penale. Numai cea din urmă, subliniază A.A. Мамедов, constituie o legitate necesară și obligatorie pentru cea dintâi. [125, p. 49] Or, individualizarea pedepsei - ca parte a activității de aplicare a legii penale – nu se poate înlăptui decât în baza, în condițiile și în limitele stabilite de lege [35, p. 84] (adică în cadrul limitelor diferențierii).

În literatura de specialitate se face distincție între anumite *circumstanțe (atenuante și agravante) legale* (prevăzute expres de lege și, odată constatată existența lor, impun instanțelor obligația de a le reține [1, p. 489]) și *circumstanțe (atenuante și agravante) judiciare* (nu sunt determinate de lege, iar aplicarea lor este lăsată la aprecierea instanțelor de judecată; ele se constată, se recunosc și se aplică de instanță în mod facultativ [1, p. 489]). Ș. Daneș și V. Papadopol evidențiază, că cele dintâi sunt prevăzute expres de lege și au caracter obligatoriu de aplicare, iar cele din urmă – nu sunt determinate prin lege, iar aplicarea lor este lăsată la aprecierea judecătorilor. [35, p. 151-152]

Art. 76 alin. (1), art. 77 alin. (1) CP RM prevăd câte o listă de circumstanțe atenuante/gravante, care se iau în vedere *la stabilirea pedepsei* în proces de individualizare, nu și la stabilirea răspunderii penale. [24] Un caracter general și un caracter special îl au și criteriile

de diferențiere și individualizare a pedepsei penale. După cum subliniază autorii Ș. Daneș și V. Papadopol, criteriile sunt generale dacă se iau în vedere, fără excepție, la efectuarea oricărei operații de individualizare; iar au caracter special – când sunt incidente doar la stabilirea sau aplicarea pedepsei în unele cazuri particulare (de exemplu, în legătură cu sancționarea participanților). [35, p. 91] De asemenea, este necesar de precizat, că efectele circumstanțelor atenuante și agravante întotdeauna poartă un caracter special, fiind diferite de la situație la situație. Acest ultim lucru este reglementat inclusiv de art. 78 CP RM.

În conformitate cu art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM, în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii excepțional de grave, pedeapsa principală se schimbă după cum urmează: *dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani.* [24]

CP RM face referire normativă la 18 infracțiuni excepțional de grave. Aceste infracțiuni sunt repartizate în felul următor: *7 infracțiuni contra păcii și securității omenirii, infracțiuni de război; 1 infracțiune contra vieții și sănătății persoanei; 2 infracțiuni privind viața sexuală; 1 infracțiune contra familiei și minorilor; 6 infracțiuni contra securității publice și a ordinii publice; 1 infracțiune contra autorităților publice și a securității de stat.*

Conform art. 16 alin. (6) CP RM, infracțiunile excepționale de grave se consideră *infracțiunile săvârșite cu intenție pentru care legea penală prevede detențiune pe viață.* Însă sancțiunea penală, în cazul infracțiunilor excepțional de grave, nu are caracter absolut determinat, fapt pentru care, pe lângă pedeapsa detențiunii pe viață, legislația penală în vigoare prevede, în calitate de pedeapsă principală alternativă, închisoarea (în toate cazurile prevăzute de lege). Asemenea modalitate de prevedere a sancțiunilor penale în cazul infracțiunilor, care fac referire la pedeapsa detențiunii pe viață, este reieșită și din legislația penală a FR. [136]

Spre deosebire de CP RM și CP FR, în noul CP al României, sancțiunea normei poate prevedea, în mod unic, pedeapsa *detențiunii pe viață.* De exemplu, art. 438 al noului CP al României prevede la alin. (2) - „dacă faptele prevăzute în alin. (1) sunt săvârșite în timp de război, pedeapsa este detențiunea pe viață”. [71; 70]

Operând, în acest sens, cu dispoziția art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM, în particular *dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani,* [25] se poate deduce că detențiunea pe viață se înlocuiește, în cazul prezenței circumstanțelor atenuante, cu pedeapsa închisorii pe un termen prestabilit. Însă, în fapt, invocând art. 75 alin. (2) CP RM, „o pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvârșirea infracțiunii, se stabilește **numai în cazul** (n.a. – sublinierea ne aparține), în care o pedeapsă mai blândă, din numărul celor menționate, nu va asigura atingerea scopului pedepsei” (acest lucru este prevăzut în alte legislații penale, doar sub aspectul condiționării existenței

infracțiunii săvârșite în prezența unor împrejurări atenuante [150, p. 71]).

Mai mult ca atât, considerăm că legislația în vigoare utilizează, în mod eronat, sintagma „... *dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede* (n.a. – sublinierea ne aparține) *detențiune pe viață ...*”. Erorile constatate sunt legate de faptul că normele prin care se descriu infracțiunile excepțional de grave nu prevăd, în mod expres, posibilitatea aplicării doar a detențiunii pe viață. Din aceste considerente, s-ar putea deduce că în cazul tuturor infracțiunilor excepțional de grave, dacă se constată unele circumstanțe atenuante, pedeapsa detențiunii pe viață se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 ani.

Să facem referire la un exemplu în acest sens: persoana C. a comis o infracțiune de omor cu premeditare (art. 145 alin. (2) lit. a) CP RM). În cauza penală respectivă au fost identificate mai multe circumstanțe atenuante și lipsa unor careva circumstanțe agravante capabile să individualizeze pedeapsa penală în limitele stricte ale diferențierii acestei pedepse. Instanța de judecată, în ipoteza instrumentării cauzei penale și deciderii asupra pedepsei penale posibile de aplicat, se focusează spre următoarele limite ale pedepsei: *închisoare de la 15 la 20 ani* sau *închisoare de la 15 la 25 ani*. Se constată o situație absurdă, mai cu seamă că art. 70 alin. (2) CP RM face referire la următoarea reglementare: „închisoarea se stabilește pe un termen de la 3 luni la 20 de ani”.

Autorii Ș. Daneș și V. Papadopol, A. Boroi, făcând referire la legislația penală a României, subliniază că, „potrivit art. 77 CP al României, când pentru infracțiunea săvârșită legea prevede pedeapsa detențiunii pe viață, dacă există circumstanțe atenuante, se aplică pedeapsa închisorii de la 10 la 25 de ani. Înlocuirea are caracter obligatoriu (ca pedeapsă unică [15, p. 311]), neputându-se concepe nici o excepție. [35, p. 239] Dacă pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață este prevăzută alternativ cu pedeapsa închisorii, dispozițiile art. 77 CP al României devin incidente numai în cazul în care instanța, ținând seama de dispozițiile art. 72 CP al României, s-a fixat asupra pedepsei detențiunii pe viață (*în opinia noastră, acest lucru ar fi cu neputință de prevăzut*). Când, însă, instanța a optat pentru pedeapsa închisorii ... circumstanțele atenuante, dacă există, vor produce efectele arătate în art. 76 CP al României, care se vor răsfrainge nemijlocit asupra pedepsei cu închisoarea, fără ca minimul și maximul arătate în art. 77 CP al României să intre în discuție”. [35, p. 239-240] Sunt imposibile aceste modalități de individualizare a pedepsei penale reieșind din legislația penală a RM.

În interpretarea teoretică a conținutului textului de lege enunțat în art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM, stabilim că legiuitorul, după cum menționează V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane etc., consecvent principiului că existența circumstanțelor atenuante trebuie să producă efecte în toate cazurile, [47, p. 147] a prevăzut obligativitatea înlocuirii pedepsei detențiunii pe viață prin pedeapsa închisorii, ori de câte ori se constată, în favoarea infractorului, circumstanțe atenuante.

[47, p. 148]

Conform art. 76 alin. (2) CP al României, intrat în vigoare la 1 februarie 2014, „dacă pedeapsa prevăzută de lege este detențiunea pe viață, în cazul reținerii circumstanțelor atenuante se aplică pedeapsa închisorii de la 10 la 20 de ani”. [71; 70]

În baza art. 62 alin. 1 CP FR – în cazul stabilirii circumstanțelor atenuante prevăzute de lit. „n” și (sau) „k” ale art. 61 alin. 1 CP FR (*autodenunț, favorizarea activă a descoperirii și cercetării infracțiunii, descoperirea și urmărirea altor infractori, căutarea averii obținute în rezultatul infracțiunii; acordarea de ajutor medical ori alt ajutor părții vătămate nemijlocit după comiterea infracțiunii, recuperarea benevolă a daunei materiale și morale cauzate drept urmare a comiterii infracțiunii, alte acțiuni orientate spre repararea daunei cauzate părții vătămate*) și lipsei circumstanțelor agravante, termenul și tipul pedepsei nu pot depăși două treimi din termenul maxim al celei mai aspre pedepse prevăzute de articolul corespunzător al Părții speciale a CP. Operând cu art. 62 alin. 3 CP FR, dispoziția art. 62 alin. 1 CP FR nu se aplică, dacă articolul corespunzător al PS a CP FR prevede detențiunea pe viață ori pedeapsa capitală. În acest caz, pedeapsa se stabilește în limitele sancțiunii articolului corespunzător al PS a CP FR. [136]

În baza celor consemnate reiese, că potrivit CP FR, dacă se constată pedeapsa detențiunii pe viață – ca pedeapsă inclusă în conținutul sancțiunii prevăzute de articolul corespunzător din PS a CP FR, atunci careva efecte ale circumstanțelor atenuante nu se identifică.

Noul CP a României, în viziunea noastră, nu a soluționat întreaga gamă de probleme legate de efectele circumstanțelor atenuante asupra procesului de individualizare a pedepsei penale. De exemplu, aplicarea efectelor circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunii de tortură, prevăzută de art. 282 alin. (3) noul CP al României, va determina posibilitatea identificării pedepsei închisorii în limitele de la 10 la 16 ani și 4 luni (*tortura ce a avut ca urmare moartea victimei se pedepsește cu închisoarea de la 15 la 25 de ani și interzicerea exercitării unor drepturi*). Or, în conformitate cu art. 76 alin. (1) noul CP al României, „în cazul în care există circumstanțe atenuante, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită se reduc cu o treime”. [70] În același sens, comiterea infracțiunii de genocid în timp de război (art. 438 alin. (2) CP al României - dacă faptele prevăzute în alin. (1) sunt săvârșite în timp de război, pedeapsa este detențiunea pe viață), în prezența unor circumstanțe atenuante, va determina posibilitatea aplicării unei pedepse sub forma închisorii în limitele de la 10 la 20 de ani. În cursul analizelor desfășurate, stabilim o incoerență aplicativă în cazul săvârșirii unor infracțiuni care prevăd pedeapsa închisorii și a celor care pun accent pe detențiunea pe viață – ca pedeapsă penală, potrivit noului CP al României.

Apelând strict la cadrul normativ al efectelor circumstanțelor atenuante asupra pedepsei

detențiunii pe viață în baza CP RM, în limitele unor interpretări sistematice, identificăm faptul că dispoziția art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM nu va fi pusă în acțiune în cazul comiterii infracțiunii de către minori ori femeii, precum și în cazul infracțiunilor neconsumate. În baza art. 71 alin. (3) CP RM, „detențiunea pe viață nu poate fi aplicată femeilor și minorilor”, iar conform art. 81 alin. (4) CP RM, „pentru pregătirea de infracțiune și tentativa de infracțiune detențiunea pe viață nu se aplică”. [24; 25, p. 201]

În sensul descris anterior, considerăm necesară excluderea posibilității individualizării pedepsei penale în baza circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunilor excepțional de grave. Or, multitudinea de situații applicative reieșite din conținutul cadrului normativ în materie penală nu va putea crea acel „fon ideal” al aplicării sistematice a legislației penale în vigoare [90, p. 64-67]

Astfel, după cum subliniază V. Dongoroz, I. Fodor, S. Kahane etc., în cazul comiterii infracțiunii, a cărei sancțiune pune accent pe pedeapsa detențiunii pe viață alternativ celei de închisoare, deducem următoarele: *se înțelege că în aceste cazuri instanța nu va recurge la dispoziția din art. 77 CP al României pentru a aplica, în locul pedepsei cu detențiunea pe viață, închisoarea, ci va aplica pedeapsa alternativă a închisorii, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită*. [47, p. 148]

Toate cele nuanțate fac necesară concluzia, precum că art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM urmează a fi exclus din conținutul normativului penal, creând mai multe controverse și incertitudini, a căror soluționare nu poate fi admisă decât prin excluderea textului de lege.

3.2.3. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepselor principale neprivative de libertate, inclusiv complementare

A. Amenda penală.

Conform art. 64 alin. (1) CP RM, *amenda este o sancțiune pecuniară ce se aplică de instanța de judecată în cazurile și în limitele prevăzute de prezentul cod*. În baza art. 64 alin. (3) CP RM, *mărimea amenzii pentru persoanele fizice se stabilește în limitele de la 150 la 1000 unități convenționale, iar pentru infracțiunile săvârșite din interes material – până la 10000 unități convenționale, luându-se ca bază mărimea unității convenționale la momentul săvârșirii infracțiunii. Mărimea amenzii se stabilește în funcție de gravitatea infracțiunii săvârșite și de situația materială a celui vinovat și a familiei sale*. [24]

Reieșind din conținutul art. 64 alin. (4) CP RM, *mărimea amenzii pentru persoanele juridice se stabilește în limitele de la 500 la 20000 unități convenționale, în funcție de caracterul și gravitatea infracțiunii săvârșite, de mărimea daunei cauzate, luându-se în considerare situația economico-financiară a persoanei juridice*. [24]

În cazul în care instanța de judecată, operând cu art. 78 alin. (1) lit. b), alin. (2) CP RM, constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează: *dacă se aplică amenda, aceasta se poate cobori până la limita de jos. În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa complementară, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, poate fi înlăturată.* [24]

Din start, subliniem faptul că aceste condiții de diferențiere, prevăzute la art. 78 alin. (1) lit. b), (2) CP RM, au fost elaborate în raport cu pedeapsa amenzii la general, fără a face incidente regulile respective în cazul unei eficiente individualizări a pedepsei penale reieșite din conținutul sancțiunilor prevăzute de PS a CP RM. Această concluzie este dedusă având la bază următoarele premise (raționamente):

1) amenda se aplică în 323 cazuri prevăzute de PS a CP RM (componențe de infracțiuni de bază ori circumstanțiale);

2) doar în 7 cazuri (2,17%) amenda se aplică ca pedeapsă unică;

3) în 14 cazuri (4,33%) legea prevede ca pedeapsă unică – amenda, la care se alătură o pedeapsă complementară;

4) în 198 situații (61,3%) se prevede amenda ca pedeapsă de bază alternativă unei sau mai multor pedepse de bază;

5) în 89 cazuri (27,55%) se prevede amenda în calitate de pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse de bază, toate fiind suplinite cu o pedeapsă complementară;

6) în 12 cazuri (3,72%) legea fixează amenda în calitate de pedeapsă complementară, pe lângă o pedeapsă de bază;

7) în 3 cazuri (0,93%), legea penală prevede amenda, ca pedeapsă complementară, alăturată unei alte pedepse complementare, ambele raportate la o pedeapsă de bază etc.

Ș. Daneș și V. Papadopol subliniază că principiul reducerii obligatorii a pedepsei funcționează inclusiv în cazul când pentru infracțiunea săvârșită, în circumstanțe atenuante, legea prevede pedeapsa amenzii. [35, p. 236] În opinia autorilor, expresia „când pedeapsa prevăzută de lege este amenda” folosită în art. 76 lit. f. CP al României (*abrogat*), [26; 79, p. 17] vizează două ipoteze: 1) în cazul în care legea prevede numai pedeapsa amenzii; 2) cazul în care amenda constituie o pedeapsă alternativă, alături de pedeapsa închisorii, însă instanța, având în vedere criteriile adoptate, a ales pedeapsa amenzii. [35, p. 236]

Considerăm mai adecvată situația prevăzută de art. 76 CP în vigoare al României, comparativ cu cea care a acționat până la 1 februarie 2014 în această țară, care prevede că *în cazul în care există circumstanțe atenuante, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită se reduc cu o treime. Reducerea limitelor speciale ale pedepsei se*

face o singură dată, indiferent de numărul circumstanțelor atenuante reținute. [71] Legiuitorul român absolutizează situația, dar prevede, în acest sens, mai multe forme de sancțiuni aplicate potrivit normelor PS a CP. Această soluție legislativă a fost admisă inclusiv din perspectiva diferențierii categorice a pedepselor, în conformitate cu art. 53-55 CP al României, între cele *principale* (detențiunea pe viață, închisoarea, amenda), *accesorie* (interzicerea exercitării unor drepturi, din momentul rămânerii definitive a hotărârii de condamnare și până la executarea sau considerarea ca executată a pedepsei privative de libertate), *complementare* (interzicerea exercitării unor drepturi, degradarea militară, publicarea hotărârii de condamnare). [71] Legiuitorul român nu admite operarea cu anumite scheme de formulare complicate a sancțiunilor de drept penal, pedepsele neavând concomitent și rol de pedeapsă principală și pedeapsă complementară. În baza art. 62 alin. (4) CP RM, amenda se aplică și în calitate de pedeapsă principală, și în calitate de pedeapsă complementară.

Evident, pedeapsa penală a amenzii se aplică în limitele prevăzute de cadrul sancționator al PS a CP RM pentru infracțiunea concretă săvârșită. De aici, în raport cu pedeapsa amenzii, se identifică 7 situații specifice (nominalizate anterior).

Desigur, în cazul în care pedeapsa amenzii este prevăzută în mod singular ori cumulativ cu una sau mai multe pedepse complementare, prezența circumstanțelor atenuante focusează efectele sale spre această pedeapsă. Un standard uniformizat de individualizare a pedepsei amenzii, în cazul prezenței circumstanțelor atenuante, nu este propus de legiuitor în cadrul diferențierii pedepsei penale. Or, dispoziția art. 78 alin. (1) lit. b) CP RM, care prevede că *dacă se aplică amenda, aceasta se poate coborî până la limita de jos*, nu creează ca efect, o echitate în eventualul proces de individualizare a pedepsei penale. Astfel, legiuitorul prevede posibilitatea aplicării singulare a pedepsei amenzii în cazul infracțiunilor de: *producere, transportare, păstrare, comercializare, oferire cu titlu oneros sau gratuit a produselor (mărfurilor), prestare a serviciilor, periculoase pentru viața sau sănătatea consumatorilor* (art. 216 alin. (1) CP RM) – *amendă în mărime de la 600 la 800 u.c.*; *transportare, păstrare sau comercializare a mărfurilor supuse accizelor, fără marcarea lor cu timbre de control sau timbre de acciz* (art. 250 alin. (1)-(2) CP RM) – *amendă în mărime de la 500 la 1000 u.c.*; - *amendă în mărime de la 1000 la 1500 u.c.*; *executare a necalitativă a construcțiilor* (art. 257 alin. (2) CP RM) – *amendă în mărime de până la 200 u.c.*; *încălcarea regulilor de exploatare, reparații și modificare a locuințelor dintr-un bloc de locuit* (art. 258 CP RM) – *amendă în mărime de la 500 la 1000 u.c.*; *refuzul sau eschivarea martorului ori a părții vătămate de a face declarații* (art. 313 CP RM) – *amendă până la 300 u.c.*; *cumpărare sau vânzare a documentelor oficiale* (art. 359 CP RM) - *amendă până la 200 u.c.*

Lipsa unui standard neuniformizat reiese din următoarele situații factice: și în cazul

infracțiunii prevăzute de art. 313 CP RM, și în cel reglementat de art. 359 CP RM, deși infracțiunile sunt ușoare, însă gradul prejudiciabil prezumat de legiuitor fiind diferit, instanța de judecată poate aplica aceeași pedeapsă penală, ca efect al individualizării pedepsei penale prin prisma prezenței circumstanțelor atenuante – coborârea pedepsei amenzii până la limita de jos, adică până la 150 u.c. Gradul de individualizare a pedepsei penale, diferit de la situație la situație, nu poate impune siguranță principiului echității pedepsei penale: de exemplu, pentru infracțiunea prevăzută de art. 216 alin. (1) CP RM individualizarea pedepsei amenzii vizează coborârea plafonului cu 200 u.c., iar în cazul infracțiunii prevăzute de art. 250 CP RM, aceleași circumstanțe atenuante pot determina limitarea maximului cu 500 u.c. de amendă.

De asemenea, în unele cazuri particulare, pedeapsa penală a amenzii poate fi egală cu minimul prevăzut de norma de incriminare (de exemplu, în cazul comiterii unei infracțiuni de tentativă la art. 216 alin. (1) CP RM – pedeapsa pentru tentativă este egală cu minimul prevăzut al amenzii de această normă. În cazul art. 216 alin. (1) CP RM, deși ar putea fi puse în acțiune efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei amenzii reieșind din conținutul art. 78 alin. (1) lit. b) CP RM, interpretările sistematice denotă o lipsă de asemenea posibilitate.

În contextul enunțat anterior, se consideră necesară extinderea limitelor procesului de diferențiere a pedepsei penale sub forma amenzii prin intermediul efectelor circumstanțelor atenuante. În opinia noastră, de altfel care vizează și celelalte categorii de pedepse penale, trebuie, cu referire la efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei amenzii, să se prevadă următoarele:

1. Efectele circumstanțelor atenuante asupra amenzii – ca pedeapsă principală:

a) **Amenda este prevăzută ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale.**

În acest cadru, trebuie luat în considerație faptul că, potrivit art. 26 alin. (2) CP RM, răspunderii penale și pedepsei penale nu sunt supuse numai persoanele care au săvârșit pregătirea unei infracțiuni ușoare. Astfel, dacă norma prevede ca sancțiune unică – pedeapsa amenzii, atunci infracțiunea este atribuită la categoria infracțiunilor ușoare (art. 16 alin. (2) CP RM). În cazul infracțiunilor mai puțin grave, grave, deosebit de grave și excepțional de grave, pedeapsa amenzii nu poate fi aplicată de una singură. În acest sens, prezența circumstanțelor atenuante ar determina individualizarea pedepsei amenzii după cum urmează: *limitele maxime și minime ale amenzii se reduc cu o treime. În cazul unei infracțiuni ușoare, când limita minimă este prevăzută de PS la nivelul limitei minime generale ori este stabilită acest minim ca rezultat al operațiunii de reducere ca efect al circumstanțelor atenuante, se aplică o altă formă de realizare a răspunderii penale, în particular liberarea de răspundere penală.*

b) **Amenda este prevăzută ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale.**

- În cazul comiterii infracțiunii ușoare, unde caracterul alternativ al pedepsei penale este prevăzut între închisoare și amendă se aplică pedeapsa amenzii, în limitele prevăzute de articolul PS a CP RM.

- În cazul comiterii infracțiunii, care prevede ca pedepse alternative, inclusiv amenda, întotdeauna se aplică pedeapsa mai blândă cu un singur nivel decât pedeapsa cea mai aspră, în limitele stabilite de PS a CP.

- Dacă se comite o infracțiune mai puțin gravă: *amenda, ca pedeapsă penală, poate fi aplicată doar în anumite cazuri (n.a. – au fost descrise anterior). În viziunea noastră, în cazul infracțiunilor grave și deosebit de grave, o pedeapsă alternativă nu poate fi diferențiată prin normele speciale (n.a. – mai bine-zis nu ar trebui să fie diferențiată).*

c) Amenda este prevăzută ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă complementară pedepsei amenzii intervenind o altă pedeapsă penală.

- În cazul comiterii infracțiunii ușoare, prezența circumstanțelor atenuante ar determina individualizarea pedepsei amenzii după cum urmează: *amenda se aplică în limitele normelor PS a CP RM, pedeapsa complementară fiind exclusă.*

2) *Efectele coexistenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei amenzii:*

a) **Amenda este prevăzută ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale:** în cazul comiterii infracțiunii s-ar determina individualizarea pedepsei amenzii după cum urmează - *pedeapsa amenzii nu se aplică la limita maximă ori minimă, fiind dedusă în limitele minime cu adăugarea a 50 u.c. și limitele maxime din care se exclude acest cuantum.*

b) **Amenda este prevăzută ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale:** în situația comiterii infracțiunii, pedeapsa amenzii se aplică întotdeauna în cazul în care este săvârșită din interes material.

c) **Amenda este prevăzută ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă complementară intervenind o altă pedeapsă penală** - în cazul comiterii infracțiunii în asemenea formă, pedeapsa complementară amenzii nu se aplică, iar individualizarea se face în limitele speciale ale sancțiunii.

B. Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate

În conformitate cu art. 65 CP RM, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate constă în interzicerea de a ocupa o funcție sau de a exercita o activitate de natura aceleia de care s-a folosit condamnatul la săvârșirea infracțiunii. Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate fi stabilită de instanța de judecată pe un termen de la 1 la 5 ani, iar în cazurile expres prevăzute în PS a CP RM – pe un termen de la un an la 15 ani.

Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate

fi aplicată ca pedeapsă complementară și în cazurile când nu este prevăzută în calitate de pedeapsă pentru infracțiunile din PS a CP RM, dacă, ținând cont de caracterul infracțiunii săvârșite de cel vinovat în timpul îndeplinirii obligațiilor de serviciu sau în timpul exercitării unei anumite activități, instanța de judecată va considera imposibilă păstrarea de către acesta a dreptului de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate.

Reieșind din art. 62 alin. (4) CP RM, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate se aplică atât ca pedeapsă principală, cât și ca pedeapsă complementară.

Analiza textului sancțiunilor prevăzute de PS a CP RM determină faptul că legiuitorul operează, în acest sens, cu diferite forme de descriere a pedepsei prevăzute de art. 65 CP RM. În ansamblu, în raport cu persoana fizică, PS a CP RM prevede posibilitatea aplicării acestei pedepse în cazul a 199 infracțiuni (prevăzute prin intermediul componentelor de bază ori circumstanțiale). Schema de redare a acestei pedepse în cadrul sistemului de pedepse prevăzute de PS a CP RM se prezintă în felul următor:

I. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* este prevăzută ca pedeapsă principală în 4 cazuri (ceea ce constituie 2.01%), în celelalte cazuri fiind stabilită de PS a CP RM - pedeapsă complementară. Cu toate că, instanța de judecată poate, conform art. 65 alin. (2) CP RM, să aplice această pedeapsă – ca complementară, și în cazurile neprevăzute expres de PS a CP RM.

II. Aplicarea *privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* este prevăzută ca pedeapsă complementară în eventualitatea aplicării obligatorii în 136 cazuri (69.74%) – (1), în celelalte cazuri – având caracter facultativ de aplicare (*cu (sau fără)*) – 59 cazuri (30.26%) (2).

III.

(1) – 70.34%

a. Închisoarea – pedeapsă de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară – 51 cazuri (25.63%).

b. Închisoarea – pedeapsă de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară, fiind prevăzută și alternativ închisorii pedeapsa detențiunii pe viață – 1 caz (0.5%).

c. Amenda, închisoarea, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedepse alternative: 1 caz (0.5%).

d. Amenda sau închisoarea – pedepse de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 52 cazuri (26.13%).

e. Închisoarea – pedeapsă de bază, amenda și *privarea de dreptul de a ocupa anumite*

funcții sau de a exercita o anumită activitate – pedepse complementare alternative: 3 cazuri (1.51%).

f. Amenda sau munca neremunerată în folosul comunității – pedepse de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 4 cazuri (2.01%).

g. Amenda, munca neremunerată în folosul comunității, închisoarea – pedepse de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 3 cazuri (1.51%).

h. Amenda, munca neremunerată în folosul comunității, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedepse principale alternative: 1 caz (0.5%).

i. Amenda, munca neremunerată în folosul comunității, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate*, închisoarea – pedepse principale alternative: 1 caz (0.5%).

î. Amenda – pedeapsă de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 22 cazuri (11.06%).

j. Amenda și *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedepse de bază: 1 caz (0.5%).

(2) – 29.66%

a. Amenda sau închisoarea – pedepse de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 23 cazuri (11.56%).

b. Închisoarea – pedeapsă de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară – 12 cazuri (6.03%).

c. Amenda – pedeapsă de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 10 cazuri (5.03%).

d. Amenda, munca neremunerată în folosul comunității, închisoarea – pedepse de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 10 cazuri (5.02%).

e. Amenda sau munca neremunerată în folosul comunității – pedepse de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 3 cazuri (1.51%).

f. Munca neremunerată în folosul comunității sau închisoarea – pedepse de bază, *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară: 1 caz (0.5%).

Din detalizarea anunțată anterior se constată faptul că legiuitorul nu imprimă destulă

eficiență pedepsei *privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – în calitate de pedeapsă principală. Or, în această calitate instanța de judecată nu o poate aplica în afara sancțiunii prevăzute de PS a CP RM. De asemenea, utilizarea diferită în textul legii a sancțiunilor oferă posibilitatea, uneori, de a interpreta pedeapsa *privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* în diferite roluri - pedeapsă principală și pedeapsă complementară. De exemplu, art. 158 alin. (3) CP RM și art. 158 alin. (4) CP RM prevăd următoarele formulări ale sancțiunilor aplicabile persoanei fizice:

Art. 158 alin. (3) CP RM - *se pedepsesc cu închisoare de la 7 la 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani.*

Art. 158 alin. (4) CP RM - *se pedepsesc cu închisoare de la 10 la 20 de ani, cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 3 la 5 ani.*

În fapt, virgula admisă în textul sancțiunii art. 158 alin. (4) CP RM ar determina o incoerență aplicativă: *posibilitatea de a interpreta privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate în calitate de pedeapsă principală alternativă închisorii.* Interpretarea sistematică, însă, cu referire inclusiv la art. 158 alin. (3) CP RM, denotă faptul că *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* a fost prevăzută în calitate de pedeapsă complementară cumulativă închisorii. De altfel, deși au aceleași calități aplicative, sancțiunile art. 158 alin. (3) și (4) CP RM au fost descrise nejustificat de către legiuitor prin metode diferite.

O altă incoerență tehnico-legislativă poate fi admisă la aplicarea sancțiunii prevăzute de art. 264 alin. (1) CP RM. Astfel, textul sancțiunii este formulat în felul următor: *se pedepsește cu amendă în mărime de până la 300 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani cu (sau fără) privarea de dreptul de a conduce mijloace de transport pe un termen de până la 2 ani.* În acest sens, se lasă loc pentru interpretarea diferită a sancțiunii: *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – pedeapsă complementară doar în cazul aplicării pedepsei închisorii, *ori aplicarea acesteia* – cumulativ la oricare dintre pedepsele principale. Deși, în viziunea noastră, logica aplicării este redată în cel din urmă sens, interpretarea *sensu stricto* – impune prima variantă.

Conformându-ne art. 78 alin. (1), (2), art. 79 alin. (1) CP RM, stabilim că legiuitorul nu operează vreo careva diferențiere a pedepsei penale sub forma *privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* în cazul în care aceasta este determinată de lege ca pedeapsă principală. Doar *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a*

exercita o anumită activitate – ca pedeapsă complementară, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, poate fi înlăturată în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii. De asemenea, ținând cont de circumstanțele excepționale ale cauzei, legate de scopul și motivele faptei, de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii, de alte circumstanțe care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și de contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, instanța de judecată poate să nu aplice pedeapsa complementară obligatorie.

În viziunea noastră, prin conținutul interpretării judiciare incluse Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale* din 11.11.2013, nr. 8 se admite o interpretare extensivă, uneori chiar defavorabilă, considerându-se că, potrivit prevederilor art. 78 alin. (2) CP RM, în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa complementară care nu este obligatorie („cu sau fără”) prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită poate fi înlăturată. Pedeapsa complementară obligatorie poate fi înlăturată numai în condițiile art. 79 alin. (1) CP RM. [53, p. 3]

Legislația penală a RM nu determină în mod eficient, în contextul pedepsei de *privare a dreptului de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* nici efectele circumstanțelor atenuante, nici a stărilor de atenuare a pedepsei penale. Or, aceste efecte, după cum am subliniat anterior, urmează a fi corelate cu procedeele de descriere a sancțiunilor penale în PS a CP RM.

Astfel, cele 4 forme de previziune normativă a pedepsei *privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – ca pedeapsă principală - sunt:

a. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepsei amenzii.*

b. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepselor amenzii și muncii neremunerate în folosul comunității.*

c. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepselor amenzii și închisorii.*

d. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepselor amenzii, muncii neremunerate în folosul comunității și închisorii.*

În viziunea noastră, efectele împrejurărilor modificatoare de pedeapsă penală, în particular a celor de atenuare a pedepsei, urmează a fi inițiate din esența și conținutul acestor variante prevăzute. Și dacă, sistemul de pedepse penale prevăzute de art. 62 alin. (1) CP RM prevede cu adevărat un mecanism *sistemic* (pedepsele sunt prevăzute de la cele mai blânde la cele mai aspre,

acest ultim fapt este confirmat și prin Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale* din 11.11.2013, nr. 8 [53, p. 1]), atunci se stabilește că *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* este o pedeapsă mai aspră decât pedeapsa amenzii, în raport cu celelalte pedepse penale principale având caracter mai blând (acest ultim moment este principial, luând în calcul efectele unor stări de atenuare a pedepsei penale – de exemplu, tentativa de infracțiune).

a. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepsei amenzii.*

Această situația faptică este analizată anterior, fiind descrisă în limitele pedepsei amenzii. Adică, considerăm că în cazul comiterii infracțiunii, care prevede ca pedepse alternative, inclusiv amenda, întotdeauna se aplică pedeapsa amenzii în limitele stabilite de PS a CP.

b. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepselor amenzii și muncii neremunerate în folosul comunității.*

În cazul comiterii infracțiunii, care prevede ca pedepse alternative, inclusiv privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, întotdeauna se aplică aceasta, în limitele stabilite de PS a CP.

c. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepselor amenzii și închisorii.*

În cazul comiterii infracțiunii ușoare, prezența circumstanțelor atenuante ar determina excluderea posibilității de aplicare a pedepsei închisorii, fiind aplicate alte pedepse alternative prevăzute de norma incriminatoare. În acest sens, se aplică pedeapsa cu un nivel mai blând decât închisoarea, adică *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau a exercita o anumită activitate* în limitele prevăzute de PS a CP RM.

Dacă se comite o infracțiune mai puțin gravă: *limitele minime și maxime ale închisorii se reduc pe jumătate. În cazul în care limita minimă a închisorii obținută drept urmare a reducerii este mai mică decât 6 luni, instanța decide aplicarea obligatorie a unei pedepse penale alternative închisorii prevăzute de norma incriminatoare.* De asemenea, este vorba de invocarea unei pedepse mai blânde cu un nivel decât închisoarea, adică *privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau a exercita o anumită activitate* în limitele prevăzute de PS a CP RM.

d. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă pedepselor amenzii, muncii neremunerate în folosul comunității și închisorii.*

În cazul comiterii infracțiunii ușoare, prezența circumstanțelor atenuante ar determina excluderea posibilității de aplicare a pedepsei închisorii, fiind aplicate alte pedepse alternative prevăzute de norma incriminatoare. În acest sens, se aplică pedeapsa cu un nivel mai blând decât

închisoarea, adică *munca neremunerată în folosul comunității* în limitele prevăzute de PS a CP RM.

Dacă se comite o infracțiune mai puțin gravă: *limitele minime și maxime ale închisorii se reduc pe jumătate. În cazul în care limita minimă a închisorii obținută drept urmare a reducerii este mai mică decât 6 luni, instanța decide aplicarea obligatorie a unei pedepse penale alternative închisorii prevăzute de norma incriminatoare.* De asemenea, este vorba de invocarea unei pedepse mai blânde cu un nivel decât închisoarea, adică *munca neremunerată în folosul comunității* în limitele prevăzute de PS a CP RM.

În raport cu posibilitățile aplicării pedepsei *privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – ca pedeapsă complementară, se determină 2 variante: ca variantă complementară obligatorie și ca variantă complementară facultativă.

În cazul primei variante, stabilim 7 reguli:

a. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa închisorii* (n.a. – regula a fost redată anterior).

b. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa închisorii, iar aceasta din urmă alternativă detențiunii pe viață* (n.a. – regula a fost redată anterior).

c. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii și închisorii (acestea din urmă au caracter alternativ)* (n.a. – regula a fost redată anterior).

e. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate alternativă amenzii și ambele aplicate complementar pe lângă pedeapsa închisorii* (n.a. – regula a fost redată anterior).

f. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii și muncii neremunerate în folosul comunității (acestea din urmă au caracter alternativ).* În acest caz, pedeapsa complementară nu se aplică.

g. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii, muncii neremunerate în folosul comunității sau închisorii (acestea din urmă au caracter alternativ).*

În cazul infracțiunii ușoare, pedeapsa complementară nu se aplică, iar în cel al infracțiunilor mai puțin grave, aceasta se aplică, atenuare având loc în limitele pedepselor principale.

h. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii* (n.a. – regula a fost redată anterior).

În cazul celei de-a doua variante, stabilim 6 reguli:

a. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii și închisorii.*

b. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa închisorii.*

c. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii.*

d. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii, muncii neremunerate în folosul comunității sau închisorii.*

e. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa amenzii sau muncii neremunerate în folosul comunității.*

f. *Privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate aplicată complementar pe lângă pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității sau închisorii.*

C. *Munca neremunerată în folosul comunității.*

Conform art. 62 alin (3) CP RM, muncă neremunerată în folosul comunității poate fi aplicată ca pedeapsă principală sau în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei - în calitate de obligație pentru perioada termenului de probă. Menționăm, în acest sens, că aplicarea muncii neremunerate în folosul comunității – în calitate de obligație pentru perioada termenului de probă în cazul condamnării cu suspendarea condiționată a executării pedepsei se încadrează nu în limitele procesului de diferențiere a pedepsei penale, respectiv individualizării pedepsei penale, ci în cadrul diferențierii executării pedepsei penale, respectiv individualizării executării pedepsei penale (*n.a.* – fapt care determină lipsa unei analize a acesteia – ca obligație în limitele acestei teze de doctorat).

Potrivit textului sancțiunilor din PS a CP RM, stabilim că pedeapsa muncii neremunerate în folosul comunității – ca pedeapsă principală – se identifică ca fiind posibilă de aplicat în 153 cazuri. În special, formulele de aplicare a pedepsei *muncii neremunerate în folosul comunității* în conținutul sancțiunilor din PS a CP RM sunt următoarele:

a. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată în mod unic – 4 cazuri (2.61%).*

b. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei amenzii – 39 cazuri (25.5%).*

c. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei amenzii, privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, ori*

închisorii – 1 caz (0.65%).

d. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei amenzii sau închisorii* – 72 cazuri (47.06%).

e. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei amenzii, cumulate cu pedeapsa complementară a privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – 7 cazuri (4.58%).

f. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei închisorii* – 15 cazuri (9.8%).

g. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei amenzii sau privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – 1 caz (0.65%).

h. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei închisorii, cumulate cu pedeapsa complementară a privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – 1 caz (0.65%).

i. *Munca neremunerată în folosul comunității aplicată alternativ pedepsei amenzii ori închisorii, cumulate cu pedeapsa complementară a privării de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate* – 13 caz (8.5%).

Legislația penală a RM nu determină în mod eficient, în contextul pedepsei *muncii neremunerate în folosul comunității* nici efectele circumstanțelor atenuante, nici a stărilor de atenuare a pedepsei penale, iar aceste efecte trebuie corelate cu procedeele de descriere a sancțiunilor penale în PS a CP RM.

În acest sens, deși toate celelalte modalități ale efectelor circumstanțelor atenuante în cazul pedepsei *muncii neremunerate în folosul comunității* au fost descrise anterior, urmează a se identifica regula după care își au influența efectele circumstanțelor atenuante în cazul în care această pedeapsă este unică în conținutul sancțiunii penale.

Astfel, dacă norma prevede ca sancțiune unică – pedeapsa *muncii neremunerate în folosul comunității*, atunci infracțiunea este atribuită la categoria infracțiunilor ușoare (art. 16 alin. (2) CP RM). În cazul infracțiunilor mai puțin grave, grave, deosebit de grave și excepțional de grave, pedeapsa *muncii neremunerate în folosul comunității* nu poate fi aplicată de una singură. În acest sens, prezența circumstanțelor atenuante ar determina individualizarea pedepsei după cum urmează: *limitele maxime și minime ale muncii neremunerate în folosul comunității se reduc cu o treime. În cazul unei infracțiuni ușoare, când limita minimă este prevăzută de PS la nivelul limitei minime generale ori este stabilită acest minim ca rezultat al operațiunii de reducere ca efect al circumstanțelor atenuante, se aplică o pedeapsă mai blândă, în limitele prevăzute de PG.*

D. Retragera gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat

Conform art. 62 alin. (5) CP RM, retragera gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat se aplică numai în calitate de pedeapsă complementară. În baza art. 66 CP RM, în caz de condamnare pentru o infracțiune gravă, deosebit de gravă sau excepțional de gravă, instanța de judecată, ținând cont de circumstanțele săvârșirii infracțiunii, poate retrage condamnatului gradul militar sau special, titlul special, gradul de calificare (clasificare) și distincțiile de stat.

Ș. Daneș și V. Papadopol, făcând referire la legislația penală a României, menționează că *circumstanțele atenuante produc efecte – uneori facultative, alteori obligatorii - și asupra pedepselor complementare*. [35, p. 240]

În conformitate cu art. 78 alin. (2), art. 79 alin (1) CP RM, efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepselor complementare are doar caracter facultativ. Or, acest fapt reiese din utilizarea de către legiuitor a unor asemenea precizări normative „în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, **pedeapsa complementară**, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, **poate fi înlăturată**”; „instanța de judecată poate să nu aplice pedeapsa complementară obligatorie”.

Potrivit art. 69 CP al României, pedeapsa complementară a degradării militare constă în pierderea gradului și a dreptului de a purta uniformă de la data rămânerii definitive a hotărârii de condamnare. Ea se aplică în mod obligatoriu condamnaților militari în activitate, în rezervă sau în retragere, dacă pedeapsa principală aplicată este închisoarea mai mare de 10 ani sau detențiunea pe viață. De asemenea, degradarea militară poate fi aplicată condamnaților militari în activitate, în rezervă sau în retragere pentru infracțiuni săvârșite cu intenție, dacă pedeapsa principală aplicată este închisoarea de cel puțin 5 ani și de cel mult 10 ani. [71]

În viziunea noastră, efectele diferențierii pedepsei penale complementare, în cazul în care ea are un caracter facultativ, nu au nici o importanță juridică. Considerăm adecvată soluția legiuitorului român de a stabili un caracter obligatoriu și unul facultativ al pedepsei în cauză, însă cu referire la majoritatea infracțiunilor. [71] Din aceste raționamente, efectele diferențierii și individualizării pedepsei penale pot fi mai eficient materializate prin intermediul dispunerii obligatorii a pedepsei *retragerii gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat* în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, săvârșite de militari ori funcționari publici cu statut special, iar în cazul infracțiunilor ușoare ori mai puțin grave – această pedeapsă să comporte caracter facultativ. Adică, instanța să aibă totuși posibilitatea aplicării ei, ținând cont de circumstanțele săvârșirii infracțiunii. În cazul *retragerii gradului militar sau special, titlului special, gradului de*

calificare (clasificare) și distincțiilor de stat facultative, instanța poate omite aplicarea pedepsei complementare, chiar în absența circumstanțelor atenuante, așa încât nu se poate spune că ele ar produce vreun efect. [35, p. 242]

3.3. Efectele circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale

3.3.1. Noțiuni generale privind circumstanțele care agravează pedeapsa penală

În sensul determinat anterior, precum că împrejurările care agravează pedeapsa penală sunt considerate acele circumstanțe, stări, situații, calități, date (elemente) ale realității, care determină o modificare a pedepsei penale în sensul agravării ei (se reflectă sporirea gravității infracțiunii ori o pericolozitate mai mare a infractorului [76, p. 417]), exterioare componenței de infracțiune și care au caracter accidental, stabilim anumite efecte **ale existenței acestora**. Efectele împrejurărilor care agravează pedeapsa penală sunt privite, din punctul de vedere propriu, prin intermediul criteriilor generale de eficientizare agravantă a acestora și materializate în anumite mijloace juridice.

Din textul de lege penală a RM reiese că:

- împrejurările care agravează pedeapsa penală sunt stări, circumstanțe prevăzute doar de PG a CP RM, ele neavând caracter special (*împrejurări generale de agravare*);

- împrejurările care agravează pedeapsa penală sunt doar cu caracter legal, nu și judiciar (acest lucru este prevăzut și de alte legislații penale; [71] or, noul CP al României a renunțat la categoria circumstanțelor agravante judiciare întrucât, ținând seama de modul imprecis al reglementării și efectul asupra răspunderii penale, textul se situează la limita principiului previzibilității legii, lăsând posibilitatea agravării răspunderii penale a unei persoane, căreia i se reproșează adoptarea unei conduite periculoase în condițiile în care fapta ce atrage acest efect nu este descrisă cu claritate pentru a putea înțelege fără echivoc în ce constă împrejurarea care imprimă faptei un caracter mai grav. De altfel, menționează V. Păvăleanu, niciunul din sistemele legislative de referință (german, italian, spaniol, portughez, olandez, elvețian, francez etc.) nu conține o reglementare a circumstanțelor agravante judiciare [76, p. 417]).

Conform art. 77 alin. (2) CP RM, dacă circumstanțele menționate la art. 77 alin. (1) CP RM sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP RM în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante. [24] Deci, ele fiind exterioare conținutului infracțiunii, pot avea caracter anterior, concomitent sau subsecvent săvârșirii acesteia. Împrejurările de agravare a pedepsei penale imprimă infracțiunii un grad sporit de pericol social. [49, p. 517]

După cum stabilește N. Giurgiu, efectele circumstanțelor agravante cu caracter general urmează logica principiului agravării facultative prevăzute de lege. [49, p. 525] Caracterul facultativ nu derivă din esența obligatorie ori facultativă a aplicării acestor împrejurări

modificatoare de pedeapsă penală, ci din faptul că o pedeapsă este stabilită deja prin intermediul sancțiunii normei penale din PS a CP (în limitele diferențierii răspunderii penale ori a unor elemente de diferențiere a pedepsei penale), iar prin conținutul și efectele împrejurărilor (circumstanțelor, stărilor de agravare) are loc o modificare a acesteia (în sensul circumstanțelor agravante se are în vedere o modificare, nu o schimbare a pedepsei penale).

După cum constată Ș. Daneș și V. Papadopol, reglementarea instituției circumstanțelor agravante deschide, pentru judecători, noi posibilități de adecvare a pedepsei la cazul concret. Ca urmare a existenței unor circumstanțe agravante, judecătorii pot să aplice o pedeapsă până la maximumul special, în limitele sporurilor prevăzute de lege. [35, p. 90] Posibilități asemănătoare celor create de prezența circumstanțelor agravante există și în ipoteza săvârșirii faptei în varianta unor stări de agravare a pedepsei penale [35, p. 90] (de exemplu, recidivă infrațională).

În literatura de specialitate română se subliniază că circumstanțele agravante au – în cadrul reglementărilor privitoare la individualizarea pedepsei – o dublă semnificație. Pe de o parte, spun autorii, în calitatea lor de stări, situații, împrejurări etc., situate în afara conținutului infracțiunii, care înrăunesc gradul de pericol social al faptei săvârșite sau pericolozitatea făptuitorului, ele constituie criterii de individualizare a pedepsei; pe de altă parte, prin efectele modificatoare asupra răspunderii penale, ce le sunt atribuite prin lege, ele reprezintă mijloace de individualizare a sancțiunilor penale. [35, p. 91] În context, nu suntem de acord pe deplin cu cele expuse de autorii români, evidențiind faptul că:

- *În primul rând*, individualizarea pedepsei penale are loc în limitele unei răspunderi penale diferențiate și individualizate.

- *În al doilea rând*, în acest rol, circumstanțele care agravează pedeapsa penală sunt întotdeauna extrinseci conținutului infracțiunii. Caracterul intrinsec al circumstanțelor agravante conținutului infracțiunii nu individualizează pedeapsa penală, ci doar diferențiază și individualizează răspunderea penală.

- *În al treilea rând*, efectele modificatoare de pedeapsă penală nu sunt atribuite categoriei de răspundere penală, ci pedepsei penale. În calitatea lor de circumstanțe intrinseci conținutului infracțiunii, acestea au efecte modificatoare, individualizarea răspunderii penale având loc în limitele conținutului de bază ori circumstanțial al infracțiunii. Însă, efectele modificatoare nu sunt asupra pedepsei penale. După cum menționează V. Dobrinoiu, faptele prin care se aduce atingere valorii sociale fundamentale cu rezonanță economică, politică, socială sau morală, cuprind un conținut specific, adică prezintă anumite trăsături definitorii, care le determină o fizionomie și o individualitate proprie [45, p. 10] (în limitele diferențierii răspunderii penale și individualizării acesteia).

Influența circumstanțelor agravante asupra pedepsei este determinată de lege numai relativ,

prin prevederea limitelor până la care pedeapsa poate fi sporită. Dând expresie principiului umanismului, legea penală, menționează V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu etc., cât privește circumstanțele agravante constatate, efectul lor este lăsat la aprecierea instanței, care poate agrava pedeapsa în cadrul limitelor ei speciale sau depășind aceste limite în raport de influența circumstanțelor respective asupra faptei și făptuitorului. [47, p. 133] Operând cu CP RM în vigoare, această depășire a limitelor speciale ale sancțiunii penale se poate face doar în raport cu diferențierea penală și doar datorită prezenței unor stări de agravare a pedepsei penale, după cum este concursul de infracțiuni și cumulul de sentințe.

Potrivit art. 78 alin. (1) CP al României, *în cazul în care există circumstanțe agravante, se poate aplica o pedeapsă până la maximul special. Dacă maximul special este neîndestulător, în cazul închisorii se poate adăuga un spor de până la doi ani (anterior până la 5 ani [16, p. 316]), care nu poate depăși o treime din acest maxim, iar în cazul amenzii se poate aplica un spor de cel mult o treime din maximul special [71] (anterior de cel mult jumătate [16, p. 316]).* În prezența unor asemenea circumstanțe, menționează V. Păvăleanu, agravarea pedepsei este facultativă, ca și în reglementarea din CP al României din 1969, însă în doctrină s-a propus de lege ferenda, că ar trebui ca agravarea să devină obligatorie, așa cum se întâmplă în cazul circumstanțelor atenuante, însă legiuitorul nu și-a însușit acest punct de vedere. [76, p. 422] De asemenea, o previziune normativă incidentă în materia circumstanțelor agravante este cea determinată prin art. 78 alin. (2) CP al României, adică *majorarea limitelor speciale ale pedepsei se face o singură dată, indiferent de numărul circumstanțelor agravante reținute cu precizarea că este vorba de majorarea maximului special.* [71; 76, p. 423]

În principiu, legislația penală a RM aranjează, în ordinea efectelor circumstanțelor agravante, mijloacele juridice prin intermediul următoarelor reguli:

- în prezența circumstanțelor agravante, este posibilă doar o modificare a pedepsei penale, nu și o schimbare a acesteia;

- în prezența circumstanțelor agravante, modificarea presupune și aplicarea unei pedepse complementare nestabilite prin limitele sancțiunii PS a CP al RM, dar prevăzută ca posibilă de aplicat în limitele PG a CP al RM (or, de exemplu, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate fi aplicată ca pedeapsă complementară și în cazurile când nu este prevăzută în calitate de pedeapsă pentru infracțiunile din PS a CP RM (art. 65 alin. (3) CP RM);

- în prezența circumstanțelor agravante se operează spre aplicarea unei majorări de la minimum spre maximum, după următoarele formule:

- de la limita inferioară (care nu trebuie aplicată), spre limita superioară (în cazul unei sancțiuni cu o pedeapsă unică);

- de la limita inferioară spre limita superioară, cu aplicarea pedepsei complementare (în cazul infracțiunii cu sancțiune unică și posibilitatea obligatorie ori facultativă a aplicării pedepsei cumulative);
- de la limita inferioară a pedepsei mai blânde, spre cea superioară a acesteia, ulterior de la pedeapsa mai blândă la cea mai aspră, urmându-se calea de la limita inferioară la cea superioară (în cazul sancțiunilor cu pedepse alternative; or nu are importanță numărul acestor pedepse alternative, limitele rețelei fiind doar mai extinse) etc.

3.3.2. Efectele circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale

Având la bază principiul legalității, care trebuie respectat și în raport cu procesul de individualizare a pedepsei penale, stabilim că acesta impune realizarea individualizării nu numai în limitele unui cadru normativ adoptat, ci și pe baza unor premise ale diferențierii de asemenea stabilite prin lege. Aceste premise sunt identificate de către Ș.Daneș și V.Papadopol, ca fiind mijloace de individualizare. Autorii citați menționează că „mijloacele de individualizare constau în diferite posibilități acordate, prin lege, judecătorilor, în vederea stabilirii acelei pedepse care – prin gen, quantum și regim de executare – se învederează a fi cea mai adecvată fiecărui caz concret; fiecare mijloc are, deci, funcțional, valoarea unei facultăți de apreciere conferite de lege judecătorilor”. [35, p. 89]

CP RM prevede anumite efecte ale circumstanțelor agravante și atenuante în raport cu anumite pedepse penale. Aceste efecte sunt prevăzute pentru forma ideală de descriere a sancțiunilor penale (o singură pedeapsă penală în conținutul unei sancțiuni penale). Cadrul normativ în materia sancțiunilor prevăzute este, însă, unul diversificat. În acest sens, diversificarea este necesară și la capitolul descrierii efectelor circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale/ pedepselor penale.

Cunoscând anumite elemente ce identifică individualizarea pedepsei penale (cadrul general al pedepselor; felul pedepselor prevăzute de lege pentru fiecare infracțiune în parte, efectele circumstanțelor cu caracter atenuant și agravant [35, p. 84-86]) în sarcina unei analize curente au fost puse anumite repere ce determină problematica amplă a identificării efectelor circumstanțelor agravante asupra pedepsei închisorii potrivit legislației penale a RM.

Teoria penală a altor state indică la faptul că judecătorii nu sunt îngrădiți de obligația aplicării unor pedepse absolut determinate; sistemul pedepselor relativ determinate – adoptat, ca regulă generală, de legea penală – funcționează și în cazul constatării de circumstanțe agravante, în sensul că, dacă se consideră necesară depășirea maximumului special, pedeapsa va putea fi stabilită deasupra acestuia în limitele unui spor variabil. [35, p. 243] După cum constată autorii Ș. Daneș, V. Papadopol, numai plasând fapta în contextul tuturor acestor circumstanțe, se poate aprecia corect, de la caz la caz, dacă împrejurările agravante existente – ele însele

variate și cu o pondere diferită impun sau nu stabilirea pedepsei deasupra maximului special. [35, p. 243] CP RM nu oferă posibilitatea depășirii limitelor speciale ale pedepsei penale în cazul existenței circumstanțelor agravante. Deci, în acest sens, deducem posibilitatea de identificare a următoarelor situații de influență a efectelor circumstanțelor nominalizate asupra pedepsei principale:

- 1) efectele circumstanțelor agravante asupra pedepsei;
- 2) efectele coexistenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei închisorii;
- 3) efectele coexistenței circumstanțelor agravante și a stărilor de agravare/atenuare a pedepsei penale.

Art. 78 alin. (3) CP RM nu orientează atenția asupra cărorva categorii de pedepse (principale sau complementare, privative de libertate sau neprivative de libertate, cu caracter obligatoriu în aplicare ori facultative). Conform art. 78 alin. (3) CP RM, „în cazul în care există circumstanțe agravante se poate aplica pedeapsa maximă prevăzută la articolul corespunzător din PS a CP RM”. [24] În acest caz, instanța de judecată, aplicând pedeapsa, în prezența unor circumstanțe agravante, o stabilește înăuntrul limitelor speciale, însă mai aproape de maximul special decât în cazul în care circumstanțele agravante reținute nu ar exista. [35, p. 242-243]

Se constată, din conținutul dispoziției normative precizate anterior, că legiuitorul a stabilit un singur mijloc de diferențiere a pedepsei în cazul circumstanțelor agravante, indiferent de categoria pedepselor aplicate. Acest mijloc, deși detașat categoric de la situațiile curente ce pot interveni în raport cu pedeapsa penală, încadrează limitele individualizării pedepsei penale în același cadru cu diferențierea acestei pedepse. În acest cadru, mai cu seamă prezumând caracterul discreționar al efectelor circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale, instanța de judecată se conformează sancțiunii prevăzute de articolul corespunzător infracțiunii săvârșite, cu referire nemijlocită și la normele PG care determină limitele sancționării generale.

Criteriile generale ale individualizării pedepsei penale, specificate la art. 75 alin. (1) CP RM și regula adoptată la art. 75 alin. (2) CP RM oferă toate premisele generale ale respectării cerinței art. 78 alin. (3) CP RM.

În particular, CP RM prevede diferite variante de descriere a sancțiunilor normelor penale, apelând, în acest context, la diferite combinații de pedepse penale principale și complementare. În limitele acestor combinații prevăzută pot fi nuanțate:

- *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei **detențiunii pe viață** sau a **închisorii**;*
- *posibilitatea aplicării în mod unic a pedepsei **închisorii**;*
- *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei **închisorii** sau a **amenzii**;*
- *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei **închisorii** sau a **muncii neremunerate în folosul comunității**;*

- *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei **închisorii** sau a **amenzii**, ori a **muncii neremunerate în folosul comunității**;*

- *posibilitatea aplicării pedepsei **închisorii** (pedeapsă principală) în cumul cu o pedeapsă complementară (**privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate**);*

- *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei **închisorii** sau a **amenzii**, în cumul cu o pedeapsă complementară (**privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate**);*

- *posibilitatea aplicării pedepsei **închisorii** în cumul cu pedeapsa **amenzii** (ca pedeapsă complementară);*

- *posibilitatea aplicării unice a pedepsei **amenzii**;*

- *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei **amenzii** sau a **muncii neremunerate în folosul comunității**;*

- *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei **amenzii** sau a **muncii neremunerate în folosul comunității**, ambele în cumul cu o pedeapsă complementară (**privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate**);*

- *posibilitatea aplicării pedepsei **amenzii** (pedeapsă principală) în cumul cu o pedeapsă complementară (**privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate**) etc.*

Analiza acestor modalități de combinare a pedepselor penale în cazul sancțiunilor penale denotă diferitele variante de diferențiere a pedepsei penale în baza normelor PS a CP RM. Însă, sub aspectul interpretării normei art. 78 alin. (3) CP RM, în special conturând *posibilitatea aplicării pedepsei maxime prevăzute la articolul corespunzător din PS a CP RM* [24], nu sunt depășite toate nuanțele legate de efectele circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale. Însă, în viziunea noastră, respectând principiile legalității și umanismului (determinate ca incidente și de autorul A. Borodac [12, p. 260]), un caracter obligatoriu al diferențierii pedepsei penale în cazul circumstanțelor agravante nu este necesar, punând în seamă un caracter facultativ al posibilității aplicării pedepsei maxime.

În primul rând, dacă norma penală prevede ca sancțiune o singură pedeapsă (de exemplu, **închisoarea** pe un anumit termen, **amenda** în anumite limite), ar fi rațională interpretarea art. 78 alin. (3) CP RM prin *posibilitatea aplicării limitei maxime*, dar nu a pedepsei *maxime*. De exemplu, individualizarea pedepsei penale în cazul comiterii infracțiunii prevăzute de art. 135/1 CP RM (*sancțiunea prevede închisoare de la 10 la 20 de ani*) în prezența circumstanțelor agravante va determina posibilitatea aplicării limitei maxime – 20 de ani. Însă legiuitorul acordă această posibilitate, dar nu o conturează în formă obligatorie, fapt pentru care instanța de

judecată poate admite și neaplicarea acestei limite maxime.

O altă situație faptică poate fi conturată, la nivelul individualizării pedepsei penale, în cazul în care sunt prevăzute mai multe pedepse penale alternative. În acest caz, interpretarea *sensu stricto* a textului art. 78 alin. (3) CP RM valorifică situația și posibilitatea aplicării pedepsei alternative mai aspre, dar nu posibilitatea aplicării limitelor superioare ale pedepsei alternative mai blânde. Această situație devine mai complicată în măsura în care sancțiunea normei juridico-penale prevede mai multe pedepse principale alternative.

Un procedeu individual de prevedere a sancțiunilor în dreptul penal este combinația între pedepsele principale (una sau mai multe pedepse cu caracter alternativ) și pedepsele complementare (una sau mai multe pedepse cu caracter alternativ ori cumulativ, obligatorii sau facultative). În acest context, din conținutul art. 78 alin. (3) CP RM nu este evidentă necesitatea aplicării obligatorii a pedepsei complementare (în cazul în care ea este facultativă) și necesitatea stabilirii limitelor maxime. De exemplu, art. 176 alin. (1) CP RM prevede că infracțiunea de *încălcarea egalității în drepturi a cetățenilor* (în formă tipică) *se pedepsește cu amendă în mărime de la 400 la 600 unități convenționale sau cu muncă neremunerată în folosul comunității de la 150 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani, în toate cazurile cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani*. Din conținutul art. 78 alin. (3) CP RM nu reiese soluția necesară de adoptat. În sensul acestei sancțiuni, nu este evident caracterul obligatoriu ori facultativ al pedepselor complementare prevăzute în cazul prezenței circumstanțelor agravante.

În acest cadru de idei, suntem de acord cu opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, precum că circumstanțele agravante produc efect numai asupra pedepselor principale [35, p. 243] (*n.a.* – așa cum reiese și din legislația penală a RM). Cu adevărat, o pedeapsă complementară, neprevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, nu ar putea deveni niciodată incidentă pentru motivul că fapta a fost comisă în circumstanțe agravante. [35, p. 243]

Conform art. 79 alin. (4) CP RM, „prevederile alin. (1) nu se aplică persoanelor adulte în cazul aplicării pedepsei detențiunii pe viață, în cazul recidivei de infracțiuni sau al săvârșirii de infracțiuni prevăzute la art. 166¹ alin. (2)–(4) CP RM”. Or, în viziunea noastră, considerăm că existența circumstanțelor agravante de asemenea nu poate determina aplicarea art. 79 CP RM. Operând cu art. 78 alin. (5) CP M, dacă există circumstanțe atenuante excepționale, pedeapsa poate fi aplicată conform prevederilor art. 79 CP RM.

În sensul unei diferențieri și individualizări a pedepsei penale, nu susținem idea autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol, care menționează că dacă pentru infracțiunea reținută în sarcina inculpatului legea prevede pedepse alternative, instanța trebuie, mai întâi, să fixeze asupra uneia dintre acestea și apoi, raportându-se exclusiv la pedeapsa aleasă, să determine efectele

circumstanțelor agravante. [35, p. 244] Or, în acest sens efectele diferențierii pedepsei penale nu și-ar găsi justificare. Alegerea unei pedepse penale din numărul celor alternative, de asemenea, completează procesul complex și complicat al individualizării pedepsei penale, iar ca mijloc al individualizării intervin și circumstanțele care agravează pedeapsa penală. Deci, se stabilesc și se diferențiază, individualizează pedeapsa penală în baza stărilor atenuante, circumstanțelor atenuante și agravante, stărilor de agravare. Și dacă, după aplicarea tuturor acestor pași, pedeapsa care urmează a fi aplicată se identifică în limitele unor alternative (*n.a.* – teoretic este posibil), instanța de judecată poate să admită individualizarea în cadrul acestor alternative.

Descriind efectele circumstanțelor agravante asupra pedepsei penale, oricum legea penală urmează să se impună cu anumite reguli specifice, și anume:

- În cazul în care se prevede *în mod alternativ pedeapsa detențiunii pe viață sau închisoarea* poate fi aplicată detențiunea pe viață, închisoarea neputând fi mai mică decât un spor de 2 ani la minimul închisorii, dar nu mai mult decât maximul special.

- În cazul în care se prevede *aplicarea în mod unic a pedepsei închisorii*, aceasta nu poate fi aplicat la nivelul minim al sancțiunii.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei închisorii sau a amenzii*, se aplică pedeapsa închisorii în limitele prevăzute de PS a CP RM.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei închisorii sau a muncii neremunerate în folosul comunității*, se poate aplica munca neremunerată în folosul comunității, cu un adaos la minimul special al acestei pedepse cu 40 zile. În cazul în care minimul adăugat depășește maximul special, se aplică doar pedeapsa închisorii.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei închisorii sau a amenzii, ori a muncii neremunerate în folosul comunității*, amenda nu poate fi aplicată.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării pedepsei închisorii (pedeapsă principală) în cumul cu o pedeapsă complementară (privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate)*, pedeapsa complementară devine obligatorie, în cazul în care are caracter facultativ, închisoarea rămânând în aceleași termene fixate de PS a CP RM. În cazul în care pedeapsa complementară are caracter obligatoriu, pedeapsa închisorii urmează a fi stabilită cu un spor la minimul special de 2 ani, dar nu mai mult decât maximul special.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei închisorii sau a amenzii, în cumul cu o pedeapsă complementară (privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate)* poate fi aplicată oricare din pedepsele principale alternative în cazul în care pedeapsa complementară are caracter facultativ, devenind astfel obligatorie. În cazul în care pedeapsa facultativă are caracter obligatoriu, amenda penală nu

poate fi aplicată.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării pedepsei închisorii în cumul cu pedeapsa amenzii (ca pedeapsă complementară)*, pedeapsa închisorii se aplică în limitele prevăzute de PS a CP RM, iar amenda se calculează cu un adaos de 50 u.c. la minimul special, dar nu mai mult de maximul special.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării unice a pedepsei amenzii*, minimul special devine sporit cu 50 u.c., dar nu mai mult de maximul special.

- În cazul în care este prevăzută *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei amenzii sau a muncii neremunerate în folosul comunității*, amenda nu poate fi aplicată.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei amenzii sau a muncii neremunerate în folosul comunității, ambele în cumul cu o pedeapsă complementară (privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate)*, poate fi aplicată oricare din pedepsele principale alternative în cazul în care pedeapsa complementară are caracter facultativ, devenind astfel obligatorie. În cazul în care pedeapsa complementară are caracter obligatoriu, amenda penală nu poate fi aplicată.

- În cazul în care se prevede *posibilitatea aplicării pedepsei amenzii (pedeapsă principală) în cumul cu o pedeapsă complementară (privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate)* pedeapsa complementară devine obligatorie, în cazul în care are caracter facultativ, amenda rămânând în aceleași limite fixate de PS a CP RM. În cazul în care pedeapsa complementară are caracter obligatoriu, pedeapsa amenzii urmează a fi stabilită cu un spor la minimul special de 50 u.c., dar nu mai mult decât maximul special.

Existența mai multor circumstanțe agravante nu atrage mai multe agravări succesive ale pedepsei, ci una singură și nu poate duce la aplicarea unui spor mai mare decât cel autorizat de lege. [35, p. 244] O pluralitate de circumstanțe agravante va reprezenta însă întotdeauna un important element de apreciere atunci când se va lua în considerare necesitatea depășirii aplicării unei pedepse penale mai apropiate de maximului special.

3.4. Efectele unui concurs de împrejurări modificatoare de pedeapsă penală (circumstanțe atenuante/gravante și stări de atenuare/gravare a pedepsei penale)

După cum subliniază, pe bună dreptate, în literatura de specialitate română, *individualizarea pedepselor reprezintă una dintre cele mai importante și sensibile operațiuni juridice de a cărei acuratețe depinde în mod direct reușita procesului de îndreptate și recuperare a condamnatului*. [4, p. 406] În acest sens, legislația penală pune ori urmează să pună la dispoziție un mecanism de diferențiere a pedepsei penale, asigurându-se, astfel, o perfectă individualizare a pedepsei penale. Implicarea factorului subiectiv poate determina o diferență de la caz la caz, diferență, ce se impune a fi cât de posibil obiectivizată normativ.

În conformitate cu art. 75 CP RM, „persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în PS a CP și în strictă conformitate cu dispozițiile PG a CP RM. La stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de: gravitatea infracțiunii săvârșite, motivul acesteia, persoana celui vinovat, circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, condițiile de viață ale familiei acestuia. O pedeapsă mai aspră, din numărul celor alternative prevăzute pentru săvârșirea infracțiunii, se stabilește **numai în cazul în care o pedeapsă mai blândă**, din numărul celor menționate, **nu va asigura atingerea scopului pedepsei** (n.a. – *o mare parte a infracțiunilor nu prevăd mai multe pedepse alternative în conținutul sancțiunii normei penale, fapt pentru care o asemenea diferențiere a priori devine ineficientă și inechitabilă*). Pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului”. [24]

Examinarea sistematică a textului Cap. VIII CP RM determină constatarea faptului că individualizarea pedepsei penale are loc prin anumite stări modificatoare (de atenuare sau de agravare) a pedepsei penale și anumite circumstanțe (atenuante sau agravante) cu același efect. În opinia noastră, criteriile generale de individualizare a pedepsei penale (percepute ca cerințe stabilite de lege, de care este obligată să se conducă instanța de judecată la aplicarea fiecărei pedepse, pentru fiecare făptuitor în parte [94, p. 65]) sunt într-o anumită măsură sau urmează a fi reflectate în limitele circumstanțelor atenuante și agravante. Or, în alt mod nu se cunoaște, de exemplu, cum vor fi luate în vedere *condițiile de viață ale familiei celui vinovat* în proces de individualizare a pedepsei penale decât în sensul unor circumstanțe atenuante.

Constatarea celor anunțate determină și concluzia după care, în limitele altor criterii generale de individualizare a pedepsei penale, decât circumstanțele atenuante și agravante, se regăsesc și anumite stări modificatoare de pedeapsă. V. Păvăleanu subliniază că instituția individualizării pedepsei este reglementată de Titlul III, Cap. V din noul CP al României (art. 74-106). Aceste dispoziții se completează cu cele privind individualizarea pedepsei în cazul stărilor de agravare (concurusul de infracțiuni, infracțiunea continuată) sau de atenuare (tentativa, minoritatea). Dispozițiile privind individualizarea pedepselor sunt aplicabile și celorlalte sancțiuni de drept penal, respectiv măsurile de siguranță și măsurile educative. [4, p. 406] De asemenea, se indică, că dispozițiile privind individualizarea pedepselor se vor aplica și în cazul răspunderii penale a persoanei juridice. [76, p. 407]

Analiza stărilor de modificare a pedepsei, prevăzute de legea penală a RM, evidențiază anumite categorii, în particular:

A. *După caracterul condiționării existenței capacității de modificare a pedepsei prin*

intermediul stării prevăzute:

- stări necondiționate de modificare a pedepsei penale (art. 86 CP RM);
- stări condiționate de modificare a pedepsei penale (art. 82 CP RM).

B. După efectul general al stării modificatoare de pedeapsă penală:

- stări cu efect atenuant (art. 80 CP RM);
- stări cu efect agravant (art. 82 CP RM).

C. După caracterul efectului special prevăzut în limitele diferențierii penale și aplicabil în proces de individualizare:

- anumite limite de pedeapsă prevăzute ca efect al includerii în acțiune a stării modificatoare de pedeapsă (art. 81 CP RM);

- lipsa unor repere identificate în proces de diferențiere a pedepsei penale, alegația fiind admisă în limitele sancțiunii prevăzute de articolul corespunzător din PS a CP RM, care prevede infracțiunea săvârșită (art. 83 CP RM).

D. După prevederea aceleiași împrejurări în calitate de stare modificatoare (cu efect atenuant și/sau agravant) de pedeapsă penală și în calitate de circumstanță atenuantă și/sau agravantă.

- împrejurare care este prevăzută ca stare modificatoare ca circumstanță atenuantă sau agravantă;

- împrejurare prevăzută doar ca stare modificatoare de pedeapsă penală;

- împrejurare prevăzută doar ca circumstanță de atenuare sau agravare.

În rolul de stări de atenuare a pedepsei penale, potrivit legislației penale a RM, apare:

a. **Încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției** (art. 80 CP RM). În cazul în care persoana pusă sub învinuire încheie un acord de recunoaștere a vinovăției, iar instanța acceptă acest acord, pedeapsa pentru infracțiunea incriminată se reduce cu o treime din pedeapsa maximă prevăzută pentru această infracțiune [43]. Incoerența, în acest demers de previziune normativă, este constatată la nivelul dublării unei stări de atenuare a pedepsei penale prin prisma și a unei circumstanțe atenuante. Or, indicarea expresă în textul art. 76 alin. (1) lit. f) CP RM a circumstanței atenuante ... *recunoașterea vinovăției*, care impune efecte potrivit art. 78 CP RM, reiterează starea de atenuare a pedepsei prevăzută de art. 80 CP RM. Or, efectele sunt diferite, acestea intervenind, în același timp, sub aspectul unei stări de atenuare a pedepsei și a unei circumstanțe atenuante. În context, este necesară modificarea art. 76 alin. (1) lit. f) CP RM, prin divizarea în două elemente. Acest fapt își are justificare în ideea practică precum că autodenunțarea și contribuirea activă la descoperirea infracțiunii ori la identificarea infractorilor se referă, în totalitate, la etapa urmăririi penale. Recunoașterea vinovăției și încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției sunt, însă, incidente la etape diferite ale procesului penal, nu numai

în cazul urmăririi penale. Deci, art. 76 alin. (1) lit. f) CP RM urmează să conțină ca text - *autodenunțarea și/sau contribuirea activă la descoperirea infracțiunii ori la identificarea infractorilor*, iar art. 76 alin. (1) lit. f¹) - *recunoașterea vinovăției, cu condiția că această recunoaștere nu este realizată în cadrul unui acord de recunoaștere a vinovăției acceptat de instanța de judecată*.

b. Infracțiunile atipice, în forma pregătirii ori tentativei de infracțiune (art. 81 CP RM). Varianta tipică de comitere a infracțiunii (săvârșirea acesteia de către autor, aflată la etapa consumată) este însoțită, de multe ori, de realizarea activităților infracționale în formă atipică. În acest context, putem invoca ideea existenței unei infracțiuni aflate la etapa actelor preparatorii (art. 26 alin. (1) CP RM - *înțelegerea prealabilă de a săvârși o infracțiune, procurarea, fabricarea sau adaptarea mijloacelor ori instrumentelor, sau crearea intenționată, pe altă cale, de condiții pentru săvârșirea ei dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, infracțiunea nu și-a produs efectul*) ori a tentativei de infracțiune (art. 27 CP RM - *acțiunea sau inacțiunea intenționată îndreptată nemijlocit spre săvârșirea unei infracțiuni dacă, din cauze independente de voința făptuitorului, aceasta nu și-a produs efectul*). În limitele unei variante tipice a infracțiunii se încadrează și cele descrise de către legiuitor prin intermediul unor componente formal-reduce de infracțiune. Or, varianta atipică a infracțiunii denotă posibilitatea încadrării faptei infracționale prin intermediul invocării obligatorii a normei PS a CP RM, cu trimitere la art. 26 sau 27 CP RM. De asemenea, stabilim că nu toate infracțiunile reglementate normativ pot fi susceptibile de a avea faze de desfășurare. În acest sens, conform art. 26 alin. (2) CP RM, „răspunderii penale și pedepsei penale sunt supuse numai persoanele care au săvârșit pregătirea unei infracțiuni mai puțin grave, grave, deosebit de grave sau excepțional de grave”. [24] În același cadru se includ infracțiunile de imediată realizare, spontane, cu altă formă de vinovăție, decât intenția directă, repetate, sub formă de obicei etc. Pregătirea de infracțiune, în cazul infracțiunilor ușoare (art. 16 alin. (2) CP RM - *faptele pentru care legea penală prevede în calitate de pedeapsă maximă pedeapsa închisorii pe un termen de până la 2 ani inclusiv*) nu este supusă răspunderii penale și pedepsei penale. Însă, în context, se impune sublinierea faptului - doar în cazul în care această pregătire de infracțiune ia forma atipică, și nu este conturată, de legea penală, ca o formă infracțională tipică [93].

În ideea individualizării pedepsei penale pentru forma atipică a activității infracționale în varianta pregătirii de infracțiune ori tentativei infracționale, atipică devine și categoria sancțiunii posibile de aplicat.

Potrivit art. 81 CP RM, „mărimea pedepsei pentru pregătirea de infracțiune **ce nu constituie o recidivă** nu poate depăși jumătate din maximul celei mai aspre pedepse prevăzute la articolul corespunzător din PS a CP pentru infracțiunea consumată. Mărimea pedepsei pentru

tentativă de infracțiune **ce nu constituie o recidivă** nu poate depăși trei pătrimi din maximul celei mai aspre pedepse prevăzute la articolul corespunzător din PS a CP pentru infracțiunea consumată (fapt confirmat și în practica judiciară [38; 56; 39]). *Pentru pregătirea de infracțiune și tentativa de infracțiune detențiunea pe viață nu se aplică*". [24]

Din sensul normativ adoptat prin art. 81 CP RM stabilim anumite reguli, în special:

- *Pregătirea de infracțiune și tentativa infracțională sunt niște forme atipice în raport cu infracțiunea consumată.*

- *Pedeapsa penală este diferențiată în cazul acestor forme atipice ale infracțiunii și ia (n.a. – mai bine zis ar trebui să capete întotdeauna), de asemenea, o coloratură atipică [32]. Acest fapt, însă, nu reiese dintr-o speță penală, prin care, pentru o tentativă la infracțiunea de omor intenționat, s-a aplicat pedeapsa închisorii în mărime de 20 ani [33]. Însăși, practica judiciară, prin intermediul unor decizii ale Colegiului penal al CSJ confirmă că, potrivit art. 81 CP RM, tentativa de infracțiune urmează a fi pedepsită mai blând decât infracțiunea consumată [42].*

- *Această diferențiere a pedepsei penale poate avea contur individualizat doar cu condiția că infracțiunea săvârșită în fază atipică nu constituie o recidivă. De altfel, în cazul în care este nuanțată prezența recidivei infracționale efectele diferențierii pedepsei penale nu sunt de natură a individualiza pedeapsa penală.*

- *Pedeapsa penală este diferențiată în cazul în care este o infracțiune atipică după faza de desfășurare, prin limita maximă ori pedeapsa maximă aplicabilă, nu și prin minimul special prevăzut.*

- *Caracterul atipic al pedepsei penale pentru infracțiunea comisă la etapa pregătirii ori tentativei reiese din faptul că în varianta pregătirii pedeapsa se conturează a fi cea mai blândă, în cazul tentativei – de nivel mediu, iar infracțiunea consumată prevede o pedeapsă mai aspră comparativ cu pregătirea și tentativa posibilă de identificat. Însă, în nici un caz nu se poate constata în raport cu aceeași faptă infracțională prezența unei pregătiri, tentative, infracțiuni consumate, regulile concurenței norme penale dictând posibilitatea calificării faptei – ca un întreg. Adică, infracțiunea consumată, în raport cu pregătirea de infracțiune și tentativa infracțională, constituie un întreg, acestea din urmă fiind părți ale acestui întreg. În același raport de subordonare logică se află și pregătirea, și tentativa de infracțiune, prima având calitate de parte în raport cu cea din urmă.*

- *Pentru pregătirea de infracțiune și tentativa infracțională nu poate fi aplicată pedeapsa detențiunii pe viață.*

În viziunea noastră, această stare modificatoare de pedeapsă, care are caracter de atenuare a pedepsei, poate fi aplicabilă, de rând cu alte stări de asemenea gen, la o etapă inițială a procesului de individualizare a pedepsei penale. Însă, această regulă urmează a fi prevăzută

expres în conținutul normelor care prescriu regulile de diferențiere a acestei pedepse. Or, posibilitatea haotică de a aplica, de fiecare dată, în mod diferit, stările modificatoare de pedeapsă, precum și circumstanțele de atenuare și/sau agravare a pedepsei penale, indică la un mecanism nu prea eficient. Cu alte cuvinte, după cum subliniază unii autori ruși (В.С.Комиссаров, Р.Х. Якупов), *aranjarea sancțiunilor oferă instanței de judecată posibilități largi de individualizare a pedepsei. Însă alegerea pedepsei concrete și a mărimii acesteia are loc în baza unor aprecieri haotice ale instanței.* [137, p. 94-95]

În același demers de cercetare a textelor normative, nu suntem promotorii soluției adoptate de către legiuitorul RM de a pune în seama posibilității de individualizare a pedepsei penale în forma atipică a pregătirii ori tentativei infracționale – existența/inexistența stării și circumstanței agravante de recidivă infracțională. Or, pentru existența acestei din urmă stări de agravare a pedepsei, sancțiunea aplicată se majorează, însă forma atipică nu dictează posibilitatea aplicării unei pedepse atipice, ci una tipică. Din acest rațiuni, considerăm adecvată, în proces de individualizare a pedepsei penale, excluderea din conținutul art. 81 CP RM a sintagmei „*ce nu constituie o recidivă*”. În acest sens, se va proceda la o singură posibilitate de individualizare a pedepsei penale în raport cu o singură stare modificatoare de asemenea pedeapsă. În caz contrar, recidiva pune în acțiune efectele ei, fără a se lua în considerație efectele stării de atenuare a pedepsei penale.

De asemenea, efectele individualizării pedepsei penale în raport cu starea atenuantă de comitere a infracțiunii neconsumate pot fi diferite. De exemplu:

- **În unele cazuri efectele stării atenuante a infracțiunii neconsumate pot determina încadrarea pedepsei penale rezultate în limitele articolului PS a CP RM, fiind posibilă individualizarea pedepsei penale și ca efect al unor circumstanțe atenuante ori agravante** (De exemplu, art. 171 alin. (2) CP RM prevede pedeapsa pentru infracțiunea consumată – *închisoare de la 5 la 12 ani*. Ca rezultat al efectelor stării atenuante a infracțiunii consumate stabilim următoarele posibilități de aplicare a pedepsei penale: pentru pregătire de infracțiune (art. 26, 171 alin. (2) CP RM) – *închisoare de la 5 la 6 ani*; pentru tentativă de infracțiune (art. 27, 171 alin. (2) CP RM) – *închisoare de la 5 la 9 ani*).

- **În unele cazuri efectele stării atenuante a infracțiunii neconsumate pot determina încadrarea pedepsei penale rezultate în limitele articolului PS a CP RM, fără posibilitatea individualizării pedepsei penale pentru pregătirea de infracțiune ca rezultat al efectelor circumstanțelor atenuante ori agravante** (De exemplu, art. 151 alin. (1) CP RM prevede pedeapsa pentru infracțiunea consumată – *închisoare de la 5 la 10 ani*. Ca rezultat al efectelor stării atenuante a infracțiunii consumate stabilim următoarele posibilități de aplicare a pedepsei penale: pentru pregătire de infracțiune (art. 26, 151 alin. (1) CP RM) – *închisoare de 5 ani*;

pentru tentativă de infracțiune (art. 27, 151 alin. (1) CP RM) – *închisoare de la 5 la 7 ani și 6 luni*).

- **În unele cazuri efectele stării atenuante a infracțiunii neconsumate pot determina coborârea limitei pedepsei mai jos decât minimul special doar pentru o formă atipică (pregătirea de infracțiune), o ulterioară individualizare a pedepsei penale ca rezultat al efectelor circumstanțelor atenuante ori agravante fiind imposibilă** (De exemplu, art. 145 alin. (1) CP RM prevede pedeapsa pentru infracțiunea consumată – *închisoare de la 10 la 15 ani*. Ca rezultat al efectelor stării atenuante a infracțiunii consumate stabilim următoarele posibilități de aplicare a pedepsei penale: pentru pregătire de infracțiune (art. 26, 145 alin. (1) CP RM) – *închisoare de 7,5 ani*; pentru tentativă de infracțiune (art. 27, 145 alin. (1) CP RM) – *închisoare de la 10 la 11 ani și 3 luni*).

- **În unele cazuri efectele stării atenuante a infracțiunii neconsumate pot determina coborârea limitei pedepsei mai jos decât minimul special pentru toate formele infracțiunii atipice, o ulterioară individualizare a pedepsei penale ca rezultat al efectelor circumstanțelor atenuante ori agravante fiind imposibilă** (De exemplu, art. 187 alin. (5) CP prevede pedeapsa pentru infracțiunea consumată – *închisoare de la 12 la 15 ani*. Ca rezultat al efectelor stării atenuante a infracțiunii consumate stabilim următoarele posibilități de aplicare a pedepsei penale: pentru pregătire de infracțiune (art. 26, 187 alin. (5) CP RM) – *închisoare de 7,5 ani*; pentru tentativă de infracțiune (art. 27, 187 alin. (5) CP RM) – *închisoare de 11 ani și 3 luni*).

Acest posibilități diferite de diferențiere a pedepsei penale de la caz la caz, cu ulterioara individualizare inefficientă și cu efecte diferite, nu este, în opinia noastră, justificată. Legiuitorul urma a se concentra, la diferențierea pedepsei penale în cazul infracțiunii neconsumate, nu numai pe limitele maxime ale pedepsei penale stabilite de PS a CP RM, ci și pe limitele minime. Or, infracțiunea neconsumată este o formă atipică a infracțiunii, și, ca fază de realizare, anticipează întotdeauna infracțiunea consumată.

În contextul redat anterior, considerăm că pentru o reușită individualizare a pedepsei penale în cazul infracțiunii neconsumate, este logică preluarea ideii legiuitorului român, care determină prin art. 33 alin. (2) CP al României că „*tentativa se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea consumată, ale cărei limite se reduc la jumătate*”. [71] În acest sens, legiuitorul român calculează și admite eventuala individualizare a pedepsei penale și ca efect al altor stări și circumstanțe modificatoare de pedeapsă penală în eventualitatea unei individualizări eficiente a pedepsei penale. Adică, ne raliem la opinia autorului V. Păvăleanu, care subliniază că *exigențele impuse de principiul legalității nu se rezumă numai la cerința ca individualizarea pedepsei să se facă în limitele unui cadru legal, ci mai este necesar ca această*

individualizare să se realizeze și prin folosirea unor mijloace și pe baza unor criterii generale de apreciere. [76, p. 408] Legislația penală a RM, deși pune în acțiune anumite criterii generale de diferențiere și eventuală individualizare a pedepsei penale, obiectele acestor acțiuni nefiind bine catalogate, poate determina ineficiența procesului de individualizare a pedepsei. Din aceste considerente, suntem promotorii unor criterii și mijloace care ar contura efecte egale și proporționale în raport cu diferitele forme de manifestare a infracțiunilor atât în proces de diferențiere, cât și în proces de individualizare.

De asemenea, considerăm că textul art. 81 alin. (1) CP RM impune confuzie între **caracterul obligatoriu** (art. 81 alin. (2), (3) CP RM) al individualizării pedepsei penale pentru infracțiunea neconsumată și cel **facultativ** (art. 81 alin. (1) CP RM). Din perspectiva excluderii unor asemenea incoerențe, se propune excluderea textului art. 81 alin. (1) CP RM - *la aplicarea pedepsei pentru infracțiunea neconsumată se ține cont de circumstanțele în virtutea cărora infracțiunea nu a fost dusă până la capăt.*

În context, propunem, ca art. 81 CP RM să obțină următoarea formulare normativă:

Articolul 81. Diferențierea pedepsei pentru infracțiunea neconsumată

(1) Pregătirea de infracțiune se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea consumată, ale cărei limite maxime și minime se reduc la jumătate.

(2) Tentativa de infracțiune se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea consumată, ale cărei limite maxime și minime se reduc cu o pătrime.

(3) Limitele minime ale pedepsei pentru pregătirea și tentativa de infracțiunea nu pot fi mai mici decât limitele prevăzute de Partea generală a prezentului Cod.

(4) Diferențierea pedepsei penale pentru infracțiunea neconsumată nu se admite în cazul în care infracțiunea se consideră consumată din momentul pregătirii ori tentativei de infracțiune.

(5) Pentru pregătirea de infracțiune și tentativa de infracțiune detențiunea pe viață nu se aplică.

(6) În cazul comiterii infracțiunii excepționale, efectele diferențierii pedepsei penale prevăzute de alin. (1) și (2) ale prezentului articol nu se aplică.

c. **Minoritatea.** Art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM prevede că *la stabilirea pedepsei penale se consideră circumstanță atenuantă săvârșirea infracțiunii de către un minor.* În conformitate cu art. 79 alin. (1) CP RM, *minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea se consideră circumstanță excepțională.* În ansamblu, legislația penală prevede minoratul ca o stare de atenuare a pedepsei penale. Aceasta este prevăzut și de legislația penală a altor state (România, Franța [155, p. 578-579] etc.). Însă, mecanismul pus la dispoziție, prin identificarea minorității – ca circumstanță atenuantă, ca circumstanță excepțională și ca stare de atenuare a pedepsei, nu este suficient de uniformizat. În acest sens, considerăm că procesul de diferențiere a pedepsei

penale în cazul minorității urmează a lua în calcul doar această împrejurare în calitate de stare de atenuare, efectele derogând de la regulile și potrivit criteriilor stabilite pentru stările de atenuare a pedepsei penale.

În opinia noastră, efectele stării de minoritate urmează a avea mai mult caracter de diferențiere, așa precum este prevăzut în alte legislații penale, dar nu numai efect de individualizare. Conform CP al României în vigoare (art. 114), „față de minorul care, la data săvârșirii infracțiunii, avea vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani se ia o măsură educativă neprivativă de libertate. Față de acest minor se poate lua o măsură educativă privativă de libertate în următoarele cazuri: **a.** dacă a mai săvârșit o infracțiune, pentru care i s-a aplicat o măsură educativă ce a fost executată ori a cărei executare a început înainte de comiterea infracțiunii pentru care este judecat; **b.** atunci când pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită este închisoarea de 7 ani sau mai mare ori detențiunea pe viață”. [71]

În rolul unor stări de agravare a pedepsei penale, potrivit legislației penale a RM (deși sunt prevăzute unele și de alte legislații penale [118, p. 85]), apare:

a. Recidiva infracțională (art. 82 CP RM). Caracterul reiterativ al împrejurării descrise în calitate de circumstanță agravantă (art. 77 alin. (1) lit. a) CP RM) și ca stare de agravare a pedepsei penale dictează anumite imperfecțiuni ca efect al acestor împrejurări de modificare a pedepsei. M. Zolyneak o consideră cauză de agravare facultativă a pedepsei (ea nu constituie o împrejurare legată de faptă, de condițiile de săvârșire ale acesteia, ci de persoana făptuitorului; este deci personală și nu reală) [99, p. 560] Anume recidiva infracțională – ca stare de agravare a pedepsei penale este stabilită și în literatura franceză. Ph. Salvage menționează că recidiva funcționează ca stare de la infracțiune la infracțiune [58, p. 132].

Susținem pe deplin opinia autorului Gh. Ivan, care remarcă că *conceptul de individualizare deși exprimă, într-un sens restrâns, ideea adaptării pedepsei în raport cu individualitatea, personalitatea fiecărui infractor, are și un sens mai larg, desemnând operația de adaptare generală a pedepsei, în funcție de toate realitățile din perspectiva cărora trebuie evaluată natura și intensitatea constrângerii*. [59, p. 57] Această achiesare la opinia autorului menționat reiese din faptul delimitării, în opinia noastră, a instituției diferențierii pedepsei penale (așa-numita *individualizare legală a pedepsei penale*) de cea a individualizării pedepsei penale (*individualizarea judiciară*). Distincția teoretică în cauză se înfățișează și din ipoteza definiției enunțate de către autorul Gh. Ivan, în particular utilizarea sintagmei „... individualizarea ... în raport cu individualitatea”. Or, noțiunea de diferențiere denotă o categorie abstractă, generală, care nu identifică o individualizare, și are un specific concret, special. După cum subliniază A.A.Мамедов, individualizarea pedepsei, spre deosebire de diferențiere, presupune trecerea de la situațiile și criteriile generale, stabilite de lege, la situația particulară [125, p. 51].

Pornind de la conținutul și esența individualizării juridice, care se impune cu necesitate în forma unei *operațiuni logice, sistematice și în limitele stricte ale diferențierii juridice*, stabilim importanța pe care o are, în cadrul acestui proces, ansamblul de situații, stări, circumstanțe, împrejurări de natură să agraveze răspunderea penală ori să atenueze sau să agraveze pedeapsa penală. Autorul N. Giurgiu identifică acest ansamblu de stări și circumstanțe prin noțiunea generică de *cauze de agravare ori atenuare a răspunderii penale și a pedepsei*. [124, p. 502] În acest cumul de cauze, un rol important îl au unele stări de agravare a pedepsei penale (fiind delimitate de *circumstanțele* cu aceleași efecte), învederate de către legiuitor ca instituții distincte și cu efect direct și nemijlocit asupra pedepsei penale. În rolul acestor stări, teoria penală a României precizează *infracțiunea continuată, concursul de infracțiuni, recidiva* (în calitate de cauze de agravare) sau *tentativa și minoritatea făptuitorului* (în calitate de cauze de atenuare). [49, p. 502; 79, p. 33-45]

Deci, după cum determină Gh. Ivan, gravitatea concretă a infracțiunii și pericolozitatea infractorului se concretizează inclusiv prin acele împrejurări, calități, stări sau situații care însoțesc fie persoana infractorului, fie săvârșirea faptei și care au ca urmare o atenuare sau o agravare a răspunderii penale a acestuia. [59, p. 157] Acest criteriu, în opinia autorului citat, are un caracter larg și cuprinde atât complexul de date, împrejurări, stări, calități sau situații care însoțesc săvârșirea faptei sau privesc persoana infractorului (circumstanțe), cât și stări sau situații care, fără a fi legate direct de săvârșirea faptei sau persoana infractorului, sunt totuși de natură să influențeze gravitatea concretă a infracțiunii sau pericolozitatea criminală a infractorului. La numărul acestor stări de agravare sunt atribuite - *concursul de infracțiuni, recidiva*, iar în calitate de cauze de diferențiere a pedepsei - *rămânerea infracțiunii în stare de tentativă*. [59, p. 157-158]

În limitele acestor stări de agravare a pedepsei penale, legiuitorul din RM include distinct *recidiva infracțională*, alături de *concursul de infracțiuni și cumulul de sentințe*.

În acest concurs de stări și circumstanțe de agravare și/ori atenuare a pedepsei penale, se admit unele incoerențe de diferențiere, care, în viziunea noastră, nu justifică o eficiență individualizare a pedepsei penale. În limitele problematicilor legate de aplicarea efectelor circumstanțelor agravante și/sau atenuante în cazul stabilirii unor stării de agravare a pedepsei penale, se includ și cele cu privire la *recidiva infracțională*, precum și soluțiile posibile de adoptat în vederea lichidării incoerențelor aplicative.

Operând cu art. 82 CP RM (*Aplicarea pedepsei pentru recidivă de infracțiuni*), corelat cu art. 34 CP RM „*la aplicarea pedepsei pentru recidivă, recidivă periculoasă și recidivă deosebit de periculoasă de infracțiuni se ține cont de numărul, caracterul, gravitatea și urmările infracțiunilor săvârșite anterior, de circumstanțele în virtutea cărora pedeapsa anterioară a fost*

insuficientă pentru corectarea vinovatului, precum și de caracterul, gravitatea și urmările infracțiunii noi”.

*Mărimea pedepsei pentru recidivă [comiterea cu intenție a uneia sau mai multor infracțiuni de o persoană cu antecedente penale pentru o infracțiune săvârșită cu intenție] **nu poate fi mai mică de jumătate** (reieșind și din interpretările practicii judiciare [36]), *pentru recidivă periculoasă* [(a) dacă persoana anterior condamnată de două ori la închisoare pentru infracțiuni intenționate a săvârșit din nou cu intenție o infracțiune; b) dacă persoana anterior condamnată pentru o infracțiune intenționată gravă sau deosebit de gravă a săvârșit din nou cu intenție o infracțiune gravă sau deosebit de gravă] **este de cel puțin două treimi** [55], *iar pentru recidivă deosebit de periculoasă* [41] [(a) dacă persoana anterior condamnată de trei sau mai multe ori la închisoare pentru infracțiuni intenționate a săvârșit din nou cu intenție o infracțiune; b) dacă persoana anterior condamnată pentru o infracțiune excepțional de gravă a săvârșit din nou o infracțiune deosebit de gravă sau excepțional de gravă] – **de cel puțin trei pătrimi din maximumul celei mai aspre pedepse prevăzute la articolul corespunzător din Partea specială a prezentului cod.***

Potrivit art. 34 alin. (4) CP RM „la stabilirea stării de recidivă în cazurile prevăzute la alin. (1)-(3) se ține cont și de hotărârile definitive de condamnare pronunțate în străinătate, recunoscute de instanța de judecată a RM”, iar în baza art. 34 alin. (5) CP RM - „la stabilirea stării de recidivă nu se ține cont de antecedentele penale: a) pentru infracțiunile săvârșite în timpul minoratului (practica judiciară de asemenea pune în seamă acest fapt [37]); b) pentru infracțiunile săvârșite din imprudență; c) pentru faptele care nu constituie infracțiuni conform prezentului cod; d) stinse sau în caz de reabilitare, în conformitate cu prevederile art.111 și 112; e) dacă persoana a fost condamnată cu suspendarea condiționată a executării pedepsei”.

În ipoteza celor prevăzute, constatăm că dacă este vorba despre o infracțiune imprudentă, aceasta nu poate să se afirme în calitate de element al infracțiunilor care formează instituția recidivei. Cu alte cuvinte, dacă ultima infracțiune comisă este din imprudență, atunci efectele individualizării pedepsei penale potrivit cu starea de recidivă nu se admite, acest lucru fiind dictat de limitele diferențierii în asemenea stare de agravare a pedepsei penale. Această individualizare nu va fi posibilă nici în cazul în care prima infracțiune este una imprudentă, iar cea din urmă va fi o infracțiune intenționată. Legea penală impune, în cazul recidivei infracționale (în oricare formă de manifestare), existența a două infracțiuni intenționate.

În acest sens, legiuitorul nu stabilește categoria infracțiunilor intenționate (ușoare sau mai puțin grave) care formează instituția recidivei infracționale simple (deși nu este denumită expres în asemenea formă, ea este conturată de literatura de specialitate [52, p. 320]), aceasta manifestându-se deopotrivă în ambele aceste situații. În raport cu numărul de repetări a

infracțiunilor intenționate ușoare sau mai puțin grave, acestea pot forma și conținutul recidivei periculoase ori deosebit de periculoase. Mai cu seamă, că interpretarea textului de lege din art. 34 CP RM admite unele evaluări neraționale din punct de vedere al unei eventuale aplicări a acestui text normativ. Astfel, dacă persoana comite o infracțiune intenționată gravă cu intenție, după care comite o infracțiune excepțional de gravă, legiuitorul nu o atribuie la categoria recidivei periculoase ori deosebit de periculoase, pe când comiterea infracțiunii intenționate grave, urmate de comiterea unei aceleiași infracțiuni intenționate grave va fi calificată ca recidivă periculoasă. Aceste elemente neraționale, reieșite din conținutul normei art. 34 alin. (2) – (3) CP RM, pot fi la număr mult mai multe (*n.a. – însă nu acest segment conturează esența studiului desfășurat prin conținutul tezei de doctorat*).

Reieșind din conținutul art. 82 CP RM, stabilirea stării de recidivă impune cu necesitatea lansarea atenției asupra pedepsei mai aspre. În acest sens, sistemul pedepselor penale prevăzut de art. 62 CP RM este format din: amendă; privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate; retragerea gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat; munca neremunerată în folosul comunității; închisoarea; detențiunea pe viață. [24]

Legiuitorul din RM nu face o concretizare referitoare la ordinea de aplicare a circumstanțelor modificatoare de pedeapsă penală (agravante și atenuante) și starea de recidivă infracțională [93]. Or, nediferențierea acestei soluții în mod normativ poate determina și determină posibilitatea unei individualizări diferite a pedepsei penale. Soluția care poate fi operantă în procesul individualizării pedepsei penale în lipsa unei reguli clare de diferențiere între starea de recidivă și circumstanțele modificatoare de pedeapsă penală poate varia între mai multe variante controversate. În acest sens, vom contura un exemplu prin intermediul reprezentării grafice.

Din analiza grafică realizată (a se vedea *Anexa nr. 7*) reiese că, în cazul infracțiunii de omor intenționat, comis în prezența unor circumstanțe agravante speciale, individualizarea pedepsei penale prin intermediul stării agravante de recidivă și circumstanțelor atenuante și agravante nu are eficiență, legislația admițând posibilitatea aplicării aceluiași limite ale pedepsei, precum și în lipsa acestor împrejurări modificatoare de pedeapsă. Din ipoteza celor redată anterior, este necesară modificarea legislației în vigoare la acest compartiment [93]

Gh. Ivan, C. Bulai, C. Mitrache subliniază, apelând la art. 80 alin. (1) CP al României (în acțiune până la 1 februarie 2014), că în caz de concurs între cauzele de agravare și cauzele de atenuare a pedepsei, la stabilirea pedepsei concrete se va ține seama mai întâi de circumstanțele agravante, apoi de circumstanțele atenuante și numai după aceasta se va ține seama, dacă este cazul, de starea de recidivă. [59, p. 169; 22, p. 144]

În ordinea unui CP al României recent intrat în vigoare, mecanismul de individualizare a pedepsei penale a fost modificat. Astfel, este plauzibilă dispoziția normativă inclusă în CP al României referitoare la precizarea că *dacă sunt incidente două sau mai multe dispoziții care au ca efect agravarea răspunderii penale, pedeapsa se stabilește prin aplicarea succesivă a dispozițiilor privitoare la circumstanțele agravante, infracțiune continuată, concurs sau recidivă*. [76, p. 423] *Când în cazul aceleiași infracțiuni sunt incidente mai multe cauze de reducere a pedepsei și una sau mai multe cauze de majorare a pedepsei, limitele speciale ale pedepsei prevăzute de lege pentru infracțiunea săvârșită se reduc mai întâi, după care limitele de pedeapsă rezultate se majorează*. [76, p. 423]

Legiuitorul RM o asemenea regulă nu stabilește. Din reprezentarea grafică redată anterior reiese, însă, că varianta posibilă de ales poate determina și o pedeapsă diferită de la caz la caz. Din acest considerent, în viziunea noastră, legiuitorul urmează a adopta anumite limite de diferențiere în raport cu cauzele modificatoare de pedeapsă penală. În special, este necesară intervenția legiuitorului în cadrul reglementării diferențierii pedepsei penale în cazul:

- unui concurs de stări de atenuare a pedepsei penale,
- unui concurs de stări de agravare a pedepsei penale,
- unui concurs de stări de atenuare și agravare a pedepsei penale,
- unei/mai multor stări de atenuare a pedepsei și a unor circumstanțe agravante,
- unei/mai multor stări de atenuare a pedepsei și a unor circumstanțe atenuante,
- unei/mai multor stări de agravare a pedepsei și a unor circumstanțe agravante,
- unei/mai multor stări de agravare a pedepsei și a unor circumstanțe atenuante,
- unei/mai multor stări de atenuare a pedepsei și a unui concurs de circumstanțe atenuante și agravante,
- unei/mai multor stări de agravare a pedepsei și a unui concurs de circumstanțe atenuante și agravante,
- unui concurs de stări de atenuare și agravare a pedepsei penale, precum și a unor circumstanțe agravante,
- unui concurs de stări de atenuare și agravare a pedepsei penale, precum și a unor circumstanțe atenuante,
- unui concurs de stări de atenuare și agravare a pedepsei penale, precum și a unui concurs de circumstanțe atenuante și agravante.

În acest context, considerăm că efectul individualizării pedepsei penale trebuie să fie determinat de un cadru complex de diferențiere a acestei pedepse. În acest sens, recidiva infracțională nu urmează a fi considerată de lege, în același timp, și în calitate de stare de agravare a pedepsei penale, precum și în calitate de circumstanță agravantă. Or, în viziunea

noastră, se poate prezuma existența unei duble agravări a pedepsei penale în raport cu o singură împrejurare modificatoare de pedeapsă.

Invocând principiul umanismului legii penale în ansamblu, considerăm că starea de recidivă trebuie a fi aplicată după implicarea efectelor circumstanțelor atenuante și a stărilor atenuante ale pedepsei penale, precum și după implicarea efectelor circumstanțelor agravante. Desigur, în cazul în care, ca urmare a efectelor individualizării pedepsei penale, pedeapsa stabilită pentru o infracțiune neconsumată devine strict determinată, legislația urmează să ofere posibilitatea de individualizare, ca rezultat al stării de recidivă infracțională, prin operarea unui termen în plus la pedeapsa individualizată, dar nu mai mare decât termenul maxim prevăzut de articolul PS a CP.

b. Infracțiunea atipică în forma participației penale (art. 83 CP RM). Săvârșirea infracțiunii prin participație penală reprezintă o pericolozitate sporită pentru ordinea de drept [130, p. 223; 114; 96, p. 5]. Lipsa unui mecanism eficient de diferențiere a pedepsei penale în cazul participației la infracțiune lasă fără acoperire acest segment al individualizării, regulile și criteriile admise fiind conforme circumstanțelor agravante ale infracțiunii.

Potrivit art. 77 alin. (1) lit. c) CP RM *la stabilirea pedepsei se consideră circumstanță agravantă săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație*. În contextul stabilirii circumstanțelor agravante prevăzute de art. 77 alin. (1) CP RM, se includ în acțiune efectele circumstanțelor agravante prevăzute de art. 78 alin. (3), (4) CP RM. Însă, legea penală face distincție separată între circumstanța agravantă de *săvârșire a infracțiunii prin orice formă de participație* și starea de agravare – *săvârșirea infracțiunii prin participație* (art. 82 CP RM). Incoerențele aplicative, asemenea ca în cazul altor stări de agravare a pedepsei penale, nu sunt evidente, pe măsura în care legiuitorul nu a stabilit prin art. 82 CP RM anumite standarde ori formule clare de diferențiere a pedepsei penale. Din aceste considerente, se impun ca incidente regulile (deși facultative) de aplicare a efectelor circumstanțelor agravante, potrivit art. 78 alin. (3), (4) CP RM.

Conform art. 83 CP RM, *organizatorul, instigatorul și complicele la o infracțiune, prevăzută de legea penală, săvârșită cu intenție se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. La stabilirea pedepsei se ține cont de contribuția fiecăruia la săvârșirea infracțiunii, precum și de prevederile art. 75 CP RM*.

Din conținutul textului art. 83 CP RM reiese mai multe *tautologii* tehnice, în special:

- Legiuitorul folosește sintagma „infracțiune, prevăzută de legea penală”. Însă, semnul ilegalității infracțiunii denotă din start faptul că nu există infracțiune, în cazul în care fapta prejudiciabilă săvârșită nu este prevăzută de legea penală.

- Se utilizează, în textul art. 83 CP RM, sintagma „săvârșită cu intenție”, calitate atribuită

participanților la infracțiune. Însă, reieșind din art. 41 CP RM *se consideră participație cooperarea cu intenție a două sau mai multor persoane la săvârșirea unei infracțiuni intenționate.*

- Se pune accent pe necesitatea ținerii cont de „prevederile art. 75 CP RM”. Or, potrivit art. 75 alin. (1) CP RM, *la stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia. În acest caz, aceste criterii generale sunt individualizate în fiecare caz.*

În ipoteza celor menționate anterior, circumstanțele de natură agravantă și atenuantă pot fi clasificate în *personale* (împrejurări care rezidă în persoana unui participant și privesc, după caz, poziția sa psihică în săvârșirea infracțiunii ori diverse particularități ale personalității sale [35, p. 378]) și *reale* (împrejurări cu caracter obiectiv, anterioare, concomitente sau posterioare comiterii infracțiunii, care se raportează la însăși acțiunea-inacțiunea săvârșită și la rezultatul material al acesteia [35, p. 382]), după cum descrie persoana subiectului activ ori pasiv al infracțiunii sau circumstanțele reale ale comiterii faptei infracționale. Ș. Daneș și V. Papadopol subliniază că, cum săvârșirea oricărei infracțiuni are loc în contextul unor circumstanțe de natură să caracterizeze fie persoana făptuitorului, fie fapta comisă, se pune problema dacă și în ce măsură, atunci când infracțiunea a fost comisă în participație, circumstanțele referitoare la persoana unui dintre participanți (circumstanțe personale) și circumstanțele referitoare la fapta însăși (circumstanțele reale) se răsfrâng asupra tuturor participanților, influențând tratamentul penal aplicabil acestora. [35, p. 378] Or, în baza art. 50 CP al României, *circumstanțele privitoare la persoana autorului sau a unui participant nu se răsfrâng asupra celorlalți. Circumstanțele privitoare la faptă se răsfrâng asupra autorului și a participanților numai în măsura în care aceștia le-au cunoscut sau le-au prevăzut.* [71] În context, această determinare normativă între circumstanțele reale și cele personale devine incidentă pe măsura diferențierii și individualizării pedepsei penale.

Circumstanțele referitoare la persoana unui participant, când au caracter strict personal și nu influențează nemijlocit gradul prejudiciabil al infracțiunii nu se răsfrâng asupra celorlalți participanți, producând efecte numai în privința aceluși participant în persoana căruia există. [35, p. 378-379] Adică, circumstanțele cu efect agravant ori atenuant, care au caracter strict personal referitoare la autorul infracțiunii nu influențează situația organizatorului, instigatorului, complicelui infracțiunii, după cum și circumstanțele agravante și atenuante personale ale organizatorului, instigatorului ori complicelui nu au incidență în materia influenței pedepsei penale pentru autorul infracțiunii. În acest sens, susținem ideea autorilor Ș. Daneș și V.

Papadopol, care indică și la anumite excepții de la regulile anunțate anterior. [35, p. 379] Astfel, dacă potrivit art. 76 alin. (1) lit. b) CP RM se prevede o circumstanță atenuantă personală – *săvârșirea infracțiunii de către un minor*, atunci art. 77 alin. (1) lit. g) CP RM prevede *săvârșirea infracțiunii prin intermediul minorilor* – circumstanță agravantă personală.

Evident, potrivit art. 76 alin. (3) CP RM, *la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii*, iar în conformitate cu art. 77 alin. (2) CP RM, *dacă circumstanțele menționate la alin. (1) sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP RM în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante*. Aceste circumstanțe, prevăzute de PS a CP RM, de asemenea pot avea caracter personal ori real. În acest sens, chiar și unele circumstanțe agravante personale nu diferențiază și individualizează pedeapsa penală, ci diferențiază și individualizează răspunderea penală, unele dintre ele, având caracter personal și specifice autorului, pot influența răspunderea penală și pentru ceilalți participanți la infracțiune.

De asemenea, apelând la opinia autorilor români, stabilim că există și situații în care o circumstanță, deși personală, dobândește, datorită specificului său, o materializare obiectivă și, din această cauză, își schimbă natura, devenind o circumstanță reală, susceptibilă de a radia asupra participanților. Astfel, pentru existența premeditării – circumstanță agravantă cu caracter personal – este necesar nu numai ca autorul să ia hotărârea comiterii infracțiunii cu oarecare timp înainte de a trece la executare, dar și ca el să concretizeze această hotărâre în unele activități de pregătire; în consecință, când cel care a premeditat săvârșirea infracțiunii efectuează acte de pregătire împreună cu alte persoane, care cunosc scopul pregătirii, circumstanța premeditării se obiectivizează, fiind implicit însușită de către ceilalți participanți. [35, p. 381]

În materia circumstanțelor privitoare la faptă funcționează regula că ele se răsfrâng asupra participanților, dar numai în măsura în care aceștia le-au cunoscut sau le-au prevăzut. [35, p. 382] Nu este incidentă materia individualizării pedepsei penale comiterea infracțiunii cu exces de zel (exces de autor). Conform art. 48 CP RM, *săvârșirea de către autor a unor acțiuni infracționale care nu au fost cuprinse de intenția celorlalți participanți. Pentru excesul de autor, ceilalți participanți nu sunt pasibili de răspundere penală*. Adică, această situație diferențiază și individualizează, ca efect, răspunderea penală.

c. **Concursul de infracțiuni** (art. 84 CP RM).

Diferențierea pedepsei penale în baza concursului de infracțiuni se realizează conform art. 84 CP RM. Important este, în aceste cazuri, menționează V. Papadopol, D. Pavel, să nu fie confundate formele de unitate cu formele de pluralitate, inclusiv concursul de infracțiuni [74, p. 297], iar ulterior să se facă și o delimitare între diferite forme ale concursului (ideal și real [52, p.

316-317]) Această diferențiere și, eventuala individualizare, are loc, după cum stabilește Ș. Daneș, V. Papadopol, prin efectuarea a două operații succesive [35, p. 391]:

1. *Stabilirea pedepselor individuale, prin pronunțarea pedepsei pentru fiecare infracțiune aparte.*

2. *Stabilirea pedepsei definitive pentru concurs de infracțiuni* [31; 34].

1. *Stabilirea pedepselor individuale, prin pronunțarea pedepsei pentru fiecare infracțiune aparte, are loc în regim diferențiat și individualizat pentru infracțiunile comise. În esență, procesul de diferențiere și individualizare a pedepsei penale are loc pentru fiecare infracțiune în baza criteriilor și mijloacelor juridice prevăzute de cadrul normativ. Această diferențiere și individualizare a pedepsei penale nu are vreo careva legătură cu starea comiterii infracțiunilor prin concurs. Mai cu seamă, că concursul de infracțiuni nu constituie o circumstanță agravantă în conformitate cu art. 77 alin. (1) CP RM. În acest sens, individualizarea pedepsei penale poate avea loc nu numai în raport cu circumstanțele atenuante și agravante, ci și potrivit stărilor de atenuare și a unor stări de agravare a pedepsei penale (cu excepția unui cumul de sentințe).*

2. *Stabilirea pedepsei definitive pentru concurs de infracțiuni.* Conform art. 84 alin. (1) CP RM, pedeapsa definitivă pentru concurs de infracțiuni se stabilește:

1. Prin două mijloace juridice:

1a. Absorbția pedepsei mai ușoare de pedeapsa mai aspră, în cazul în care persoana este declarată vinovată de săvârșirea a două sau mai multor infracțiuni ușoare și/sau mai puțin grave (în acest context, corect se apreciază în practica judiciară că art. 84 CP RM nu prevede aplicarea principiului absorbirii pedepsei mai ușoare de pedeapsa mai aspră pentru concurs de infracțiuni grave [44]; de fapt și în cazul infracțiunilor deosebit de grave și excepțional de grave).

1b. Cumul total al pedepselor aplicate.

1c. Cumul parțial al pedepselor aplicate.

2. Și o condiție, diferențiată de la adulți la minori, în cazul 1b și 1c:

2a. *Pentru adulți*, termenul maximal nu trebuie să fie mai mare de 25 de ani de închisoare.

2b. *Pentru minori*, termenul maximal nu trebuie să fie mai mare de 12,5 ani de închisoare.

Diferențierea pedepsei penale definitive pune la dispoziția individualizării pedepsei ca, în cazul în care ea nu a vizat pedeapsa complementară, în cazul pedepsei definitive, să poată fi aplicată doar cu condiția că este prevăzută de articolele din PS a CP RM, care determină infracțiunile comise. Cu alte cuvinte, apelând la art. 84 alin. (2) CP RM, *la pedeapsa principală aplicată în cazul unui concurs de infracțiuni poate fi adăugată oricare din pedepsele complementare prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP RM, care stabilesc răspunderea pentru infracțiunile de a căror săvârșire persoana a fost declarată vinovată. Pedeapsa complementară definitivă stabilită prin cumul, total sau parțial, al pedepselor*

complementare aplicate nu poate depăși termenul sau mărimea maximă prevăzută de PG a CP RM pentru această categorie de pedepse. Pedepsa complementară neprevăzută de sancțiunea normei speciale a CP RM, poate fi aplicată în cazul concursului de infracțiuni doar cu condiția că a fost individualizată în aplicațiune pentru infracțiunea individuală. În cazul neindividualizării acestei pedepse în mod particular, pentru starea agravantă de comitere a unui concurs de infracțiuni această pedeapsă nefiind posibil de aplicat.

Potrivit art. 84 alin. (5) CP RM în cazul unui concurs de infracțiuni, când s-a stabilit o pedeapsă cu detențiune pe viață și una sau mai multe pedepse cu închisoare ori alte categorii de pedepse, se aplică ca pedeapsă definitivă detențiunea pe viață. Adică, în cazul în care o infracțiune particulară este individualizată prin intermediul pedepsei detențiunii pe viață, individualizarea pedepsei definitive coincide, ca efect, cu diferențierea acestei pedepse – ea fiind detențiunea pe viață.

Circumstanțele – agravante sau atenuante – reale, privitoare doar la una dintre infracțiunile în concurs, vor avea, se înțelege, în operația de stabilire a pedepselor individuale, o influență limitată la infracțiunea la care se referă. Cu privire la circumstanțele personale, în practică s-a decis, uneori, că efectele lor se răsfrâng asupra pedepselor stabilite pentru toate infracțiunile concurente. În opinia autorilor Ș. Daneș și V. Papadopol acestei ultime soluții nu i se poate recunoaște o valoare de principiu, deoarece, în raport cu diversele situații de fapt, pot exista cazuri în care o circumstanță cu caracter personal să nu aibă, totuși, nici o influență în stabilirea pedepsei pentru o altă infracțiune în concurs. [35, p. 394]

CP al României, în art. 39, a diferențiat mai evident, comparativ cu CP RM, eventuala individualizare a pedepsei penale. În acest sens, se prevede că în caz de concurs de infracțiuni, se stabilește pedeapsa pentru fiecare infracțiune în parte și se aplică pedeapsa, după cum urmează:

a. când s-au stabilit o pedeapsă cu detențiune pe viață și una sau mai multe pedepse cu închisoare ori cu amendă, se aplică pedeapsa detențiunii pe viață;

b. când s-au stabilit numai pedepse cu închisoare, se aplică pedeapsa cea mai grea, la care se adaugă un spor de o treime din totalul celorlalte pedepse stabilite;

c. când s-au stabilit numai pedepse cu amendă, se aplică pedeapsa cea mai grea, la care se adaugă un spor de o treime din totalul celorlalte pedepse stabilite;

d. când s-au stabilit o pedeapsă cu închisoare și o pedeapsă cu amendă, se aplică pedeapsa închisorii, la care se adaugă în întregime pedeapsa amenzii;

e. când s-au stabilit mai multe pedepse cu închisoare și mai multe pedepse cu amendă se aplică pedeapsa închisorii conform lit. b), la care se adaugă în întregime pedeapsa amenzii conform lit. c). Atunci când s-au stabilit mai multe pedepse cu închisoarea, dacă prin adăugare la pedeapsa cea mai mare a sporului de o treime din totalul celorlalte pedepse cu închisoarea

stabilite s-ar depăși cu 10 ani sau mai mult maximul general al pedepsei închisorii, iar pentru cel puțin una dintre infracțiunile concurente pedeapsa prevăzută de lege este închisoarea de 20 de ani sau mai mare, se poate aplica pedeapsa detențiunii pe viață. [71]

Susținem, în acest sens, poziția legiuitorului român care a stabilit un quantum necesar diferențiat pentru infracțiunile deosebit de grave și excepțional de grave în curs de individualizare. Or, de exemplu sunt două situații diferite, în cazul comiterii infracțiunii de un adult:

1. Comiterea infracțiunii prevăzute de art. 166 alin. (3) CP RM (*se pedepsesc cu închisoare de la 7 la 12 ani*), fiind individualizată în **închisoare de 12 ani**, și infracțiunea prevăzută de art. 166/1 CP RM (*se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani*), fiind individualizată în **închisoare de 15 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani**. Pedeapsa definitivă este diferențiată: **închisoarea de la (15 la 25 ani] cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani**.

2. Comiterea infracțiunii prevăzute de art. 145 alin. (2) CP RM (*se pedepsește cu închisoare de la 15 la 20 de ani sau cu detențiune pe viață*), fiind individualizată în **închisoare de 18 ani**, și infracțiunea prevăzută de art. 151 alin. (4) CP RM (*se pedepsesc cu închisoare de la 12 la 15 ani*), fiind individualizată în **închisoare de 13 ani**. Pedeapsa definitivă este diferențiată: **închisoarea de la (18 la 25]**.

Din raționamentele expuse anterior, considerăm necesară admiterea, prin lege, a posibilității individualizării pedepsei penale a detențiunii pe viață, în cazul în care aceasta nu este prevăzută de PS a CP RM, dacă termenul cumulat al închisorii în cazul concursului de infracțiuni depășește limita de 30 ani.

3.5. Concluzii la Capitolul 3

1. Diferențierea răspunderii penale are loc nu numai în interiorul relațiilor juridice de natură penală, ci și în cazul delimitării infracțiunilor de alte încălcări de lege.

2. În limitele diferențierii răspunderii penale se înscriu următoarele elemente: semnele care caracterizează fapta infracțională din punctul de vedere al componenței de infracțiune; semnele circumstanțiale cu caracter de atenuare și agravare a răspunderii penale.

3. Așa precum nu există o componență de infracțiune concretă, ci o infracțiune concretă, descrisă prin intermediul componenței de infracțiune, așa nu poate exista o diferențiere concretă a pedepsei penale, caracterul concret fiind asociat individualizării pedepsei penale.

4. Împrejurările de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (influența acestora în planul ambelor instituții fiind implicită și insolubilă) pot fi clasificate după diferite

criterii în: *atenuante și agravante (stări de agravare și/sau atenuare și circumstanțe agravante și/sau atenuante); generale și speciale; anterioare (preexistente), concomitente și subsecvente; obiective (reale) și subiective (personale); legale și judiciare; determinate și indeterminate (cunoscute și necunoscute); monovalente și bivalente; cu modificare obligatorie a pedepsei și cu modificare facultativă a pedepsei.*

5. Limitele diferențierii răspunderii penale prevăd următoarele elemente: - semnele care caracterizează fapta infracțională din punctul de vedere al componentei de infracțiune; - semnele circumstanțiale cu caracter de atenuare a răspunderii penale; - semnele circumstanțiale cu caracter de agravare a răspunderii penale.

6. Împrejurările susceptibile de a constitui circumstanțe atenuante sunt realități obiective care, atunci când există, nu pot fi ignorate; dar, constatându-le, instanța nu este obligată să le recunoască în mod automat caracter ușurător.

7. Legislația penală a RM aranjează, în ordinea efectelor circumstanțelor atenuante, mijloacele juridice prin intermediul următoarelor reguli: - în prezența circumstanțelor atenuante, este posibilă atât o modificare a pedepsei penale, cât și o schimbare a acesteia; - în prezența circumstanțelor atenuante, modificarea nu poate presupune aplicarea unei pedepse complementare nestabilite prin limitele sancțiunii PS a CP al RM, dar prevăzută ca posibilă de aplicat în limitele PG a CP al RM; - în prezența circumstanțelor atenuante și stărilor de atenuare a pedepsei se operează spre aplicarea unei micșorări de la maximum spre minimum, trecerea sub minimum ori schimbarea pedepsei penale cu alta mai blândă, prin respectarea următoarelor formule: de la limita superioară spre limita inferioară (în cazul unei infracțiuni cu sancțiuni unice nediferențiate prin efecte prestabilite); până la limita minimă în cazul închisorii, în anumite situații prevăzute de legea penală (inclusiv de PS a CP RM); până la limita minimă, în cazul pedepsei amenzii; prin schimbarea detențiunii pe viață cu pedeapsa închisorii pe un anumit termen; prin aplicarea unei pedepse mai blânde sau sub limita minimă, în cazul unor circumstanțe atenuante excepționale; prin micșorarea maximumului, ori a maximumului și minimumului pedepsei în cazul stărilor de atenuare.

8. Legiuitorul a specificat doar un mijloc de diferențiere a pedepsei închisorii în baza prezenței circumstanțelor atenuante (atât legale, cât și judiciare).

9. Lipsa unei eficiente diferențieri a pedepsei penale, în particular sub aspectul criteriilor de diferențiere, determină și anumite dificultăți de individualizare a pedepsei penale și posibilitatea aplicării neuniforme a efectelor circumstanțelor atenuante și atenuante excepționale.

10. Diferențierea normativă, pusă la baza unei eventuale individualizări a pedepsei penale, trebuie să conțină anumite reguli, reieșite, în principiu, din clasificarea infracțiunilor.

11. Existența mai multor circumstanțe atenuante ori agravante nu poate determina tot

atâtea reduceri de pedeapsă.

12. În raport cu pedeapsa închisorii, se identifică anumite situații specifice: posibilitatea aplicării pedepsei închisorii în mod singular; posibilitatea aplicării închisorii în mod alternativ cu una sau mai multe pedepse penale; posibilitatea aplicării pedepsei închisorii în mod cumulativ cu una sau mai multe pedepse complementare; posibilitatea aplicării pedepsei închisorii în mod alternativ cu una sau mai multe pedepse penale, ambele în cumul cu o pedeapsă complementară.

13. Condițiile de diferențiere, prevăzute la art. 78 alin. (1) lit. b), (2) CP RM, au fost elaborate în raport cu pedeapsa amenzii la general, fără a face incidente regulile respective în cazul unei eficiente individualizări a pedepsei penale reieșite din conținutul sancțiunilor prevăzute de PS a CP RM.

14. Efectele diferențierii și individualizării pedepsei penale pot fi mai eficient materializate prin intermediul dispunerii obligatorii a pedepsei *retragerii gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat* în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, săvârșite de militari ori funcționari publici cu statut special, iar în cazul infracțiunilor ușoare ori mai puțin grave – această pedeapsă să comporte caracter complementar.

15. În rolul de stări de atenuare a pedepsei penale, potrivit legislației penale a RM, apare: încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției; infracțiunile atipice, în forma pregătirii ori tentativei de infracțiune; minoritatea.

16. Din sensul normativ adoptat prin art. 81 CP RM stabilim anumite reguli, în special: *pregătirea de infracțiune și tentativa infracțională sunt niște forme atipice în raport cu infracțiunea consumată; pedeapsa penală este diferențiată în cazul acestor forme atipice ale infracțiunii și ia, de asemenea, o coloratură atipică; această diferențiere a pedepsei penale poate avea contur individualizat doar cu condiția că infracțiunea săvârșită în fază atipică nu constituie o recidivă; pedeapsa penală este diferențiată în cazul în care este o infracțiune atipică după faza de desfășurare, prin limita maximă ori pedeapsa maximă aplicabilă, nu și prin minimul special prevăzut; caracterul atipic al pedepsei penale pentru infracțiunea comisă la etapa pregătirii ori tentativei reiese din faptul că în varianta pregătirii pedeapsa se conturează a fi cea mai blândă, în cazul tentativei – de nivel mediu, iar infracțiunea consumată prevede o pedeapsă mai aspră comparativ cu pregătirea și tentativa posibilă de identificat; pentru pregătirea de infracțiune și tentativa infracțională nu poate fi aplicată pedeapsa detențiunii pe viață.*

17. Legislația penală a RM aranjează, în ordinea efectelor circumstanțelor agravante, mijloacele juridice prin intermediul următoarelor reguli: - în prezența circumstanțelor agravante, este posibilă doar o modificare a pedepsei penale, nu și o schimbare a acesteia; - în prezența

circumstanțelor agravante, modificarea presupune și aplicarea unei pedepse complementare nestabilite prin limitele sancțiunii PS a CP al RM, dar prevăzută ca posibilă de aplicat în limitele PG a CP al RM (or, de exemplu, privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate poate fi aplicată ca pedeapsă complementară și în cazurile când nu este prevăzută în calitate de pedeapsă pentru infracțiunile din PS a CP RM; - în prezența circumstanțelor agravante se operează spre aplicarea unei majorări de la minimum spre maximum, după următoarele formule: de la limita inferioară (care nu trebuie aplicată), spre limita superioară (în cazul unei sancțiuni cu o pedeapsă unică); de la limita inferioară spre limita superioară, cu aplicarea pedepsei complementare (în cazul infracțiunii cu sancțiune unică și posibilitatea obligatorie ori facultativă a aplicării pedepsei cumulative); de la limita inferioară a pedepsei mai blânde, spre cea superioară a acesteia, ulterior de la pedeapsa mai blândă la cea mai aspră, urmându-se calea de la limita inferioară la cea superioară (în cazul sancțiunilor cu pedepse alternative; or nu are importanță numărul acestor pedepse alternative, limitele rețelei fiind doar mai extinse).

18. Circumstanțele agravante produc efecte numai asupra pedepselor principale. O pedeapsă complementară, neprevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, nu ar putea deveni niciodată incidentă pentru motivul că fapta a fost comisă în circumstanțe agravante.

19. Starea de recidivă trebuie aplicată după implicarea efectelor circumstanțelor atenuante și a stărilor atenuante ale pedepsei penale, precum și după implicarea efectelor circumstanțelor agravante.

20. Este necesară admiterea, prin lege, a posibilității individualizării pedepsei penale a detențiunii pe viață, în cazul în care aceasta nu este prevăzută de PS a CP RM, dacă termenul cumul al închisorii în cazul concursului de infracțiuni depășește limita de 30 ani.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Rezultatele științifice obținute în urma cercetărilor științifice desfășurate au constat în:

- 1) delimitarea conceptuală a noțiunii de diferențiere a pedepsei penale de individualizarea pedepsei penale;
- 2) delimitarea procesului de individualizare a pedepsei penale de cel al individualizării răspunderii penale și procesul de individualizare a executării pedepsei penale;
- 3) efectele circumstanțelor agravante/atenuante și cele ale stărilor de agravare/atenuare a pedepsei penale urmează a fi analizate separat;
- 4) unele criterii generale de individualizare a pedepsei penale nu materializează o anumită eficiență aplicativă;
- 5) efectele circumstanțelor atenuante/gravante nu sunt descrise pe deplin prin intermediul conținutului diferențierii pedepsei penale în baza acestor criterii generale;
- 6) mijloacele juridice puse în seama individualizării pedepsei penale prin intermediul diferențierii nu angajează posibilitatea și inevitabilitatea unei pedepse echitabile;
- 7) circumstanțele agravante și atenuante, sub aspectul efectelor acestora, nu diferențiază anumite reguli de aplicare a acestora în ordine succesivă, iar lipsa unei succesiuni legale (normative) poate angaja lipsa unei individualizări eficiente a pedepsei penale;

Concluziile generale, care reflectă aportul autorului în contextul soluționării problemei științifice importante, sunt:

1. Diferențierea pedepsei penale presupune mecanismul abstract creat de către legiuitor prin care se materializează o catalogare a pedepselor penale și a limitelor acestora în funcție de anumite mijloace juridice și vizează procesul de până la aplicarea unei pedepse definitive.
2. Individualizarea pedepsei penale presupune mecanismul real de stabilire și aplicare de către instanța de judecată a unei pedepse penale față de infractor, în limitele procesului de diferențiere, mecanism admis în funcție de anumite mijloace juridice de individualizare și are loc într-o cauză penală concretă.
3. Diferențierea executării pedepsei penale presupune mecanismul abstract creat de către legiuitor prin care se materializează o catalogare a procesului de executare a pedepsei penale în funcție de anumite mijloace juridice și vizează procesul postcondamnatoriu.
4. Mijloc juridic de diferențiere – un indicator al procesului de diferențiere a pedepsei penale și a limitelor acesteia, prevăzut expres de legea penală și care determină în mod abstract posibilitatea aplicării unei pedepse diferențiate.
5. Mijloc juridic de individualizare – un indicator al procesului de individualizare a pedepsei penale, prevăzut expres de legea penală ori stabilit de fapt în cazul comiterii unei infracțiuni concrete și care determină realitatea aplicării unei pedepse individualizate.

6. Există diferențiere a pedepsei penale (un proces (activitate) și un rezultat al acestui proces) și diferențiere a executării pedepsei penale, așa precum există individualizare a pedepsei penale și individualizare a executării pedepsei penale.

7. Este necesară renunțarea la categoria circumstanțelor atenuante judiciare.

8. Formele diferențierii pedepsei penale sunt: *diferențierea pedepsei penale prin intermediul stabilirii sistemului de pedepse penale prevăzut în PG a CP RM; diferențierea pedepsei penale prin stabilirea unor limite generale ale pedepsei penale; diferențierea pedepsei penale prin intermediul sancțiunilor prevăzute la PS a CP RM pentru fiecare normă în parte; diferențierea efectelor diferitor împrejurări modificatoare de pedeapsă (cu caracter atenuant sau agravant), incluse în PG și PS a CP RM, asupra pedepsei prevăzute de norma PS a CP RM.*

9. Legea penală trebuie să se impună doar cu pedepse principale și complementare, fiind exclus caracterul dualist al pedepselor (atât principale, cât și complementare).

10. Efectele diferențierii și individualizării pedepsei penale pot fi mai eficient materializate prin intermediul dispunerii obligatorii a pedepsei *retragerii gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat* în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, iar în cazul infracțiunilor ușoare ori mai puțin grave – această pedeapsă să comporte caracter facultativ.

11. Nu se susține necesară păstrarea textului art. 71 alin. (2) CP RM, care prevede că „detențiunea pe viață se stabilește numai pentru infracțiunile excepțional de grave”.

12. Cauzele de atenuare sau de agravare a răspunderii penale și a pedepsei (influența acestora în planul ambelor instituții fiind implicită și insolubilă) pot fi clasificate după diferite criterii în: *atenuante și agravante (stări de agravare și/sau atenuare și circumstanțe agravante și/sau atenuante); generale și speciale; anterioare (preexistente), concomitente și subsecvente; obiective (reale) și subiective (personale); legale și judiciare; determinate și indeterminate (cunoscute și necunoscute); monovalente și bivalente; cu modificare obligatorie a pedepsei și cu modificare facultativă a pedepsei.*

13. Diferențierea normativă, pusă la baza individualizării pedepsei penale, trebuie să conțină anumite reguli, reieșite, în principiu, din clasificarea infracțiunilor.

14. Existența mai multor circumstanțe atenuante ori agravante nu poate determina tot atât de multe reduceri de pedeapsă.

15. Condițiile de diferențiere, prevăzute la art. 78 alin. (1) lit. b), (2) CP RM, au fost elaborate în raport cu pedeapsa amenzii la general, fără a face incidente regulile respective în cazul unei eficiente individualizări a pedepsei penale reieșite din conținutul sancțiunilor prevăzute de PS a CP RM.

16. În rolul de stări de atenuare a pedepsei penale, potrivit legislației penale a RM, apare:

încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției; infracțiunile atipice, în forma pregătirii ori tentativei de infracțiune; minoritatea.

17. Circumstanțele agravante produc efect numai asupra pedepselor principale. O pedeapsă complementară, neprevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, nu ar putea deveni niciodată incidentă pentru motivul că fapta a fost comisă în circumstanțe agravante.

18. Stare modificatoare de pedeapsă penală – o situație juridică prevăzută de legea penală, alta decât prezența circumstanțelor agravante ori atenuante, care admite modificarea modelului abstract al pedepsei penale, în sensul atenuării ori agravării pedepsei penale, în baza unor situații juridice prescise.

19. Starea de recidivă trebuie a fi aplicată după implicarea efectelor circumstanțelor atenuante și a stărilor atenuante ale pedepsei penale, precum și după implicarea efectelor circumstanțelor agravante.

20. Este necesară admiterea, prin lege, a posibilității individualizării pedepsei penale a detențiunii pe viață, în cazul în care aceasta nu este prevăzută de PS a CP RM, dacă termenul cumul al închisorii în cazul concursului de infracțiuni depășește limita de 30 ani.

Recomandările reieșite din conținutul concluziilor generale și care reflectă o opinie a autorului în vederea creării unui cadru normativ eficient din punct de vedere aplicativ sunt:

1. A modifica art. 62 CP RM.

2. A exclude art. 64 alin. (6) CP RM.

3. A modifica art. 66 CP RM.

4. A exclude art. 70 CP RM.

5. A exclude art. 71 alin. (2) CP RM.

6. A modifica art. 75 alin. (1) CP RM.

7. A modifica art. 75 alin. (3) CP RM.

8. A modifica art. 76 alin. (1) CP RM, prin excluderea lit. b).

9. A modifica art. 76 alin. (1) lit. f) CP RM

10. A exclude art. 76 alin. (2) CP RM:

11. A prevedea în calitate de pedeapsă alternativă – amenda – în cazul infracțiunilor ce pun în evidență ca pedeapsă unică – munca neremunerată în folosul comunității.

12. A exclude art. 278 alin. (5) CP RM.

13. A exclude pedeapsa alternativă în cazul infracțiunilor grave, fiind lăsată doar închisoarea.

14. A modifica art. 78 alin. (1), inclusiv prin excluderea art. 78 alin. (1) lit. c) CP RM.

15. A exclude art. 79 CP RM.

16. A modifica art. 81 CP RM.

17. A modifica art. 83 CP RM.

18. A completa art. 84 CP RM cu alin. (6).

Recomandări cu caracter de lege ferenda:

A)

Articolul 62. Pedepse penale aplicate persoanelor fizice

(1) Persoanelor fizice care au săvârșit infracțiuni li se pot aplica următoarele pedepse principale:

- a) amendă;
- b) munca neremunerată în folosul comunității;
- b) închisoarea;
- c) detențiunea pe viață.

(2) Persoanelor fizice care au săvârșit infracțiuni li se pot aplica următoarele pedepse complementare:

- a) privare de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate;
- b) retragere a gradului militar sau special, a unui titlu special, a gradului de calificare (clasificare) și a distincțiilor de stat.

B)

Articolul 66. Retragera gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat

(1) Retragera gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat se aplică în mod obligatoriu în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, săvârșite de militari ori funcționari publici cu statut special. În alte cazuri această pedeapsă poate fi aplicată în mod facultativ.

(2) Pedeapsa retragerii gradului militar sau special, titlului special, gradului de calificare (clasificare) și distincțiilor de stat nu este prevăzută de sancțiunea normei speciale a prezentului Cod.

C)

Articolul 75. Criteriile generale de individualizare a pedepsei

(1) Persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a prezentului cod. Stabilirea categoriei și termenului pedepsei se face în raport cu gravitatea infracțiunii și pericolozitatea infractorului, în baza împrejurărilor atenuante ori agravante ale pedepsei penale, starea de pericol creată pentru valoarea ocrotită, natura și caracterul urmărilor produse prin infracțiune, motivul și scopul urmărit, frecvența și natura infracțiunilor care constituie antecedente penale, influența pedepsei aplicate asupra

corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia.

(3) Împrejurările atenuante ori agravante ale pedepsei penale se manifestă sub forma unor circumstanțe atenuante ori agravante, precum și în ordinea stărilor de atenuare (pregătirea de infracțiune, tentativa de infracțiune, minoritatea, acordul de recunoaștere a vinovăției) ori de agravare (participația penală, recidiva infracțională, concursul de infracțiuni, cumulul de sentințe). În cazul coexistenței lor, consecutivitatea aplicării este: stările de atenuare (în ordinea fixată), circumstanțele atenuante și agravante, stările de agravare (în ordinea fixată).

D)

Articolul 76. Circumstanțele atenuante

(1) ...

f) autodenunțarea și/sau contribuirea activă la descoperirea infracțiunii ori la identificarea infractorilor;

f¹) recunoașterea vinovăției, cu condiția că această recunoaștere nu este realizată în cadrul unui acord de recunoaștere a vinovăției acceptat de instanța de judecată.

E)

Articolul 81. Diferențierea pedepsei pentru infracțiunea neconsumată

(1) Pregătirea de infracțiune se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea consumată, ale cărei limite maxime și minime se reduc la jumătate.

(2) Tentativa de infracțiune se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru infracțiunea consumată, ale cărei limite maxime și minime se reduc cu o pătrime.

(3) Limitele minime ale pedepsei pentru pregătirea și tentativa de infracțiunea nu pot fi mai mici decât limitele prevăzute de Partea generală a prezentului Cod.

(4) Diferențierea pedepsei penale pentru infracțiunea neconsumată nu se admite în cazul în care infracțiunea se consideră consumată din momentul pregătirii ori tentativei de infracțiune.

(5) Pentru pregătirea de infracțiune și tentativa de infracțiune detențiunea pe viață nu se aplică.

(6) În cazul comiterii infracțiunii excepțional de grave, efectele diferențierii pedepsei penale prevăzute de alin. (1) și (2) ale prezentului articol nu se aplică.

F)

Articolul 83. Diferențierea pedepsei penale în cazul participației

(1) Participanții la infracțiuni sunt pasibili de pedeapsa penală prevăzută de articolul Părții speciale a prezentului cod.

(2) Circumstanțele privitoare la persoana autorului sau a unui participant nu se răsfrâng asupra celorlalți.

(3) Circumstanțele privitoare la faptă se răsfrâng asupra autorului și a participanților numai

în măsura în care aceștia le-au cunoscut sau le-au prevăzut.

G)

Articolul 84. Diferențierea pedepsei penale în cazul unui concurs de infracțiuni

(6) În cazul în care termenul cumulat al închisorii pentru concursul de infracțiuni depășește limita de 30 ani, poate fi aplicată detențiunea pe viață și în cazul în care aceasta nu este prevăzută de PS a CP RM.

Problema științifică importantă soluționată a constat în elaborarea unui sistem diferențierea a pedepsei penale prin prisma circumstanțelor atenuante și agravante, inclusiv în corelare cu alte împrejurări modificatoare de pedeapsă penală, fapt care a contribuit la perfecționarea procesului de diferențiere a pedepsei penale, în vederea aplicării acestuia în cadrul unei eventuale individualizări a acesteia.

Planul de cercetări științifice de perspectivă poate include următoarele subiecte:

- a. Conceptul și caracteristica criteriilor generale ale diferențierii și individualizării pedepsei penale.
- b. Premise teoretico-științifice și faptice de diferențiere a pedepsei penale prin intermediul normelor PS a CP RM.
- c. Diferențierea pedepsei penale pentru infracțiunile, care au ca consecință decesul persoanei.
- d. Diferențierea pedepselor penale pentru infracțiunile concurente.

BIBLIOGRAFIE

1. Alecu Gh. Drept penal. Partea generală. Constanța: Europolis, 2005. 572 p.
2. Antoniu G., Daneș Ș., Popa M. Codul penal pe înțelesul tuturor. Ediția a VII-a. București: Editura Juridică, 2002. 528 p.
3. Avramescu A.A. „Pedepsa închisorii cu suspendare” – sancțiune reală sau surogat? <http://www.balcanii.ro/2013/08/pedeapsa-inchisorii-cu-suspendare-sanctiune-reala-sau-surogat/>. 26.04.2014.
4. Barac L. Constantele și variabilele dreptului penal. București: All Beck, 2001. 776 p.
5. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. et. al. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Chișinău: Centrul de Drept al Avocaților, 2009. 860 p.
6. Barbăneagră A., Berliba V., Gurschi C. et. al. Codul penal. Comentat și adnotat. Chișinău: Cartier, 2005. 656 p.
7. Basarab M. Drept penal. Partea generală. Vol. I. Ediția a III-a. Iași: Chemarea, 1996. 284 p.
8. Basarab M. Drept penal. Partea generală. Vol. II. București: Lumina Lex, 1997. 416 p.
9. Basarab M. Drept penal. Partea generală. Vol. II. Ediția a IV-a. București: Lumina Lex, 2002. 464 p.
10. Basim A. Abis Al-Atibi, Bujor V. Infrațiunea și pedeapsa în dreptul penal musulman. Chișinău: Institutul de Științe penale și criminologie aplicată, ULIM, 2012. 195 p.
11. Bădescu M. Teoria răspunderii și sancțiunii juridice. București: Lumina Lex, 2001. 132 p.
12. Borodac A. Drept penal. Partea generală. Chișinău: „Știința”, 1994. 368 p.
13. Borodac A. Manual de drept penal. Partea specială. Chișinău: S.n., 2004. 622 p.
14. Boroi A. Drept penal și procesual penal. Curs pentru examenul de licență. Ediția 2. București: C.H. Beck, 2009. 782 p.
15. Boroi A. Drept penal. Partea generală. Ediția a II-a. București: All Beck, 2000. 352 p.
16. Boroi A. Drept penal. Partea generală. Ediția a III-a. București: All Beck, 2001. 360 p.
17. Botnaru S., Șavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea Generală. Vol I. Chișinău: Cartier juridic, 2005. 624 p.
18. Brînză S., Stati V. Drept penal. Partea specială. Volumul 2. Chișinău: USM, 2011. 1324 p.
19. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. et. al. Drept penal. Partea specială. Vol. II. Ediția

a II-a. Chișinău: Cartier, 2005. 804 p.

20. Brezeanu O. Minorul și legea penală. București: All Beck, 1998. 162 p.

21. Bujor V., Buga L. Drept penal comparat. Partea generală. Chișinău: Universitatea de Criminologie, 2003. 104 p.

22. Bulai C., Mitrache C. Drept penal român. Partea generală. Culegere de probleme din practica judiciară. Ediția a III, revăzută și adăugită. București: Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., 1996. 350 p.

23. Butiuc C. Elemente de drept penal. București: Lumina Lex, 1998. 208 p.

24. Codul penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, nr. 985-XV. În: MO din 14.04.2009, nr. 72-74, art. 195.

25. Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu. Sub redacția A. Barbăneagră. Chișinău: Centru de Drept al Avocaților, 2003. 836 p.

26. Codul penal al României. Republicat. Text în vigoare începând cu data de 8 decembrie 2008. În: Monitorul Oficial nr. 65 din 16 aprilie 1997, actualizat prin produsul informatic legislativ LEX EXPERT în baza actelor normative modificatoare, publicate în Monitorul Oficial al României, Partea I, până la 8 decembrie 2008. <http://anp.gov.ro/documents/10180/57727/Codul+Penal+al+Rom%C3%A2niei.pdf/7fd6b4fc-a94e-4bab-bf79-14215deecf08>. 7.04.2014.

27. Costache Gh. Liberarea condiționată. Craiova: Editura SITECH, 2007. 146 p.

28. Costache Gh. Penologie. Craiova: Editura SITECH, 2005. 304 p.

29. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 1ra-532/14. Decizie din 12.03.2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=1945. 26.04.2014.

30. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 1ra-622/2014. Decizie din 26.03.2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=1859. 26.04.2014.

31. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 4-1re-261/13. Decizie din 22.11.2013. http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=159. 4.05.2014.

32. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 4-1re-245/2013. Decizie din 22.11.2013. http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=162. 4.05.2014.

33. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 4-1re-280/13. Decizie din 5.12.2013. http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=182. 4.05.2014.

34. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. Dosarul nr. 4-1re-18/2014. Decizie din 16.01.2014. http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=256. 4.05.2014.

35. Daneș Ș., Papadopol V. Individualizarea judiciară a pedepselor. Ediția a II-a. București: Editura Juridică, 2002. 512 p.

36. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-

935/2008 din 29.07.2008. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2009, nr. 7, p. 20. Moldlex – Practica.

37. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-217/2008 din 19.02.2008. Moldlex – Practica.

38. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-54/2008 din 12.02.2008. Moldlex – Practica.

39. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-373/2007 din 08.05.2007. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2008, nr. 4, p. 17. Moldlex – Practica.

40. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1re-218/2007 din 13.03.2007. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr. 8, p. 14. Moldlex – Practica.

41. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1re-1187/2008 din 29.10.2008. Moldlex – Practica.

42. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1ra-635/2009 din 09.06.2009. Moldlex – Practica.

43. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1re-643/2010 din 27.04.2010.

44. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1re-531/2004 din 26.10.2004. Moldlex – Practica.

45. Dobrinoiu V. Drept penal. Partea specială. Vol. 1. Teorie și practică judiciară. Ediția revăzută și adăugită. București: Lumina Lex, 2002. 432 p.

46. Dobrinoiu V., Conea N. Drept penal. Partea specială. Vol. 2. Infrațiuni prevăzute în legi speciale. Ediția revăzută și adăugită. București: Lumina Lex, 2002. 896 p.

47. Dongoroz V., Fodor I., Kahane S. et. al. Explicații teoretice ale Codului penal român. Partea generală. Vol. II. Ediția a II-a. București: Editura Academiei Române, Editura All Beck, 2003. 456 p.

48. Fletcher G.P., Dolea I., Blănaru D. Concepte de bază ale justiției penale. Chișinău: Editura ARC, 2001. 412 p.

49. Giurgiu N. Drept penal general. Doctrină, legislație, jurisprudență. Iași: Sunset, 1997. 608 p.

50. Giurgiu N. Drept penal general. Doctrină, legislație, jurisprudență. Ediția a 2-a. Iași: Cantes, 2000. 680 p.

51. Giurgiu N. Legea penală și infracțiunea. Doctrină, legislație, practică judiciară. Iași: Editura GAMA, 1998. 366 p.

52. Grama M., Botnaru S., Șavga A., Grosu V. Drept penal. Partea generală. Vol. I. Chișinău: S.n., 2012. 328 p.
53. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale* din 11.11.2013, nr. 8. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=127. 4.05.2014.
54. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale* din 31.05.2004, nr. 16. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.6, p. 22. http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=16. 4.05.2014.
55. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4-1re-444/2007 din 17.12.2007. Moldlex – Practica.
56. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4-1re-188/2007 din 02.07.2007. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr. 10, p. 14. Moldlex – Practica.
57. Hotca M. Codul penal. Comentarii și explicații. București: Editura C.H.Beck, 2007. 1598 p.
58. Ivan F. Aplicarea legii penale în timp. București: Lumina Lex, 2000. 216 p.
59. Ivan Gh. Individualizarea pedepsei. București: Editura C.H. Beck, 2007. 288 p.
60. Loghin O. Drept penal român. Partea specială. Vol. I. București: „Șansa” S.R.L., „Universul”, 1994. 292 p.
61. Loghin O., Toader T. Drept penal român. Partea specială. Ediția III-a, revăzută și adăugită. București: „Șansa” S.R.L., 1997. 664 p.
62. Lupașcu D. Punerea în executare a pedepselor principale. București: Rosetti, 2003. 176 p.
63. Macari I. Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea generală. Chișinău, 1999. 292 p.
64. Manualul judecătorului pentru cauze penale. Ediția I. Conducătorul ediției M. Poalelungi. Chișinău: Asociația Judecătorilor din Moldova, 2013. 1192 p.
65. Mariș A., Vasiloii D., Cauș I. Îndrumător metodic la disciplina drept penal. Partea specială. Chișinău: ASEM, 2009. 449 p.
66. Moraru V. Executarea pedepselor privative de libertate. Chișinău: CEP USM, 2011. 300 p.
67. Moraru V., Strulea M., Vidaicu M. Drept penal european. Culegere de Convenții și Tratatate Internaționale. Volumul II. Chișinău: CEP USM, 2008. 508 p.
68. Nistoreanu Gh., Boroii A. Drept penal. Curs selectiv pentru examenul de licență.

București: Editura All Beck, 2002. 560 p.

69. Nistoreanu Gh., Boroii A. Drept penal. Partea generală. București: Editura All Beck, 2002. 344 p.

70. Noul Cod penal (2013/2014). Codul Penal al României. Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 510 din 24/07/2009, care va intra în vigoare la data de 1 februarie 2014. <http://www.avocatura.com/11491-noul-cod-penal.html>. Vizitat: 26.01.2014.

71. Noul Cod penal al României. Intrat în vigoare la 1.02.2014. http://www.avocatnet.ro/UserFiles/articleFiles/1391378400_codul%20penal%20actualizat.pdf . 7.04.2014.

72. Oancea I. Drept execuțional penal. București: All Educational S.A., 1998. 356 p.

73. Oancea I. Drept execuțional penal. București: All, 1996. 310 p.

74. Papadopol V., Pavel D. Formele unității infracționale în dreptul penal român. București: Casa de Editură și Presă „șansa” – S.R.L., 1992. 384 p.

75. Pașca V. Constituția și Codul penal. București: All Beck, 2002. 416 p.

76. Păvăleanu V. Drept penal general. Conform noului Cod penal. București: Universul Juridic, 2012. 504 p.

77. Pitulescu I., Derșidan E., Abraham P., Ranete I. Dicționar explicativ și practic de drept penal și procesual penal. București: Editura Național, 1997. 624 p.

78. Poenaru I. Pedepșa cu moartea: „pro” sau „contra”. București: Lumina Lex, 1994. 238 p.

79. Pop O. Concursul între stările de atenuare și de agravare a pedepselor. Timișoara: Mirton, 2000. 68 p.

80. Popescu D. Influența circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. În: Revista Națională de Drept, 2011, nr.10-11, p.132.

81. Popescu D. Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 3, p. 33-37.

82. Popescu D. Rolul circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei penale. Locul lor în sistemul legislației penale a Republicii Moldova. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Rolul pedepsei în societatea de tranziție”. Chișinău: Universitatea de Criminologie, 2002, p. 292-302.

83. Predescu O. Dreptul penal al afacerilor. București: Editura Continent XXI, 2000. 268 p.

84. Rădulescu S., Banciu D. Sociologia crimei și criminalității. București: casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., 1996. 238 p.

85. Recomandarea nr. 61 Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea

pedepsei penale în cauzele de corupție. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2014, nr. 3, p. 19.

86. Ristea I. Analiza circumstanțelor agravante reglementate în noul Cod penal. În: Dreptul (România), 2012, nr. 4, p.74.

87. Rotaru C. Fundamentul pedepsei. Teorii moderne. București: All Beck, 2006. 370 p.

88. Stănoiu R., Griga I., Dianu T. Drept penal. Partea generală. București: Editura Hyperion XXI, 1992. 244 p.

89. Stăvilă M. Diferențierea și individualizarea pedepsei penale prin prisma procesului de elaborare și aplicare a cadrului normativ în materie penală. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Premise de perfecționare a legislației naționale și ajustare la standardele Uniunii Europene”. Chișinău: ICJP al AȘM, ICEȘD, 2014.

90. Stăvilă M. Efectele circumstanțelor atenuante asupra *detențiunii pe viață* potrivit legislației penale a Republicii Moldova. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 2, 64-67 p.

91. Stăvilă M. Efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei închisorii potrivit legislației penale a Republicii Moldova. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 1, 51-57 p.

92. Stăvilă M. Efectele stărilor modificatoare (de agravare și/sau de atenuare) în procesul diferențierii și individualizării pedepsei penale. În: Studii Juridice Universitare, nr. 1-2, 2013.

93. Stăvilă M. Efectul unui concurs de circumstanțe agravante și/sau atenuante în cazul stabilirii recidivei infracționale – ca stare de agravare a pedepsei penale. În: Studii Juridice Universitare, nr. 1-2, 2013.

94. Șterbeț V., Brânză S., V. Stati. Drept penal. Seria *Suporturi de curs*. Chișinău: Elan Poligraf SRL, 2008. Cartea 1. 216 p.

95. Tănăsescu I. Circumstanțele atenuante. În: Dreptul, 1996, nr.10, p.78.

96. Ulianoschi X. Participația penală. Chișinău: Asociația Judecătorilor din Moldova și centrul de Drept, 2000. 240 p.

97. Zidaru P. Drept execuțional penal. București: Edit Press Mihaela S.R.L., 1997. 272 p.

98. Zidaru P. Drept execuțional penal. Ediția a II-a. București: ALL Beck, 2001. 328 p.

99. Zolyneak M. Drept penal. Partea generală. II. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1994. 172.

100. Zolyneak M. Drept penal. Partea generală. II. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1993, p. 139-654.

101. Zolyneak M. Drept penal. Partea generală. III. Iași: Editura Fundației Chemarea, 1993, p. 789-1096.

102. Zolyneak M., Michinici M. Drept penal. Partea generală. Iași: Editura Fundației

Chemarea, 1999. 518.

103. Азарян Е. Преступление. Наказание. Правопорядок. Спб.: Юридический центр Пресс, 2004. 229 р.

104. Арендаренко А.В., Ляпунов Ю.И., Афанасьев Н.Н. et. al. Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. Москва: Проспект, 1997. 760 р.

105. Белый Н. Пенитенциарное право Республики Молдова. Кишинэу: ULIM, 2008. 116 р.

106. Белый Н. Уголовное наказание и его исполнение в Республики Молдова. Кишинэу: ULIM, 2005. 94 р.

107. Брынза С.М. Стадии совершения преступления. Система и виды наказаний. Учебное пособие. Кишинэу, Болдавский Государственный Университет, 1997. 56 р.

108. Васильев И.М. Наказание по советскому уголовному праву. Москва: МВД СССР, 1970. 89 р.

109. Гуцуляк В.И., Бужор В.Г. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Молдова. Общая часть. Кишинэу: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2005. 472 р.

110. Дьяков С.В., Лунеев В.В., Игнатьев А.А., Никулин С.И. Уголовное право. Москва: Норма-Инфра·М, 1999. 416 р.

111. Житнигор Б.С. Сравнительный анализ родственных уголовно-правовых систем России, Украины и уголовного законодательства Израиль. Книга 2. Тирасполь: ТФ МАУП-МАРКИС, 2003. 364 р.

112. Загородников Н.И. Советское уголовное право. Общая и особенная части. Москва: Юридическая литература, 1976. 568 р.

113. Иванов В.Д. Уголовное право. Особенная часть. Ростов на Дону: Феникс, 2002. 512 р.

114. Иванов Н.Г. Понятие и формы соучастия в советском уголовном праве. Под редакцией О.Ф.Шишова. Саратов: Издательство Саратовского университета, 1991. 128 р.

115. Ищенко А.В. Назначение наказания по Уголовному кодексу Российской Федерации. Москва: Юрлитинформ, 2002. 160 р.

116. Караулов В.Ф. Уголовное право. Общая часть. 2-е издание, переработанное и дополненное. Москва: Инфра·М, 2004. 124 р.

117. Козаченко И.Я., Кондрашова Т.В., Николаева З.А. et. al. Уголовный кодекс Российской Федерации: с постатейными материалами. Екатеринбург: Деловая книга, 1994. 544 р.

118. Комишан С.В. Уголовное право. Практикум. Общая и Особенная части. Москва: Юрайт, 2001. 224 р.

119. Комментарий к Уголовно-исполнительному Кодексу Российской Федерации. Издание 2-е, измененное и дополненное. Под ред. С.В. Степашина. Москва: Юрист, 1999. 634 р.
120. Комментарий к Уголовно-исполнительному Кодексу Российской Федерации. Издание 2-е, измененное и дополненное. Под ред. А.И.Зубкова. Москва: Издательская группа НОРМА-ИНФРА·М, 2001. 528 р.
121. Комментарий к Уголовному Кодексу Российской Федерации. Издание 2-е, измененное и дополненное. Под ред. Скуратова Ю.И., Лебедева В.М. Москва: Издательская группа НОРМА-ИНФРА·М, 1999. 832 р.
122. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Под общей ред. В.М.Лебедева. Москва: Издательство НОРМА, 2003. 880 р.
123. Крылова Н.Е., Серебринникова А.В. Уголовное право зарубежных стран. Издание 2-е. Москва: Зерцало, 1998. 208 р.
124. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва: Норма, 2000. 400 р.
125. Мамедов А.А. Справедливость назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 119 р.
126. Мельниченко А.Б., Кочубей М.А., Радачинский С.Н. Уголовное право. Общая часть. Ростов-на-Дону: Феникс, 2001. 384 р.
127. Миренский Б.А. Советский уголовный закон – важное условие эффективной борьбы органов внутренних дел с преступностью. Ташкент: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1978. 56 р.
128. Наумов А.В., Новиченко А.С. Законы логики при квалификации преступлений. Москва: Юридическая литература, 1978. 104 р.
129. Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть. 2-е издание. Москва: Издательство БЕК, 2000. 590 р.
130. Орлов В.С. Субъект преступления. Москва: Юридическая литература, 1958. 260 р.
131. Полосин Н.В. Уголовное право. Особенная часть. 2-е издание. Москва: Издательство РИОР, 2004. 156 р.
132. Советское уголовное право. Общая и особенная части. Под редакцией Ю.В.Солопанова. Москва: Юридическая литература, 1981. 464 р.
133. Советское уголовное право. Особенная части. Под редакцией В.Д.Меньшагина, Г.А. Кригера. Москва: Издательство Московского Университета, 1971. 464 р.
134. Советское уголовное право. Особенная часть. Под редакцией П.И.Гришаева,

Б.В.Здравомыслова. Москва: Юридическая литература, 1988. 608 р.

135. Советское уголовное право. Часть особенная. Под редакцией Е.А.Смирнова, А.Ш.Якупова. Киев: НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1975. 342 р.

136. Статья 62. Назначение наказания при наличии смягчающих обстоятельств (в ред. Федерального закона от 29.06.2009 № 141-ФЗ). http://www.consultant.ru/popular/ukrf/10_12.html#p684. Vizitat: 26.01.2014.

137. Уголовное наказание в вопросах и ответах. Под ред. В.С. Комиссарова, Р.Х. Якіїеупова, Москва: Зерцало, 1998. 416 р.

138. Уголовное право России. Общая часть. Под редакцией А.И. Рарога. Москва: ИМПЭ, 1997. 320 р.

139. Уголовное право России. Части Общая и Особенная. 5-е издание. Под редакцией А.И.Рарога. Москва: Проспект, 2005. 696 р.

140. Уголовное право Российской Федерации. Общая и особенная части. Под редакцией В.П.Кашепова. Москва: Былина, 2001. 560 р.

141. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Под редакцией Л.В.Иногамовой-Хегай. Москва: ИНФРА-М, 2006. 448 р.

142. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Под ред. Б.В. Здравомыслова. Москва: Юристь, 1996. 560 р.

143. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть. Под ред. Б.В. Здравомыслова. Москва: Юридическая литература, 1995. 544 р.

144. Уголовное право. Общая часть и особенная часть. Под редакцией Л.Д. Гаухмана, Л.М. Колодкина. Учебник. Москва: Юриспруденция, 1999. 784 р.

145. Уголовное право. Общая часть. Под ред. Б.В. Здравомыслова, Ю.А.Красикова, А.И.Рарога. Москва: Юридическая литература, 1994. 536 р.

146. Уголовное право. Общая часть. Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Ю. М. Ткачевского, Г. Н. Борзенкова. Москва: Издательство Московского университета, 1993. 368 р.

147. Уголовное право. Общая часть. Под редакцией И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова. Москва: Норма-Инфра·М, 1999. 516 р.

148. Уголовное право. Особенная часть. Под редакцией В.Н.Кудрявцева, А.В.Наумова. Москва: Юристь, 2000. 492 р.

149. Уголовное право. Особенная часть. Под редакцией И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселова. Москва: Норма-Инфра·М, 1998. 768 р.

150. Уголовное право. Часть общая. Часть особенная. Под редакцией А.С.Михлина. Москва: Юриспруденция, 2000. 400 р.

151. Уголовно-исполнительное право. Учебник. Под редакцией И.В.Шмарова.

Москва: Издательство БЕК, 1996. 418 p.

152. Цепляева Г. Аналогия Общей части УК РФ, или Как определить пределы сокращения наказания на основании ч.2 ст.10 УК РФ. În: Российский судья, 2005, №4, p.33.

153. Code pénal 2002. Quatorzièm édition. Hervé Pélletier, Jean Perfetti. Litec, 141, rue de Javel – 75015 Paris. 1850 p.

154. Kolb P., Leturmy L. Droit pénal général. L'infraction - L'auteur – les peines. Paris: Gualino éditeur, 2000. 750 p.

155. Pradel J. Droit pénal général. Edition 2002/2003. Paris: Édition Cujas, 1974. 750 p.

156. Pradel J., Danti-Juan M. Droit pénal général. 2 édition 2001. Paris: Édition Cujas, 1994. 750 p.

157. Rassat M.-L. Droit pénal spécial. Infractions des et contre les particuliers. Paris: Dalloz, 1997. 630 p.

158. Salvage Ph. Droit pénal général. Édition à jour de nouveau Code pénal. Presses Universitaires de Grenoble, 1993. 176 p.

159. Soyer J.-C. Droit pénal et procedure pénale. Manuel. 12 édition. L.G.D.J. 1992. 458 p.

160. Véron M. Droit pénal spécial. 6 édition. Paris: Armand Colin, 1998. 346 p.

161. Науково-практичний коментар Кримінального Кодексу України. Под ред. В.С. Ковальського, С.С.Яценко. Киев: Юрінком, 1994. 800 p.

162. Sîli V. Analiza circumstanțelor care exclud starea de recidivă. În: Revista Națională de Drept, 2007, nr. 9, p. 69.

163. Sîli V. Rolul și sistemul măsurilor de prevenire specială și individuală a criminalității recidiviștilor. În: Legea și viața, 2006, nr. 8, p. 46.

164. Sîli V. Opinii și controverse privind clasificarea recidivei. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr. 12, p. 67.

165. Sîli V. Semnificația conceptului de recidivă și definirea acestuia. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr. 7, p. 52.

166. Osadci C. Conceptul individualizării executării pedepsei cu închisoarea. În: Revista Națională de Drept, 2009, nr. 2, p. 63.

167. Osadci C. Individualizarea executării pedepsei cu închisoarea ca principiu al dreptului execuțional-penal. În: Revista Națională de Drept, 2009, nr. 1, p. 58.

168. Grama M., Botnaru S. Participarea la infracțiunile săvârșite cu vinovăție dublă. În: Revista Națională de Drept, 2003, nr. 5, p. 16.

169. Grama M., Timotin V. Conceptul de implicare la infracțiune și delimitarea de

instituția participației penale. În: Revista Națională de Drept, 2002, nr. 5, p. 67.

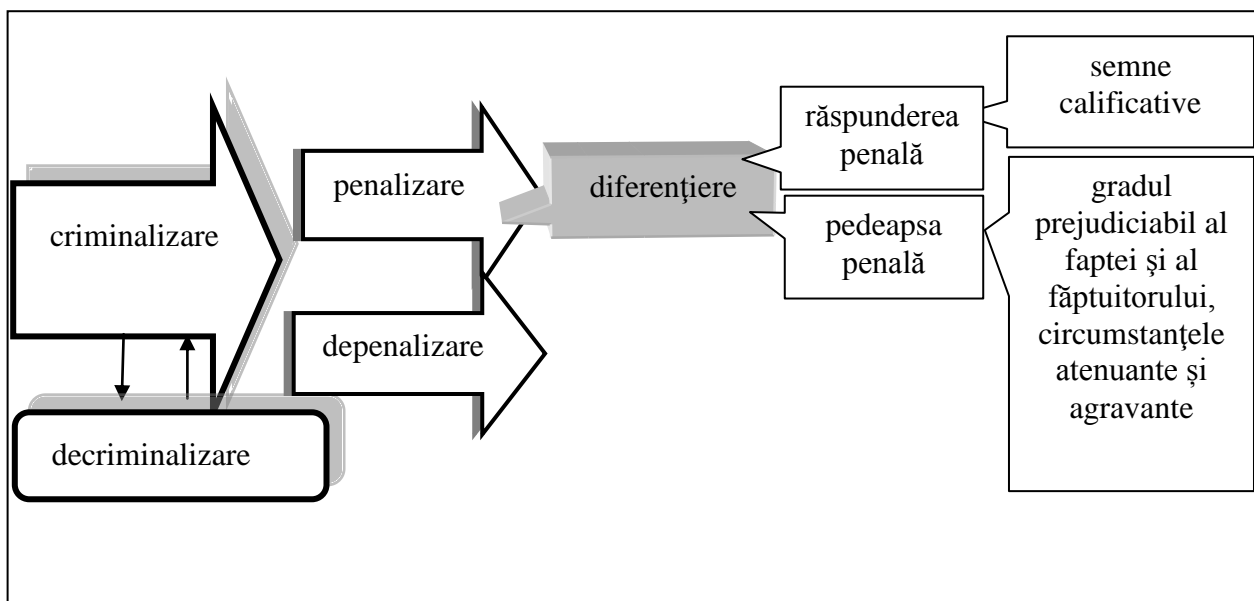
170. Grama M. Organizatorul infracțiunii în legislația penală a Republicii Moldova. În: Revista Națională de Drept, 2002, nr. 4, p. 31.

171. Grama M., Popescu D. Problemele clasificării circumstanțelor agravante și atenuante. În: Revista Națională de Drept, 2014, nr. 2, p. 19.

172. Mariș A. Participația la actele infracționale imprudente. Concursul imprudențelor. Compensarea sau imprudența comună a infractorului și a victimei. În: Revista Națională de Drept, 2005, nr. 8, p. 49.

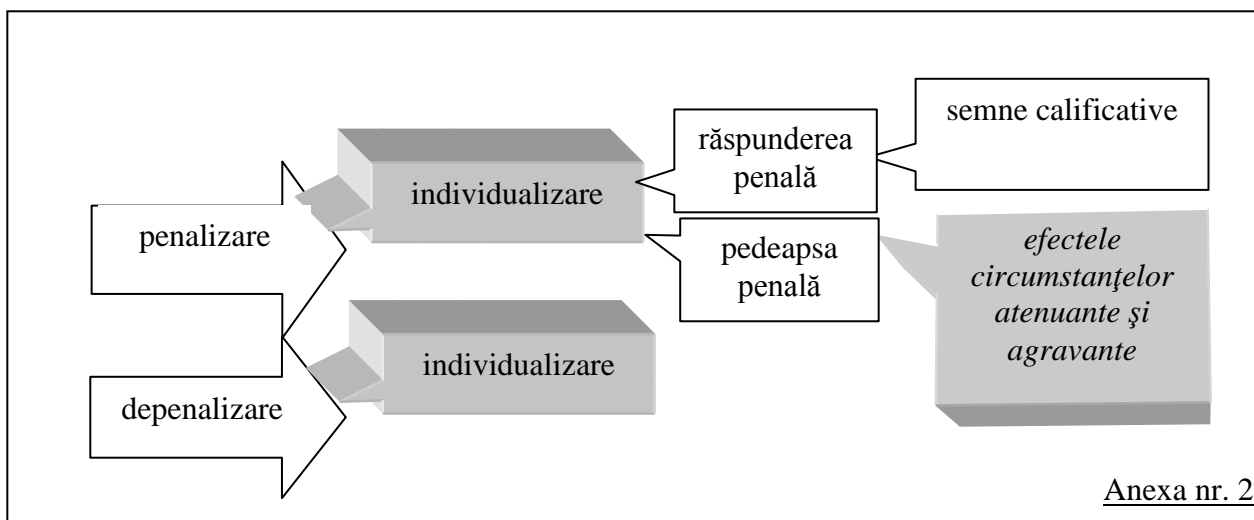
173. Gorea N., Comarnițchi S. Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1984. 142 p.

**PROCESUL DE ELABORARE A CADRULUI NORMATIV
ÎN MATERIE PENALĂ**

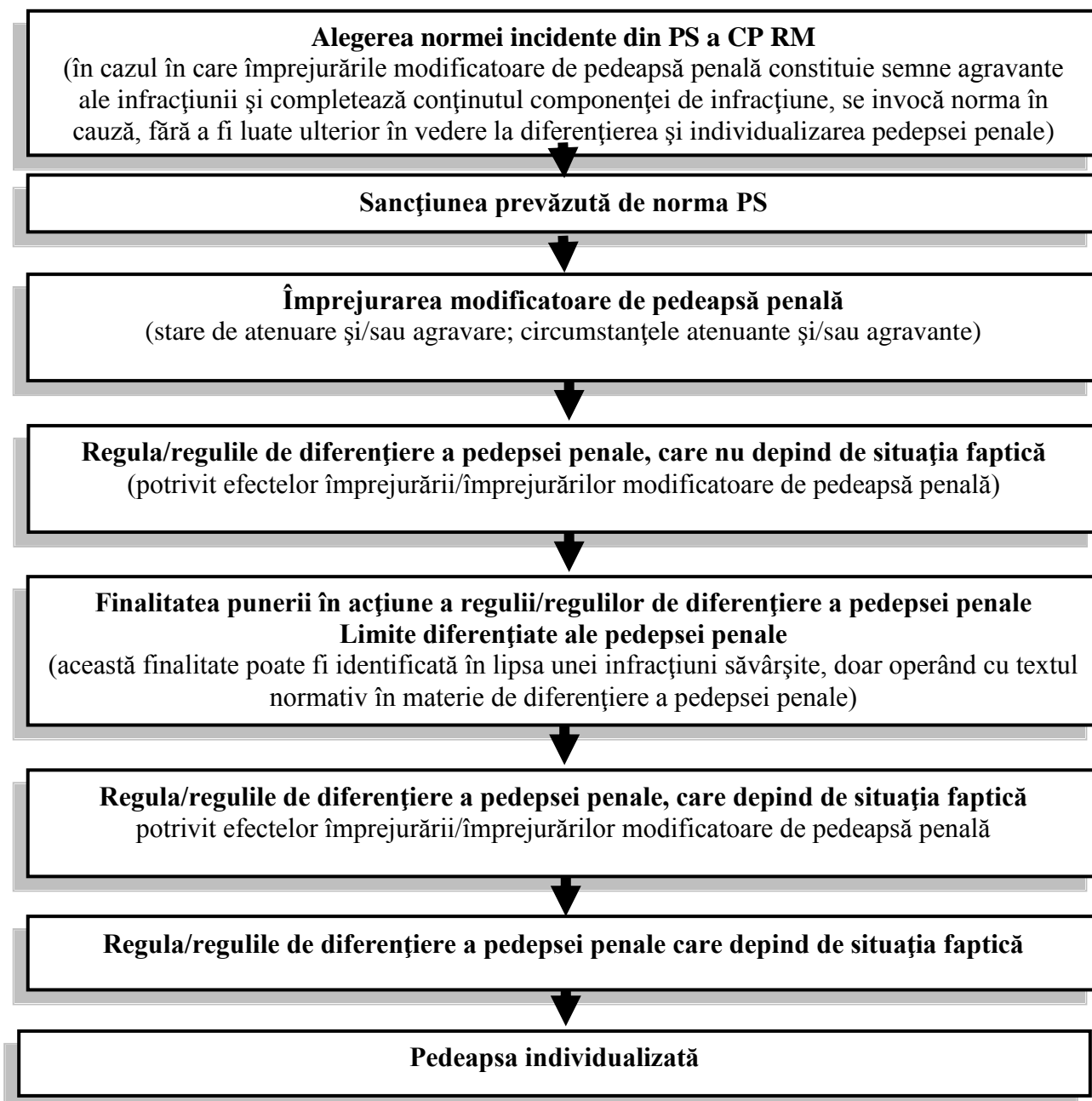
Anexa nr. 2

**PROCESUL DE APLICARE A CADRULUI NORMATIV
ÎN MATERIE PENALĂ**

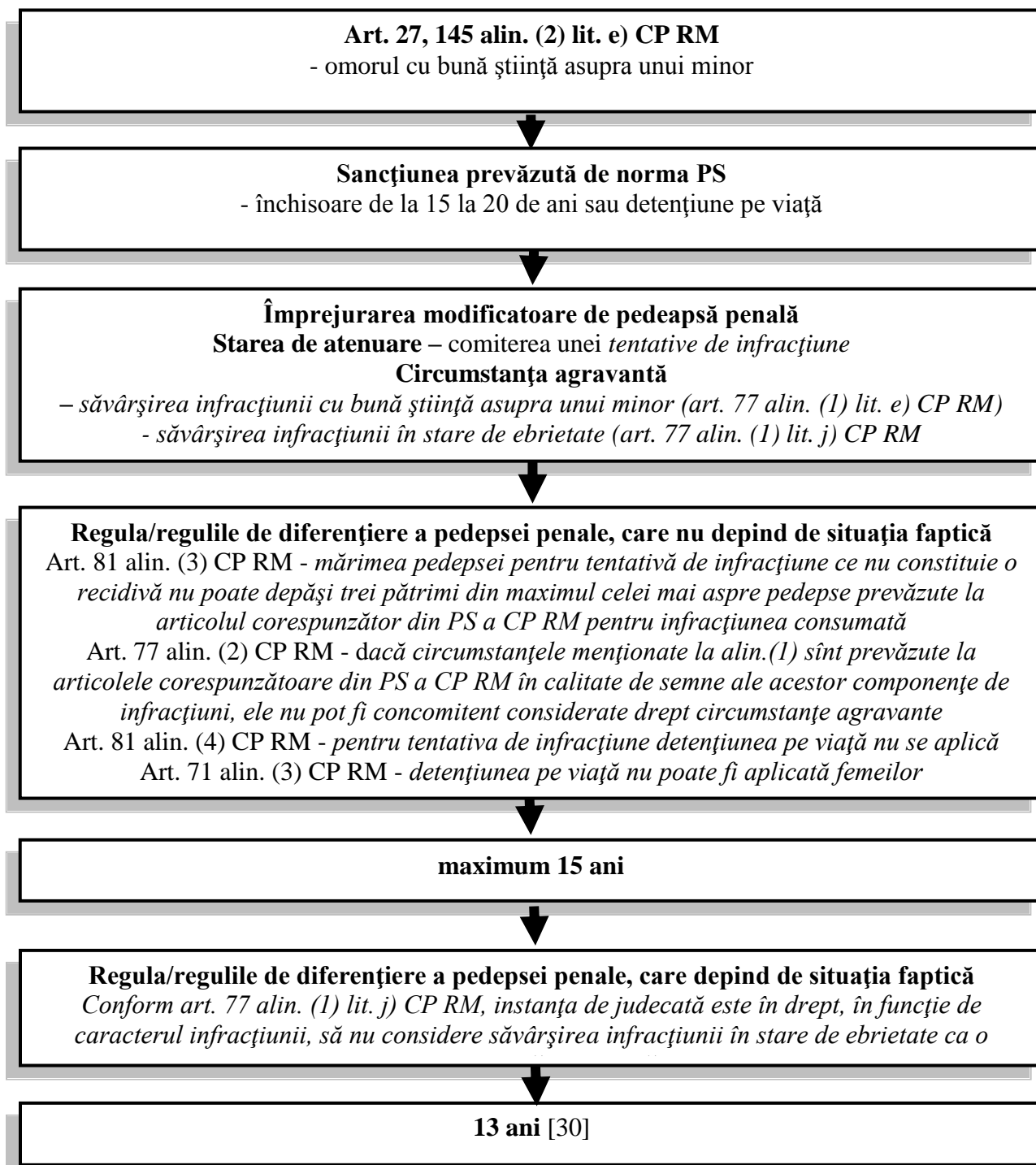

Anexa nr. 2

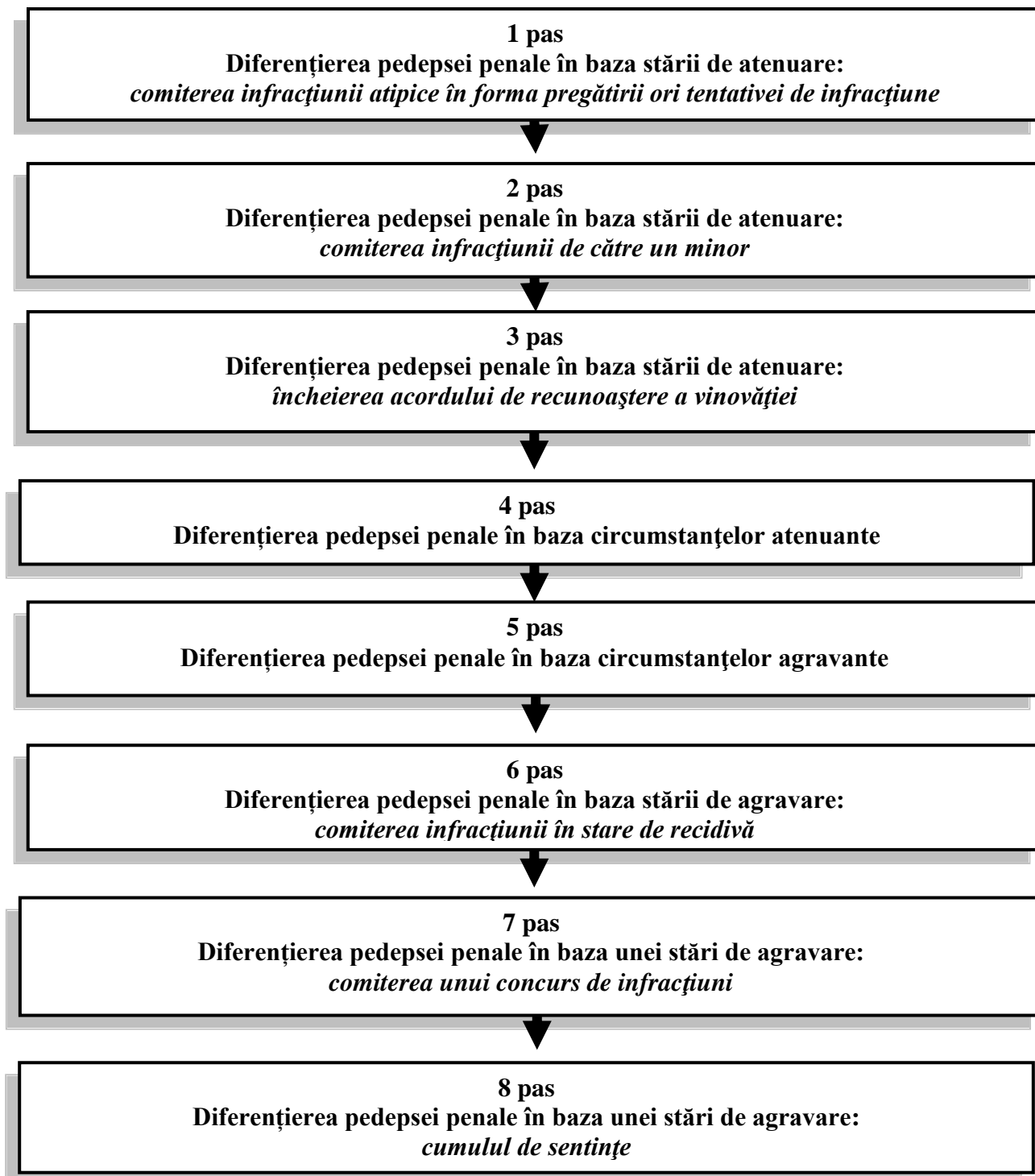
**ALGORITMUL GENERAL
AL INDIVIDUALIZĂRII PEDEPSEI PENALE**

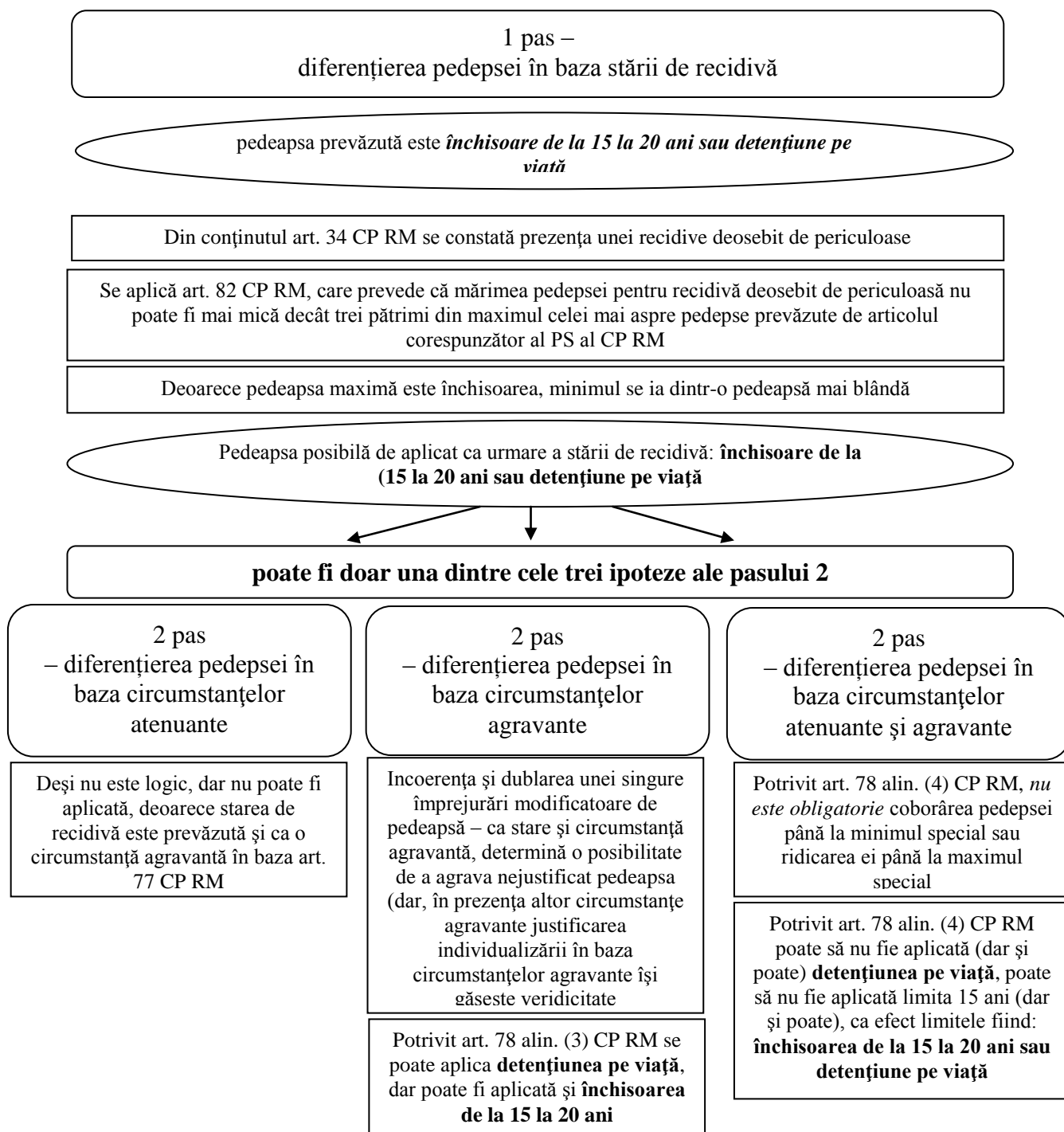
**EXEMPLU REAL DE ALGORITM AL INDIVIDUALIZĂRII PEDEPSEI PENALE,
CU RESPECTAREA REGULILOR DIFERENȚIERII PEDEPSEI PENALE**

ALGORITM GENERAL
AL DIFERENȚIERII PEDEPSEI PENALE ÎN CAZUL COEXISTENȚEI DIFERITOR
ÎMPREJURĂRI MODIFICATOARE DE PEDEAPSĂ PENALĂ (CIRCUMSTANȚE
ATENUANTE/AGRAVANTE ȘI STĂRI DE ATENUARE/AGRAVARE)

**POSSIBILITĂȚI DE DIFERENȚIERE A PEDEPSEI PENALE ÎN CAZUL
INFRAȚIUNII DE OMOR INTENȚIONAT PREVĂZUT DE ART. 145 ALIN. (2) CP
RM, COMIS DE CĂTRE O PERSOANĂ AFLATĂ ÎN STARE DE RECIDIVĂ**

**MODEL DETALIZAT DE DIFERENȚIERE A PEDEPSEI PENALE
ÎN BAZA CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE**
(poate fi promovat ca normă penală ori, din caracterul prea amplu al acestuia, în sens de interpretare judiciară a art. 78 CP RM (acest text a fost configurat cu luarea în vedere a propunerilor autorului de modificare a CP RM))

Efectele circumstanțelor atenuante ori agravante asupra pedepsei penale

(1) În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează:

a) dacă este prevăzută închisoarea ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale:

- în cazul infracțiunii ușoare, pedeapsa închisorii este înlocuită cu o altă pedeapsă mai blândă decât aceasta;

- în cazul infracțiunii mai puțin grave, limitele minime și maxime ale închisorii se reduc pe jumătate. Dacă limita minimă a închisorii obținută drept urmare a reducerii este mai mică decât 6 luni, instanța poate decide aplicarea unei pedepse penale mai blânde decât închisoarea.

- în cazul infracțiunii grave, limitele minime și maxime ale închisorii se reduc cu o treime;

- în cazul infracțiunii deosebit de grave, limitele minime și maxime ale închisorii se reduc cu o pătrime;

b) dacă este prevăzută închisoarea ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale mai blânde:

- în cazul infracțiunii ușoare, nu se aplică închisoarea, ci alte pedepse alternative prevăzute de norma de incriminare;

- în cazul infracțiunii mai puțin grave, limitele minime și maxime ale închisorii se reduc pe jumătate. În cazul în care limita minimă a închisorii obținută drept urmare a reducerii este mai mică decât 6 luni, instanța decide aplicarea obligatorie a unei pedepse penale alternative închisorii prevăzute de norma de incriminare.

c) dacă este prevăzută închisoarea ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă complementară pedepsei închisorii intervenind o altă pedeapsă penală (mai multe pedepse penale).

- în cazul infracțiunii ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa închisorii se individualizează în baza lit. a) a prezentei norme, pedeapsa complementară fiind exclusă de fiecare dată;

- în cazul infracțiunii grave, limitele minime și maxime ale închisorii se reduc cu o pătrime, iar pedeapsa complementară nu se aplică;

- în cazul infracțiunii deosebit de grave, limitele minime și maxime ale închisorii nu se modifică, pedeapsa complementară, însă, nu se aplică.

d) dacă este prevăzută amenda ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale, limitele maxime și minime ale amenzii se reduc cu o treime. În cazul unei infracțiuni ușoare, când limita minimă este prevăzută de PS la nivelul limitei minime generale ori este stabilită acest minim ca rezultat al operațiunii de reducere ca efect al circumstanțelor atenuante, se aplică o altă formă de realizare a răspunderii penale, în particular liberarea de răspundere penală.

e) dacă este prevăzută amenda ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale:

- în cazul infracțiunii ușoare, unde caracterul alternativ al pedepsei penale este prevăzut între închisoare și amendă se aplică pedeapsa amenzii, în limitele prevăzute de articolul PS a CP RM.

- în cazul infracțiunii ușoare, care prevede pedepse alternative, întotdeauna se aplică pedeapsa mai blândă cu un singur nivel decât pedeapsa cea mai aspră, în limitele stabilite de PS a CP.

f) dacă este prevăzută amenda ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă complementară pedepsei amenzii intervenind o altă pedeapsă penală, amenda se aplică în limitele normelor PS a CP RM, pedeapsa complementară fiind exclusă.

(2) În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe agravante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează:

a) în cazul în care se prevede alternativ pedeapsa detențiunii pe viață sau închisoarea poate fi aplicată detențiunea pe viață, închisoarea neputând fi mai mică decât un spor de 2 ani la minimul închisorii, dar nu mai mult decât maximul special;

b) în cazul în care se prevede în mod unic pedeapsa închisorii, aceasta nu poate fi aplicat la nivelul minim al sancțiunii;

c) în cazul în care se prevede alternativ închisoarea sau amenda, se aplică pedeapsa închisorii în limitele prevăzute de PS a CP RM.

d) în cazul în care se prevede alternativ închisoarea sau munca neremunerată în folosul comunității, se aplică munca neremunerată în folosul comunității, cu un adaos la minimul special al acestei pedepse cu 40 zile. În cazul în care minimul adăugat depășește maximul special, se aplică doar pedeapsa închisorii.

e) în cazul în care se prevede alternativ închisoarea sau amenda, ori munca neremunerată în folosul comunității, amenda nu poate fi aplicată;

f) în cazul în care se prevede aplicării pedepsei închisorii în cumul cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, pedeapsa complementară devine obligatorie, în cazul în care are caracter facultativ, închisoarea rămânând în aceleași termene fixate de PS a CP RM. În cazul în care pedeapsa complementară are caracter obligatoriu, pedeapsa închisorii urmează a fi stabilită cu un spor la minimul special de 2 ani, dar

nu mai mult decât maximul special.

g) în cazul în care se prevede alternativ închisoarea sau amenda, în cumul cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, poate fi aplicată oricare din pedepsele principale alternative în cazul în care pedeapsa complementară are caracter facultativ, devenind astfel obligatorie. În cazul în care pedeapsa facultativă are caracter obligatoriu, amenda penală nu poate fi aplicată.

h) în cazul în care se prevede închisoarea în cumul cu pedeapsa amenzii (ca pedeapsă complementară), pedeapsa închisorii se aplică în limitele prevăzute de PS a CP RM, iar amenda se calculează cu un adaos de 50 u.c. la minimul special, dar nu mai mult de maximul special.

i) în cazul în care se prevede aplicarea unică a amenzii, minimul special devine sporit cu 50 u.c., dar nu mai mult de maximul special;

j) în cazul în care este prevăzută posibilitatea aplicării în mod alternativ a pedepsei amenzii sau a muncii neremunerate în folosul comunității, amenda nu poate fi aplicată;

k) în cazul în care se prevede alternativ amenda sau munca neremunerată în folosul comunității, ambele în cumul cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate, poate fi aplicată oricare din pedepsele principale alternative în cazul în care pedeapsa complementară are caracter facultativ, devenind astfel obligatorie. În cazul în care pedeapsa facultativă are caracter obligatoriu, amenda penală nu poate fi aplicată.

l) în cazul în care se prevede amenda (pedeapsă principală) în cumul cu o pedeapsă complementară (privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate) pedeapsa complementară devine obligatorie, în cazul în care are caracter facultativ, amenda rămânând în aceleași limite fixate de PS a CP RM. În cazul în care pedeapsa complementară are caracter obligatoriu, pedeapsa amenzii urmează a fi stabilită cu un spor la minimul special de 50 u.c., dar nu mai mult decât maximul special.

(3) În cazul în care instanța de judecată constată coexistența circumstanțelor atenuante și agravante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează:

a) dacă este prevăzută închisoarea ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale, aceasta nu se aplică la limita maximă ori minimă, fiind dedusă în limitele minime cu adăugarea a 6 luni și limitele maxime din care se exclude acest termen;

b) dacă este prevăzută închisoarea ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale mai blânde, închisoarea se individualizează în limitele minimului pedepse închisorii și cel mult o jumătate din maximul aceste pedepse. Pedepsele alternative pedepsei închisorii nu pot fi aplicate.

c) dacă este prevăzută închisoarea ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă

complementară pedepsei închisorii intervenind o altă pedeapsă penală (mai multe pedepse penale).

- în cazul infracțiunii ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa închisorii se individualizează între minimul pedepsei, la care se adaugă 6 luni și maximul închisorii;

- în cazul infracțiunii grave, pedeapsa închisorii se individualizează între minimul pedepsei închisorii, la care se adaugă o pătrime din acest minim și maximul închisorii;

- în cazul infracțiunii deosebit de grave, pedeapsa închisorii se individualizează între minimul pedepsei închisorii, la care se adaugă o treime din acest minim și maximul închisorii.

d) dacă este prevăzută amenda ca pedeapsă unică în conținutul sancțiunii penale, pedeapsa amenzii nu se aplică la limita maximă ori minimă, fiind dedusă în limitele minime cu adăugarea a 50 u.c. și limitele maxime din care se exclude acest cuantum;

e) dacă este prevăzută amenda ca pedeapsă alternativă unei sau mai multor pedepse penale: în situația comiterii infracțiunii, pedeapsa amenzii se aplică întotdeauna în cazul în care este săvârșită din interes material;

f) dacă este prevăzută amenda ca pedeapsă de bază, iar în calitate de pedeapsă complementară intervenind o altă pedeapsă penală, pedeapsa complementară amenzii nu se aplică, iar individualizarea se face în limitele speciale ale sancțiunii.

(4) Existența mai multor circumstanțe atenuante sau agravante nu atrage mai multe agravări succesive ale pedepsei.

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul **STĂVILĂ Mihai**, declar pe proprie răspundere că materialele prezentate în teza de doctorat, se referă la propriile activități și realizări, în caz contrar urmând să suport consecințele, în conformitate cu legislația în vigoare.

STĂVILĂ Mihai

/ /

23 aprilie 2015

CV-ul AUTORULUI

Date personale:

Nume, prenume: STĂVILĂ Mihai

Data și locul nașterii: 09 noiembrie 1984, or. Orhei, Republica Moldova;

Cetățenia: Republica Moldova

Studii:

2003-2007 – Universitatea Liberă Internațională din Moldova, Facultatea de drept, specialitatea drept, specializarea drept penal.

2007-2008 – Universitatea Liberă Internațională din Moldova. Studii de masterat, magistrul în drept internațional.

2007-2009 – Institutul Național de Justiție din Moldova. Audient la funcția de procuror.

2008-2012 – Universitatea Liberă Internațională din Moldova, studii de doctorat.

Activitate profesională:

2009 aprilie – 2009 septembrie – procuror în Procuratura sectorului Botanica, mun. Chișinău.

2009 septembrie – prezent – procuror în Secția Judiciară și Investigații Generale a Procuraturii municipiului Chișinău.

Domenii de interes științific: drept penal, drept procesual penal, drept penal internațional.

Participări la foruri științifice naționale și internaționale:

1. Seminarul „Traficul de ființe umane ca infracțiune și drepturile victimei”. United Nations (Office on Drugs and Crime), OSCE în Moldova, INJ, 29-30.05.2008.
2. Cursul de instruire continuă „Articolul 9 al Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale și executarea hotărârilor judecătorești”. Directoratul General pentru Drepturile Omului și Afaceri Juridice ale Consiliului European, INJ, 30.06.2009.
3. Curs avansat de formare continuă „Investigarea crimelor informaționale: principii de bază”. INJ, Oficiul Consilierului Juridic al Ambasadei SUA în RM și Programul Internațional de Instruire și Asistență în materie de anchete penale al Departamentului de Justiție al SUA, 8-10.12.2009.
4. Seminarul „Dezvoltarea aptitudinilor procurorilor responsabili de supravegherea instituțiilor penitenciare și a izolatoarelor de detenție preventivă”. INJ, 5.12.2012.
5. Seminarul „Investigarea cauzelor penale în domeniul traficului de ființe umane și proxenetism”. INJ, OSCE în Moldova, 4.10.2013.
6. Seminarul „Particularitățile soluționării litigiilor ce țin de domeniul protecției consumatorului”. INJ, 18.02.2014.
7. Conferința științifico-practică cu participarea experților internaționali, cu tematica „Aspectele ce țin de individualizarea și aplicarea pedepsei penale, Rule of Law Initiative, Jolly Alon, 27.06.2014.

Lucrări științifice publicate: 9 articole științifice

Cunoașterea limbilor: româna – la perfecție; rusa, engleza – bine.

Date de contact: adresă: mun. Chișinău, bd. Mircea cel Bătrân 40/1, ap. 76, tel. 079600734,
e-mail: m.s.911@bk.ru

